مواد مندرجه

فیاتی ٢٠ غروش

{علم الفتاوى}

علم مذكور، قاصرينه تسهيل امور[١] ايچون وقائع جزئيه‌ده فقهای كرامدن صادر اولان احكام شرعيه‌یی حاوی‌در .

علم مذكوره متعلق تأليف بيوريلان كتابلر حد احصادن خارجدر .

كتب مؤلفه‌نك بعضيسی مذهب حنفی و بعضيسی مذهب شافعی وبعضيسی مذهب حنبلی اوزره مرتبدر .

---

[١] امور، فعلدن عبارت اولان يعنی حال وشان وحادثه معناسنه اولان امر لفظنك جمعی‌در. قولدن عبارت اولان يعنی بيورمق معناسنه اولان امرك جمعی (اوامر) كلور .

تم الجلد الاول

فی ١٢ ربيع الاول سنه ١٣٠٩
و فی ٥ ايلول سنه ١٣٠٧

{علم القضا}
[۱]

علم مذکور قضاته مختص اولان آدابدن باحث اولوب علمای کرام حضراتی طرفندن شان قضایه اعتنا بیوریله‌رق آداب قضایه متعلق کتابلر تألیف بیورلمشدر .

---

[۱] قضا، سخا وعصا وزنلرنده حکم معناسنه‌درکه اسمدر . بعض علمای کرام حضراتنك بیاننه کوره قضا لفظنك جمعی اقضیه‌در و اصل قضا، قطع وفصل معناسنه اولوب معانیٔ سائره اندن متفرعدر.

(قضی)، قافك فتحی وضادك سکونیله و (قضا)، سخا وزننده و (قضیه)، عطیه وزننده مصدر اولوب حکم ایلك معنالرینه‌در .

(قضیه)، اسم اولوب حکومت معناسنه‌در بونك جمعی فعالی وزننده قضایا کلورکه مقصوردر . بونك اصلی (فعائل) اولوب قلب مکانله (فعالی) اولمشدر.

(قضا)، صنع وکار معناسنه‌در «یقال قضی الشی اذا صنعه»

(قضا)، برنسنه‌یی برادمه لازم قیلمق وحتم وایجاب معناسنه‌در «یقال قضاه علیه اذا حتمه علیه واوجبه»

(قضا)، بیان ایلك معناسنه‌در .

(قضا)، موت معناسنه دخی مستعملدر «یقال قضی الرجل اذامات» کویاکه امر دنیاسنی فصل وقطع ایلدی . کذلك «یقال قضی نحبه اذامات» بوراده «نحب» نذر معناسنه اخذ اولنور ایسه عهده‌سنده نذر کبی لازم اولان موتی ادا ایلدی دیمك اولور و«علی» لفظی ایله صله‌لنور ایسه قتل معناسنه اولور «یقال ضربه فقضی علیه اذا قتله» کویاکه ایشنی فصل وقطع ایدوب فارغ اولمش اولور.

(قضا)، بر مأموله دلخواه اوزره نائل اولوب انی کماله یتشدیرمك معناسنه‌در «یقال قضی وطره اذا اتمه وبلغه»

(قضا)، عهد وپیمانی متضمن وصیت ایلك معناسنه دخی مستعملدر. «یقال قضی علیه عهداً اذا اوصاه»

(قضا)، انفاذ ایلك معناسنه دخی کلور. «یقال قضی علیه عهدا اذا انفذه».

(قضا)، برامر وخبری محلنه ایرشدرمك معناسنه دخی کلور. «اذا یقال قضی الیه اذا انهاه».

(قضا)، اوده‌مك و ادا معناسنه دخی مستعملدر «یقال قضی غریمه دینه اذا اداه»

اداء معناسنده عند البعض حقیقت وعند البعض مجازدر. عند البعض قضاء ماده‌سی فصل الامر معناسنه موضوع درکه برنسنه‌یی فصل وقطع ایلکدن عبارتدر کرك قولا وکرك فعلا اولسون. وبونلرك هر بری الهی وبشری اولور. قضا وقدر بحثنده (قضا)، قدردن اخصدر. زیرا قدر، تقدیر ایتمکدر قضا، تفصیل وقطع ایلکدر. قدر کیل ایچون تهیه واعداد اولنان نسنه‌دن وقضا انی اولچمکدن عبارتدر بو مبحثك تفصیلی کتب کلامیه‌ده مسطوردر .

{علم حكم الشرائع}

[١]

معلوم اولدیغی اوزره فقهای کرام حضراتی احکام شرعیه‌نك تعلیلنی «کتاب» و «سنّت» و «اجماع» ایله «قیاس» اوزرینه اقتصار بیوردیلر. شوصورتك اختیاری یا مقاصد فقهایه کفایتی یاخود معرفت حکم شرائعدن عبادك عجزی ایچون اولدیغی بدیهیدر. بوکا نظم آتی دلالت ایدر:

(نظم)

لم یخلق العقل درّاکا لحکمته   لکن لیقبل مایأتیه من حکم

لکن بعض فضلای کرام حضراتی احکام شرعیه‌نك قبولنده قلوب عباده اطمئنان حصولی وعبادك تنشیط اذهانی مقصدیله بعض حکم احکامك استخراج واستنباطنه بذل مجهود ایدرك حکم شرائعی ومحاسننی طاقت بشریه مقدارنجه تدوین بیورمشلردر.

---

[١] (حکم)، حا حرفنك کسری ایله حکمت لفظنك جمعیدر.
(حکمت)، سبب وعلت وقول صحیح معنالرینه‌در.

علمای کرام حضراتی حکمت لفظنی تعاریف متعدده ایله تعریف بیورمشلردر. اکثر صفات آلهیه‌دن اولان حکمتی «علم الاشیا وایجادها علی غایة الاحکام والاتقان» عنوانی ایله وحکمت انسانیه‌یی «معرفة الموجودات وفعل الخیرات» عباره‌سی ایله تعریف بیورمشلردر. تنزیل مبینده مذکور اولان حکمت، وجه مذکور اوزره عدل وعلم وحلم ونبوّت وقرآن معنالرینه وارد در. طاعت باری وفقه ودین وعمل بالدین وخشیت وفهم وورع وتقوی وعقل وقول وفعلده اصابت وتفکر فی امرالله تعالی واتباع امر معنالرینه دخی مستعملدر.

موتی‌در. (حقیقةً موت)، معلومدر. (حکماً موت)، مورثك مفقود اولمسی‌در. (تقدیراً موت)، کندوسنده غرّه[١] اولان جنین کبی‌در.

(شرط ثانی)، میتك موتنده وارثك کرك حقیقی اولسون وکرك تقدیری اولسون حیاً وجودی‌در. وارثك تقدیراً موجود اولمسی حمل کبی‌در.

(شرط ثالث) جهت ارثه واسباب وموانعه علمدر.

علم فرائضك اصولی اوچ‌در. بریسی «کتاب» دیکری «سنت» ودیکر بریسی «اجماع»در.

علم فرائض، معقول ومنقول بینی جامع وحقوق ورثه‌یه وجوه صحیحهٔ یقینیه ایله وصوله باعث اولمسیله فن مخصوص حالنه وضع ایله مذاهب اربعه مشاهیر علماسی طرفلرندن کتب کثیرهٔ نفیسه تألیف اولنه‌رق کافهٔ مسائل فرائضك مکملاً وتماماً حل وایضاحنه صرف لطف وعنایت بیورلمشدر. رحمهم الله

[١] (غره)، غینك ضمی ورانك تشدیدی ایله لغتده آت جنسنك جبهه‌سنده اولان بیاضه دینورکه صباح الخیر تعبیر اولنور. کوله وجاریه‌یه دخی دینور. عند الفقها ثمنی نصف عشر دیته بالغ اولان عبد وامه در. «نهایه» اسمی ایله مسمی اولان کتاب مستطابده شو وجهله بیان بیورلمشدر. «انه علیه الصلوة والسلام جعل فی الجنین غرة عبدا او امة»

(غرة الشهر) آیك لیلهٔ استهلالنه یعنی ابتدا کیجه‌سنه وکوننه اطلاق اولنور.

(غرة الهلال) یکی آیك طلعتندن عبارتدر.

(غرة الاسنان) دیشلرك ابتدا پارلیان بیاض یری درکه آغز آچلدقده ابتدا نمایان اولور.

(غرة المتاع) امتعه‌نك خیارینه یعنی کزیده‌سنه وفاخرینه اطلاق اولنور.

(غرة القوم) برجماعتك عزیز وشریف وذیشانندن عبارتدر،

(غرة الرجل) کشینك وجهندن عبارتدر.

(غره). مطلقا برشیئك اك اول نمایان اولان یرینه اطلاق اولنور. (غرة الصبح) صباحك ابتدا ظاهر اولان روشنلکندن عبارتدر.

(غرة الاسلام) صدر اسلامدن عبارتدر.

(غره) مدینهٔ منوره‌ده بنی عمرو بن عوف جماعتنه مخصوص برقلعه‌نك اسمی‌در. یرینه مسجد قبا بنا اولنمشدر.

{ علم فرائض }

(فرائض)، فريضه لفظنك جمعی اولوب لغتده تقدير ويا قطع معناسنه‌در .

فريضه)، مكلف اوزرينه مفروض اولان تكليفدن عبارتدر . بعدذا مسائل ميراثه علم فرائض اطلاق اولندی .

علم مذكوری عالم اولان ذاته « فرضی » و « فرض » و « فرّاض » اطلاق اولنور .

علم فرائض « هو علم بقواعد وجزئيّـات تعرف بها كيفية صرف التركة الى الوارث بعد معرفته » تعريفی ايله معرّف‌در يعنی علم فرائض، برطـاقم قواعد وجزئياته علمدركه وارث مشروع بيلندكدن صكره او قواعد وجزئيات ايله تركه‌نك وارثه كيفيت صرفی بيلنور .

(موضوع)، علم فرائضك موضوعی « تركات » در . (تركات)، تركه لفظنك جمعی‌در. (تركه) اصطلاح شرعـده « ما تركه الميت من الاموال صـافيا عن تعلق حق الغير بعين من الاموال» تعريفی ايله معرّف‌دركه عين ماله حق غيرك تعلقـندن صافی اوله‌رق ميتك اموالدن ترك ايلديكی شی‌در ديمكدر.

عين ماله حق غيرك تعلقـندن خالی اولان تركهٔ ميت ، «تجهيز وتكفين» و « قضاء ديون » و «تنفيذ وصايا»دن صكره علی مافرض الله تعالی بين الورثه تقسيم اولنور.

(غايت)، علم فرائضك غايتی حقوقی اربابنه ايصال‌در .

علم فرائضك اركانی اوچدر . بريسی « وارث » وديكری « مورث » وديكر بريسی «موروث» در .

علم مذكورك شروطی اوچ‌در . (شرط اوّل) مورثك حقيقةً ويا حكماً ويا تقديراً

«ارشـاد» اسمی ایله مسمی اولان کتابنی مختصر صورتده کتب و تحریر بیورمشـدر. مشارالیهدن صکره علمای متأخریندن «امام نسفی» حضرتلری ایله سائر ذوات کرام حضراتی دخی مشارالیه حضرتلرینه تبعیت ایدرك طریقت مذکورهده تألیفات، تکثر ایتمشدر.

علمای کرامدن «المولی ابوالخیر» علیه الرحمه حضرتلرینك بیاننه کوره ناس ایچون علم جدلده طرق کثیره اولوب طرق مذکورهنك احسنی طریق «رکن‌الدین عمیدی» در.

فقهای کرامدن علم جدلده مصنف اوّل اولان ذات‌عالیقدر «الامام ابو بکر محمد بن‌علی بن اسمعیل القفال الشاشی الشافعی» حضرتلری‌در. مشارالیه، تاریخ هجرتك (٣٣٦) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

اکابر علمانك انقراضندن‌صکره ظهور ایدن جدال ایله اشتغال اولنمسی بعض علمای کرام حضراتی جانبندن منع اولنمش واومثللو «جدل» ك تحصیل فقه شریفه مانع وعمر انسانی اضاعه‌یه سبب اولمقله برابر بین الناس وحشت وعداوت ایراث ایلدیکی و علم حدیث‌شریفده وارد اولدیغی اوزره اشراط ساعاتدن عد اولندیغی بیان بیورلمشدر

(نظم)

ارى فقهـاء العصر طرّا اضاعو العلم واشـتغلوا بلم لم
اذا ناظرتهم لم تلق منهم سوى حرفين لم لم لا نسـلم

بعض علمای کرام حضراتنك بیاننه کوره جناب حقك «و جادلهم بالتی هی احسن» قول شریفی مقتضـاسی اوزره اظهار صواب ایچون «جدل» ده بأس یوقـدر. تشحیذ اذهـانده جدل ایله اکثریا انتفاع اولنور. ممنوع اولان جـدل، اول برجدرکه اوقاتی اضاعه ایدوب اندن برفائده حاصل اولمز.

{ علم جدل }

(علم جدل)، ابرام ونقض اوزرینه قدرت بخش اولان طرق وقواعددن باحث در.

علم مذکور، «علم نظر»ك جملهٔ فروعندن معدود اولوب «علم خلاف»ك مبناسی‌در.

علم جدل، مباحث منطقك اجزاسندن بر جزءدر. لکن علم جدل، علوم دینیه‌یه مختص اولمشدر.

علم جدلك مبادیسندن بعضیسی علم نظرده تبیین اولنمشدر. بعضیسی خطابیه در. و بعضیسی امور عادیه در.

علم جدل، آداب بحث شهرتی ایله مشهور اولان علم مناظره‌دن استمداد ایدر.

(موضوع)، علم مذکورك موضوعی طرق ابرام ونقض در.

(غرض)، علم مذکورك غرضی تحصیل ملکهٔ نقض وابرام در.

(فائده)، علم مذکورك فائده‌سی مخالفین اوزرینه الزام جهتندن احکام علمیه وعملیه‌ده کثیر در.

(علم جدل)ك علم مناظره‌دن عبارت اولمسی قولی بعید دکلدر چونکه ایکیسیده بر مألده‌در. لکن جدل، مناظره‌دن اخصّ‌در. مؤرخ ذوفنون «ابن خلدون»ك بیانی دخی (علم جدل) ك علم مناظره‌دن عبارت اولمق صورتنی مؤید در. مشارالیهك بیانه‌کوره جدل، اهل مذاهب فقهیه وغیریسی بیننده جریان ایدن آداب مناظره‌یه معرفتدن عبارتدر. وقتاکه ردّ وقبولده دائرهٔ مناظره متسع اولوب صواب وخطا اولان شیلرك استدلالدن معدود اولمسی کبی حاللر کورلدکده حال مستدل ومجیب بیلنمك ایچون آداب وقواعدو ضعنه احتیاج حاصل اولدی. بو اجلدن علم جدل، استدلالده آداب حدوددن باحث اولان قواعده معرفتدر دینلدی. قواعد مذکوره ایله کرك فقهده وکرك غیری اورده اولان رأیك حفظنه ویاخود هدمنه توصل اولنور. قواعد مذکوره ایچون ایکی طریق واردر. بریسی (طریقت بزدوی) درکه «استدلال» و «اجماع» و «نص» دن ادلهٔ شرعیه‌یه خاص‌در. دیکری (طریقت رکن‌الدین عمیدی) درکه قنغی علمده اولورایسه اولسون استدلال اولنان هر دلیلده عموم‌در: «رکن‌الدین عمیدی» علیه رحمة الباری حضرتلری طریقت مذکوره‌ده واضع اوّل اولوب

{ علم الشروط والسجلات }

علم مذکور « شهود الحال »ك انقضاسنده احتجاجه صالح اوله‌جق صورتده احکام ثابته‌نك عند القاضی کتب وسجلاته کیفیت ثبت وتحریرندن باحثدر .

(موضوع)، علم مذکورك موضوعی من حیث الکتابه احکام ثابته‌در .

(مبادی)، علم مذکورك مبادیسندن بعضیسی علم فقهدن وبعضیسی علم انشادن وبعضیسی دخی امور وعادات استحسانیه‌دن مأخوذدر .

علم مذکور، معانیسنك قوانین شرعشریفه موافق صورتده ترتیب اولنمسی حیثیتی ایله علم فقهك جملهٔ فروعندن معدوددر . تحسین الفاظ اعتباری ایله علم ادبك فروعندن عد وشمار اولنمشدر .

علمای کرام حضراتی طرفندن علم مذکوره متعلق کتابلر تألیف بیورلمشدر . بوعلمده تألیف کتاب بیورمش اولان ذوات ستوده صفات حضراتنك اوّلی « هلال بن یحیي البصری الحنفی» حضرتلری اولوب تاریخ هجرتك (۲٤٥) نجی سنه‌سنده عازم‌گلشن‌سرای جنان اولمشدر .

{ علم حیل شرعیه }

علم مذکور، ابواب فقهدن بر باب وبلکه فرائض کبی بر فنّ مخصوص در .

علمای کرام حضراتی طرفندن علم مذکوره متعلق کتابلر تألیف وتصنیف بیورلمشدر. کتب مؤلفه‌نك اشهری « الشیخ الامام ابوبکر احمد بن عمر المعروف بالخصاف الحنفی » حضرتلرینك تألیف بیورمش اولدیغی « کتاب الحیل » در . کتاب مذکور اوزرینه اعلام علمای کرام حضراتی جانبندن شروح کثیره تحریرینه صرف لطف وعنایت بیورلمشدر. امام مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (۲٦۱) نجی سنه‌سنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر .

§ — ٥٣
[كتاب الخنثى]

(خنثى)، حبلى وزننده اسم مفرد اولوب جمعى خناثى كلور حبالى كبى وخناث كلور اناث كبى .

(خنثى)، لغتده لين معاسنده اولان خنث لفظندندر . شريعتده « ذوفرج وذكر او من عرىّ عن الاثنين جميعا فان بال من الذكر فغلام وان بال من الفرج فانثى وان بال منهما فالحكم للاسبق وان استويا فمشكل ولا تعتبر الكثرة قبل البلوغ فان بلغ وخرجت لحيته او وصل الى امرأة او احتلم فرجل وان ظهرله ثدى او لبن او حاض او حبل اوامكن وطؤه فامرأة وان لم تظهرله علامة اصلا او تعارضت العلامات فمشكل » تعريفى ايله معرّفدر. بوتعريفك مألى شودركه خنثى، آلت ذكورت و آلت انوثتى اولان ياخود ذكر اولنان ايكى آلتدن عارى اولان كيمسه‌در . اكر اوكيمسه آلت ذكورتدن تبوّل ايدر ايسه غلامدر . اكر آلت انوثتدن تبوّل ايدر ايسه انثى‌در . اكر ايكى طرفدن دخى تبوّل ايدر ايسه حكم ، اسبق ايچوندر. اكر مساوات اوزره اولور ايسه مشكلدر. قبل البلوغ كثرت معتبر دكلدر. اكر بالغ اولديغى وقت لحيه‌سى خروج ايدر ايسه ياخود قادينه واصل ياخود احتلام اولور ايسه رجلدر . اكر ممه ياخود سود ياخود حيض حالى ظاهر اولورسه ياحود كبه وياخود وطئى ممكن اولور ايسه قاديندر . اكر اصلا برعلامت ظاهر اولمز ايسه ياخود علامات تعارض ايدر ايسه خنثاى مشكلدر .

خنثايه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكوره‌ده محرردر .

§ — ٥٤
[كتاب الفرائض]

كتاب مذكور تقسيم ميراثه و ذوى الارحامك توريثنه و مخارجنه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوى‌در .

§ — ٥٠

[کتاب الجنایات]

جنایت ، لغتده شردن اکتساب اولنان شیئك اسمی در . شرعده فعل محرّمك اسمی در . قتل کبی .

جنایاته و قتلده شهادته و سائره‌یه متعلق مسائل واحکام شرعیه، کتاب مذکورك ابواب مخصوصه‌سنده محرر در .

§ — ٥١

[کتاب الدیات]

(دیات)، دیت لفظنك جمعی در .

(دیت)، شرعده «اسم للمال الذّی هو بدل النفس» تعریفی ایله معرّف در .

دیاته متعلق مسائل واحکام شرعیه، کتاب مذکورك ابواب مخصوصه‌سنده مسطوردر.

§ — ٥٢

[کتاب الوصایا]

(وصایا) ، وصیت لفظنك جمعی‌در.

(وصیت) ، «تملیك مضاف الی بعد الموت» تعریفی ایله معرّف در .

وصایایه وثلث مال ایله وصیته ومرضده عتقه واقارب وغیر ایچون وصیته و وصی‌یه متعلق مسائل واحکام‌شرعیه، کتاب مذکورك ابواب مخصوصه‌سنده محرردر.

§ — ٤٩
[كتاب الرهن]

(رهن)، لغتده حبس الشیٔ معناسنه در .

شرعده، (رهن) برمالی اندن استیفاسی ممکن اولان برحق مقابلنده محبوس وموقوف قیلق در . اول ماله (مرهون) دینلدیکی کبی (رهن) دخی دینور .

(ارتهان) رهن الق در .

(راهن) رهن ویرن کیمسه‌در .

(مرتهن) رهن آلان کیمسه‌در .

(عدل) راهن ومرتهنك امنیت ایدوبده رهنی تودیع وتسلیم ایتدکلری کیمسه در .
راهن ومرتهنك ایجاب وقبولی ایله رهن منعقد اولور. فقط قبض بولنمدقجه تمام ولازم اولمز . بناءً علیه راهن قبل التسلیم رهندن رجوع ایده‌بیلور . رهنك ایجاب وقبولی راهن بوشیئی سکا دینم مقابلنده رهن ایتدم دیوب یاخود بوماًلده دیکر برسوز سویلیوب مرتهن دخی قبول ایتدم و یاخود راضی اولدم دیمك کبی رضایه دلالت ایدر بر سوز سویلمکدر . رهن لفظنك سویلنمسی شرط دکلدر .

مثلا برکیمسه شوقدر غروشه برشی اشترا ایله بایعه برمال ویروبده پاره‌یی ویرنجه‌یه قدر بونی الیقوی دیسه اول مالی رهن ایتمش اولور .

ارتهانی جائز و یاغیر جائز اولان شی ایله رهنك ید عدله وضعنه و رهنك تصرفنه ورهنه متعلق مسائل واحکام شرعیه، کتاب مذکورك ابواب مخصوصه‌سنده محرردر .

§ — ٤٧

[كتاب الاشربه]

(اشربه)، شراب لفظنك جمعیدر.

(شراب) كتاب وزننده ایچلمك شانندن اولوب ایچلمكه صالح اولان هرمائعدن عبارتدر.

(شرب)، شینك حركات ثلاثی و رانك سكونی ایله و (تشراب) تذكار وزننده ایچمك معناسنه‌در.

§ — ٤٨

[كتاب الصيد]

[١]

علم فقهه ملحق اولان كتاب مذكور، صیده متعلق مسائل واحكام شرعیه‌یی حاوی‌در.

[١] (صید)، قید وزننده آو آولامق معناسنه‌در.

(صید) مصید معناسنه‌دركه صید وشكار اولنمش نسنه‌در وبر قوله كوره ممتنع وبی مالك اولانه اطلاق اولنوركه مراد وحشی وحلال اولان شكاردر وبو فعل. بمعنی مفعول‌در یاخود تسمیه بالمصدردر.

كذلك صید، مصدر اولور. برآدمی ویاخود بر حیوانی اصید قیلمق معناسنه‌در.

(مصید)، منبر وزننده و(مصیده) معیشه وزننده آغه ودوزاغه دینوركه انكله شكار طوتیلور.

(صیود)، قبول وزننده بغایت آوجی‌یه دینور «كلب صیود وصقر صیود ای صیاد» دینور.

§ — ٤٦

[كتاب احياء الموات]

(اراضئ موات)، اول يرلردركه كمسنه‌نك ملكي و برقصبه وقريه‌نك مرعاسي يا محتطبي يعني بالطه‌لغي اولمديغي حالده اقصاى عمراندن بعيد اوله. يعني قصبه و يا قريه‌نك اك كنارنده‌كي خانه‌لرندن جهير الصوت [١] اولان كيمسه‌نك صداسي استماع اولنميه.

عمرانه قريب اولان يرلر اهاليه مرعى و خرمن يرى و محتطب اولمق اوزره ترك اولنور و بو يرلره اراضئ متروكه دينور.

احياء مواته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

[١] جهير، جهر لفظندن مأخوذدر.

(جهر)، قهر وزننده و (جهار)، كتاب وزننده برنسنه عيان و آشكار اولمق معناسنه‌دركه «جهر الامر جهرا و جهارا» دينور.

(جهر)، بر سوزى آشكار اوله‌رق سويلمك معناسنه دخى مستعملدر بنفسه و با حرفى ايله متعدى اولوركه «جهر الكلام و بالكلام اذا اعلن» دينور.

(جهر)، رفع صوت ايلك معناسنه دخى استعمال اولنوركه «جهر الصوت اذا اعلاه» دينور.

(جهر)، عسكرى چوغالتمق معناسنه دخى مستعملدركه «جهر الجيش اذا استكثرهم» دينور.

(جهر) برآدمى بى‌حائل اشكاره‌جه كورمك وبر قوله كوره برآدمه نظر ايلدكده كوزينه بيوك كورنمك معناسنه‌در «جهر الرجل اذا اراه بلا حجاب او نظر عليه وعظم فى عينه» دينور.

(جهر)، خوب چهره وخوش لقا انسانك وسائر نسنه‌نك هيئت زيبا و جمال دلاراسى خاطره بديع وعجيب كلمك معناسنه دخى مستعملدر «جهر الشى اذا راعه جماله وهيئته» دينور.

(جهر)، ياغ چيقمق ايچون يايغى چالقامق معناسنه دخى كلور «جهر السقاء اذا مخضه» دينور.

(جهر)، قويى‌يى آييقليوب پاك ايلمك وبر قوله كوره مجموع صوينى چكمك ياخود قويى قازاركن صويه يتشمك معناسنه‌در «جهر البئر اذا نقاها او نزحها و بلغ الماء» دينور.

(جهر)، بر نسنه‌يى كشف ايدوب ظاهره چيقارمق معناسنه دخى مستعملدر. «جهر الشئ اذا كشفه» دينور.

(جهر)، كونش برآدمك كوزينى قاشديرمق معناسنه دخى مستعملدر. «جهرت الشمس المسافر اذا اسدرت عينه» دينور.

(جهر)، بر كيمسه‌يه تعظيم معناسنه دخى استعمال اولنور. «جهر فلانا اذا عظمه» دينور.

(جهر)، برنسنه‌يى تقدير وتخمين ايلك معناسنه دخى مستعملدر. «جهر الشئ اذا جزره» دينور.

(جهر)، طپراغى غليظ و درشت اولان تپه‌يه ويوكسك يره دينور.

(جهير)، امير وزننده بلند اواز ايله سويلنن سوزه دينور.

§ — ٤٥

[كتاب الحظر والاباحه]

[١]

(حظر)، حانك فتحى وظاى معجمه‌نك سكونى ايله لغتده برنسنه‌يى بركيمسه‌يه ويرميوب منع وحجر ايلمك معناسنه‌در.

شرعده، شرعاً استعمالى ممنوع اولان نسنه‌در.

(محظور)، مباحك ضدى‌در.

(مباح)، فعل وتركنده مكلفك مخير اولديغى شى‌در.

حظر و اباحه‌يه متعلق مسائل و احكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] اباحه، افاده وزننده برنسنه‌يى بركيمسه‌يه حلال قيلمق يعنى تناول واستعمالنده مرخص ومخير ايلمك معناسنه‌در. پس بونك مرجعى برآدم كندى ملكى اولان نسنه‌يى اخذه اذن ودستور ويرمك اولوركه حظر ومنع مقابليدر. زيرا احلال وتحريم، شارع طرفنه متعلقدر وبو اظهار معناسندن مأخوذدر نته‌كيم حلال، حل عقده‌دن مأخوذدر.

(اباحه)، اظهار ايلمك معناسنه دخى كلوركه «اباح سره اذا اظهره» دينور.

(بوح)، بانك فتحى و واوك سكونى ايله كيزلو نسنه عيان اولمق معناسنه‌در.

§ — ٤٤
[كتاب الاضحيه]

(اضحيه)، ايام اضحاده ذبح اولنان شيئك اسمى در. شرعده «ذبح حيوان مخصوص بنية القربة فى وقت مخصوص» تعريفى ايله معرّف در.

اضحيه‌يه [١] متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرر در.

---

[١] اضحيه، همزه‌نك ضمى وكسرى ايله وياڭك تشديدى ايله و (ضحيه) غنيه وزننده قوشلق وقتى ذبح اولنان حيوانه اطلاق اولنور. اضحيه‌نك جمعى اضاحى كلور. و ضحيه‌نك جمعى ضحايا كلور.

(اضحا) ارطاة وزننده بو دخى اضحيه معناسنه‌در. جمعى اضحى كلور. قربان بيرامى كوننه يوم‌اضحى اطلاق بومعنايه‌در. زيرا اكثر قوشلق وقتى ذبح قرابين ايدرلر.

(مضاحاة)، مباهاة وزننده برادمه يا بر محله قوشلق وقتنده كلمك معناسنه‌در.

(تضحيه)، تفعله وزننده برادمه قوشلق طعام يدرمك معناسنه‌در. كذلك قوشلق وقتى قربان كسمك معناسنه‌در.

(ضحو)، (ضحوه) ضادلرك فتحى و حالرك سكونى ايله و (ضحيه» عشيه وزننده ارتفاع نهار معناسنه‌در. بعده حلول وظرفيت علاقه‌سيله اولوقته اطلاق اولندى‌كه كنج قوشلق تعبير اولنور شمسك هنوز افقدن قالقوب يكيجه يايلديغى وقتدركه صلوة اشراق هنكاميدر. اندن صكره (ضحى) اطلاق اولنور ضادك ضمى و الفك قصرى ايله‌كه قبا قوشلق تعبير اولنور واندن صكره ضحاء اطلاق اولنور ضادك فتحى و الفك مدى ايله‌كه نصف نهاره قريب وقتدن عبارتدر اصطلاح تركيده قوجه قوشلق تعبير اولنور.

§ — ٤٣

[كتاب الذبائح]

(ذبائح)، ذبيحه لفظنك جمعىدر .

(ذبيحه)، ذبح اولنان شيئك اسمىدر . حيوان مذبوح معناسنهدر .

ذبح، ذالك فتحى و بانك سكونى ايله و (ذباح) ذالك فتحى ايله يارمق معناسنهدر . اصل معناى موضوعى بودر . بر نسنهيى ياروب آيرمق معناسنه دخى استعمال اولنور . بوغازلامق معناسنه دخى كلور . ذبح، بوغمق معناسنه دخى استعمال اولنور .

(ذبح)، ذالك كسرى ايله بوغازلنهجق حيوانه دينور قربانلق قيون كبى. حج شريفده وقربان بيرامنده قربان ايلمكه صلاحيتى اولان حيوانه دينوركه بچاغه كلور حيوان تعبير اولنور .

(اذباح)، همزهنك وذال مشددهنك كسرى ايله قربانلق قيون ايدنمك معناسنهدر . و بو افتعال بابندن در . تاء افتعال، ذاله قلب وادغام اولنمشدر .

(مذبح)، منبر وزننده بوغازليهجق بچاغه دينور .

ذبائحه متعلق مسائل و احكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر .

§ — ٤٢

[كتاب المساقاة]

(مساقات)، سقی [١] کلمه‌سندن مأخوذدر. شرعده برطرفدن اشجار ودیکر طرفدن تربیه اولمق وحاصل اولان میوه بینلرنده تقسیم اولنمق اوزره بر نوع شرکتدر.

مساقاتك رکنی ایجاب وقبول در.

شویله‌که اشجار صاحبی میوه‌سندن شوقدر حصه المق اوزره مساقات وجهله شو اشجاری سکا ویردم دیوب عامل یعنی اول اشجاری تربیه ایده‌جك اولان کیمسه دخی قبول‌ایتسه مساقات منعقد اولور.

مساقاته متعلق احکام ومسائل شرعیه، کتاب مذکورده محرردر.

---

[١] سقی، سینك فتحی و قافك سکونی ایله و (تسقیه) تأدیه وزننده و (اسقاء) همزه‌نك کسری ایله صوارمق و صو ایچورمك معناسنه‌در. بعض علمای کرام حضراتنك بیانه‌کوره (سقی) و(تسقیه) صو ایچورمکه و (اسقا) صویه دلالت ایتمکه مخصوص در و بعض علمای کرام حضراتنك بیانه‌کوره دخی (اسقاء) صوارمق معناسنه در وعندالبض (سقی) و (اسقاء) برکیمسه‌یه تناول ایچون صو تعیین ایلمك معناسنه در.

(ساقی)، صواریجی کیمسه‌یه اطلاق اولنور.

§ — ٤١
[كتاب المزارعه]

(مزارعه)، مفاعله وزننده اكينجيلك وجهيله معامله ايلمك معناسنه‌دركه برطرفدن اراضى وديكر طرفدن عمل يعنى زراعت اوله‌رق حاصلات بينلرنده تقسيم اولنمق اوزره برنوع شركتدر.

مزارعه‌نك ركنى ايجاب و قبولدر.

شويله‌كه اراضى صاحبى عامله يعنى چفتجى‌يه بو يرى حاصلاتدن شوقدر حصه آلمق اوزره سكا مزارعه وجهله ويردم ديوبده چفتجى دخى قبول ايتدم يا راضى اولدم ديسه ياخود رضاسنه دلالت ايدر برسوز سويلسه وياخود چفتجى ير صاحبنه بن سنك يركده مزارعه وجهله عمل ايده‌يم ديوبده اودخى راضى اولسه مزارعه منعقد اولور.

مزارعه‌يه متعلق مسائل واحكام‌شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] مزارعه، زرع لفظندن مأخوذدر.

(زرع) فرع وزننده ترلايه تخم صاچمق معناسنه‌دركه اكين اكمك تعبير اولنور. نبات بتورمك معناسنه دخى كلور. ولده دخى اطلاق اولنور. مزروع معناسنه اكلمش اكينه دخى دينوركه جمعى «زروع» در.

(مزرعه)، ميمك فتحى و رانك حركات ثلاثى ايله و (مزروع) ميمك ضمى ودالك فتحى ايله ترلايه دينور.

(زريعه)، سفينه وزننده اكلمش تخمه دينور.

(زريع)، سكيت وزننده اكينى بچركن دوكيلن دانه‌لردن سنهٔ آتيه‌ده بتن اكينه دينور.

(زرعه)، غرفه وزننده اكيله‌جك تخمه دينور.

§ — ٤٠

[كتاب القسمه]

(قسمت)، لغتده اقتسام لفظندن اسمدر. شرعده حصهٔ شايعه‌يى تعيين ايتمكدر يعنى كيل و وزن و ذراع كبى برمقياس ايله حصه‌لرى يكديكردن تميز و افراز ايلمكدر.

قسمت ايكى وجهله اولور شويله‌كه يا اعيان مشتركه يعنى متعدد و مشترك شيلر قسملره بولنه‌رك هر فردنده شايع اولان حصه‌لر برر قسمنده جمع ايدلمش اولور اوچ كشى بيننده مشترك اولان اوتوز رأس قيونى اونر اونر اوچه تقسيم كبى. بوكا «قسمت جمع» دينور ياخود برعين مشترك تقسيم اولنوب هر جزئنده شايع اولان حصه‌لر برر قسمنده تعين ايدر بر عرصه‌نك ايكى‌يه تقسيمى كبى. بوكا (قسمت تفريق) و (قسمت فرد) دينور.

قسمت، برجهتله افراز و برجهتله مبادله‌در.

مثلا ايكى كيمسه بيننده مناصفةً مشترك اولان بركيله بغدايك هرحبه‌سنده هر برينك نصف حصه‌سى اولديغى حالده مجموعى قسمت جمع قبيلندن اوله‌رق ايكى قسمه تقسيم ايله برقسمى برينه وديكر قسمى ديكرينه ويرلدكده هربرى كندوسنك نصف حصه‌سنى افراز ونصف ديكرينى آخرك نصف حصه‌سى ايله مبادله ايتمش اولور.

كذلك ايكى كشى بيننده مناصفةً مشترك اولان برعرصه‌نك هرجزئنده هربرينك نصف حصه‌سى اولديغى حالده قسمت تفريق ايله ايكى‌يه تقسيم اولنه‌رق هربرينه برر قسمى ويرلدكده هربرى كندو نصف حصه‌سنى افراز ونصف ديكرينى آخرك نصف حصه‌سى ايله مبادله ايلمش اولور.

قسمته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

ایلمش ایســه ارباعا تقسیم اولنور. اما حنفــیه عــندنده وجه مذکور اوزره صورتلرك مجموعنده تنصیف اولنور.

(شفیع)، حق شفعه‌سی اولان کیمسه‌در.

(مشفوع)، حق شفعه‌نك تعلق ایلدیکی عقاردر.

(مشفوع به) شفیعك مابه الشفعه اولان ملکی‌در.

شفعه‌یه متعلق مسائل و احکام شرعیه، کتاب مذکورده محرردر.

۳۹ — §

[کتاب الشفعه]

[۱]

(شفعه)، غرفه وزننده برمطلوبی، عندنده اولان نسنه‌یه ضم و زیاده ایلمکه دینورکه واحد ایکن چفت ایلمکدن عبارت اولور. عند الفقهاء متجدد الملك اولان شریك اوزره عوض مقابلی ایله قهرا ثابت اولان حق تملك نصیبدن عبارتدرکه بوحق، عقارده جاری اولور عروضده جاری اولمز. مثلا زید و عمروك ملك منزللرینك قپولری مقابلاً برطریق خاصده اولوب حق مروره خلیط وشریك اولسه‌لر زید منزلنی بکره ثمن معلوم مقابلنده بیع وتسلیم ایدوب عمروك منزل مزبورده حق تملکی اولمغله استماع ایلدیکی آنده کتب فتاواده مبسوط اولان شروطه رعایت ایلدکده منزل مذکوری بالشفعه بکردن اخذ ایدر. بعض علمای کرام حضراتنك بیانه کوره اصل شفعه زیاده معناسنه‌در. بوملابسه ایله عرف شرعیده وجه مذکور اوزره اولان ملك مشفوعه اطلاق اولندی لقمه، شیٔ ملقومه اطلاق اولندیغی کبی وملك مذکور، تملك معناسنده استعمال اولنور وبوندن فعل تصرفی معلوم دکلدر وامام شعبی علیه رحمة الباری حضرتلرینك بوبابده‌کی قولی شودر «الشفعة علی رؤس الرجال ای اذا کانت الدار بین جماعة مختلفی السهام فباع واحد نصیبه فیکون ما باع لشرکائه بینهم لا علی سهامهم» یعنی شفعه، قدر ملك اوزره دکلدر بلکه عدد رؤس اوزره ثابت اولور. مثلا برمنزل اوچ کیمسه بیننده مشترك اولوب بریسنك نصف و بریسنك سدس ودیکر بریسنك دخی ثلث حصه‌لری اولسه صاحب نصف اولان کندی حصه‌سنی شخص آخره ثمن معلومه بیع ایلدکدن‌صکره دیکر حصه‌دارلر ایشتدکلری آنده حق شفعه ایله ادعایه وثوب [۲] ایلسه‌لر قاضی اول نصیب مبیعی انلره نصفین اوله‌رق حکم وتسلیم ایدر. لکن امام شافعی عندنده مزبوران بیننده حصه‌لری قدر یعنی اثلاثا تقسیم اولنور اکر صاحب سدس بیع ایلمش ایسه مبیع مزبور اخماسا و اکر صاحب ثلث بیع

[۱] (شفعة الضحی)، قوشلق وقتی ادا اولنان ایکی رکعت صلاة نافله‌یه اطلاق اولنور حنفیه‌یه کوره مندوب اولان درت رکعت وزیاده‌در. شافعیه عندنده نوافل، ایکیشر رکعت ادا اولنمق افضل‌در. بومعناده شینك فتحی ایله دخی جائزدر.

[۲] (وثوب) صیچرامق اتلامق معناسنه در.

§ — ٣٧
[كتاب المأذون]

(مأذون) كلمه‌سی عنوان كتابده مصدر اولوب اذن معناسنه‌در. (اذن) [١] لغتده منع معناسنه اولان حجر لفظنك ضدی اوله‌رق اطلاق معناسنه‌در. كلمهٔ مذكوره‌نك لغتده اعلام معناسنه استعمالی دخی مرویدر. دستور واجازت معناسنه دخی مستعملدر. شرعده حجری فك ايتمك وحق منعی اسقاط ايلمكدركه اذن ويريلان شخصه مأذون دينور.

بوكا متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

§ — ٣٨
[كتاب الغصب]

(غصب)، بركمسه‌نك اذنی اولمقسزين مالنی اخذ وضبط ايتمكدركه اخذ ايدن كيمسه‌يه (غاصب) و اول ماله (مغصوب) وصاحبنه (مغصوب منه) دينور.

غصبه ومباشرة اتلافه [١] وتسببا اتلافه [٢] ومتفرعاتنه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] مباشرة اتلاف، برشيئی بالذات تلف ايتمكدركه ايدن كيمسه‌يه فاعل مباشر دينور.

[٢] تسببا اتلاف، برشيئك تلفنه سبب اولمقدر. يعنی برشيده ديكر شيئك علی جری العاده تلفنه مفضی اولان بر ايش احداث ايتمكدركه ايدن كيمسه‌يه متسبب دينور. نته‌كيم بر معلق قنديلك ايپنی كسمك قنديلك يره دوشوبده قيرلمسنه سبب مفضی اولمغله ايپی كسن كيمسه مباشرة ايپی تلف ايتمش وتسببا قنديلی قيرمش اولور. كذلك بركيمسه برطولومی شق ايدوبده ايچنده‌كی ياغ اقوب تلف اولسه اول كيمسه مباشرة طولومی وتسببا ياغی اتلاف ايتمش اولور.

§ — ٣٦
[كتاب الحجر]

(حجر)، [١] حانك حركات ثلاثی وجيمك سكونی ايله و(حجران) حانك ضمی وكسری ايله لغتده مطلقــا منع ايلمك معناسنه‌در. شرعده بر شخص مخصوصی تصرف قوليســندن منعدركه بعد الحجر اول شخصه (محجور) دينور.

حجره متعلق مسائل و احكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] حجر، حانك فتحی ايله بياض وپاكيزه قوملغــه دخی دينور. چشمك خانه‌سنه‌ده اطلاق اولنوركه «محجر العين» معناسنه‌در.

محجر، مصدر وزننده حرام معناسنه‌در.

حجر، عقل وهوش معناسنه دخی كلور بومعنا ناسزا اموردن صاحبنی منع ايلديكی ايچون‌در.

حجر، حانك فتحی وكسری ايله انسانك قوجاغنه دينور كنار وآغوش معنالرينه‌در. كذلك حرام معناسنه دخی اسمدركه شرعاً محرم اولان نسنه‌دن عبارتدر.

(حجر الكعبه)، بيت شريفك جانب شماليسنده واقع حطيم ايله مدار اولان موضعدن عبارتدركه بيت شريفدن‌در كوياكه بيت شريفك قوجاغيدر ياخود حجر ايله محاط اولديغی ملاحظه‌سنه مبنی‌در.

حجر، قصراق آته دخی اطلاق اولنور. اركك وقادينك نامحرم يرلرينه دخی اطلاق اولنوركه «حجر الرجل» و «حجر المراة» تعبير اولنور.

(حجر)، فتحتين ايله طاشــه اطلاق اولنور. بواطلاق، طاشـك آلت منع اولديغی ايچون‌در. جمعی احجاردر. حجر، معدندن چيقوب هنوز ذوب و صياغت اولنمامش كومشــه والتونه اطلاق اولنور.

(حجران)، التون ايله كومشدر.

(حجر)، آفت وداهيه‌يه دخی اطلاق اولنور.

§ — ٣٥
[كتاب الاكراه]

(اكراه) كره [١] لفظندن مأخوذ اولوب بركمسنه‌يی اخافه ايله رضاسی اولمقسزين برايش ايشله‌مك اوزره بغيرحق اجبار ايتمكدركه اول‌كمسنه‌يه را حرفنك فتحی‌ايله (مكره) واجبار ايدن كيمسه‌يه (مجبر) و اول‌ايشه (مكره‌عليه) وخوفی موجب اولان شيئه (مكره به) دينور.

اكراه، ايكی قسمدر. قسم اول (اكراه ملجی) وقسم ثانی (اكراه غير ملجی) در،

(اكراه ملجی) كه اتلاف نفس يا قطع عضو ياخود بونلردن برينه مؤدی اولور ضرب شديد ايله اولان اكراه‌در.

(اكراه غيرملجی) كه يالكز غم والمی موجب اولور ضرب وحبس كبی شيلر ايله اولان اكراه‌در.

اكراهه متعلق مسائل و احكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] كره، كافك فتحی ايله اباء ومشقت معناسنه‌دركه نفسه اباء وامتناع ايلديكی يعنی ايستميه‌رك خوشلنميه‌رق خارجدن عارض اولان رنج ومشقتدن عبارتدر زوراكی تعبير اولنور. بعضيلر عندنده كافك فتحی ايله بركمسه كندی نفسنی جبر واكراه ايله خوشلنميه‌رق‌متحمل اولديغی نسنه‌يه دينور. كافك فتحی ايله غيرك تكليف وجبری ايله متحمل اولديغی نسنه‌يه دخی دينور.

(كره)، كذا كافك فتحی وضمی ايله و (كراهه) كرامه وزننده و (كراهيه) كافك فتحی ايله و(مكرهه) مرحله ومكرمه وزننده لغت اولوب برنسنه طبعه ناخوش و ناملايم اولمغله خوشلنميوب ايكرنمك معناسنه‌در.

(كره)، حجل وزننده و (كريه) امير وزننده مكروه معناسنه‌در.

§ — ٣٤
[كتاب الولاء]

(ولاء)، ولى [١] لفظندن مشتق اولوب ملك ومالكيت معناسنه‌در. يقينلق معناسنه دخى كلور. بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره (ولاء عتق) بونلردن مأخوذدر.

(ولاء) شرعده «عبارة عن التناصر بولاء العتاقة او بولاء الموالات» تعريفى ايله معرّف اولوب بوكا متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] (ولى) واوك فتحى ولامك سكونى ايله برنسنه‌يه پك يقين اولمق معناسنه‌در. كذلك ولى، برشيئه قريب اولان نسنه‌يه دينوركه وصف بالمصدردر.

(ولى)، غنى وزننده برادمك دوستنه ويار وصديقنه دينور. معين ونصير معناسنه دخى مستعملدر. بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره اشبو ولى ماده‌سى ايكى ياخود زياده نسنه‌نك بينلرينه اجنبى تحلل ايتميه‌رك متعاقباً حصوللرينه موضوعدر، واستعاره وجهى ايله حصول مذكور، من حيث المكان و من حيث النسبة و من حيث الدين و من حيث الصداقة و من حيث النصرة ومن حيث الاعتقاد قربيتده استعمال اولنور.

(ولايه) واوك كسرى ايله و (ولايه) واوك فتحى ايله بر نسنه‌يه قدرت جهتى ايله بررأسه ضابط ومتصرف اولمق معناسنه‌در وعند البعض واوك فتحى ايله مصدردر ذكر اولنان ولى ماده‌لرندن‌كه دوست وصديق و برآدمه معين ونصير اولمق معناسنه‌در.

(مولى)، ميمك فتحى والفك قصرى ايله مالك معناسنه‌در. قول آزاد ايدن ادمه، آزاد اولمش قوله، برآدمك يارينه وهمدم وصاحبنه، بركيمسه‌نك يقين خصمنه، قومشويه‌دخى دينور. برآدمك همعهدينه وخليف ومعاهدينه، دخى دينوركه فرائضده «مولى الموالاة» بوندندر. برآدمك اوغلنه، عموجه‌سنه، مهمان ونزيلنه، شريك واورتاغنه، قز قرنداشى اوغلنه دخى اطلاق اولنور وبركيمسه‌نك وليسنه دخى دينوركه امورنده ولايتى اولان كمسنه‌دن عبارتدر. ولئ نكاح ولئ يتيم كبى. برآدمك مربّيسنه دخى دينور معين وناصر معناسنه‌در. انعام ايدن آدمه دينور. برآدمك دوستنه ومحبنه دينور. سيد وذيشان آدمه دخى دينور. مولى لفظنك جمعى موالى‌در.

§ — ٣٣

[كتاب المكاتب] [١]

(مكاتب)، مكاتبه لفظندن اسم مفعولدر.

(مكاتبه)، مفاعله وزننده لغتده يازو يازشمق ومكتوبلشمك معناسنه در. شرعده قول جنسى كندوسنى كتابته كسدرمك معناسنه‌در. يعنى كندو نفسى اوزره افنديسنه بهاسنى يازديرمق در تاكه نه زمان ادا ايدر ايسه ازاد اوله. پس يازمق، ايكى طرفدن حاصل دركه افنديسى شرط مزبور وجودنده وفاء وقول دخى بهاسنى قزانوب ادا ايلك اوزره يازملرندن عبارتدر. بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره قوله، اسم فاعل يعنى مكاتِب واسم مفعول يعنى مكاتَب عنوانى دخى صحيح اولور. لكن ابتدا كتابه افنديدن ظهور ايلكله اسم فاعل يعنى مكاتِب عنوانى آنده انسب واوفق‌در، كتاب دخى بومعنايه دركه مفاعله‌دن مصدر ثانيدر ومعناى مزبورده متداول اولان كتابه، ثلاثيدن مصدر در .

[١] (كتاب)، كافك كسرى ايله و (كتب) كافك فتحى وتانك سكونى ايله يازمق معناسنه‌در. بعض اهل تدقيقك بيانه كوره اصل كتب وكتاب، ايكى ميشين وسختيان مقوله‌سنى ايكى صرم ايله برى برينه چاتمق معناسنه موضوع اولوب بعده عرفده يازو ايله حروفى برى برينه ضم وجمع ايلك معناسنده استعمال اولندى. كذلك كتاب الفاظ وكلماتى نظم والصاق ايلكده استعمال اولندى وتقدير وايجاب وفرض معنالرنده دخى مستعملدر. نته‌كيم آيات قرآنيه‌ده (١١) معنايه شرف ورودى بعض مفسرين كرام حضراتى طرفندن منقولدر. بر نسنه‌يه ابتدا اراده، بعده قول، بعده كتابت تعلق ايلكله اراده مبدأ وكتابت منتهى اولور. بعده مبدأ اولان مرادك توكيدى قصد اولندقده اندن منتهى اولان كتابت ايله تعبير اولنور. بومبحثده اهل لغت بيننده بعض مباحثه جريان ايلمشدر. حاصل كلام، كتاب كلمه‌سى خطاب وزننده مصدر اولوب انكله مكتوب تسميه‌سى مبالغه ايچوندر. ضرب الامير، مضروب الامير معناسنه اولديغى كبي ياخود معناى مزبورده كتاب اسمدر. لباس، ملبوسك اسمى اولديغى كبي. وكتاب بالفعل مكتوب اولمق لازم دكلدر. علاقهٔ اوليه ايله قبل النظم كلامه‌ده اطلاق اولنور. كتاب، «ما يكتب فيه» يعنى كندوسنه يازو يازيله‌جق شيئه دخى دينور كاغد و درى ولوحه كبي. كذلك يازو يازه‌جق دواته وحقه‌يه اطلاق اولنوركه آلت كتابتدر.

خاصةً حضرت موسى عليه الصلوة والسلام حضرتلرينه شرف نازل اولان تورات شريفه دخى كتاب اطلاق اولنور. يازو يازلمش صحيفه‌يه دخى دينوركه مكتوب تعبير اولنور فارسيده نامه دينور.

§ — ٣٢
[كتاب الاجاره]

(اجاره)، لغتــده اجرتك اسمی‌در. فقط ایجار معناســنده دخی مستعملدر. اصطلاح فقهاده منفعت معلومه‌یی عوض معلوم مقابله‌سنده بیع ایتمك‌در .

(اجرت)، كرا یعنی بدل منفعت در.

(ایجار) كرایه ویرمك‌در .

(استیجار) كرا ایله طوتمق‌در .

(آجر)، اجاره‌یه ویرن كیمســه‌در . میمك ضمی ایله مكاری وكسر جیم ایله موجر دخی دینور .

(مستأجر) كسر جیم ایله استیجار ایدن كیمسه‌در .

(مأجور) كرایه‌ویریلان شی‌در. جیملرك فتحی ایله (موجر) و(مستأجر) دخی دینور.

(مستأجر فیــه) اجیرك عهد اجاره ایله التزام ایلدیكی عملی ایفـا ایچون مستأجر طرفندن كندوسنه تسلیم اولنان مالدر.

(اجیر) نفسنی كرایه ویرن كیمسه‌در .

(اجرمثل)، بیغرض اهل وقوفك تقدیر ایتدكلری اجرتدر .

(اجر مسمی) حین عقده ذكر وتعیین اولنان اجرتدر.

معاملات اجاره‌یه و اجارهٔ فاســده‌یه وضمان اجیر ایله فسخ اجاره‌یه متعلق مســائل واحكام شرعیه، «كتاب الاجاره» نك ابواب مخصوصه‌سنده مذكوردر .

§ — ٣١
[كتاب الهبه]

(هبه)، بلا عوض بر مالى اخره تمليك ايتمكدر.

(واهب) هبه ايدن كيمسه‌يه اطلاق اولنور.

(موهوب) هبه اولنمش ماله دينور.

(موهوب‌له) هبه‌يى قبول ايدن كيمسه‌يه دينور.

(اتهاب) دخى هبه‌يى قبول ايتمكدر.

هبه‌نك ركن[١] وقبضنه وشرائطنه وهبه‌دن رجوعه وهبهٔ مريضه متعلق مسائل واحكام‌شرعيه، كتاب مذكورك فصول متعلقه‌سنده محرردر.

---

[١] ركن، رانك ضمى ايله بر نسنه‌نك پك قوى و محكم اولان جانبنه وكوشه وضلعنه دينور. امر عظيم معناسنه دخى كلور. مدار قوت اولان نسنه‌يه دخى اطلاق اولنور ملك ومال وعسكر ومتعلقات كبى. حشم وشوكته دخى اطلاق اولنور.

اصطلاحده (ركن الشئ) «مايقوم به ذلك الشئ من التقوم اذ قوام الشئ بركنه لامن القيام والايلزم ان يكون الفاعل ركنا للفعل و الجسم ركنا للعرض و الموصوف للصفة وقيل ركن الشئ مايتم‌به وهو داخل فيه بخلاف شرطه وهو خارج عنه»

يعنى شيئك ركنى اولدركه شى، اوركن ايله تقوم ايدر. زيرا شيئك قوامى ركن ايله‌در قيام ايله دكلدر. اكر قيام ايله اولسه فاعل، فعل ايچون وجسم، عرض ايچون و موصوف، صفت ايچون ركن اولمق لازم كلور. و برقوله كوره شيئك ركنى اول‌دركه شى انكله تمام اولور وركن، اوشيئك شرطى خلافنه ملابس اولديغى حالده او شيده داخلدر او شيئك شرطى اوشيدن خارجدر.

(تركن)، تفعل وزننده برآدم قوت وشدت بولمق معناسنه‌در. وقار و تمكين پيدا ايلمك معناسنه دخى كلور.

(ركين)، امير وزننده هر جانبى عالى وسربلند اولان طاغه دينور. وقار و تمكين صاحبى آدمه دخى اطلاق اولنور.

(ركانه)، سلامه وزننده و(ركانيه) رفاهيه وزننده و(ركونه) عمومه‌وزننده وقار وتمكين صاحبى اولمق معناسنه‌در.

§ — ٣٠

[كتاب العارية]

(عاريت)، لغتده اعارة الشى معناسنه‌در. شرعده مجاناً يعنى بلا بدل منفعتى تمليك اولنان مالدركه (معار) و (مستعار) دخى دينور.

(اعاره)، عاريت ويرمكدركه ويرن كيمسه‌يه (معير) دينور.

(استعاره)، عاريت المقدركه الان كيمسه‌يه (مستعير) دينور.

(اعاره)، ايجاب وقبول ايله وتعاطى ايله منعقد اولور. مثلا بركيمسه برينه شو مالمى سكا اعاره ايتدم ياخود عاريت ويردم ديوب اودخى قبول ايلدم ديسه ياخود برشى سويليه‌رك قبض ايتسه وياخود برى ديكرينه شو مالى بكا عاريت وير ديوب اودخى ويرسه اعاره منعقد اولور.

معيرك سكوتى قبول صايلماز. بناءً عليه بركيمسه برندن برشى عاريت ايستيوبده صاحبى سكوت ايلمش اولديغى حالده السه غاصب اولور.

عاريته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

§ — ٢٩

[كتاب الايداع]

(ايداع)، وديع لفظندن مأخوذ اولوب لغتده ترك معناسنه‌در. شرعده كندو مالنك محافظه‌سنى ديكره احاله ايتمكدركه احاله ايدن كيمسه‌يه دال حرفنك كسرى ايله (مودع) وقبول ايدن كيمسه‌يه (وديع) ودالك فتحى ايله (مستودع) دينور.

(وديعه) حفظ ايچون بركيمسه‌يه ايداع اولنان مال‌در.

صراحةً ياخود دلالةً ايجاب وقبول ايله ايداع منعقد اولور.

مثلا صاحب وديعه شو مالى سكا ايداع ايتدم ياخود امانت ايلدم ديوب مستودع دخى قبول ايتدم ديسه صراحة ايداع منعقد اولور.

كذا بركيمسه خانه داخل اوله‌رق خانجى‌يه حيوانمى نره‌يه باغليه‌يم ديدكده خانجى بر ير كوستروب او دخى اورايه باغلسه دلالة ايداع منعقد اولور.

كذلك بركيمسه مالنى بردكانجينك يانه براغوب كيتسه واو دخى كوروب سكوت ايتسه اول مال اول دكان صاحبى نزدنده وديعه اولور واكر دكان صاحبى قبول ايتمم ديه‌رك رد ايتسه ايداع منعقد اولماز.

كذلك بركيمسه مالنى وديعه اولمق اوزره برقاچ كشينك يانه براغوب كيتسه وانلر دخى كوروب سكوت ايتسه‌لر اول مال جمله‌سنك نزدنده وديعه اولور فقط برر برر اول محلدن قالقوب كيتسه‌لر اك صكره قالان كيمسه حفظه تعين ايتمكله انك نزدنده وديعه اولمش اولور.

ايداعه وضمان وديعه‌يه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

§ — ۲۸

[کتاب المضاربه]

(مضــاربه) ، بر طرفدن سرمایه و دیگر طرفدن سعی و عمل اولمق اوزره برنوع شرکتدر. سرمایه صاحبنه (رب المال) و عامله (مضارب) دینور .

مضاربه‌نك رکنی ایجاب وقبولدر.

مثــلا رب المال ، مضــاربه شو سرمایه‌یی آل ربحی بیننمزده یاری یاری‌یه یاخود ایکیلی برلی تقسیم اولنمق اوزره مضاربةً سعی وعمل ایت دیســه یاخود شو پاره‌لری آل وسرمایه ایت ربحی بیننمزده شو نسبت اوزره مشترك اولسون دیمك کبی مضاربه معناسنی افاده ایدر برسوز سویلسه ومضارب دخی قبول ایلسه مضاربه منعقد اولور.

مضاربه ایکی قسمدر . بریسی (مضاربهٔ مطلقه) ودیکری (مضاربهٔ مقیده) در .

(مضاربهٔ مطلقه) زمان ومکان وبر نوع تجارت ایله و بایع ومشــتری‌یی تعیینله مقید اولمیان مضاربه‌در .

(مضاربهٔ مقیده) ، زمان ومکان وبرنوع تجارت ایله وبایع و مشــتری‌یی تعیینله تقیید اولنان مضاربه‌در . مثلا فلان وقت یا فلان یرده یاخود فلان جنس مال آل صات ویاخود فلان کیمسه‌لر ایله یاخود فلان بلده اهالیسی ایله آلش ویرش ایت دیسه مضاربهٔ مقیده اولور.

مضاربه‌یه متعلق مسائل واحکام شرعیه، کتاب مذکورده محرردر.

(ابراء اسقاط)، برکیمسه دیکر کمسنه‌ده اولان حقنك تمامنی اسقاط یاخود برمقدارینی حطّ وتنزیل ایله اول کمسنه‌یی بری قیلمقدر.

(ابراء استیفا)، برکیمسه دیکر کمسنه‌دن حقنی قبض واستیفا ایلمش اولدیغنی اعتراف ایلمکدن عبارت اوله‌رق برنوع اقراردر.

(ابراء خاص) برخانه یاخود برچفتلك ویاخود برجهتدن طولایی اله‌جق دعواسی کبی برخصوصه متعلق دعوادن برکمسنه‌یی ابرا ایتمکدر.

(ابراء عام)، کافهٔ دعاویدن برکمسه‌یی ابرا ایتمکدر.

صلح وابرایه متعلق مسائل و احکام شرعیه کتاب مذکورده محرردر.

§ — ۲۷

[كتاب الصلح]

(صلح)، لغتده صادك فتحى ايله مصالحه لفظندن اسمدر. شرعده بالتراضى نزاعى رفع ايدن عقددركه [۱] ايجاب [۲] وقبول [۳] ايله منعقد اولور.

(مصالح)، عقد صلح ايدن كمسنه‌در.

(مصالح عليه)، بدل صلح ديمكدر.

(مصالح عنه) مدعابه اولان شئ‌در.

صلح، اوچ قسمدر.

(قسم اوّل) عن اقرار صلحدركه مدعى‌عليهك اقرارى اوزرينه واقع اولان صلحدر.

(قسم ثانى) عن انكار صلحدركه مدعى‌عليهك انكارى اوزرينه واقع اولان صلحدر.

(قسم ثالث) عن سكوت صلحدركه مدعى‌عليه اقرار وانكار ايتميوب سكوتى اوزرينه واقع اولان صلحدر.

(ابرا)، ايكى قسم اولوب بريسى ابراء اسقاط وديكرى ابراى استيفادر.

---

[۱] عقد، اصطلاحده ايجاب وقبول ايله اجزاى تصرفك ربطندن عبارتدر. ديكر برتعريفه كوره عقد، طرفينك برخصوصى التزام وتعهد ايتملرى‌دركه ايجاب وقبولك ارتباطندن عبارتدر.

[۲] ايجاب، اصطلاحده انشاى تصرف ايچون ابتدا سويلنيلان سوزدركه تصرف، انكله اثبات اولنور.

[۳] قبول، انشاى تصرف ايچون ثانيا سويلنيلان سوزدركه انكله عقد تمام اولور. ايجاب وقبول ايچون اكثريا ماضى صيغه‌سى استعمال اولنور مثلا بايع شو متاعى سكا يوز غروشه صاتدم ومشترى دخى الدم وياخود مشترى الدم وبعده بايع صاتدم ديسه بيع منعقد اولوب اولكى صورتده (صاتدم) لفظى ايجاب و (الدم) لفظى قبول وايكنجى صورتده (الدم) لفظى ايجاب و (صاتدم) لفظى قبولدر. كذا بايع صاتدم برنده ويردم وياخود تمليك ايتدم ديوب مشترى دخى الدم برنده راضى اولدم وياخود قبول ايلدم ديسه بيع منعقد اولور.

§ — ٢٦

[كتاب الاقرار]

(اقرار)، همزه‌نك كسرى ايله لغتده اثبات [١] ايتمك وپايدار قيلمق معناسنه‌در. شرعده بركيمسه ديكر كمسنه‌نك كندوسنده اولان حقنى اعتراف[٢] ايلمكدر. اول كيمسه‌يه (مقر) واول كمسنه‌يه (مقرله) واول حقه (مقربه) دينور.

اقراره متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] اثبات، همزه‌نك كسرى ايله ثابت وپايدار ايلمك معناسنه‌در. كذلك برنسنه‌يه كنه وحقيقتى اوزره مطلع اولوب اونسنه‌يى بيلمك معناسنده دخى استعمال اولنور. بركيمسه‌يى حركته بى‌مجال ايلمك وجهله ضرب وجرح ايتمك معناسنده دخى مستعملدر.

اثبات، همزه‌نك فتحى ايله ثقات معناسنه‌دركه موثوق به ومعتمد عليه اولان كيمسه‌لردر. بونك مفردى «ثبت» لفظى‌در. فتحتين ايله اصل ثبت ثبات فى‌الحرب معناسنه اسم‌در. بعده دليل وحجته اطلاق اولنمشدر بعده مجاز بمرتبتين علاقه‌سيله ثقه ومعتمد عليه آدمه اطلاق اولنمشدر. عرف محدثينده ثبت سند، سلسله‌لرى قيد واثبات اولنمش سلسله‌نامه‌يه اطلاق اولنور.

[٢] اعتراف، افتعال وزننده بيلمك ايچون خبر صورمق معناسنه‌در. اقرار ايلمك معناسنده دخى مستعملدر. صبر وثبات ايتمك معناسنه دخى كلور. بركمسنه اسم ورسمى ايله خبر ويرمك معناسنده‌دخى استعمال اولنور. برنسنه‌يه دلالت ايتمك معناسنه دخى كلور.

§ — ٢٥

[كتاب الدعوى]

(دعوى) بركيمسه ديكر كمسنه‌دن حضور حاكمده حقنى طلب ايتمكدر. اول كيمسه‌يه (مدعى) و اول كمسنه‌يه (مدعا عليه) دينور.

(مدعا)، مدعينك دعوى ايلديكى شيدركه اكا (مدعابه) دخى دينور.

دعوانك شروط صحتنه ودفع دعوايه [١] وخصمه وتناقضه [٢] و متفرعاتنه متعلق احكام ومسائل شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

[١] (دفع دعوى)، مدعا عليه طرفندن مدعينك دعواسنى دفع ايده‌جك بر دعوى درميان اولنمقدر. مثلا بركيمسه جهت قرضدن طولايى شو قدر غروش دعوى ايتدكده مدعا عليه بن انى ادا ايتمشيدم ياخود سن بنى اندن ابرا ايلمشيدك ياخود بز صلح اولمش ايدك ياخود بو مبلغ قرض دكلدر، بلكه سكا صاتمش اولديغم فلان مالك ثمنيدر وياخود فلان كمسنه‌ده الهجغم اولان اولمقدار غروشى سكا حواله ايتمكله سن دخى بكا اول مبلغى ويرمشيدك ديسه مدعينك دعواسنى دفع ايتمش اولور.

كذا بركيمسه ديكر كمسنه‌دن فلانك ذمتنده الهجغم اولان شو قدر غروشه سن كفيل اولمشيدك ديو دعوى ايتدكده اول كمسنه مديونك مبلغ مزبورى ادا ايلمش ايدوكنى ادعا ايتسه مدعينك دعواسنى دفع ايتمش اولور.

كذا بركيمسه ديكر كمسنه‌نك يدنده بولنان بر مالى بنمدر ديو دعوى ايتدكده اول كمسنه اكا بوندن مقدم فلان ادم اول مالى بندن دعوى ايتدكده سن انك دعواسنه شهادت ايتمشيدك ديو ادعا ايلسه مدعينك دعواسنى دفع ايتمش اولور.

كذلك بركيمسه بر متوفانك تركه‌سندن شو قدر غروش الهجق دعوى و وارثك انكارى اوزرينه بودعواسنى اثبات ايتدكدن صكره متوفانك حال حياتنده اول دينى ادا ايلمش اولديغنى وارثى ادعا ايلسه مدعينك دعواسنى دفع ايتمش اولور.

[٢] (تناقض)، مدعيدن كندى دعواسنه مناقض يعنى دعواسنك بطلاننى موجب برسوز سبقت ايلمش اولمقدر.

§ — ۲٤

[كتاب الوكاله]

(وكالت)، واوك فتحی وکسری ایله بر کیمسه ایشنی بشقه‌سنه تفویض ایتمك واول ایشده انی کندو یرینه اقامه ایلمکدر. اول کیمسه‌یه (مؤکل) و یرینه اقامه ایلدیکی کمسنه‌یه (وکیل) و اول ایشه (موکل‌به) دینور.

(توکیل)، تفعیل وزننده بر آدمی وکیل قیلمق معناسنه‌در.

وکیل، وکل لفظندن اسم‌در.

(وکل)، اکل وزننده هرخصوصده حضرت خدای متعاله اعتماد وانقیاد ایلمك معناسنه در.

(وکول)، وصول وزننده برایشی بالکلیه بر آدمه سپارش ایدوب اصمرلمق معناسنه‌در.

(توکل)، تفعل وزننده بو دخی ایشده خدای متعال حضرتلرینه اطاعت وانقیاد ایلمك معناسنه‌در.

(ایکال)، همزه‌نك کسری ایله و(اتکال) افتعال وزننده خدای متعال حضرتلرینه تسلیم امور ایله انقیاد واعتماد ایلمك معناسنه‌در.

(وکل)، فتحتین ایله و(وکله)، همزه وزننده و(تکله) کذلك همزه وزننده و(مواکل) مسافر وزننده کندی امور و مصالحنده عاجز اولمغله امورینی دائما غیره سپارش وتفویض ایدن آدمه دینور.

(تواکل)، بر آدمی ناس بالکلیه ترك وفراموش ایدوب اندن بی‌قید اولمق معناسنه‌در.

(تکلان)، تانك ضمی ایله اسم اولوب توکل معناسنه‌در. اظهار عجز ایله غیره اعتماد ایلمکه دینور. تکلان کلمه‌سنده تا حرفی واودن منقلب‌در. (متوکل)، توکل ایدیجی دیمکدر. وکالته متعلق احکام ومسائل شرعیه، کتاب مذکورك ابواب متعلقه‌سنده محرردر.

(مشاهده)، مفاعله وزننده برنسنه‌یی رو برو کورمك معناسنه‌در.

(تشهد)، تفعل وزننده نمازده یعنی قعده‌ده کلمهٔ شهادتی مشتمل اولان تحیاتی اوقومق معناسنه‌درکه وضع شرعی‌در.

(مشهود)، جمعه کونی و بر قوله کوره قیامت کونی ویاخود عرفه کونی درکه مراد، «وشاهد ومشهود» آیت کریمه‌سنده شرفواقع اولان «مشهود» کلمهٔ جلیله‌سی اوله‌جقدر.

(اشهاد)، همزه‌نك کسری ایله برنسنه‌یی حضوره کتورمك معناسنه‌در.

(مشهد)، مکرم وزننده اشهاد لفظندن اسم مفعول‌در. معرکه‌ده شهید اولان آدمه دینور.

(مشهد)، مقعد وزنند و (مشهده) ها ایله و (مشهده) هانك ضمی ایله ناسك حاضر اوله‌جق یرلرینه دینور.

(استشهاد)، بر آدمدن برماده‌یه شاهدلك ایلسنی ایسته‌مك معناسنه‌در. کذلك شهید[١] اولمق یعنی فی‌سبیل الله قتل اولنمق معناسنه دخی استعمال اولنور.

شهادته متعلق مسائل واحکام شرعیه، کتاب مذکورده محرردر.

---

[١] (شهید)، کثیر وزننده شاهد وکواه معناسنه در. شهید، شهادت خصوصنده امین وموثوق‌به اولان کمسنه‌یه دخی دینور. (شهید)، اسماء حسنادندر. علمندن اصلا برنسنه غائب اولمیوب مجموع اشیا علمنده حاضر اولان ذات اجل واعلانك اسم شریفی‌در. شهید عرف شرعده فی سبیل الله مقتول اولان ذاته اطلاق اولنورکه فعیل وزنی مفعول وفاعل معنالرینه‌در. اوذاته شهید اطلاقی، غسلنه یاخود نقلنه ملائکهٔ رحمت حاضر اولدقلرینه مبنی‌در. یاخود حق جل وعلا وملائکه‌لری انك جنت ایله منعم اولمسی خصوصنده شاهد اولدقلرینه مبنی‌در. یاخود یوم قیامتده امم خالیهٔ سالفه حقنده استشهاد اولنان ذواتدن اولدیغی ایچون‌در. یاخود شاهده اوزره یعنی متأثراً ارض اوزرنده ساقط اولدیغی ایچون‌در. یاخود کویاکه وفات ایتمیوب حضور الهیده حاضر و زنده اولدیغی ایچون‌در. یاخود عالم ملك وملکوتی مشاهده ایلدیکنه مبنی‌در. (شهید)ك جمعی، کرماء وزنده (شهدا) کلور، (شاهده)، ها ایله ارضه اطلاق اولنور.

(شهید)، زبیر وزننده اسامیدن‌در. «الشیخ الزاهد عمر بن سعد بن شهید» امیر حمص ایدی و «احمد بن عبد الملك بن شهید» ادیب مشهور وقرطبی الاصل اولوب «حانوت العطار» اسمی ایله مسمی اولان کتابك مؤلفی‌در.

§ — ۲۳

[کتاب الشهادات]

(شهادات)، شهادت لفظنك جمعیدر

(شهادت) سعادت وزننده اولوب لغتده خبر قاطع معناسنه‌در. اصطلاح فقهاده «اخبار صدق لاثبات حق بلفظ الشهادة فی مجلس القاضی» تعریفی ایله معرّفدر. یعنی شهادت، برکیمسه‌نك اخر کمسنه‌ده اولان حقنی اثبات ایچون حضور حاکمده وخصمینك مواجهه‌لرنده شهادت لفظی‌ایله یعنی شهادت ایدرم دیو خبر ویرمکدر. اشبو مخبره (شاهد)[۱] واول کیمسه‌یه (مشهود له) واول کمسنه‌یه (مشهود علیه) واول حقه (مشهود به) دینور.

بعض علمای کرام حضراتنك بیانه کوره (شهود) و (شهاد)، حضور مع المشاهده معناسنه موضوعدر. اوده بصر وبصیرت ایله اولورکه علم اوله‌جقدر. بعضاً حضور مجردده استعمال اولنور. لکن حضور مجردده (شهود) و حضور مع المشاهده‌ده (شهادت) لفظنك استعمالی اولی‌در. (شهادت) که شاهدلك دیمکدر بصر ویا بصیرت ایله مشاهده سببی ایله حاصل اولان علم و اطلاعدن ناشی صدور ایدن قولدن عبارتدر. گاه اولورکه قسم مجراسنده اجرا اولنور «اشهد بالله انه کذا» دینورکه «اشهد» لفظی «احلف» معناسنه‌در. «بالله» لفظندن مجرد اولدیغی حالده دخی استعمال اولنور.

(شهادت)، اسم اولوب فی سبیل‌الله قتل اولنمغه دخی دینور.

---

[۱] (شاهد)، شهود لفظندن اسم فاعل اولوب حاضر معناسنه‌در. جمعی (شهود) کلور و(شهد) کلور رکع کبی. شاهد، (شهادت) دن دخی اسم فاعلدرکه فارسیده کواه وترکیده طانق دینور بونك جمعی صحب وزننده شهد کلور وجمع الجمعی (شهود) و(اشهاد) لفظلریدر.

(شاهد)، اسماء جلیلهٔ نبویه‌دن‌در علیه الصلاة والسلام. (شاهد) لفظی لسانه و ملائکه‌یه یعنی ملائکهٔ حفظه‌یه وجمعه کوننه وییلدیزه و ولدك حین تولدنده برابرجه ظهور ایدن غلیظ صویه وسرعتله بجریلان امر ومصلحته دخی اطلاق اولنور. (صلاة الشاهد)، صلاة مغربك دخی اسمی اولوب علت تسمیه، شاهد اسمنده برنجمك طلوعنده صلاة مغربك ادا اولنمسی مناسبتنه مبنی‌در.

§ — ٢٢

[كتاب القضا]

(قضا)، مدّ وقصر ايله لغتده حكم معناسنه‌در.

شرعده «فصل الخصومات وقطع المنازعات» تعريفى ايله معرّف اولوب حكم وحاكملك معنالرينه كلور.

(حاكم)، بين الناس وقوعبولان دعوا ومخاصمه‌يى احكام مشروعه‌سنه توفيقاً فصل وحسم ايچون طرف سلطانيدن نصب وتعيين بيوريلان ذات‌در.

(حكم)، حاكمك مخاصمه‌يى قطع وحسم ايلمسيدركه ايكى قسمه منقسمدر.

قسم اوّل، حاكمك حكم ايتدم ادعا اولنان شيئى وير ديمك كبى سوزلر ايله محكوم‌به‌ى محكوم‌عليه‌ه الزام ايتمسى يعنى لازم قيلمسى‌در. ايشته بوكا (قضاء الزام) و(قضاء استحقاق) دينور.

قسم ثانى، حاكمك حقك يوقدر، منازعه‌دن ممنوعسك ديمك كبى سوزلر ايله مدعى‌يى منازعه‌دن منع ايتمسيدر. بوكاده (قضاء ترك) دينور.

(محكوم به)، حاكمك محكوم عليه‌ه الزام ايلديكى شيدركه قضاء الزامده مدعينك حقنى ايفا ايتمسى وقضاء تركده مدعينك منازعه‌دن واز كچمسيدر.

(محكوم عليه)، عليهنه حكم اولنان كيمسه‌در.

(محكوم له)، لهنه حكم اولنان كيمسه‌در.

قضايه متعلق مسائل شرعيه كتاب مذكورده محرّردر.

{باب التحكيم}

(تحكيم)، خصمينك خصومت ودعوالرينى فصل ايچون رضالرى ايله اخر كيمسه‌يى حاكم اتخاذ ايتملرندن عبارتدر. اول كيمسه‌يه فتحتين ايله «حكم» وميمك ضمى وحانك فتحى وكاف مشدّدهٔ مفتوحه ايله محكم دينور.

باب مذكور تحكيمه متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در.

§ — ٢١

[كتاب الحواله]

(حواله)، لغتده نقل معناسنه اولوب احاله لفظندن اسمدر. شرعده دینی برذمتدن دیکر ذمته [١] نقل ایلمکدر.

(محیل)، حواله ایدن کیمسه‌درکه مدیون‌در.

(محال له)، داین اولان کیمسه‌در.

(محال علیه)، کندو اوزرینه حواله‌یی قبول ایدن کیمسه‌در.

(محال به)، حواله اولنان مال‌در.

(حوالهٔ مقیده)، محیلك محال علیه ذمتنده یاخود یدنده اولان مالندن ویرمك اوزره دیو مقید اولان حواله‌در.

(حوالهٔ مطلقه)، محیلك محال‌علیهده اولان مالندن ویرمك اوزره دیو مقید اولمیان حواله‌در.

حواله‌یه متعلق احکام ومسائل شرعیه کتب فقهیه‌نك «کتاب الحواله» قسمنده محرردر.

---

[١] ذمت، ذ لك کسری ایله عهد وامان معناسنه‌درکه نقضی موجب ذم اولور.

(ذمت)، کفالت معناسنده دخی مستعملدر. کندولری ایله عهد و پیمان اولنمش جماعته دخی دینورکه محل ذمتلردر. فقهای کرام حضراتنك «ثبت فی ذمتی کذا» قولی عهد معناسنه اولوب محلّ التزام عهوده استعمال ایلدکلری علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

§ — ٢٠

[كتاب الكفالة]

(كفالت)، لغتده ضم معناسنه‌در . شرعده بر شيئك مطالبه‌سى حقنده ذمتى ذمته ضم ايتمكدر . يعنى بركيمسه ذاتى ديكرك ذاتنه ضم ايدوب وانك حقنده لازم كلان مطالبه‌يى كندو دخى التزام ايلمكدر.

(كفالت بالنفس)، برادمك شخصنه كفيل اولمقدر.

(كفالت بالمال)، برمالك اداسنه كفيل اولمقدر .

(كفالت بالتسليم)، برمالك تسليمنه كفيل اولمقدر.

(كفالت بالدرك)، مبيع بالاستحقاق ضبط اولنديغى تقديرده اقچه‌سنى ادا وتسليمه وياخود بايعك نفسنه كفيل اولمقدر.

(كفالت منجزه)، شرطه معلّق وزمان مستقبله مضاف اولميان كفالتدر.

(كفيل)، كندو ذمتنى اخرك ذمتنه ضم ايدن يعنى اخرك متعهد اولديغى شيئه كندو دخى متعهد اولان كيمسه‌دركه اول آخره (اصيل) و (مكفول عنه) دينور.

(مكفول له)، كفالت خصوصنده طالب وداين اولان كيمسه‌در.

(مكفول به)، كفيلك تسليمنه يا اداسنه متعهد اولديغى شيدركه كفالت بالنفسده مكفول عنه ايله مكفول به برشئ‌در.

كفالته متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتب فقهيه‌نك كتاب الكفاله قسمنده محرردر.

{باب الاستحقاق}

(استحقاق)، طلب حق معناسنه‌در.

(استحقاق)، ایکی نوعدر. بریسی ملکی مبطلدر عتق و امثالی کبی. ایکنجیسی ملکی برشخصدن اخره نقلدر ملکه استحقاق کبی.

باب مذکور، استحقاقه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب السلم}

(سلم)، لغتده وزناً و معناً سلف کبی‌در. شرعده «بیع آجل بعاجل» تعریفی ایله معرّف‌درکه مؤجلی معجله صاتمق یعنی پشین پاره ایله ویره‌سی‌یه مال المق‌در.

باب مذکور، سلمه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الصرف}

(صرف)، لغتده زیاده معناسنه‌در. شرعده «بیع الثمن بالثمن جنسا بجنس او بغیر جنس کذهب بفضة» تعریفی ایله معرّف اولوب بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه باب مذکورده محرردر.

{ باب البيع الفاسد }

(بيع فاسد)، اصلاً صحيح اولوبده وصفاً صحيح اولميان يعنى ذاتاً منعقد اولوبده بعض اوصاف خارجيه‌سى اعتبارى ايله مشروع اولميان بيعدركه بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{ باب الاقاله }

(اقاله)، لغتده رفع معناسنه‌در. شرعده عقد بيعى رفع و ازاله ايتمك معناسنه اولوب بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده ذكر و ايراد اولنمشدر.

{ باب المرابحه و التوليه }

(مرابحه)، ربح كلمه‌سندن مصدردر. شرعده «بيع ماملكه من العروض [۱] بما قام عليه وبفضل» تعريفى ايله معرّف‌در.

توليه، «ولى غيره جعله واليا» تركيبنده‌كى ولى لفظندن مصدردر. شرعده «بيعه بثمنه الاول» تعريفى ايله معرّف‌دركه بونلره متعلق مسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{ باب الربا }

(ربا) لغتده مطلق زياده معناسنه‌در شرعده « فضل خال عن عوض بمعيار شرعى مشروط لاحد المتعاقدين فى المعاوضة » تعريفى ايله معرّف اولوب بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{ باب الحقوق }

(حقوق)، حق لفظنك جمعى‌در.

(حق) باطلك خلافى‌در. مبيعه تابع اولان حقوقه متعلق مسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

---

[۱] عروض، «عرض»ك جمعى اولوب نقود وحيواناتدن ومكيلات وموزوناتدن بشقه اولان متاع وقماش و امثالى شيلره اطلاق اولنور.

§ — ۱۹
[كتاب البيوع]

(بيوع)، بيع لفظنك جمعیدر. بيع «مقابلة شیٔ مرغوب فيه بمثل علی وجه مخصوص» تعريفی ايله معرّفدر.

علمای كرام حضراتی جانبندن بيوعه متعلق احكام ومسائل شرعيه بروجه آتی ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره، (باب خيار الشرط) (باب خيار الرؤيه) (باب خيار العيب) (باب البيع الفاسد) (باب الاقاله) (باب المرابحة والتوليه) (باب الربا) (باب الحقوق) (باب الاستحقاق) (باب السلم) (باب الصرف) در.

{باب خيار الشرط}

(خيار)، مخيرلك ديمكدر.

(خيار شرط)، بايع ويا مشتری وياخود ايكيسی بردن مدت معلومه ايچنده بيعی فسخ ايتمك وياخود اجازت ايله انفاذ ايتمك خصوصنده مخير اولمق اوزره بيعده شرطدن عبارت اولوب بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{باب خيار الرؤيه}

(خيار رؤيت) بركيمسه برمالی كورمدين اشترا ايتسه كورنجه‌يه‌دك مخير اولوب كوردكده ديلرسه فسخ ايتمك وديلرسه قبول ايلمكدن عبارتدركه بوكا متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

{باب خيار العيب}

(بيع مطلق)، مبيعك عيبدن سالم اولمسنی اقتضا ايدر. بيع مطلق ايله صاتيلان برمالده عيب قديمی تبين ايتدكده مشتری مخيردر. ديلرسه رد ايدر وديلرسه ثمن ايله قبول ايلر. يوقسه مالی اليقويوبده عيبی ايچون بهاسنی تنقيص ايده‌مز. ايشته بوكا خيار عيب دينور. عيب‌ديو اهل وارباب بيننده مالك بهاسنه ايراث نقصان ايدن قصوره دينور.

خيار عيبه متعلق احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

§ — ١٨

[كتاب الوقف]

(وقف)، واوك فتحى وقافك سكونى ايله لغتده حبس معناسنه‌در. شرعده «حبس العين على ملك الوقف و التصدّق بالمنفعـة» تعريفى ايله معرف‌در يعنى برملكى بيع وشرادن على‌وجه التأبيد [١] آليقومق معناسنه‌دركه مالنى وقف ايلمك تعبير اولنور.

وقفه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] تأبيد ، تفعيل وزننده، ابد لفظندن مصدر اولوب باقى و مخلد قيلمق معناسنه در . «يقال فلان وقف ارضه وقفا مؤبدا اذا جعلها بحيث لاتباع ولاتورث» .

(ابد) ، همزه‌نك وباى موحده‌نك فتحى يله دهر معناسـنه دركه زمان طويل وامد ممدوددن عبارتدر . همزه‌نك مدى ايله جمعى (آباد) كلور وهمزه‌نك ضمى ايله جمعى (ابود) كلور . بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره ابد، متجزى اولميان زمان ممتدك مدتندن عبارتدر زمان، متجزى اولور ابد، متجزى اولمز مثلا «وقع فى زمان كذا» دينور «فى ابد كذا» ديمز . بو حاله كوره ابد ، آخرك انضمامى قابل اولمامقله تثنيه و جمعلنمسى كرچه ممكن اولميوب لكن اسم جنسى بعض افرادينه تخصيص ايتدكلرى كبى بونى دخى بعض مشمولاتنه تخصيص ايله جمع وتثنيه‌سـنه مساغ بولديلر . بعض علماى كرم حضراتنك بيانه كوره ابد ، ظرف زمان‌در وقت بيغايهٔ مستقبلده مستعملدر ضدى اولان لفظ ازل، ماضيده مستعملدر . ابد ، دهر معناسنه استعمال اولنوركه زمان مديددن عبارتدر و بونلر جمعلرينه مضاف اولوب (ابد الآباد) و (ازل الآزال) دينور ايكى معناى سرمدى جامع كلمه‌لردر و ابد لفظندن بعض مشتقات تصريف ايدوب انلره تأكيد ايچون مضاف ايدرلر . (ابد) ، هميشه ودائم معناسنده دخى استعمال اولنور . (ابدى)، دائمى ديمكدر . (ابد)، قديم ازلى معناسنه دركه صفات الهيه‌دن در .

§ — ١٧

[كتاب الشركه]

(شركت)، شينك كسرى وضمى ايله لغتده خلط معناسنه‌در. شرعده «عبارة عن عقد بين المتشاركين فى الاصل و الربح» تعريفى ايله معرّف‌درکه فى‌الاصل بردن زياده كيمسه‌لره برشيئك اختصاصى وانلرك اول شى ايله امتيازى‌در. فقط اويله بر اختصاصه سبب اولان عقد، شركت معناسنده دخى عرف واصطلاح اوله‌رق مستعملدر. بناءً عليه مطلقا شركت، ايكى قسمه تقسيم اولنوب بريسى (شركت ملك) وديكرى (شركت عقد) در. (شركت ملك)، اسباب تملكدن اولان اشترا و اتهاب و قبول وصيت و توارث كبى بر سبب ايله وياخود خلط و اختلاط اموال ايله يعنى ماللرى يكديكره قابل تميز و تفريق اولميه‌جق صورتده قارشديرمق وياخود ماللر اول صورتده يكديكره قارشمق ايله برشيئك بردن زياده كيمسه‌لر بيننده مشترك يعنى اول شيئك انلره مخصوص اولمسيدر. (شركت عقد)، ايكى ياخود زياده كيمسه‌لر بيننده سرمايه و فائده‌سى مشترك اولمق اوزره عقد شركتدن عبارت اولوب شريكلر بيننده ايجاب وقبول ايله حاصل اولور. بونلردن بشقه برده (شركت اباحه) واردركه مباح اولان صوكبى فى‌الاصل كمسنه‌نك ملكى اولميان شيلرى اخذ و احراز ايله تملكه صلاحيتده عامه‌نك متشارك اولمسيدر.

(اشتراك)، افتعال وزننده اورتاق اولمق معناسنه‌در.

(تشارك) دخى او معناده‌در.

(مشاركت) دخى عين معناده مستعملدر.

(شريك)، امير وزننده اورتاغك هر برينه دينور. جمعى (اشراك) كلور شهيد واشهاد كبى. كذلك جمعى شركاء دخى كلور كرماء كبى. مؤنثى شريكه اولوب جمعى شرائك‌در.

معاملات شركته متعلق احكام ومسائل شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

§ — ١٦

[كتاب المفقود]

(مفقود)، فقد لفظندن مأخوذ اولوب لغتده معدوم معناسنه‌درکه غائب اولان شیئه دینور . شرعده اول برغائبه اطلاق اولنورکه حیات ویا مماتی معلوم دکلدر . (فقید) دخی او معنایه‌در .

(فقد)، فانك فتحی وقافك سکونی ایله و (فقدان) فانك کسری ایله و (فقود)، قعود وزننده موجود نسنه‌یی غائب ایلك معناسنه‌در .

(افقاد)، همزه‌نك کسری ایله برکمسنه‌یه برنسنه‌سنی غائب ایتدیرمك معناسنه‌در .

(فاقد)، زوجی یاخود ولدی وفات ایلمش اولان خاتونه اطلاق اولنور. برروایته‌کوره زوجی وفات ایلدکدن صکره بشقه اره وارمش اولان خاتونه اطلاق اولنور . کذلك یاوریسنی یرتیجی جانور پاره‌لمش اولان اینکه دخی اطلاق اولنور .

(افتقاد) ، افتعال وزننده و(تفقد)، تفعل وزننده برآدم غائب ایلدیکی نسنه‌یی آراشدیرمق معناسنه‌در .

مفقوده متعلق احکام ومسائل شرعیه کتاب مذکورده محرردر .

§ — ۱۵

[كتاب الآبق]

(ابق) ، همزه‌نك فتحى وبانك سكونى وفتحتين ايله و(اباق) كتــاب وزننده كوله ، افنديسندن خوف واندیشه‌سى ياخود اعمال شاقه دردى اولميه‌رق هواسنه تبعيتله قاچمق معناسنه‌در. برقوله كوره كيزلنوب بعده برسمته قاچوب كيتمك معناسنه‌در .

(آبق)، صاحب وزننده و(ابوق) ، صبور وزننده اسم فاعللردر . مولاسندن فرار ايدن كوله‌يه اطلاق اولنور. (آبق) لفظنك جمعى كفّار وركع وزنلرنده (اٌبّاق) و (اٌبّق) كلور. لكن مقتضاى ماده (ابوق) لفظى قاچان كوله‌يه اطلاق اولنمقدر .

(تأبق) ، تفعل وزننده كيزلنمك وبرقوله كوره بريرده اويالنوب قالمق معناســنه‌در . كناه ارتكاب ايلمك معناسنده دخى مستعملدر .

كتاب مذكور، (آبق)ه متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در .

§ — ١٤

[كتاب اللقطه]

(لقطه) ، لامك ضمی وقافك فتحی ایله ویاخود هر ایکی حرفك فتحی ایله مال ملتقطه موضوع اولان اسم در.

(لقطه) ، شرعده «هومال یوجد علی الارض ولا یعرف له مالك» تعریفی ایله معرّف در. یعنی لقطه، ارضده بولنان ومالکی بیلنمیان مال دیمکدر. برکیمسه لقطه‌یی صاحبنه رد ایتمك نیّتی ایله اخذ ایدر ایسه لقطه‌نك یردن رفعی اوکیمسه ایچون حلال اولور . اکر اوکیمسه لقطه‌یی کندوسنه مال اولمق نیتی ایله اخذ ایدر ایسه اوکیمسه غاصب واثم اولور .

(لقیط) لفظی بنی آدمه و (لقطه) لفظی بنی آدمك غیریسنه مخصوصدر.

(التقاط)، افتعال وزننده فی الاصل یره دوشمش نسنه‌یی قالدیروب الـمق معناسنه‌در .

(تلقط) ، تفعل وزننده برنسنه‌یی شورادن بورادن طوپلایوب دیوشیرمك معناسنه‌در.

کتاب مذکور ، لقطه‌یه متعلق احکام ومسائل شرعیه‌یی حاوی‌در .

§ — ١٣

[كتاب اللقيط]

(لقيط)، فعيل وزننده مفعول اولەرق لغتده «ملقوط»[١] معناسنه‌در. صكره مآل اعتباری ايله ولد منبوذ[٢] معناسنده استعمالی غالبدر. شرعده «اسم لحی مولود طرحه اهله خوفا من العيلة [٣] او فرارا من تهمة [٤] الريبه» [٥] تعريفی ايله معرّف در. يعنی لقيط، فقيرلكدن خوفاً ياخود شك وشبهه‌دن اجتناباً طرح[٦] اولنان حیّ مولودك اسمی‌درکه انك طارح وتارکی آثم ومحرزی غانم‌در.

لقيطه متعلق مسائل واحكام شرعيه، كتاب مذكورده محرردر.

---

[١] ملقوط، ارضدن مأخوذ ديمكدر.

[٢] منبوذ، حرام زاده ديمكدر.

[٣] عيله، عين حرفنك فتحی ايله فقيرلك معناسنه‌در.

[٤] تهمه، ها حرفنك فتحی ويا سكونی ايله شك معناسنه‌در.

[٥] طرح، جرح وزننده برنسنه‌يی يره براقق والندن آتمق معناسنه‌در.

[٦] ريبه، ظن وشك معناسنه‌در. لكن بومبحثده ريبه‌دن مراد، خلاف شرع قربان‌در.

{ باب الغنم }
وقسمته

باب مذكور، جهاداً النان مال غنيمه ايله انك تقسيمنه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يي حاوى‌در.

{ باب استيلاء الكفّار }

باب مذكور، استيلايه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يي حاوى‌در.

{ باب المستأمن }

(مستأمن)، لغتده «طالب الامان» معناسنه اولوب بوكا متعلق مسائل واحكام شرعيه، باب مذكورده محرردر.

{ باب العشر والخراج والجزيه }

باب مذكور، عشر وخراج ايله جزيه‌يه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يي حاوى‌در.

{ باب المرتد }

(مرتد)، لغتده مطلقا راجع معناسنه‌در. شرعده العياذ بالله تعالى دين اسلامدن راجع اولمق معناسنه اولوب بوكا متعلق مسائل واحكام شرعيه، باب مذكورده محرردر.

{ باب البغاة }

(بغاة)، باغى لفظنك جمعى‌در. بغى لغتده طلب معناسنه‌در. عرفده «طلب ما لايحل من جور وظلم» تعريفى ايله معرّفدر. باغى، شرعده «هو الخارج على امام الحق بغير حق» تعريفى ايله معرّف اولوب بوكا دائر مسائل واحكام شرعيه، باب مذكورده محرردر.

§ — ١٢

[كتاب الجهاد]

(جهاد)، لغتده «جاهد فی سبيل الله» كلامنده‌كی «جاهَدَ» لفظندن مصدردر. شرعده «الدعا الی الدين الحق وقتال من لم يقبله» تعريفی ايله معرّف اولديغی كبی «بذل الوسع فی القتال فی سبيل الله مباشرة او معاونة بمال او رأی او تكثير سواد او غير ذلك» تعريفی ايله معرّف در .

جهاد ايله امثالی افعال خيريه‌نك بعد الموت مثوباتی باقی اولديغی ثابت اولوب اولبابده الشيخ المحدّث عبد الباقی الحنبلی حضرتلرينك انشاد بيوردقلری نظم، تبركاً اشبو محله درج ايله‌تزيين صحيفهٔ بيان اولندی.

(نظم)

اذا مات ابن آدم جاء يجری — عليه الاجر عـدّ ثلاث عشر
علوم بثهـا و دعـاء نجـل — وغرس النخل والصدقات تجری
وراثة مصحف و رباط ثغر — وحفر البـئر او اجراء نهر
و بيت للغريب بنـاه يأوی — اليـه او بنـاء محل ذكـر
و تعـليم لقرآن كـريم — شـهيد للقتـال لاجـل برّ
كذا من سنّ صـالحة ليقفی — فخذهـا من احاديث بشـعر

علمای كرام حضراتی جانبنـدن جهاده متعلق مسـائل واحكام شرعيه بروجه آتی ابواب عديده اوزرينـه جمع وترتيب بيورلمشـندر . ابواب مذكوره، (باب المغنم وقسمته) (باب استيلاء الكفار) (باب المسـتأمن) (باب العشر والخراج والجزية) (باب المرتد) (باب البغاة) در .

§ — ١١

[كتاب السرقه]

(سرقت)، لغتده «اخذ الشیٔ من الغیر خفیة» دیمکدر. مسروق اولان شیئه سرقت تسمیه‌سی مجازه مبنی‌در. شرعده «اخذ مکلف ناطق بصیر عشرة دراهم جیاد او مقدارها مقصودة ظاهرة الاخراج خفیة من صاحب ید صحیحة» تعریفی ایله معرّف در.

علمای کرام حضراتی جانبندن سرقته متعلق مسائل واحکام شرعیه بروجه آتی ابواب اوزرینه جمع وترتیب بیولمشدر. ابواب مذکوره (باب کیفیة القطع واثباته)(باب قطع الطریق)در.

{باب کیفیة القطع واثباته}

باب مذکور، سارقك قطع یدینه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب قطع الطریق}

(قطع طریق)، سرقت کبرادن اولوب بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه باب مذکورده محرردر.

{ باب حد الشرب }

باب مذكور، شرب خمر ايدن مسلم ناطق مكلف اوزرينه ترتب ايدن حدّه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌یی حاویدر.

{ باب حد القذف }

(قذف)، لغتده رمی معناسنه‌در. شرعده «الرمی بالزنا» تعريفی ايله معرّفدر. باب مذكور، بالاجماع كبائردن اولان حد زنايه متعلق مسائل واحكام شرعيه بياننده‌در.

{ باب التعزير }

(تعزير)، لغتده مطلقا تأديب معناسنه‌در. شرعده «تأديب دون الحد» تعريفی ايله معرّف اولوب بوكا متعلق مسائل واحكام شرعيه باب مذكورده محرردر.

§ — ۱۰

[كتاب الحدود]

(حدود)، حد لفظنك جمعیدر .

(حدّ)، لغتده منع معناسنه‌در. شرعده «عقوبة مقدّرة وجبت حقا لله تعالى» تعريفى ايله معرّف در .

(عقوبت)، ضرب ياخود قطع ياخود رجم ياخود قتل كبى جزادن عبارتدر .

(عقوبت مقدّره)، كتاب ياخود سنت وياخود اجماع ايله مفروض ومقدّر اولان جزادن عبارتدر .

علمای كرام حضراتی جانبندن عقوبت مقدّره‌يه متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتی ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمش‌در .

ابواب مذكوره، (باب الوطء الذی يوجب الحد والذی لايوجبه) (باب الشهادة على الزنا والرجوع عنها) (باب حد الشرب) (باب حد القذف) (باب التعزير) در .

{ باب الوطء الذی يوجب الحدّ والذی لايوجبه }

باب مذكور، حد شرعيی موجب وغير موجب اولان وطئه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاوی‌در .

{ باب الشهادة على الزنا والرجوع عنها }

باب مذكور، زنا اوزرينه شهادته و آندن رجوعه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاوی‌در .

{ باب اليمين فى البيع والشرا والصوم والصلاة وغيرها }

باب مذكور، بيع وشراده وصوم وصلاتده وسائر اموردە يمينه متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب اليمين فى الضرب والقتل وغير ذلك }

باب مذكور، ضرب وقتلده وسائر فعلده يمينه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

§ — ٩

{ كتاب الايمان }

(ايمان)، يمين لفظنك جمعى‌در. يمين، لغتده «جارحه» و«قوّه» و«قسم» بيننده مشترك‌در. شرعده «عبارة عن عقد قوى‌به عزم الحالف على الفعل او الترك» تعريفى ايله معرّف‌در.

علماى كرام حضراتى جانبندن «ايمان»ه متعلق مسائل واحكام شرعيه، بروجه آتى ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره، (باب اليمين فى الدخول والخروج) (باب اليمين فى الاكل والشرب واللبس والكلام) (باب اليمين فى الطلاق والعتاق) (باب اليمين فى البيع و الشراء و الصوم و الصلاة وغيرها) (باب اليمين فى الضرب و القتل و غير ذلك)در.

{ باب اليمين فى الدخول والخروج و السكنى و الاتيان و الركوب و غير ذلك }

باب مذكور، دخول وخروجده و سكنا واتيان و ركوب وسائره‌ده يمينه متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب اليمين فى الاكل والشرب واللبس والكلام }

باب مذكور، اكل وشربده ولباس وكلامده يمينه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب اليمين فى الطلاق والعتاق }

باب مذكور، طلاق و عتاقده يمينه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب التدبیر }

(تدبیر) ، تفعیل وزننده عاقبت اندیشلك ایله انجام کاره نظر و صرف بصر ایلك معناسنه‌در. برخصوصك تمشیتی ضمننده سعی وترتیب اسباب ایلك معناسی بوندن مأخوذدر. کذلك تدبیر ، برکیمسه‌دن برکلام وخبر نقل وروایت ایتمك معناسنه‌در. شرعده تدبیر ، «تعلیق العتق بمطلق موته» تعریفی ایله معرّف‌در یعنی برادم کندوسنك موتنه کوله‌سنك وجاریه‌سنك عتقنی تعلیق ایلك معناسنه‌درکه موتندن صکره انلرك آزاد اولملرینی وصیت ایلمکدن عبارتدر. اوکوله‌یه «مدبر»وجاریه‌یه «مدبره» دینور. باب مذکور، عتق تدبیری‌یه متعلق احکام و مسائل شرعیه‌یی حاویدر.

{ باب استیلاد }

استیلاد، لغتده «طلب الولد من زوجة اوامة» معناسنه‌در. فقهای کرام حضراتی کلمهٔ مذکوره‌یی «طلب الولد من امة» معناسنه حصر وتخصیص بیوردیلر. بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه باب مذکورده محرردر.

§ — ۸

[كتاب العتق]

(عتق)، لغتده «الخروج عن المملوكية» معناسنه‌در. شرعده « عبارة عن اسقاط المولى حقه عن مملوكه بوجه يصيربه المملوك عن الاحرار » تعريفى ايله معرّف‌در.

علمای كرام حضراتی جانبندن «عتق»ه متعلق مسائل و احكام شرعيه بروجه آتی ابواب عديده اوزرينه جمع و ترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره (باب عتق البعض) (باب الحلف بالعتق) (باب العتق على جعل) (باب التدبير) (باب الاستيلاد)در.

{ باب عتق البعض }

(عتق البعض)، « عبارة عن زوال الملك عن البعض لاعن زوال الرق » تعريفى ايله معرّف اولوب بوكا دائر مسائل و احكام شرعيه باب مذكورده محرردر.

{ باب الحلف بالعتق }

باب مذكور عتق ايله حلفه يعنى يمينه متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در .

{ باب العتق على جعل }

جعل، لغتده جيم حرفنك فتحى ويا ضمى ايله «ما يجعل للعامل على عمله» تعريفى ايله معرّف اولوب باب مذكور، اكا متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در .

{ باب العدّة }

(عدّة)، عين حرفنك كسری ایله لغتده احصا معناسنه‌در. عین حرفنك ضمی ایله «الاستعداد للامر» معناسنه‌در. اصطلاحده «تربص یلزم المرأة عند زوال النكاح او شبهته» تعریفی ایله معرّف اولوب بوكا دائر احكام و مسائل شرعیه، باب مذكورده محرردر.

{ باب الحضانه }

(حضانه)، حا حرفنك فتحی وكسری ایله «تربیة الولد» معناسنه اولوب بوكا دائر احكام ومسائل شرعیه، باب مذكورده محرردر.

{ باب النفقه }

(نفقه)، لغتده انسانك عیالی اوزرینه انفاق ایلدیكی شیئه اطلاق اولنور. شرعده طعام، كسوه، سكنا در. عرفده «طعام» در.

باب مذكور، نفقه‌یه متعلق احكام ومسائل شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الخُلع}

(خُلع)، خاء معجمه‌نك ضمی ایله ازالهٔ زوجیت معناسنه‌درکه علم فقه شریفده «ازالة ملكِ النكاح المتوقفة على قبولها بلفظ الخُلع او ما فى معناه» تعریفی ایله معرّف اولوب باب مذکور اکا متعلق احکام ومسائل شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الظهار}

(ظهار)، لغتده «ظاهر من امرائة» ترکیبنده اولان «ظاهر» کلمه‌سندن مصدردرکه زوج طرفندن زوجه‌یه «انت علیّ كظهر امی» قولی ایله خطاب ایتمکدر. شرعده «تشبيه المسلم زوجته او جزء شائع منها بمحرّم عليه تأبيداً» تعریفی ایله معرّف اولوب بوکا دائر احکام ومسائل شرعیه باب مذکورده مسطوردر.

{باب الكفاره}

(كفارت)، کفر لفظندن مأخوذ اولوب لغتده تغطیه و ستر معناسنه‌در. شرعده تحریر رقبه‌در. رکنی، اعتاق وصیام واطعامدن فعل مخصوص اولوب باب مذکور، بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب اللعان}

(لعان)، لغتده «لاعن» کلمه‌سنك مصدری‌در. قاتل کبی. لفظ مذکور، لعن کلمه‌سندن مأخوذ اولوب طرد و ابعاد معناسنه‌در. شرعده «شهادات مؤكدات بالايمان مقرونة باللعن قائمة فى حقه ومقام حد الزنا فى حقها» تعریفی ایله معرّف‌درکه بوکا متعلق احکام ومسائل شرعیه باب مذکورده محرردر.

{باب العنين وغيره}

(عنین)، لغتده جماعه قادر اولمیان کیمسه دیمکدر. فعیل بمعنی مفعول معناسنده اولوب جمعی عین حرفنك ونون اولانك ضمی ایله «عنين» لفظی‌در. شرعده «من لايقدر على جماع فرج زوجته» تعریفی ایله معرّف اولوب بوکا متعلق مسائل واحکام شرعیه باب مذکورده محرردر.

{باب تفويض الطلاق}

باب مذكور، زوجه و يا غيرى‌يه طلاقك تفويضنه تعلق ايدن مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{باب الامر باليد}

باب مذكور، امر باليد صورتنـده اولان طلاقه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{باب التعليق}

(تعليق)، تفعيل بابندن مصدر اولوب لغتده برشيئى معلّق قيلمق معناسنه‌در. اصطلاحده «ربط حصول مضمون جملةٍ بحصول مضمون جملةٍ اخرى» تعريفى ايله معرّف‌در.

باب مذكور، تعليق صورتنده طلاقه متعلق مسائل شرعيه‌يى حاوى‌در.

{باب طلاق المريض}

باب مذكور، طلاق مريضه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{باب الرجعه}

(رجعة)، را حرفنك فتحى ويا كسرى جائز اولمق اوزره رجوع معناسنه‌در. فقهده، «هى استدامة الملك القائم فى العدة» تعريفى ايله معرف‌در.

{باب الايلاء}

(ايلاء)، لغتده يمين معناسـنه‌در . شرعده «الحلف على ترك قربانها» تعريفى ايله معرّف‌در يعنى زوجه‌نك قربانى [١] ترك اوزرينه حلف [٢] ايلمكدر .

باب مذكور، ايلايه متعلق احكام و مسائل شرعيه‌يى حاوى‌در.

[١] قربان، زوجه‌يه قريب اولمق معناسنه‌در .
[٢] حلف، يمين معناسنه‌در .

§ — ۷

[كتاب الطلاق]

(طلاق) ، لغتده « رفع القيد » معناسنه‌در. لكن خاتونده طلاق و غيريسنه اطلاق تعبير اولنور. شرعده « رفع قيد النكاح فى الحال او المآل بلفظ مخصوص » تعريفى ايله معرّف‌در .

علماى كرام حضراتى جانبندن «طلاق» ه متعلق مسائل و احكام شرعيه بروجه آتى ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر .

ابواب مذكوره، (باب الصريح) (باب طلاق غير المدخول بها) (باب الكنايات) (باب تفويض الطلاق) (باب الامر باليد) (باب التعليق) (باب طلاق المريض) (باب الرجعة) (باب الايلاء) (باب الخُلع) (باب الظهار) (باب الكفاره) (باب اللعان) (باب العنين وغيره) (باب العده) (باب الحضانه) (باب النفقه)در.

{ باب الصريح }

(طلاق صريح) ، انجق طلاقده استعمال اولنان الفاظ در . « طلقتك وانت طالق ومطلقة » كبى .

باب مذكور، طلاق صريحه متعلق احكام و مسائل شرعيه‌يى حاوى‌در .

{ باب طلاق غير المدخول بها }

باب مذكور، غيرمدخول بهانك طلاقنه تعلق ايدن مسائل واحكام‌شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب الكنايات }

(كنايه) ، عند الفقها يالكز طلاق ايچون وضع اولنميوب طلاقه و طلاقك غيرى‌يه دلالتنده احتمالى اولان لفظ در .

باب مذكور، طلاقده كناياته تعلق ايدن مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در .

{باب نكاح الرقيق}

(رقيق)، صاحب «صحاح»ك بيانه كوره مملوك ادمى معناسنه اولوب واحد وجمعنه اطلاق اولنور.

باب مذكور نكاح ارقّهيه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{باب نكاح الكافر}

«كتاب النكاح»ك ابواب سابقه‌سى مسلميندن احرار و ارقّه‌نك احكام نكاحنه متعلق اولديغى كبى باب مذكور دخى نكاح الكافر مسائلنى حاوى‌در.

{باب القسم}

(قسم)، قاف حرفنك فتحى ايله مصدر اولوب قسمت معناسنه‌در. حرف مذكورك كسرى ايله نصيب معناسنه‌در.

اهل وعيال بيننده سكناده و ملبوسات ايله مأكولاتده عدالت واجب اولمسيله باب مذكور، اكا متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در.

{باب الرضاع}

(رضاع)، را حرفنك فتحى ويا كسرى جائز اولمق اوزره لغتده «مص الثدى» معناسنه‌در. شرعده «مصّ من ثدى [۱] ادمية فى وقت مخصوص» تعريفى ايله معرّف‌دركه وقت مخصوصده ثدى آدميدن مص ايتمك معناسنه‌در.

(مسترضع)، اجرت ايله سود آنا طوتان كيمسه‌در.

باب مذكور، رضاعه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

[۱] ثدى، ثانك فتحى و دالك سكونى ايله پستان يعنى مه ديمكدر.

{باب الولی}

(ولی)، لغتده خلاف عدوّ دیمکدر. ولی، فعیل وزننده فاعل معناسنه‌در. اهل اصول الدین اصطلاحنده «العارف بالله تعالی باسمائه وصفاته حسبما یمکن المواظب علی الطاعات المجتنب عن المعاصی الغیر المنهمك فی الشهوات واللذّات» تعریفی ایله معرّفدر. یعنی ولی، جناب حق اسماء شریفه وصفات جلیله‌سی ایله ممکن اولدیغی قدر عارف وطاعاته مواظب و معاصیدن مجتنب وشهوات ولذّاته غیر منهمك اولان ذاتدر. شرعده «هو البالغ العاقل الوارث» تعریفی ایله معرّفدر.

باب مذکور، ولی‌یه متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الکفائه فی النکاح}

(کفائه)، «کفو» لفظندن اولوب بومبحثده مساوات مخصوصه معناسنه‌در. کفائه)، نسباً ودیانةً ومالاً وحرفةً وحریةً و اسلاماً معتبردر.

(نظم)

ان الکفاءة فی النکاح تکون فی ست لها بیت بدیع قد ضبط
نسب و اسلام کذلك حرفة حریة و دیانة مال فقط

باب مذکور، کفائه‌یه متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب المهر}

(مهر)، نهر وزننده اولوب خاتونك تزوجنده تعیین اولنان بدل نکاحدر. جمعی (مهور) کلور. (مهر)ك اقلّ مقداری (١٠) درهم فضّه‌در.

باب مذکور، مهره متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

(فائدهٔ رابعه)، تدبیر منزلدن تفریغ قلبدر. زیرا جمیع اشغال منزلی تکفل ایتمـك اوقاتك تضییعنه سبب وعلم وعمله مانعدر.

(فائدهٔ خامسه)، مجاهدهٔ نفسدر. مجاهدهٔ نفس، حقوق اهل وعیاله رعایت و انلرك اذاسنه تحمل واصلاح وارشاد وتربیه‌لرینه وانلر ایچون کسب حلاله وامثالی امور مشروعه‌یه سعی و اقدام ایله حاصل اولور.

{آفات نکاح}

(آفات نکاح)، اوچ آفتدر.

(آفت اولی)که آفاتك اقواسیدر، طلب حلالدن عجزدر.

(آفت ثانیه)، ازواجك حقوقنه رعایتده و اذالرینه تحملده قصوردر.

(آفت ثالثه)، اهل وعیالك زوجی جناب حقدن شاغل وطلب دنیایه جاذب اولمسیدر.

{ شروط عقد نکاح }

(شروط عقد نکاح) شروط اربعه‌دن عبارتدر .

(شرط اوّل)، اذن ولیدر. اکر ولی اولمز ایسه اذن سلطاندر.

(شرط ثانی)، رضاء مرأه‌در.

(شرط ثالث)، ایکی شاهددر.

(شرط رابع)، ایجاب وقبولدر .

علمای کرام حضراتی جانبندن نکاحه متعلق مسـائل و احکام شرعـیه بروجه آتی ابواب عدیده اوزرینه جمع وترتیب بیورلمشدر . ابواب مذکوره (باب الولی) (باب الکفائه فی النکاح) (باب المهر) (باب نکاح الرقیق) (باب نکاح الکافر) (باب القسم) (باب الرضاع)در.

§ — ٦

[كتاب النكاح]

(نكاح)، لغتده ضم وجمع معناسنه‌در . عند الفقهاء قصداً ملك متعه‌یی افاده ایدن عقددن عبارتدر . نکاحنه مانع شرعی اولمیان قادیندن رجلك استمتاعی حلال اولمق‌در. اهل اصول و اهل لغت عندنده نكاح، وطئده [١] حقیقت وعقدده مجازدر .

{فوائد نكاح}

(فوائد نكاح)، فوائد خمسه‌دن عبارتدر.

(فائدۀ اولی) ولددرکه نکاحده اصل‌در. چونکه عالمك نوع انساندن خالی اولمامسی ایچون نكاح، ولد ایچون موضوعدر . شهوت، تحصیل ولده شوق ومیل ایچوندر حکمت ازلیۀ الهیه، اسباب اوزرینه ترتیب مسبباتی اقتضا ایتمسیله ولد، ازدواج ایله مقدّردر. تحصیل ولدده وجوه مختلفه ایله خیر کثیر واردر.

(فائدۀ ثانیه)، شیطاندن تحصن وکسر توقان [٢] ودفع غوائل شهوت وغض البصر[٣] و حفظ الفرج‌در.

(فائدۀ ثالثه)، وجه زوجه‌یه نظر وزوجه ایله ملاعبۀ مشروعه‌درکه بونده قلب ایچون راحت وعبادت ایچون تقویت واردر. چونکه اکثر امور، طبعك خلافی اوزرینه جاری وواقع اولمسیله نفس انسانی اکثر اموردە ملول اولوب دوام ملالت ایسه امر عبادتده کسلانه باعث اولدیغندن نفس انسانی بعض اوقاتده لذّات مباحه ایله اراحه اولندقده کسب قوّت ونشاط ایدر وعبادتده شوق کثیر حاصل اولور.

---

[١] (وطیء) ، چیکنه‌مك، باصمق وجماع ایلمك معناسنه در .
[٢] توقان، تا و واو وقاف حرفلرینك فتحی ایله عدم تزوّج حالنده زنا وقوعندن خوف اولنمق حیثیتی ایله شدّت اشتیاق معناسنه در ،
[٣] غض، غین حرفنك فتحی ایله کوزی نظردن منع وکف ایتمك معناسنه در .

{ باب الحج عن الغير }

(عبادت ماليه)، زكاة كبي مكلّفدن مطلقا عند القدره والعجز نيابتى قبول ايدر .

(عبادت بدنيه)، صلوة وصوم كبي مكلفدن مطلقا نيابتى قبول ايتمز .

عبادت ماليه ايله عبادت بدنيه‌دن مركب اولان عبادت، انجق عند العجز نيابتى قبول ايدر. فرض اولان حج كبي .

حج شريفك نيابةً اجراسنه تعلق ايدن شروط ومسائل واحكام شرعيه كتب فقهيه‌نك باب مخصوصنده محرردر.

{ باب الهدى }

(هدى)، هديه لفظندن مأخوذ در. نعمدن حرم شريفه اهدا اولنان شیٔدر. ابل، بقر، غنم كبي كه تفصيلى كتب فقهيه‌نك باب مخصوصنده محرردر .

{ باب القران }

(قران) ، لغتده حج ايله عمره‌يي وياخود امثالی ایکی شی بيننی جمع ايلك معناسنه‌در. شرعده حج وعمره ايله معاً تهليل ايلك يعنى تلبيه ايله صوتی ترفيع ايتمك وبعد الصلاة «اللهم انی اريد الحج والعمرة فيسرهمالی وتقبلهما منی» دعاسنی اوقومق وسائر شرائط مخصوصه‌سنی اجرا ايلمكدركه تفصيلی كتب فقهيه‌نك باب مخصوسنده محرردر .

{ باب التمتع }

(تمتع) ، متاع لفظندن مشتق اولوب لغتده انتفاع وياخود نفع معناسنه‌در. شرعده «ان يفعل العمرة او اكثر اشواطها فی اشهر الحج» تعريفی ايله معرّف دركه عمره‌يي ياخود عمره‌نك اكثر اشواطنی اشهر حجده اجرا ايلك ديمكدر. بركيمسه شهر رمضان شريفده اقلّ اوله‌رق طواف ايلسه وصكره باقيسنی شوّال شريفده طواف ايلسه و او سنه حج ايلسه او كيمسه متمتع اولور .

باب مذكور، تمتعه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يي حاوی در .

{ باب الجنايات }

بو بحثده جنايت ، بر فعل دركه حرمات مخصوصه‌يه داخل اولدقدن صكره او فعلك ايشلنمسی جائز دكلدر وفعل مذكور ايشلنديكی حالده جنايت اولوركه بو فعلك حرمتی احرام وياخود حرم شريفه داخل اولمق سببی ايله اولور.

مسائل مذكوره‌نك تفصيلی كتب فقهيه‌نك باب مخصوصنده محرردر .

{ باب الاحصار }

(احصار) ، لغتده خوف وياخود مرض وياخود عجز سببی ايله منع معناسنه‌در. شرعده «منع عن ركنين» ديمكدر. (ركنين) دن مراد، حجده وقوف وطواف‌در.

باب مذكور احصاره متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يي حاوی‌در.

§ — ٥

[كتاب الحج]

(حج)، حا حرفنك فتحى وكسرى ايله لغتده شى معظمى قصد ايتمك معناسنه‌در. شرعده مكان مخصوصى يعنى بيت اللهى زمان مخصوصده فعل مخصوص ايله زيارت ايتمكدن عبارت‌در.

حج شريف، شرائط مخصوصه ايله اهل اسلام اوزرينه فرض عين‌در.

علماى كرام حضراتى جانبندن حج شريفه متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتى ابواب اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره (باب الاحرام وصفة المفرد بالحج) (باب القران) (باب التمتع) (باب الجنايات) (باب الاحصار) (باب الحج عن الغير) (باب الهدى) در.

{باب الاحرام وصفة المفرد بالحج}

(احرام)، مصدر اولوب لغتده حرمته داخل اولمقدر. شرعده حرمات مخصوصه‌يه داخل اولمقدر. يعنى حرمات مخصوصه‌يى التزام ايلمكدر. شو التزام دخول، شرعاً تحقق ايتمز الّا مع الذكر نيت ايله وياخود خصوصيت ايله تحقق ايدر. ذكردن مراد، تلبيه [١] وامثالى ذكردر. خصوصيتدن مراد، تلبيه مقامنه قائم اولان شيءدر.

باب مذكور احرامه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

[١] تلبيه، «لبيك اللهم لبيك لاشريك‌لك لبيك ان‌الحمد والنعمة‌لك و الملك لاشريك‌لك» دعاسنى ذكر ايلمكدر.

الی المولی وقیل الاعتکاف والعکوف الاقامة معناه لا ابرح عن بابك حتی تغفرلی» تعریفی ایله دخی معرّف در یعنی اعتکاف، قلبك شغل دنیادن تفریغی ونفسك مولایه تسلیمی در. بر روایته کوره اعتکاف وعکوف اقامت معناسنه اولوب اعتکافك معناسی یاربّ عبد عاصی مظهر مغفرتك اولمدقجه باب لطف وکرمکدن آیرلمز دیمکدر .

(اعتکاف) ، اوچ قسمدر.

(قسم اول) نذر ایله واجبدر.

(قسم ثانی) رمضان شریفك عشر اخیرنده سنّت مؤکده‌در.

(قسم ثالث) ازمنهٔ سائره‌ده مستحبّ در.

باب مذکور اعتکافه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در .

§ ـ ٤
[كتاب الصوم]

(صوم)، اعظم اركان دين واوثق قوانين شرع متين‌در.

(صوم)، لغتده امساك مطلق معناسنه‌در. شرعده شخص مخصوصك مع النيّه وقت مخصوصده مفطراتدن حقيقةً ويا حكماً امساك ايتمسندن عبارت‌در. شخص مخصوصدن مراد، دار اسلامده كائن مسلم وياخود حيض ونفاسدن طاهر وعالم بالوجوب اولان كيمسه‌در.

(مفطرات)، صومى افساد ايدن اكل وشرب وسائر افعالدن عبارت‌در.

علماى كرام حضراتى جانبندن صومه متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتى ابواب اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره (باب مايفسد الصوم ومالا يفسده) و(باب الاعتكاف) در.

{باب مايفسد الصوم ومالايفسده}

باب مذكور، صومى مفسد وغير مفسد اولان احكام ومسائل شرعيه‌يى حاوى‌در. بوبحثده مفسد، ايكى قسمدر. بريسى انجق قضايى ايجاب ايدر. ديكرى كفارت ايله اولور. غير مفسد دخى ايكى قسمدر. بر قسمى فعلى مباح اولان شئ‌در. ديكرى مكروه اولان شئ‌در. فساد و بطلان، عباداتده سيّان‌در. مسائل مذكوره‌نك تفصيلى، كتب فقهيه‌نك باب مخصوصنده محرردر.

{باب الاعتكاف}

(اعتكاف)، لغتده مقام واحتباس‌در. شرعده صائمك مسجد جماعتده نيّت ايله لبث [١] ومكث ايتمسى‌در. كذلك «الاعتكاف تفريغ القلب عن شغل الدنيا وتسليم النفس

---

[١] لبث، لام حرفنك فتحى ويا ضمى ايله مكث معناسنه‌در. شرعده، ذكورك مسجد جماعتده واناثك خانه‌سى مسجدنده نيت ايله مكث ايتمسى‌در.

{ باب الركاز }

(ركاز)، لغتده ركز لفظندن مأخوذدر. اسم مفعول اولان مركوز معناسی مراد اولنمشدر. شرعده تحت الارض (معدن خلقی) [١] و (كنز مدفون)[٢] دن عبارتدر.

باب مذكور ركازه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يی حاويدر.

{ باب العشر }

(عشر)، اجزای عشره‌نك واحدیدر.

(عشر)، كتاب وسنّت و اجماع ايله ثابتدر.

باب مذكور، عشره متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يی حاویدر .

{ باب المصرف }

باب مصرف، مصرف زكاة وعشر تقديرنده‌در.

(مصرف)، محل صرف ديمكدر. مصرف زكاة و مصرف عشر، فقير ومسكين ومديون و امثالی محال صرفدن عبارتدر .

باب مذكور، مصرف زكاة وعشر مسائلنه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاویدر.

{ باب صدقة الفطر }

(صدقه)، اول بر عطيه‌دركه انكله جناب حقدن مثوبات مراد اولنور.

(صدقهٔ فطر)، رمضان شريف بيرامندن اول اعطا اولنان صدقهٔ مخصوصه‌در.

باب مذكور، صدقهٔ فطره متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاویدر.

---

[١] معدن، ميم حرفنك فتحی ودال حرفنك كسری ويا فتحی ايله اقامت معناسنه اولان (عدن) لفظندن در. معدن لفظنك اصلی مكان مستقر ديمكدر. صكره بولفظ اجزاء مستقره معناسنده اشتهار ايلمشدر. (معدن خلقی) دن مراد، جناب خالق السموات و الارض حضرتلرينك ارضده خلق ايلديكی معادندن عبارتدر.

[٢] كنز، فی‌الاصل فعل انسان ايله ارضده مثبت اولان شيئك اسمی در.

{ باب زكاة المال }

(مال)دن مراد، سائمه‌نك غيری مالك زكاتی‌در.

نصاب ذهب (٢٠) مثقال‌در.

نصاب فضّه (٢٠٠) درهم‌در.

هر اون درهم (٩) مثقال وزننده‌در.

دينار (٢٠) قيراطدر.

درهم (١٤) قيراطدر.

قيراط (٥) شعيردر. بوحالده درهم شرعی (٧٠) شعير اولوب مثقال، (١٠٠) شعيردر يعنی (١) درهم وثلث اسباع درهمدر.

ارباب علم وكمالك معلومی اولديغی اوزره خليفهٔ ثانی «عمر بن الخطاب» رضی‌الله‌تعالی عنه حضرتلری زمان عاليلرنده هر (١٠) درهم (١٠) مثقال وينه هر (١٠) درهم (٦) مثقال وينه هر (١٠) درهم (٥) مثقال وزننده اولمق اوزره درهملر مختلف ايدی. فاروق اعظم رضی الله تعالی عنه‌حضرتلری اخذ واعطاده خصومت ظاهر اولمامق ايچون هر نوعدن ثلث الەرق مجموع ثلث (٧) عدده بالغ اولدی. اشبو (٧) عدد، اوزان مختلفه‌نك مقدار مجموعی اولان (٢١) عددك ثلثی اولمسيله هر (١٠) درهم (٧) مثقال وزننده اولدی و شو درهم شرعی، هرشيده وحتی زكاتده ومهرده وتقدير دياتده جاری اولدی.

باب مذكور «زكاة المال»ه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يی حاوی‌در.

{ باب العاشر }

(عاشر)، عشر لفظندن مأخوذدر.

(عشر)، عاشرك اخذ ايلديكی شيئه عَلَم اولوب عاشر، حرّ مسلم وغير هاشمی وحمايه‌يه قادر اوله‌رق تجاردن عشر مال اخذی ايچون امام مسلمين حضرتلرينك نصب ايلديكی كيمسه‌در.

باب مذكور عاشره متعلق احكام ومسائل شرعيه‌يی حاوی در.

{ باب نصاب الابل }

(ابل)، با حرفنك كسرى وسكونى ايله واحد مذكرى اولميان جمع اولوب لسان تركيده دوه دينيلان حيوانك اسمىدر. لفظ مذكورك نسبتى با حرفنك فتحى ايله «ابلى» در. حيوان مذكوره «ابل» تسميه اولنمسى اويلوقلرى اوزرينه تبوّل ايلك مناسبت اشتقاقيه‌سنه مبنىدر.

(نصاب)، نون حرفنك كسرى ايله زكاة واجب اولان مقدارى مال ديمكدر.

باب مذكور، (نصاب الابل)ه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوىدر.

{ باب زكاه البقر }

(بقر) لفظى قاف حرفنك سكونى ايله (بقر) لفظندن مشتقدر. بقر، شق معناسنه اولوب حيوان معروفك اسمىدر. بقر تسميه اولنمسى حيوان مذكورك ارضى شق ايلمسى مناسبتنه مبنىدر. لفظ مذكورك مفردى «بقرة» لفظى اولوب (تا) حرفى تأنيث ايچون اولميوب وحدت ايچوندر. بوحالده ذكور واناثنه شاملدر.

باب مذكور (زكاة البقر)ه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاوىدر.

{ باب زكاة الغنم }

(غنم) لفظى غنيمه لفظندن مشتقدر. سبب اشتقاق، غنم ايچون آلت دفع اولمامق حسبيله طالبى ايچون غنيمه اولمق مناسبتندن عبارتدر. هر نقدر قرونى وار ايسه‌ده آلت غير دافعه‌در.

باب مذكور، «زكاة الغنم»ه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يى حاويدر.

§ — ٣

[كتاب الزكاة]

(زكاة)، بعد الصلاة عباداتك افضلی‌در.

(زكاة)ك قرآن كريمده (٨٢) موضعده صلاته مقارنتی صلاة ايله زكاة بيننده اولان كمال اتصاله دليل‌در.

(زكاة)، لغتده طهارت و نما معناسنه‌در. بركت، مدح، ثنای جميل معنالرنده دخی استعمال اولنور. شرعده فقير مسلمه تمليك جزء مالدن عبارتدر.

علمای كرام حضراتی جانبندن زكاته متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتی ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره (باب السائمه) (باب نصاب الابل) (باب زكاة البقر) (باب زكاة الغنم) (باب زكاة المال) (باب العاشر) (باب الركاز) (باب العشر) (باب المصرف) (باب صدقة الفطر)دن عبارتدر.

{ باب السائمه }

(سائمه)، لغتده مال راعی معناسنه‌در. جمعی سوائم كلور شرعده (سائمه) محل كلأده [١] لبن ونسل كبی منفعت قصديله رعی اولنان حيواناتدن عبارتدر.

باب مذكور، سوائمك زكاتنه متعلق مسائل و احكام شرعيه‌يی حاوی‌در.

[١] كلأ، كاف حرفنك فتحی وقصر ايله كرك يابس وكرك رطب اولان اوته اطلاق اولنور. بعض قوله كوره ياش اوته اطلاق اولنور.

{ باب الشهيد }

(شهيد)، فعيل وزننده مفعول اولەرق مشهود معناسنەدر .

(شهيد)، يا شهود لفظندن اولورکه حضور معناسنەدر ياخود شهادت لفظندن اولورکه بصر وياخود بصيرت ايله مع المشاهده حضور معناسنەدر .

(شهيد) لفظى كتب فقهيەده «كلّ مكلّف مسلم طاهر قتل ظلما بجارحة» تعريفى ايله معرّف درکه بوکا متعلق مسائل واحکام شرعيه باب مذکورده محرردر .

{باب الصلاة فى الكعبه}

باب مذکور، کعبۀ مکرّمەده صلاته متعلق مسائل واحکام شرعيەيى حاوىدر .

{باب الكسوف}

(كسوف)، مصدر اولوب لازم در .

(كسف)، مصدر اولوب متعددی‌در .

السنهٔ فقهاده (كسوف) لفظنك شمسه و (خسوف) لفظنك قمره تخصيصی اشهر در. بر روايته كوره (كسوف) و (خسوف) شمس ايله قمرده مساوی‌در .

باب مذكور، صلاة كسوفه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌نی حاوی‌در .

{باب الاستسقاء}

(استسقاء)، لغتده طلب سقی معناسنه‌در. شرعده عند شدة الحاجة انزال مطر طلبندن عبارت‌در .

(استسقاء) كيفيت‌معلومه اوزره دعا واستغفار اولوب تفصيلی باب مذكورده مسطوردر.

{باب الصلاة الخوف}

باب مذكور، صلاة خوفه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاوی‌در.

{باب صلاة الجنائز}

(جنائز)، جنازه لفظنك جمعی‌در .

(جنازه)، جيم حرفنك فتحی ايله ميت معناسنده‌در. جيمك كسری ايله سرير معناسنه‌در. بعض قوله كوره جيم حرفنك كسری وفتحی ايله لغت اولوب ميت معناسنده مستعمل دو[illegible]

(موت)، ضدّ حيات‌در .

باب مذكور، صلاة جنازه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاوی در.

{باب صلاة المسافر}

(مسافر) لفظى «سفر» لفظندن مأخوذ در .

(سفر)، لغتده من غير تقديرٍ قطع مسافه معناسنه‌در . بوبحثده سفردن مراد، سفرخاص‌در كه بوسفر سببى ايله حكملر تغيّر ايدر. «قصر الصلاة» و«اباحة الفطر» و «امتداد مدة المسح الى ثلاثة ايام» و«سقوط وجوب الجمعه والعيدين والاضحية» و «حرمت الخروج على الحرة من غير محرم» كبى .

باب مذكور، صلات مسافره متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در .

{باب الجمعه}

(صلاة جمعه) فرض عين‌در .

نظم آتى، صلاة جمعه‌نك شرائط مخصوصه‌سنى مشتمل در .

(نظم)

وحرّ صحيح بالبلوغ مذكر مقيم وذوعقل لشرط وجوبها
مصر وسلطان وقت وخطبة واذن كذا جمع لشرط ادائها

باب مذكور، صلاة جمعه‌يه متعلق مسائلى حاوى‌در .

{باب العيدين}

(عيدين)، «عيد» كلمه‌سنك تثنيه صيغه‌سى اولوب اصلى (عود) لفظى در .

(عود)، عين حرفنك كسرى ايله اولوب اشبو كلمه‌ده واو حرفى يا حرفنه قلب اولنمشدر. سبب قلبى، واو حرفنك بعد الكسره ساكن اولمسندن عبارت‌در .

ايام مباركهٔ مخصوصه‌نك (عيد) لفظى ايله تسميه اولنمسى جناب حقك ايام مذكوره‌ده عبادينه انواع احسانى عائد وشامل اولمسندن‌در. انواع احسان، طعامدن بعد المنع (فطر) و (صدقة الفطر) و (اتمام الحج بطواف الزياره) و (لحوم الاضاحى) كبى‌در. يوم مذكورده عادت، فرح وسرور ونشاط وحبور حالنده اولمقدر.

(بيت)

عيد وعيد وعيد صرن مجتمعه وجه الحبيب ويوم العيد والجمعه

باب مذكور، صلاة عيدينه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوى‌در.

{ باب سجود السهو }

(سجود)، سجده لفظنك جمعیدر .

(سجده)، وجه مسنون ومخصوص اوزره اولان فعلدن عبارتدر. (سهو) ایله (نسیان) بیننده لغتده فرق یوقدر .

(سهو)، شیئك وقت حاجتده عدم استحضارندن عبارت در. برقوله کوره (سهو)، معلومدن غفلت معناسنه‌درکه صاحبی ادنی تنبیه ایله متنبّه اولور .

(نسیان)، معلومك زوالندن عبارتدر.

حکمانك تعریفنه کوره سهو، قوهٔ مدرکه‌دن صورتك زوالیدر. شو زوال، صورتك قوّهٔ حافظه‌ده بقاسی ایله اولور. نسیان، صورتك قوّهٔ مدرکه وقوّهٔ حافظه‌دن معاً زوالندن عبارت اولوب بوحالده صورتك تحصیلنده سبب جدیده حاجت مس ایدر.

(نسیان) و (شك) عند الفقها معنای واحددن عبارت اولور. (ظن) طرف راجحه و (وهم) طرف مرجوحه اطلاق اولنور .

باب مذکور، سجود سهوه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاویدر .

{ باب صلاة المریض }

باب مذکور، مریض اولان کیمسه‌لرك صلاتنه متعلق مسائل شرعیه‌یی حاویدر.

{ باب سجود التلاوه }

(سجود تلاوت) سجده آیت کریمه‌سنك تلاوتی سببی ایله واجب اولور .

آیات کریمهٔ سجده (١٤) آیت کریمه‌در . اشبو مقداردن (٩) عددی قرآن کریمك نصف اوّلنده و (١٠) عددی نصف ثانیسنده شرف واقع اولمشدر .

باب مذکور، سجود تلاوته متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاویدر.

{باب مايفسد الصلاة ومايكره فيها}

فساد و بطلان، عباداتده مساوىدر. عبادتده فساد وبطلاندن مراد، بعض اسباب ايله عبادتك عبادت حالندن خروج ايتمسندن عبارتدر.

باب مذكور، مفسد صلاة اولان شيلر ايله صلاتده مكروه اولان مسائل شرعيه‌يى حاوىدر .

{باب الوتر والنوافل}

(وتر)، واو حرفنك فتحى وكسرى ايله «شفع» ك [١] ضدّى در .

(نوافل) ، نافله لفظنك جمعىدر . (نفل)، لغتده زياده معناسنه‌در. شريعتده زوائد عبادتدن عبارتدر .

(صلاة وتر) ، ليلاً يعنى صلاة عشادن صكره وجه مخصوص اوزره ادا اولنان اوچ ركعت نمازدر. اشبو صلاة، عملاً فرض واعتقاداً واجب وثبوتاً سنّت در .

باب مذكور، صلاة وتر ايله صلاة نوافله متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يى حاوىدر.

{ باب ادراك الفريضه}

باب مذكور ، حقيقتده امامت بابنك متمى اولوب اداى فرائضه متعلق مسائل شتى بيانندهدر .

{باب قضاء الفوائت}

مفروض اولان عباداتك اوقات مخصوصه‌سنده اداسى فوت اولمق حسبيله اوقات اخراده قضاسنه تعلق ايدن احكام ومسائل شرعيه باب مذكورده محرردر.

[١] شفع، چفت معناسنه‌دركه «وتر» ك ضدّىدر.

{باب شروط الصلاة}

(شروط صلاة) دیمك، صلاتك شروط جواز و صحتی در .

(شروط) شرط لفظنك جمعی در .

(شروط)، لغتده علامت لازمه معناسنه در . شرعده «مایتوقف علیه الشیٔ ولایدخل فیه» تعریفی ایله معرّف در .

شروط صلاة، حدث وخبثدن طهارت بدن وطهارت ثوب وطهارت مكان وسترعورت ونیّت واستقبال قبله کبی شروطدن عبارتدر .

باب مذکور، شروط صلاته متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در .

{باب صفة الصلاة}

(صفت) لفظی لغتده مصدر اولوب برشیئك کیفیتی دیمکدر . عرفده فرض، واجب، سنّت، مندوب کیفیتنی مشتمل‌در .

(صفت صلاة)، قیام وتکبیرة الافتتاح وقعود ورکوع وسجود کبی کیفیات صلاتدن عبارت در .

باب مذکور، صفت صلاته متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در .

{باب الامامه}

(امامت)، ایکی‌در. بریسی «امامت کبری» ودیکری «امامت صغری» در .

(امامت کبری)، اسلام پادشاهلغی دیمکدر .

(امامت صغری)، امامت صلاة دیمکدر .

امامت صلاته اوّلا احکام صلاته اعلم اولان ذات وصکره تلاوةً احسن اولان ذات وصکره اورع اولان ذات وصکره اسنّ اولان ذات و صکره احسن خلق اولان ذات وصکره احسن وجه اولان ذات وصکره اشرف نسب اولان ذات و صکره انظف ثوب اولان ذات علی الترتیب تقدیم اولنور.

باب مذکور، امامته متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

§ — ٢
[كتاب الصلاة]

«كتاب الصلاة» ك «كتاب الطهاره» دن وجه تأخيری بالاده ذكر وبيان اولنمشدر.

(صلاة) كلمه‌سی لغتده دعا معناسنه‌در. شرعده اركان معلومه وافعال مخصوصه‌دن عبارتدر.

(صلاة)، بهر كون اوقات خمسـده عباد مسلمينك ادا ايلدكلری نماز اولوب افراد مكلّفينك كليسی اوزرينه فرض عين‌در. افراد مكلّفيندن مراد، مسلم بالغ وعاقلدن عبارتدر. ذكور، نساء، عبد، جملةً فرض عينده مساوی‌در.

اوقات خمسدن صباح وقتی ادا اولنان نمازه «صلاة فجر» واوكله وقتی ادا اولنان نمازه «صلاة الظهر» وايكندی وقتی ادا اولنان نمازه «صلاة العصر» واخشـام وقتی ادا اولنان نمازه «صلاة المغرب» و ياتسو وقتی ادا اولنان نمازه «صلاة العشاء» اطلاق اولنور.

صلاة، عبادت بدنيهٔ محضه‌دن اولوب اخرك نيابتی ايله اصلا ادا اولنمز.

علمای كرام حضراتی جانبندن صلاته متعلق مسائل واحكام شرعيه بروجه آتی ابواب عديده اوزرينه جمع وترتيب بيورلمشدر. ابواب مذكوره «باب الاذان» «باب شروط الصلاة» «باب صفة الصلاة» «باب الامامة» «باب مايفسد الصلاة ومايكره فيها» «باب الوتر و النوافل» «باب ادراك الفريضه» «باب قضـاء الفوائت» «باب سجود السهو» «باب صلاة المريض» «باب سجود التلاوه» «باب صلاة المسـافر» «باب الجمعه» «باب العيدين» «باب الكسوف» «باب الاستسقـاء» «باب الصلاة الخوف» «باب صلاة الجنـائز» «باب الشهيـد» «باب الصلاة فی الكعبه» دن عبارتدر.

{باب الاذان}

(اذان) لفظی لغتده اعلام معناسنه‌در. اصطلاحده الفاظ مخصوصه ايله وجه مخصوص اوزره اعلام مخصوصدن عبارتدركه مؤذّنلر، صلوات مفروضه‌نك اعلامی ايچون اوقات معينه‌ده امكنهٔ عاليه‌ده علی وجه المسنون قرائت وتلاوت ايدرلر.

باب مذكور، اذانه متعلق مسائل واحكام شرعيه‌يی حاوی‌در.

{باب المسح على الخفين}

(مسح)، لغتده امرار اليد على الشیٔ» معناسنه‌در. شریعتده زمان مخصوصده خفّینه وجه معهود اوزره مسح ایتمکدن عبارتدر.

(خفّین)، خاءمعجمه‌نك ضمی وفاحرفنك تشدیدی ایله خف کلمه‌سنك تثنیه صیغه‌سی‌در. (خف)، کعبینی یعنی طوپوقلری ساتر اولان ومس تعبیر اولنـان آیاق قابی‌درکه اکثریا جلددن وامثالی شیدن اعمال اولنور.

باب مذکور، مسح خفّینه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

{باب الحیض}

(حیض)، لغتده سیلان معناسـنه‌در. شرعده صلاة، مس مصحف، صوم، دخول مسجد کبی طهارت شرطندن اولان شیدن شرعاً مانع اولان احداثدن واوده دم‌حیضدن عبارتدر.

باب مذکور، حیض ایله نفاس و استحاضه مسائل مهمه‌سنی حاویدر.

{باب الانجاس}

(انجاس) لفظی «نجس» لفظنك جمعی‌در.

(نجس)، نون وجیم حرفلرینـك فتحی ایله در. (نجس)، لغـتده نجس حقیقی ونجس حکمی‌یه شـامل اولور. اصطلاحـده نجس حقیقی‌یه مختص اولور. خبث لفظنك نجس حقیقی‌یه شامل اولدیغی کبی.

باب‌مذکور، انجاسه ومحال انجاسك تطهیرینه متعلق مسائل واحکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

طهارت، نجاست مرئیه‌ده زوال عین‌النجس در . نجاست غیرمرئیه ایله حدث اکبرده انجق غسل‌در. حدث اصغرده «غسل» و«مسح» در.

آلت طهارت، «ماء» و «تراب» وبونلرك امثالی شیلردر .

طهارتك دلیلی، «اذا قمتم الی الصلوة» آیت جلیله‌سی اولوب بو آیت کریمه، اجماعاً مدنی در .

علمای کرام حضراتی جانبندن طهارته متعلق مسائل واحکام شرعیه بر وجه آتی ابواب عدیده اوزرینه جمع وترتیب بیورلمشدر . ابواب مذکوره، «باب المیاه» «باب التیمم» «باب المسح علی الخفین» «باب الحیض» «باب الانجاس» دن عبارتدر.

{ باب المیاه }

(میاه) کلمه‌سی مدّ ایله «ماء» لفظنك جمعی‌در. قصر ایله دخی اولور .

• (ماء) کلمه‌سنك اصلی «موه» لفظی در. کلمهٔ مذکوره‌ده واقع واو حرفی الف حرفنه و ها حرفی همزه‌یه قلب اولنمشدر .

(میاه) لفظی «ماء» لفظنك جمع کثرتی‌در. جمع قلتی «امواه» در.

(موه) لفظنده‌کی ها حرفی واوك الف حرفنه قلبندن صکره بعضاً حالی اوزره ابقا اولنوب «ماه» دینور .

(ماء) ، جسم لطیف سیّال اولوب صاحب نمو اولان هر شیئك مابه‌الحیاتی‌در.

باب مذکور، میاهه متعلق احکام ومسائل شرعیه‌یی حاوی‌در.

{ باب التیمم }

(تیمّم) کلمه‌سی لغتده مطلقا قصد معناسنه‌در . شرعده صعید مطهری [١] قصد ایلمکدر . صفت مخصوصه اوزره استعمالی، عبادت مقصوده ایچون‌در. عبادت مقصوده طهارتسز صحیح دکلدر .

باب مذکور، تیمّمه متعلق مسائل و احکام شرعیه‌یی حاوی‌در.

---

[١] صعید، پاك طوپراغه دینور .

ایمان واعتقاد صحیحدن صکره (صلاة)، عبادتك اشرفی و(طهارت) دخی صلاتك مفتاح وشرطی‌در .

مشروط ، انجق شرط ایله حاصل اولدیغی جهتله شرطك مشروط اوزرینه تقدّمی بدیهیدر .

(کتاب)، جمع معناسنه مصدر اولوب شرعده مسائل مستقله‌نك عنوانی اوله‌رق مکتوب معناسنده‌در .

(مسائل)، مسئله لفظنك جمعی‌در . (مسئله) مرکّب تام معناسنه‌در . صدق وکذبه محتمل اولان مرکّب تام ، حکم اوزرینه مشتمل اولمق حیثیتی ایله (قضیه) وصدق وکذبه احتمالی حیثیتی ایله (خبر) ودلیل ایله طلب اولنمق حیثیتی ایله (مطلوب) ودلیلدن حاصل اولمق حیثیتی ایله (نتیجه) وعلمده واقع اولوب اندن سئوال اولنمق حیثیتی ایله (مسئله) تسمیه اولنورکه جمله‌سی ذات واحددن عبارت اولوب اختلافات عبارات ، اختلاف اعتبارات ایله حاصل اولور .

{صفت طهارت}

طهارت، صلاة ایچون فرض وطواف ایچون واجب‌در. برروایته کوره مس مصحف شریف ایچون دخی واجب‌در. نوم ایچون سنّت‌در. اوتوز بوقدر موضعده مندوب‌در.

مندوب اولان طهارتدن بعضیسی کذب وغیبت وقهقهه وشعر قبیح واکل جذور [۱] ونومدن وبونلرك امثالی افعالدن صکره اولان طهارت کبی‌در .

طهارتك رکنی [۲] «غسل» [۳] و «مسح» [٤] و «زوال نجس» [٥] در .

[۱] اکل جذور ، (اکل لحم جذور) سبکنده اولوب دوه اتی یمك معناسنه‌در.
[۲] رکن ، لغتده جانب اقوی معناسنه‌در. اصطلاحده برجزء ذاتی درکه ماهیت ، اوجزءدن واوجزءك غیریسندن ترکب ایدر.
[۳] غسل، غین حرفنك ضمی ایله اغتسال کلمه‌سندن اسم اولوب اصطلاحده تمام غسل جسددن عبارتدر. (اغتسال) ییقانمق معناسنه‌در.
[٤] مسح، لغتده «امرار الید علی الشیء» تعریفی ایله معرّف درکه الی برشی اوزرینه مرور ایتدیرمك دیمکدر شرعده باشه وایاقلرك مسنه وجه معلوم اوزره مسح ایتمکدن عبارتدر.
[٥] نجس ، نون و جیم حرفلرینك فتحه حرکه‌لری ایله عینی نجس اولان نسنه دیمکدر . جیم حرفنك کسری ایله طهارتی اولمیان مردار نسنه دیمکدر .
(زوال نجس)، نجاستك زوالندن عبارتدر .

§ — ١

[كتاب الطهاره]

(طهارت) لفظی طا حرفنك فتحه حركه‌سی و(طهر) لفظی طا حرفنك ضمه حركه‌سی ايله مصدر اولوب لغتده پاك ونظافت معناسنه‌در.

(طهارت) لفظی شرعده «حدث» [١] و«خبث»دن [٢] يعنی نجاست حكميه ونجاست حقيقيه‌دن نظافت معناسنه‌در.

معلوم اولديغی اوزره امور دينيّه، اعتقادات» و(آداب) و (عبادات) و (معـاملات) و (عقوبات) قسملرندن عبارتدر.

(عبادات) بش قسم اولوب قسم اول (صلوة) وقسم ثانی (زكاة) وقسم ثالث (صوم) وقسم رابع (حج) وقسم خامس (جهاد)در.

(معاملات) دخی بش قسم اولوب قسم اول (معاوضات ماليه) وقسم ثانی (منا كحات) وقسم ثالث (مخاصمات) و قسم رابع (امانات) وقسم خامس (تركات)در.

(عقوبات) دخی بش قسم اولوب قسم اول (قصاص)، قسم ثانی (حد السرقه)، قسم ثالث (حد الزنا)، قسم رابع (حد القذف)، قسم خامس (حدالردّه)در.

كتب فقهيه‌ده شانـنه اهتماماً عبادات قسمی اقسام سـائره اوزرينه تقديم بيورلمشدر. چونكه عباد، جناب حقه عبادت ايچون خلق بيورلمشدر. بوجهتله عبادتك شانی اقسام سائره‌نك حال وشانندن افضل اولديغی بديهيدر.

---

[١] حدث، حا ودال حرفلرينك فتحه حركه‌لری ايله آبدستسزلك و جنـابت حاللرندن عبارتدر. فعل قبيح ايتمك وصكره‌دن اولمق وشاب معنالرنده دخی استعمال اولنور. بومحلده «حدث»، مانع صلاة اولان نجاست حكميه‌دن عبارت اولور.

[٢] خبث، خا حرفنك ضمه حركه‌سی وباحرفنك كذلك ضمه حركه‌سی ايله لغتده نجاست ومردارلق معناسنه‌در.

علمای کرام حضراتی طرفندن مسائل فقهیه جمع ایله مثلا «کتاب الطهاره» و«کتاب الصلاة» کبی کتاب عنوانی تحتنده ذکر و بیان اولنمش وکتابلری بابلره و بابلری فصللره تقسیم ایله مسائل مذکوره کتب مؤلفه‌ده بووجهله ترتیب بیورلمشدرکه ذکر اولنان تقسیم وترتیب، علم فقه شریفک مفتاحی مقامنده اولمق اوزره بروجه آتی بیان اولنور.

(۱) کتاب الطهاره
(۲) کتاب الصلاة
(۳) کتاب الزکاة
(٤) کتاب الصوم
(٥) کتاب الحج
(٦) کتاب النکاح
(۷) کتاب الطلاق
(۸) کتاب العتق
(۹) کتاب الایمان
(۱۰) کتاب الحدود
(۱۱) کتاب السرقه
(۱۲) کتاب الجهاد
(۱۳) کتاب اللقیط
(۱٤) کتاب اللقطه
(۱٥) کتاب الآبق
(۱٦) کتاب المفقود
(۱۷) کتاب الشرکه
(۱۸) کتاب الوقف
(۱۹) کتاب البیوع
(۲۰) کتاب الکفاله
(۲۱) کتاب الحواله
(۲۲) کتاب القضاء
(۲۳) کتاب الشهادات
(۲٤) کتاب الوکاله
(۲٥) کتاب الدعوی
(۲٦) کتاب الاقرار
(۲۷) کتاب الصلح
(۲۸) کتاب المضاربه
(۲۹) کتاب الایداع
(۳۰) کتاب العاریه
(۳۱) کتاب الهبه
(۳۲) کتاب الاجاره
(۳۳) کتاب المکاتب
(۳٤) کتاب الولاء
(۳٥) کتاب الاکراه
(۳٦) کتاب الحجر
(۳۷) کتاب المأذون
(۳۸) کتاب الغصب
(۳۹) کتاب الشفعه
(٤۰) کتاب القسمه
(٤۱) کتاب المزارعه
(٤۲) کتاب المساقاة
(٤۳) کتاب الذبائح
(٤٤) کتاب الاضحیه
(٤٥) کتاب الحظر والاباحة
(٤٦) کتاب احیاء الموات
(٤۷) کتاب الاشربه
(٤۸) کتاب الصید
(٤۹) کتاب الرهن
(٥۰) کتاب الجنایات
(٥۱) کتاب الدیّات
(٥۲) کتاب المعاقل
(٥۳) کتاب الوصایا
(٥٤) کتاب الخنثی
(٥٥) کتاب الفرائض

[علامات افتا]

علامات افتا، مسائل شرعيۀ فرعيه‌نك يكديكره نسبةً مراتب رجحانى معلوم اولمق اوزره فقهاى كرام حضراتى طرفندن اشارات مخصوصه وعلامات مميزه وضع اولنمشدر. علامات مذكوره «وعليه الفتوى» «وبه‌يفتى» و«وبه‌نأخذ» «وعليه‌الاعتماد» «وعليه عمل‌اليوم» «وعليه عمل الائمه» «وهو الصحيح او الاصح او الاظهر او الاشبه او الاوجه او المختار» وبونلرك امثالى علامتلردر.

بعض فقهاى كرام حضراتنك بياننه كوره علامات افتادن بعض الفاظ، بعض الفاظدن آكددر.

نته‌كيم «فتوى» لفظى «صحيح» و «واصح» و «اشبه» و بونلرك امثالى لفظلردن آكددر. «وبه يفتى» لفظى، «الفتوى عليه» لفظندن آكددر. «اصح» لفظى، «صحيح» لفظندن آكددر. «احوط» لفظى، «احتياط» لفظندن آكددر.

(طبقهٔ ثالثه)، واقعات دوكه مجتهدين متأخرينك سؤال اولندقلرى شيلرده روايت بولهمدقلرى ايچون استنباط ايلدكلرى مسائلدن عبارتدر. مجتهدين متأخرين، اصحاب «ابى يوسف» و «محمد» رحمهماالله حضراتى ايله مشارٌاليهمانك الى‌النهايه اصحابنك اصحابى اولوب اوده ذوات كثيره‌دن عبارت‌در. «عصام بن يوسف» و «ابن رستم» و «محمد بن سماعه و «ابوسليمان الجرجانى» و «ابوحفص البخارى» مشارٌاليهما حضراتنك اصحاب كرامندن‌در. ذوات مشارٌاليهمدن صكره «محمد بن سلمه» و «محمد بن مقاتل» و «نصير بن يحيي» و «ابو النصر القاسم بن السلام» كبى ذوات كرام‌در. مشارٌاليهم حضراتنك فتاواسنى حاوى تأليف اولنان كتابلرك اوّلى «الفقيه ابوالليث السمرقندى» حضرتلرينك تأليف بيوردقلرى «كتاب النوازل» در. بعده فقهاى كرام حضراتى اخر كتابلر جمع وتأليف بيورمشلردر «ناطفى» نك «مجموع النوازل والواقعات» و «صدر الشهيد» ك «واقعات» كتابلرى كبى. بعده متأخرين فقهاى كرام حضراتى مسائل مذكوره‌يى مختلط وغير متميز اوله‌رق ذكر وبيان بيورمشلردر. «فتاواى قاضيخان» و«خلاصه» اسمى ايله مسمى اولان كتابلر ايله بونلرك غيرى كتابلرك محتوياتى كبى. بعض متأخرين دخى مسائل مذكوره‌يى تميز وتفريق بيورمشلردر «رضى الدين السرخسى» حضرتلرينك «محيط» اسمى ايله مسمى اولان كتاب مستطابنك حاوى اولديغى مسائل كبى. مشارٌاليه رضى الدين السرخسى عليه رحمة البارى حضرتلرى كتابنده اوّلا مسائل اصولى وبعده نوادرى وبعده فتاواىى ذكر وبيان بيورمشدر.

ارباب فضل وكمالك معلومى اولديغى اوزره كتب مسائل اصولدن «الحاكم الشهيد» حضرتلرينك «كتاب الكافى» اسمى ايله مسمى اولان كتاب مستطابى نقل مذهبده حائز درجهٔ اعتماد اولوب كتاب مذكور اوزرينه مشايخ فقهاى كرام طرفندن شروح كثيره يازلمشدر.

[طبقات المسائل وكتب ظاهر الروايه]

مسائل اصحاب حنفيه، اوچ طبقه اوزرینه‌در .

(طبقهٔ اولی) مسائل اصولدر . اشبو مسائل اصوله « ظاهر الروایه » دخی تسمیه اولنور . مسائل مذكوره اصحاب مذهبدن مروی اولان مسائل‌در . اصحاب مذهب، « ابوحنیفه » و « ابو یوسف » و « محمد » رحمهم الله حضراتی‌در . مشارالیهم حضراتنه « امام زفر » و « حسن بن زیاد » ایله امام اعظمدن اخذ علم ایدن سائر ذوات کرام دخی ملحق‌در . لكن « ظاهر الروایه» ده غالب شایع اولان مسائل، ائمهٔ ثلثه‌نك اقوال شریفه‌سی‌در . كتب ظاهر الروایه، « امام محمد» رحمه الله حضرتلرینك كتابلری‌در . كتب مذكوره التی عدد كتاب مستطاب‌در . اولكیسی (مبسوط) ، ایكنجیسی (زیادات)، اوچنجیسی (جامع صغیر) ، دردنجیسی (سیر صغیر) ، بشنجیسی (جامع كبیر) ، آلتنجیسی (سیر كبیر)در . مسائل اصوله « ظاهر الروایه » تسمیه اولنمسنك سببی مسائل مذكوره‌نك « امام محمد » رحمه الله حضرتلرندن روایات ثقات ایله مروی اولمسندن عبارتدركه روایات مذكوره، امام مشارالیه حضرتلرندن متواتراً و یاخود مشهوراً ثابت‌در .

(طبقهٔ ثانیه)، مسائل نوادردر . اشبو مسائل، ذكر اولنان اصحاب حنفیه رحمهم الله حضراتندن مروی‌در . لكن بو مسائل كتب ستّه‌ده مذكور دكلدر . بلكه « امام محمد » رحمه الله حضرتلرینك «كیانیات » و « هارونیات » و «جرجانیات » و « رقیات » كبی اخر كتابلرنده مسطوردركه بومسائله « غیر ظاهر الروایه» تسمیه اولنور چونكه مسائل مذكوره، كتب ستّه كبی « امام محمد » رحمه الله حضرتلرندن روایات ظاهرهٔ ثابته وصحیحه ایله مروی دكلدر . یاخود مسائل نوادر، امام محمد رحمه الله حضرتلرینك كتابلرینك غیری كتابلرده مسطوردر «حسن بن زیاد» حضرتلرینك «محرر اسمی ایله مسمی اولان كتابی وبو كتابك غیری كتابلر كبی . «ابو یوسف» رحمه الله حضرتلرندن مروی اولان «كتب امالی » دخی مسائل مذكوره‌یی حاوی‌در . یاخود مسائل مذكوره، «ابن سماعه»، و «معلی بن منصور» ایله مشارالیهمانك غیری ذواتك مسائل معینه‌ده روایتی كبی روایت مفرده قبیلندن اولور .

و « فخر الاسلام البزدوى » و « فخر الدين قاضيخان » و امثالى ذوات كرام حضراتى طبقهٔ ثالثه رجال كرامندن‌در. طبقهٔ مذكوره رجال كرامى اصول وفروعده هيچ برمسئله‌ده مخالفته قادر اولميوب لكن على حسب الاصول والقواعد نص اولميان مسائلده استنباط احكام ايدرلر.

(طبقهٔ رابعه)، صاحب اجتهاده تقليد و تبعيت ايدن اصحاب تخريج طبقه‌سى‌در. «امام رازى» وامثالى ذوات كرام حضراتى طبقهٔ رابعه رجالندن‌در. طبقهٔ رابعه رجال كرامى اصلا اجتهاده قادر اولميوب لكن اصول مأخذى ضبط و احاطه ايتملرى حسبيله صاحب مذهبدن وياخود صاحب مذهبك اصحابندن برذات طرفندن منقول ايكى وجهه شامل قول مجملى ايكى امره محتمل اولان حكم مبهم ايله اصوله تطبيق و فروعدن امثال ونظائرينه قياس ايله تفصيله قادر اولورلر.

(طبقهٔ خامسه)، صاحب اجتهاده تقليد و تبعيت ايدن اصحاب ترجيح طبقه‌سى‌در. «ابو الحسن القدورى» و «صاحب الهدايه» و امثالى ذوات معالى سمات حضراتى طبقهٔ خامسه رجالندن‌در. طبقهٔ خامسه رجال كرامنك مسلكلرى بعض رواياتى بعض روايات اوزرينه ترجيح وتفضيلدن عبارتدر. ترجيح وتفضيللرى « هذا اولى » و « هذا اصح رواية » و « هذا ارفق للناس » تعبيراتى ايله جارى‌در.

(طبقهٔ سادسه)، صاحب اجتهاده تقليد وتبعيت ايدن « صاحب كنز » و«صاحب المختار» و «صاحب الوقايه» و « صاحب المجموع » مثللو فقهاى متأخرينندن متون معتبره اصحابى‌در. طبقهٔ مذكوره رجال كرامى « قول اقوى » و « قول قوى » و « قول ضعيف » بينلرى ايله « ظاهر المذهب » و « روايت نادره » بينلرينى تميزه قادردر. اقوال مردوده وروايت ضعيفه‌يى نقل ايتمزلر.

(طبقهٔ سابعه)، تفريق وتميز مسائله قادر اولميان اصحاب تقليددر.

بیورلمشدر. تاریخ هجرت نبویه‌نك (٦٥٤) نجی سنه‌سنده قدم‌زن مهد وجود اولوب (٧٤٢) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

—-*—

[طبقات فقها]

اکابر علمای کرامدن المحقق ابن کمال پاشا حضرتلرینك بعض رسائلنده توضیح وبیان بیورلدیغی اوزره مفتی اولان ذات ، امر فتواده [١] هر صورتله بصیرت اوزره اولمق ایچون قولی ایله افتا ایلدیکی ذات عالیقدرك یالکز اسم ونسبتنی بیلمکله اکتفا ایتمیوب درجه ومرتبه وطبقه‌سی ایله احوالنی دخی بیلمك لابد ولازم‌در.

فقهای عظام حضراتی، طبقات سبعه اوزرینه‌در.

[طبقهٔ اولی]، شرعده مجتهدین عظام حضراتی‌در. ائمهٔ اربعه رضوان‌الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی ایله تأسیس قواعد اصولده مشارالیهم حضراتنك مسلکنه سالك اولان ذوات کرام حضراتی طبقهٔ اولی رجالندن‌در . بو مثللو ذوات جلیل الصفات حضراتی تأسیس قواعد اصول ایله طبقات سائره اصحابندن ممتازدر.

(طبقهٔ ثانیه)، مذهبده مجتهد اولان ذوات کرام‌در. «ابو یوسف» و «امام محمد» ایله سائر اصحاب ابی حنیفه طبقهٔ ثانیه رجال کرامندن‌در. بومثللو ذوات کرام، استاذ اعظملری اولان امام ابی حنیفه رضی‌الله تعالی عنه حضرتلرینك احکامده تقدیر بیوردقلری قواعد مقتضاسی اوزره ادلّه‌دن استخراج احکامه قادر اولان ذوات معالی سمات‌در . ذوات مشارالیهم احکام فروعده هرنقدر امام اعظم ابی حنیفه حضرتلرینه مخالف ایسه‌ده قواعد اصولده امام مشارالیه حضرتلرینه تبعیت وتقلید ایدرلر. بوحال ایله امام شافعی و امثالی ذوات کرام حضراتی اصول واحکامده مذهبلرینك معارض ومخالفلری ایله غیرمقلدلرندن ممتاز اولورلر.

(طبقهٔ ثالثه) نص اولمیان مسائلده مجتهد اولان ذوات کرام طبقه‌سی‌در . «ابوجعفر الطحاوی» و «ابوالحسن الکرخی»و «شمس الائمة الحلوانی»و «شمس الائمه السرخسی»

[١] فتوی لفظی «فتی»دن مشتق‌در. (فتی) شاب قوی معناسنه‌در . مشتق ایله مشتق منه بیننده اولان مناسبت، مفتینك جواب شرعی ایله سائله دعواسنده قوت بخش اولمسندن عبارتدر . فتوی لفظنك جمعی «فتاوی»در.

مشاهیر کرام ذوی الاحترامدن « عبدالکریم بن علی بن عمر الانصاری الشیخ علم الدین العراقی الضریر» حضرتلری اصناف علومده بحر زاخر وافتخار اکابرایدی . تاریخ هجرتك (٦٢٣)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٧٠٤)نجی سنه‌سنده قاهره‌ده ارتحال کلزار جنان بیورمشدر .

مشاهیر کرامدن برذات معالی سمات دخی «الشیخ الامام الفقیه المحدّث الحافظ المفسّر علی بن عبدالکافی بن علی بن تمام السبکی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٦٨٣) نجی‌سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٧٥٦)نجی سنه‌سنده قاهره‌ده ارتحال دار نعیم بیورمشدر . مشارالیه حضرتلرینك بیان فضائل کمالاتنده السنه و اقلام عاجز اولوب کتب و رسائلدن مجموع تصانیفی (١٢٠) بوقدر عدده بالغ اولدیغی علمای کرام حضراتی طرفندن بیان بیورلمشدر .

(نظم)

لیس علی الله بمستنکر ان یجمع العالم فی واحد

مشاهیر فقهای کرامدن « علی بن محمد بن عبدالرحمن بن خطاب الشیخ الامام علاءالدین الباجی» حضرتلری امام الاصولیین وسیف المناظرین ورئیس المتقین بر ذات جلیل الصفات اولوب احوال ومناقبی اکابر فضلا طرفندن لسان تعظیم ایله یاد وتذکار بیورلمشدر. تاریخ هجرتك (٦٣١) نجی سنه‌سنده زیور عالم شهود اولوب (٧١٤) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر کرامدن «هبة الله بن عبدالرحیم الجهنی قاضی القضاة شرف الدین البارزی» علیه رحمة الباری حضرتلری تصانیف کثیره و فضائل سنیه اصحاب ذوی الاحتشامدن ایدی . تاریخ هجرتك (٦٤٥)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٧٣٨)نجی سنه‌سنده ارتحال کلشنسرای جنان بیورمشدر.

افاخم فقهای کرامدن «یوسف بن زکی عبدالرحمن بن یوسف الکلبی القضاعی الدمشقی الشیخ جمال الدین ابو الحجاج المزی» علیه رحمة الباری حضرتلری اصناف علومده وسیما علم حدیث شریفده بحر زاخر ومفخر اکابر اوله‌رق مناقب جلیله و فضائل کثیره‌سی افاضل کرام و اعاظم ذوی الاحترام حضراتی طرفلرندن لسان احترام ایله ذکر وبیان

مشاهیر کرام ذوی الاحتشامدن «محمد بن احمد بن عثمان الحافظ شمس الدین ابوعبدالله الترکمانی الذهبی» علیه‌رحمة‌الباری حضرتلری تصانیف کثیره وفضائل سنیه اصحاب کرامدن برذات ستوده‌صفات ایدی. تاریخ هجرتك (٦٧٣) نجی سنه‌سنده زیور عالم شهود اولوب (٧٤٨) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر کرامدن برذات معالی سمات دخی «محمد بن عبدالرحمن بن عمر قاضی القضاة جلال الدین الخطیب القزوینی» علیه رحمة الباری حضرتلریدر. تاریخ هجرتك (٧٣٧) نجی سنه‌سنده دمشقده عازم کلزار جنان اولمشدر.

مشاهیر کرامدن برذات فخامت‌سمات دخی «محمد بن عبدالرحیم بن محمد الشیخ صفی الدین الهندی الارموی» حضرتلریدر. تاریخ هجرتك (٦٤٤) نجی سنه‌سنده بلاد هندده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (٧١٥) نجی سنه‌سنده دمشقده ارتحال دارجنان بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری فضائل کثیره ومناقب‌جلیله اصحاب ذوی‌الاحترامدن ایدی.

مشاهیر کرامدن برذات فضائل سمات دخی «الامام العلّامه محمد بن علی بن عبدالواحد بن‌عبدالکریم قاضی القضاة کمال الدین بن‌الزملکانی» حضرتلریدر. تاریخ هجرتك (٦٦٧) نجی سنه‌سنده قدم‌زن مهد وجود اولوب (٧٢٧) نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ کرامدن «محمد بن علی وهب بن مطیع القشیری» علیه رحمة الباری حضرتلری اصناف علوم وفضائلده بحر عمیق وصاحب التصانیف والکرامات برذات ستوده صفات اوله‌رق مناقب جلیله‌سی حد احصادن خارجدر. تاریخ هجرتك (٦٢٥) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (٧٠٢) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر کرامدن «محمد بن علی‌البار نباری المقلب طویر اللیل تاج الدین» علیه رحمة رب العالمین حضرتلری فضائل وکمالاتده فرید الزمان ایدی. تاریخ هجرتك (٦٥٤) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ عالم شهود اولوب (٧١٧) نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

مشاهیر کرامدن «محمد بن محمد بن محمد بن سید الناس الحافظ الادیب فتح الدین ابوالفتح» حضرتلری اصناف علومده وسیما علم حدیث شریفده بحر عمیق ایدی. تاریخ هجرتك (٦٧١) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٧٣٤) نجی سنه‌سنده ارتحال کلشنسرای جنان اولمشدر.

عبدالكريم بن الفضل بن الحسن القزوينى» عليه رحمة البارى حضرتلرى اصناف علومده وسيما علم فقه شريفده واصل اقصى الغايات بر ذات ستوده صفات وكثير الكرامات ايدى. مشاراليه حضرتلرى عمدة المحققين واستاذ المصنفين وافتخار المدققين و امام المسلمين اولوب فضائل علميه وعمليه‌سى ومناقب عليه‌سى حداحصادن خارجدر. تاريخ هجرتك (٦٢٣) نجى سنه‌سنده ارتحالَ دار بقا بيورمشدر.

مشاهير فقهاى شافعيه‌دن «الشيخ العلّامه المعروف بابن الصلاح تقى الدين عثمان بن عبدالرحمن بن موسى بن ابى نصر الكردى الشهر زورى» عليه رحمة البارى حضرتلرى ائمۀ مسليندن وفضائل وفيره ومناقب جليله اصحاب ذوى الاحتشامندن ايدى. تاريخ هجرتك (٥٧٧) نجى سنه‌سنده زيور مهد وجود اولوب (٦٤٣) نجى سنه‌سنده ارتحال كلزار جنان بيورمشدر.

مشاهير كرامدن «عمر بن محمد بن عبدالله من اولاد ابى بكر الصديق رضى الله تعالى عنه و هو ابو عبدالله او ابو نصر او ابو القاسم الصوفى بن اخ الشيخ النجيب هو الشيخ شهاب الدين السهروردى» عليه رحمة البارى حضرتلرى صاحب عوارف المعارف، صوفى، فقيه، فاضل، صاحب زهد و ورع بر ذات معالى سمات ايدى. تاريخ هجرتك (٥٣٩) نجى سنه‌سنده زيور عالم شهود اولوب (٦٣٢) نجى سنه‌سنده ارتحال دار نعيم بيورمشدر.

مشاهير كرامدن «موسى بن ابى الفضل الشيخ العلّامه رضى الدين يونس بن محمد» عليه رحمة الصمد حضرتلرى تاريخ هجرتك (٥٥١) نجى سنه‌سنده زيور مهد وجود اولمشدر. مشاراليه حضرتلرينك اصناف علومده واصل اقصى الغايات اوله‌رق (٢٤) فندن تعليم و تدريس بيوردقلرى وفضائل ومناقب جليله‌سى حداحصادن خارج اولديغى اصحاب فضائل طرفندن بيان بيورلمشدر.

مشاهير كرامدن «الشيخ الامام شيخ السلام نجم الدين ابو العباس احمد بن محمد بن على بن مرتفع بن حازم بن الرفعة» حضرتلرى تأليفات كثيره و مناقب جليله اصحاب كرامندن برذات جليل الصفات ايدى. تاريخ هجرتك (٧١٠) نجى سنه‌سنده مصرده ارتحال كلشنسراى جنان بيورمشدر.

اجلّۀ اعلام كرامدن بر ذات فضائل سمات دخى «الامام يحيى بن شرف النووى» عليه رحمة البارى حضرتلرى اولوب ذكر جميللرى علم حديث شريف مبحثنده كذران ايلمشدر.

بن الموفق الخیوشانی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری احوال رضیّه اصحاب ذوی الاحترامندن و ائمهٔ مسلمیندن ایدی. تاریخ هجرتك (۵۱۰) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولمشدر.

مشاهیر کرامدن برذات جلیل القدر دخی محی السنّه «الامام الحسین بن مسعود الفرأ البغوی» علیه رحمة الباری حضرتلری اولوب مناقب جلیله اصحابندن بر امام بی همال‌در.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات ستوده صفات دخی «عبدالواحد بن اسماعیل بن احمد بن محمد ابوالمحاسن الرّویانی» علیه رحمة الباری حضرتلری‌در. مشارالیه «فخر الاسلام» لقب جلیلی ایله ملقّب‌در. مصنّفاتی آفاق عالمده کسب اشتهار ایلمشدر. بو ذات فضائل سماتك قوّهٔ حافظه‌سنده اولان کمال، ضرب مثل اولمشدر. «کتب شافعیه محترق اولسه حفظمدن تحریر ایدرم» کلامنی قائل اولدقلری مروی‌در. فخر الاسلام الرویانی حضرتلری تاریخ هجرتك (٤۱۵) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (۵۰۲) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر کرامدن «علی بن الحسن بن هبة الله ابو القاسم بن عساکر» حضرتلری علم حدیث شریف وعلم فقه شریفده واصناف علومده عصرینك فریدی وزمانك وحیدی ایدی. هجرت نبویّه‌نك (٤۹۹) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (۵۷۱) نجی سنه‌سنده دمشقده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر کرامدن «الشیخ الزاهد صدر الدین القونوی محمد بن اسحق» حضرتلری علم تصوّف وسائر علومده اصحاب تصانیفدن ایدی. آلهیاته متعلق مسائل غامضه‌ده «الحکیم خواجه نصیرالدّین الطوسی» وسائر حکما ایله بینلرنده مراسله ومباحثه جریان ایلمشدر. صدر الدین القونوی حضرتلری هجرت نبویّه‌نك (٦۷۳) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشلردر.

مشاهیر کرامدن «عبد العزیز بن عبد السلام سلطان العلما الشیخ عز الدین» علیه رحمة رب العالمین حضرتلری عصرینك فریدی وزمانك وحیدی ایدی. هجرت نبویّه‌نك (۵۷۸) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (٦٦۰) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر. مشار الیه حضرتلرینك مناقب علیه‌سی حد احصادن خارجدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «الامام الجلیل ابو القاسم الرافعی عبد الکریم بن محمد بن

اجلّهٔ ائمه کرامدن «امام الحرمین ابوالمعالی عبدالملك بن عبدالله بن یوسف بن محمد بن عبدالله» علیه رحمة الاله حضرتلری بحر فضائل وافتخار افاضل اولەرق شهرتلری مثل سائر کبی هرملك ودیاری دائردر. مناقب جلیلەسنك توصیف وتعریفنده اهل بیانك لسان وقلمی عاجز وقاصردر. هجرت نبویەنك (٤١٩) نجی سنەسنده زیور عالم ناسوت و (٤٧٨) نجی سنەسنده عازم کلشن لاهوت اولمشدر.

مشاهیر فقهای کرامدن برذات ستوده صفات دخی «الامام ابو الحسن الماوردی علی بن محمد بن حبیب» علیه رحمة المجیب حضرتلریدر. مشارالیه حضرتلری فضائل جلیله وتصانیف کثیره اصحابندن ایدی. هجرت نبویەنك (٤٥٠) نجی سنەسنده ارتحال داربقا بیورمشدر.

مشاهیر فقهای کرامدن برذات فضائل‌سمات دخی «علی بن محمد ابو حیّان التوحیدی» علیه رحمة الباری حضرتلریدر.

مشاهیرکرامدن «منصور بن محمد بن عبدالجبار ابوالمظفر ابن الامام ابومنصورالسّمعانی» حضرتلری اصحاب تصانیفدن رفیع القدر و شهیر الذکر برذات معالی صفات ایدی. هجرت نبویّەنك (٤٢٦) نجی سنەسنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (٤٨٩) نجی سنەسنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر.

مشاهیر فقهای شافعیەدن برذات بی همال دخی «محمد بن محمد بن احمد الطوسی حجة الاسلام ابوحامد الغزالی» قدس‌سره العالی حضرتلریدر. مشارالیه، جامع اشتات علوم اولوب فضائل علمیه ومناقب جلیلەسنك وصفنده السنهٔ اهل بیان عاجز واقلام زمرهٔ فضلا قاصردر. جملهٔ تصانیف کثیرەسندن اولان «کتاب احیاء علوم» مظهر قبول اعالی اولمش وذات بی مثاللری حجة الاسلام اولوب کتاب شریف مذکور ایله سائر کتب مؤلفەسی فضائل وکمالاتنه جملهٔ حجج و براهیندن عد و شمار اولنمشدر.

ابو حامد الغزالی حضرتلرینك برادر مکرّملری «احمد بن محمد الطوسی الغزالی» حضرتلری دخی کذلك مشاهیر کرامدن واصحاب فضائلدن برذات معالی‌صفات اولوب تفصیل احوال شریفه ومناقب جلیلەسی کتب سیر وتواریخده مذکور ومندرجدر.

مشاهیر فقهای شافعیەدن بر ذات جلیل الصفات دخی الفقیه الصوفی «محمد

افاخم فقهای کرامدن «عبدالله بن عبدالکریم القشیری» علیه رحمة الباری حضرتلری علم تصوّف وعلم اصولده وسائر اصناف علومده سبّاق الغایات برذات ملك صفات ایدی. تاریخ هجرتك (٤١٤) نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٤٧٧) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله‌سی حد احصادن بیروندر.

اعاظم فقهای کرامدن والد امام الحرمین «الشیخ ابو محمد الجوینی عبدالله بن یوسف بن عبدالله بن یوسف بن محمد» علیه رحمة الصمد حضرتلری اصناف علومده زمانك وحیدی وعصرینك فریدی اولوب زهد وتقواده وعبادات وطاعاتده نادر الامثال برامام بی همال اولوب «رکن الاسلام» لقبی ایله ملقّب وفضائل کثیره ومناقب جلیله وتصانیف وفیره اصحاب کرامندن ایدی. تاریخ هجرتك (٤٣٨) نجی سنه‌سنده نیسابور شهرنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

اکابر فقهای کرامدن برذات حمیده صفات دخی «عبد السید بن محمد بن عبد الواحد بن احمد بن جعفر ابو نصر بن الصبّاغ» علیه رحمة الباری حضرتلریدر. هجرت نبویّه‌نك (٤٧٧) نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر. مشارالیه حضرتلرینك فضائل وکمالاتنه نهایت ومناقب جلیله‌سنه غایت اولمدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

مشاهیر فقهای کرامدن «عبد القاهر بن طاهر بن محمد التمیمی» علیه رحمة الباری حضرتلری عظیم القدر وکثیر العلم برامام همام اولوب (١٧) فندن تدریس علوم ایدر وصاحب ثروت ویساراولملریله اهل علومی انفاق واعاشه ایلر ایدی. اکثر اهل خراسان، مشارالیه حضرتلرندن اخذ علوم ایلمشدر. الحاصل مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله‌سنه حد وغایت یوقدر. تاریخ هجرتك (٤٢٩) نجی وبر روایتده کوره (٤٢٧) نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

مشاهیر کرامدن برذات حمیده‌صفات دخی «عبدالکریم بن هوازن بن عبدالملك النیسابوری ابو القاسم القشیری» علیه رحمة الباری حضرتلری اولوب «زین الاسلام» لقب جلیلی ایله ملقّبدر. علم تصوّفده رسالهٔ مشهوره واصناف علومده تصانیف کثیره‌صاحبی برذات بی‌همال ایدی. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله‌سنه غایت وفضائل وکمالاتنه نهایت یوقدر. تاریخ هجرتك (٣٧٦) نجی سنه‌سنده زیور بزم شهود اولوب (٤٦٥) نجی سنه‌سنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر.

فقهای عظامدن «ابراهیم بن علی بن یوسف الفیروز ابادی ابو اسحق الشیرازی» علیه رحمة الباری حضرتلری اصناف علومده سبّاق الغایات ومناقب سنیه و تصانیف کثیره وفضائل وفیره اصحاب کرامندن بر ذات حمیده صفات ایدی. تاریخ هجرتك (۳۹۳)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٤٧٦) نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

مشاهیر فقهای کرامدن «ابراهیم بن محمد بن ابراهیم الاستاذ ابو اسحق الاسفرائینی» علیه‌رحمة الباری حضرتلری جامع اشتات علوم ایدی. تاریخ هجرتك (٤١٨) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیودمشدر. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله‌سی حداحصادن خارجدر.

مشاهیر فقهای کرامدن «اسمعیل بن عبدالرحمن الصابونی» علیه رحمةالباری حضرتلری مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحابندن نادر الوجود بر ذات ستوده صفات ایدی. هجرت نبویه‌نك (٤٤٩)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر فقهای کرامدن «حسن بن علی بن محمد ابو علی الدقّاق» علیه رحمة الخلّاق حضرتلری علوم و فضائلده عصرینك فریدی و زمانك وحیدی ایدی. تاریخ هجرتك (٤٠٥)نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر فقهای عظامدن «سهل بن محمد ابو الطیب الصعلوکی» حضرتلری انواع علومده عصرینك وحیدی و زمانك فریدی بر ذات معالی‌سمات اولوب «شمس الاسلام» لقبی ایله ملقّب ایدی. تاریخ هجرتك (٤٠٤) نجی سنه‌سنده نیسابور شهرنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر. مشارالیه حضرتلرینك فضائل جلیله ومناقب سنیه‌سی حد احصادن خارجدر.

مشاهیر فقهای عظامدن «طاهر بن عبدالله القاضی ابو الطیب الطبری» علیه رحمةالباری حضرتلری غوّاص بحر علوم اولوب فضائل و کمالاتده عصرینك وحیدی وزمانك فریدی ایدی. تاریخ هجرتك (۳٤۸)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٤٥٠)نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

اجلّهٔ فقهای کرامدن «الامام الزاهد عبدالله بن احمد بن عبدالله» علیه رحمة الاله حضرتلری امام کبیر وغوّاص بحر علوم وثاقب الفهم ودقیق النظر وعدیم النظیر برذات بی همال ایدی. تاریخ هجرتك (٤١٧) نجی سنه‌سنده (۹۰) یاشلرنده اولدقلری حالده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن جریر ابو جعفر الطبری» علیه رحمة الباری حضرتلری تصانیف کثیره ومناقب جلیله وفضائل وفیره اصحاب کرامندن‌ایدی. تاریخ هجرتك (۲۲٤)نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (۳۱۰) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن خفیف الشیرازی» علیه رحمة الباری حضرتلری شیخ المشایخ و علم و دینده صاحب قدم راسخ برذات جلیل الصفات اولوب مناقب جلیله وفضائل کثیره‌سی بی حد و پایان‌در. تاریخ هجرتك (۳۷۱)نجی سنه‌سنده عازم دار جنان اولمشدر.

افاخم ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن سلیمان بن هارون بن سهل الصعلوکی» حضرتلری اصناف علومده سبّاق الغایات برذات جلیل الصفات ایدی. تاریخ هجرتك (۲۹٦)نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولمش وبصره ونیسابور شهرلرنده مدت مدیده تدریس علوم بیورمش وهجرت نبویه‌نك (۳٦۹)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم ایلمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن عبدالله ابو بکر الصیرفی» حضرتلری تصانیف کثیره وفضائل وفیره اصحاب کرامندن بر ذات حمیده صفات ایدی. تاریخ هجرتك (۳۳۰)نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن علی القفال» حضرتلری علم تفسیر و علم حدیث شریف ایله علم کلامده و اصول و فروعده وعلم لغت وشعرده امام ماهر وفاضل کامل و صاحب زهد و ورع بر ذات جلیل الصفات ایدی. تاریخ هجرتك (۲۹۱) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب(۳۳٥) ویاخود (۳۳٦) نجی سنه‌سنده ارتحال کلزار جنان بیورمشدر.

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن امام المتکلمین ناصر سنت سید المرسلین «علی بن اسمعیل الشیخ ابوالحسن الاشعری البصری» علیه رحمة الباری حضرتلری مناقب جلیله و فضائل کثیره اصحاب کرامندن اولوب علم کلام مجتهده ذکر جمیلی مرور ایلمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن محمد بن احمدالاسفرائینی» علیه رحمة الباری حضرتلری مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحاب کرامندن برذات ستوده صفات ایدی. تاریخ هجرتك (۳۳٤) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٤۰٦)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات معالی سمات دخی «عثمان بن سعید الدارمی» علیه رحمة الباری حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (۲۵۵) نجی سنه‌سنده بیت مقدسده عازم دار جنان اولمشدر.

افاخم ائمهٔ شافعیه‌دن برذات ستوده صفات دخی «عسکر بن الحصین» وبر روایته کوره «عسکر بن محمد بن الحصین الشیخ ابو تراب النخشبی» [۱] حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (۲٤۵) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر. امام مشارالیه حضرتلری مناقب جلیله وکرامات سنیه اصحابندن ایدی.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن برذات حمیده‌صفات دخی «ابوعبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی» حضرتلری‌در.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن عمر بن سریج» حضرتلری مناقب جلیله اصحابندن اولوب مصنفاتی (٤۰۰) عدده بالغ اولمشدر. تاریخ هجرتك (۳۰٦) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن «احمد بن محمد بن القاسم بن منصور» حضرتلری ائمهٔ صوفیه‌دن وبغدادی الاصل وابنای وزرا ورؤسادن برذات جلیل الصفات اولوب نسبلری نوش روان عادله منتهی ومتصل‌در. تاریخ هجرتك (۳۲۳) ویا (۳۲۲) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

اجلهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن احمد بن الازهر بن طلحة الهروی ابومنصور الازهری اللغوی» حضرتلری مناقب جلیله اصحاب کرامندن‌در. تاریخ هجرتك (۲۸۲) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (۳۰۷) نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن احمد بن عبدالله الفاشانی» حضرتلری مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحابندن برذات ستوده صفات ایدی. تاریخ هجرتك (۳۰۱) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (۳۷۱) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «محمد بن احمد بن محمد بن جعفر ابوبکر بن الحداد المصری» حضرتلری مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحاب کرامندن بر ذات جلیل القدر ایدی. تاریخ هجرتك (۳٤٤) ویاخود (۳٤۵) نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

[۱] نخشب، ماوراء النهر بلادندن بربلده‌نك اسمی‌در.

بن ميسره بن حبّان» حضرتلرىدر. تاريخ هجرتك (۱۷۰)نجى سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (۲٦٤)نجى سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر.

اكابر ائمهٔ شافعيه‌دن برذات ستوده صفات دخى «محمد بن ادريس الرازى» حضرتلرىدر. تاريخ هجرتك (۱۹۵)نجى سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولمشدر.

افاخم ائمهٔ كرامدن بر ذات جليل الصفات دخى رئيس المحدّثين صاحب جامع الصحيح «محمد بن اسمعيل البخارى» عليه رحمة البارى حضرتلرىدر. مشاراليه حضرتلرينك بعض مناقب جليله‌سى علم حديث شريف مبحثنده ذكر وبيان اولنمشدر.

مشاهير ائمهٔ شافعيه‌دن بر ذات معالى سمات دخى المحدّث «محمد بن على بن الحسن بن بشر الترمذى» حضرتلرىدر.

مشاهير ائمهٔ شافعيه‌دن «محمد بن نصر المروزى» حضرتلرى تاريخ هجرتك (۲۹٤)نجى سنه‌سنده سمرقندده ارتحال داربقا بيورمشدر.

اعاظم ائمهٔ شافعيه‌دن بر ذات ستوده صفات دخى سيد الطائفه «جنيد بن محمد بن جنيد البغدادى» حضرتلرىدر. تاريخ هجرتك (۲۹۷) وياخود (۲۹۸) نجى سنه‌سنده ارتحال دار نعيم بيورمشدر. مشار اليه جنيد بغدادى قدس سرّه العالى حضرتلرينك مناقب جليله‌سى بى حد وپاياندر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعيه‌دن «حرث بن اسد المحاسبى» حضرتلرى علم ظاهر ايله علم باطن بيننى جامع بر ذات جليل الصفات اولوب هجرت نبويه‌نك (۲٤۳)نجى سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر.

مشاهير ائمهٔ شافعيه‌دن بر ذات حميده صفات دخى «داود بن على بن خلف ابوسليمان البغدادى الاصبهانى» حضرتلرىدر. تاريخ هجرتك (۲۰۲) ياخود (۲۰۰)نجى سنه‌سنده زيور كهوارهٔ وجود اولوب (۲۷۰)نجى سنه‌سنده بغدادده ارتحال دار نعيم بيورمشدر.

اعلام ائمهٔ شافعيه‌دن بر ذات عالى قدر دخى صاحب سنن «سليمان بن اشعث السجستانى» حضرتلرىدر. مشار اليه حضرتلرينك بعض مناقب جليله‌سى علم حديث شريف مبحثنده ذكر وبيان اولنمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «عبد الله بن الزبیر بن عیسی القرشی الاسدی المکّی» حضرتلری مکّهٔ مکرمه‌ده محدّث وفقیه ایدی .

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن «ابو بکر الحمیدی حمید بن زهیر بن الحرث بن اسد» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢١٩)نجی سنه‌سنده مکّهٔ مکرمه‌ده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر .

اعاظم ائمـهٔ شـافعیه‌دن «عبد العزیز بن عمران بن ایوب بن مقلاص» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٣٤)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات عالیقدر «عبد العزیز بن یحیي بن عبد العزیز بن مسلم بن میمون الکنانی المکّی» حضرتلری‌در.

افاخم ائمهٔ شـافعیه‌دن بر ذات جلیـل الصفات دخی «علی بن عبـد الله بن جعفر» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (١٦١)نجی سنه‌سـنده زیور مهد وجود اولوب (٢٣٤)نجی سنه‌سنده ارتحال کلزار جنان بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شـافعیه‌دن بر ذات ستوده صفات دخی «فضل بن ربیع بن یونس بن محمد بن عبد الله بن ابی فروه» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٠٨)نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات حمیده صفات دخی «القاسم بن سلّام» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٢٤)نجی سنه‌سنده مکّهٔ مکرّمه‌ده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اکابر ائمهٔ شـافعیه‌دن بر ذات جلیل القدر دخی «قحزم بن عبد الله بن قحزم» [١] حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٧١)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات عالیقدر دخی «موسی بن ابی الجار» حضرتلری‌در.

اعاظم ائمهٔ شـافعیه‌دن «یوسف بن یحیي البویطی» حضرتلری امام جلیـل، عابد، زاهد، فقیه وعظیم، مناظر، بر ذات عالیقـدر اولوب تاریخ هجرتك (٢٣١)نجی سنه‌سنده بغدادده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات معالی سمات دخی «یونس بن عبـد الاعلی بن موسی

[١] قحزم، قاف حرفنك فتحی وحای مهمله‌نك سکونی وزای معجمهٔ مفتوحه ایله اسم.

مشاهير ائمهٔ شافعیه‌دن «بحر بن نصر» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٨١) ویا (١٨٠)نجی سنه‌سنده قدم زن کهوارهٔ وجود اولوب (٢٦٩)نجی سنه‌سنده مصرده ارتحال کلزار جنان بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «حرث بن شریح» حضرتلری دخی بر ذات جلیل الصفات اولوب تاریخ هجرتك (٢٣٦)نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «حرث بن مسکین بن محمد بن یوسف الاموی ابو عمر المصری» حضرتلری فقیه، محدّث، صالح بر ذات ستوده صفات اولوب تاریخ هجرتك (١٥٤)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولمش و(٢٥٠)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «حسن بن محمد بن الصیّاح البغدادی» حضرتلری اجلّهٔ ائمهٔ کرامدن بر ذات حمیده صفات اولوب تاریخ هجرتك (٢٦٠)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

اکابر ائمهٔ شافعیه‌دن «حسن بن علی» حضرتلری علم حدیث وعلم فقه شریف بیننی جامع بر امام همام اولوب تاریخ هجرتك (٢٤٥) یاخود (٢٤٨)نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن بر ذات عالیقدر دخی «الحسین القلانسی» حضرتلریدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «حرمله بن عبد الله النجیبی» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٦٦)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٢٤٣)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ شافعیه‌دن «ربیع بن سلیمان بن داود» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٥٦) ویاخود (٢٥٧)نجی سنه‌سنده ارتحال کلزار جنان بیورمشدر.

اعاظم ائمهٔ شافعیه‌دن «ربیع بن سلیمان بن عبد الجبار بن کامل المرادی» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٧٤)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٢٧٠)نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمهٔ شافعیه‌دن «سلیمان بن داود بن داود علی بن عبد الله بن عباس القرشی الهاشمی ابو ایوب البغدادی» حضرتلری تاریخ هجرتك (٢١٩) و یا (٢٢٠) نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

مشـاهیر ائمۀ شافعیه‌دن «یحیی بن عبـد العزیز البغدادی ابوعبد الرحمن الشافعی» حضرتلری دخی، مناقب جلیله اصحابندن برذات جلیل الصفات ایدی .

مشاهیر ائمۀ شافعیه‌دن «احمد بن یحیی بن الوزیر بن سلیمان» حضرتلری تاریخ هجرتك (۱۷۱)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (۲۵۰) ویا (۲۵۱)نجی سنه‌سنده ارتحـال دار بقا بیورمشدر.

مشاهیر ائمۀ شافعیه‌دن برذات عالیقدر دخی «احمد بن ابی سریج الرازی» حضرتلریدر.

مشاهیر ائمۀ شافعیه‌دن «محمد بن عبد الله بن عبد الحکم» حضرتلری تاریخ هجرتك (۱۸۲)نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (۲٦۸)نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنـان بیورمشدر.

اکابر ائمۀ شافعیه‌دن «محمد بن الامام الشـافعی الشیخ ابو عثمان القاضی» حضرتلری امام شافعی علیه رحمة الباری حضرتلرینك اکبر اولادی اولوب تاریخ هجرتك (۲٤۰)نجی سنه‌سندن صکره جزیره‌ده عازم کلزار جنان اولمشدر .

مشاهیر ائمۀ شافعیه‌دن «ابراهیم بن خالد بن ابی سلیمان» حضرتلری فقیه، عالم، فاضل، متورّع برذات جلیل الصفات ایدی.

مشاهیر ائمـۀ شافعیه‌دن «ابراهیم بن محمد بن العباس بن عثمان الشـافعی» حضرتلری تاریخ هجرتك (۲۳۸)نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

مشاهیر ائمۀ شافعیه‌دن برذات معالی‌سمات دخی «ابراهیم بن محمد بن هرم» حضرتلریدر.

مشـاهیر ائمۀ شافعیه‌دن «ابراهیم بن المنذر بن عبدالله بن المنـذر الحزامی المدنی» حضرتلری تاریخ هجرتك (۲۳۵) ویاخود (۲۳٦)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اجلّۀ ائمۀ شـافعیه‌دن «اسحق بن ابراهیم بن مخلد ابو یعقوب المروزی بن راهویه» حضرتلری ائمۀ دین واعلام مسلمین وهداة المؤمنین حضراتنـدن برذات جلیل الصفات اولوب علم فقه وعلم حدیث شریف بیننی جامع‌در. تاریخ هجرتك (۱٦۱) ویاخود (۱٦٦)نجی سنه‌سنده زیور کهوارۀ وجود اولوب (۲۳۸)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

مشاهیر ائمۀ شافعیه‌دن «اسمعیل بن یحیی بن اسمعیل بن عمرو بن اسحق» حضرتلری تاریخ هجرتك (۱۷۵)نجی سـنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (۲٦٤)نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

[مشاهير ائمهٔ شافعيه]

معلوم اولديغى اوزره امام شـافعى عليه رحمة البارى حضرتلرندن اخذ علوم ايدن ذوات كرام ايله سـائر علماى شافعيه‌نك حد وحسـابى اولميوب الك مشهور اولنلرى آتياً ذكر وبيان اولنور .

مشاهير ائمهٔ شافعيه‌دن «احمد بن خالد الخلّال» حضرتلرى. اجلّه فقهادن و محـدثين كرامدن اولوب هجرت نبويه‌نك (٢٤٧)نجى سنه‌سنده ارتحال دار نعيم بيورمشدر.

مشاهير ائمهٔ شافعيـه‌دن «احمد بن سنان بن اسد بن حبّان القطّان» حضرتلرى اجلّهٔ فقهاومحدثين كرامدن اولوب هجرت نبويه‌نك (٢٥٦)نجى سنه‌سنده ارتحال داربقا بيورمشدر.

مشاهير ائمهٔ شافعيه‌دن «احمد بن صالح المصرى» حضرتلرى دخى اعاظم فقها ومحدّثين كرامدن اولوب تاريخ هجرتك (١٧٠)نجى سنه‌سنده قدم‌زن مهد وجود اولمش و (٢٤٨) نجى سنه‌سنده ارتحال دار جنان بيورمشدر .

مشـاهير ائمهٔ شافعيه‌دن « القـاضى ابو حامد بن بشر بن حامد المروروزى » [١] حضرتلرى تاريخ هجرتك (٣٦٢)نجى سنه‌سنده عازم كلشنسراى جنان اولمشدر .

مشاهير ائمـهٔ شافعيه‌دن بر ذات عالى قدر دخى «احمد بن ابى سرح الصيّاح النهشلى» وياخود «احمد بن عمر بن الصيّاح ابو جعفر الرازى البغدادى» حضرتلرى‌در.

مشاهير ائمهٔ شافعيه‌دن برذات عالى‌قدر «احمد بن عبد الرحمن وهب بن مسلم القرشى ابوعبدالله‌المصرى»حضرتلرى‌در تاريخ هجرتك (٢٦٤)نجى سنه‌سنده ارتحال‌دار بقابيورمشدر .

مشاهير ائمهٔ شافعيه‌دن «احمد بن عمرو بن عبدالله بن عمرو» حضرتلرى اعاظم علماى كرامدن اولوب تاريخ هجرتك (٢٠٥)نجى سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر .

مشاهير ائمهٔ شافعيه‌دن «احمد بن محمد بن الوليد» حضرتلرى تاريخ هجرتك (٢٢٢)نجى سنه‌سنده ارتحال دار نعيم بيورمشدر.

---

[١] مروروزى، ميم حرفنك فتحى وراى مهمله‌نك سكونى و واو حرفنـك فتحى وراى مهملهٔ مضمومه‌نك تشديدى وبعدالواو زال معجمه ايله خراسان بلادندن بر بلده‌نك اسمى‌در.

(وصايا)

او صيكم بتقوى الله فى السّر و العلانيّة و بقلة الطعام
وقلة الكلام وهجران المعاصى والآثام ومواظبة الصيام ودوام القيام
وترك الشهوات على الدوام و احتمال الجفا من جميع الانام
وترك مجالسة السفها والعوام وملازمة مصاحبة الصالحين والكرام
و انّ خير الناس من ينفع الناس و خير الكلام
ماقلّ و دلّ

مولانا جلال الدين رومى قدس سره السامى حضرتلرينك ولد مكرّملرى «مولانا بهاءالدين» حضرتلرى «سلطان ولد» لقبى ايله ملقّب اولوب ائمۀ كرام وفقهاى عظامدن برذات بى‌همال ايدى . پدرلرندن صكره قونيه‌ده تدريس علوم بيورمش و تاريخ هجرتك (٧١٢) نجى سنه‌سنده ارتحال دار جنان ايلمشدر .

امام اعظم وهمام افخم ابو حنيفه حضرتلرى مذهبنه «ابراهيم بن ادهم» و«شقيق البلخى» و « معروف الكرخى » و « ابو يزيد البسطامى » و « فاضل بن عياض » و « داود الطائى » و «ابو حامد اللفّاف» و «خلف بن ايوب » و «عبد الله بن المبارك» و «وكيع بن الجراح» و «ابو بكر الوراق » وبونلرك غيرى اصحاب مجاهده [١] ومشاهده‌دن اولان اولياى كرام حضراتى دخى اتّباع بيورمشلردر . مشاراليهم حضراتى اكابر اولياى كرامدن واصحاب كرامات وفضائلدن اولوب مناقب سنيه واحوال مرضيه‌لرى متعلق اولديغى كتابلرده على وجه التفصيل مسطور ومذكوردر . قدس الله اسرارهم

---

[١] مجاهده، لغتده محاربه معناسنه‌در. شريعتده «محاربة النفس» معناسنه‌در .

بن هلال بن وكيع» حضرتلرى‌در. تاريخ هجرتك (٢٣٣) نجى سنه‌سنده عازم كلشنسراى جنان اولمشدر.

مشاهير ائمهٔ حنفيه‌دن برذات ستوده‌صفات دخى «ابو مطيع الحكم بن عبدالله بن سلمه بن عبدالرحمن» حضرتلرى‌در. تاريخ هجرتك (١٧٧) نجى سنه‌سنده ارتحال دار جنان بيورمشدر. مشاراليه حضرتلرى امام اعظم «ابوحنيفه» رضى الله تعالى عنه حضرتلرندن «كتاب فقه اكبر»ى روايت ايلمشدر.

مشاهير ائمهٔ حنفيه‌دن بر ذات عاليقدر دخى «الشيخ بدر الدين محمود بن اسرائيل بن عبدالعزيز» حضرتلرى اولوب «ابن قاضئ سماونه» ديمكله مشهوردر. مشاراليه حضرتلرى مناقب جليله اصحابندن اولوب تاريخ هجرتك (٨١٨) نجى سنه‌سنده ارتحال دارجنان بيورمشدر.

مشايخ حنفيه‌دن برذات جليل الصفات دخى صاحب مثنوى «محمد بن محمد بن محمد بن حسين بن احمد بن قاسم بن مسيب بن عبدالله بن عبدالرحمن بن ابى بكر الصديق بن قحافه التيمى» رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضرتلرى اولوب مولانا «جلال الدين» و «خداوندكار» لقبلرى ايله معروف ومشهوردر. (خداوندكار) لفظى فارسى اولوب سلطان معناسنه‌در. پدرلرينك اسم شريفى «محمد» اولوب لقبلرى «بهاء الدين» اولديغى كبى «سلطان علما» دخى لقبلرى‌در. نسبتلرى «چهاريار كزيندن ابو بكر الصديق» رضى الله تعالى عنه حضرتلرينه منتهى در. سلطان علما حضرتلرى «بلخ» شهرنده تمكن ايدوب «مولانا جلال الدين رومى» قدس سره السامى حضرتلرى تاريخ هجرتك (٦٠٤) نجى سنه‌سنده شهر مذكورده زيور كهوارهٔ وجود اولمشدر. مؤخراً پدرلرى سلطان علما حضرتلرى قونيه‌ده توطن بيورمسيله مشاراليه مولانا حضرتلرى طفل ايكن «جلال الدين رومى» لقبى ايله تلقيب اولنمشدر. مشاراليه حضرتلرى تاريخ هجرتك (٦٧٢) نجى سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر. سلطان العارفين حضرتلرى انواع علومده و علم فقه شريفده بحر عميق اولوب مناقب جليله‌سى وفضائل وكمالاتى حد احصادن بيرون‌در. اصحابنه ايراد بيوردقلرى وصاياى بركزيده‌دن بعضيسى بومحلده تبركاً ذكر اولنور.

اولدیغی حالده لقب شریفی اسمنه غلبه ایلمشـدر. «مندل» «حبـان»دن اشهر اولوب تاریخ هجرتك (١٦٧) ویاخود (١٦٨)نجی سنه‌سنده کوفه‌ده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمۀ حنفیه‌دن برذات ستوده‌صفات دخی «علی بن مسهر الکوفی» حضرتلری‌در.

اجلّۀ ائمۀ حنفیه‌دن برذات معـالی‌سمات دخی «قاسم بن معن بن عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود الکوفی» حضرتلری‌در.

اعلام ائمۀ حنفیه‌دن برذات جلیل‌الصفات دخی «اسد بن عمرو بن عامر بن اسلم بن مغیث بن یشکر بن ادهم ابو المنذر البجائی الکوفی» حضرتلری اولوب تاریخ هجرتك (١٨٩) نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر.

اعاظم ائمۀ حنفیه‌دن برذات عالیقدر دخی «احمد بن حفص» حضرتلری‌در.

اکابر ائمۀ حنفیه‌دن برذات ستوده صفات دخی «نوح بن ابی مریم یزید بن جعونة المروزی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری «جامع» لقبی ایله ملقّب‌در. چونکه فقه ابی حنیفه‌یی جمع ایدن ذوات کرامك اوّلی‌در. بر روایتـه کوره مشارالیه حضرتلری نفائس علومی جامع اولمسیله لقب مذکور ایله ملقّب‌در. تاریخ هجرتك (١٧٣) نجی سنه‌سـنده ارتحال کلشنسرای جنان بیورمشدر.

مشاهیر ائمۀ حنفیه‌دن برذات جلیل‌الصفات دخی «خلف بن ایوب» حضرتلری اولوب تاریخ هجرتك (٢٢٠) ویاخود (٢١٥) ویاخود (٢٠٥)نجی سنه‌سنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر.

مشـاهیر ائمۀ حنفیه‌دن برذات معالی‌سمات دخی «شداد بن حکم» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢١٠)نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر.

اجلّۀ ائمۀ حنفیه‌دن برذات ستوده صفات دخی «موسی بن نصر» حضرتلری‌در.

مشـاهیر ائمۀ حنفیه‌دن برذات عالیقدر دخی «ابوسلیمان موسی بن سلیمان الجوزجانی» حضرتلری‌در.

ائمۀ حنفیـه‌دن بر ذات فضائل سمات دخی «هلال بن یحیی بن مسلم» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٢٤٥)نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

مشـاهیر ائمۀ حنفیه‌دن بر ذات جلیل الصفات دخی «ابو عبدالله محمد بن سماعه بن عبید

اکابر ائمهٔ حنفیه‌دن «وکیع بن الجراح بن ملیح بن عدی ابو سفیان» حضرتلری تاریخ هجرتك (١٢٨) و یاخود (١٢٩) نجی سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (١٩٨) و یاخود (١٩٩) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری صومه دوام بیورر وهر کیجه ختم شریف ایدر ایدی. بر روایته کوره هر کیجه ثلث قرآن قرائت ایتمکسزین نوم ایله مشغول اولمز ایدی. اخر لیلده قیام ایدرك قرائت واستغفار ایله مشغول اولورایدی. زهد وتقواده و علم وحفظده نادر الوجود برذات جلیل‌الصفات اولوب مناقب جلیله وفضائل سنیّه‌سی کتب سیرده مسطوردر.

مشاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن «ابو عمرو النخعی الکوفی» علیه رحمة الباری حضرتلری تاریخ هجرتك (١٩٤) نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله وفضائل کثیره‌سی کتب متعلقه‌سنده محرردر.

مشاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن «الامام یحیی بن زکریا ابی زائده بن میمون بن فیروز» حضرتلری اهل زهد و ورعدن اولوب تاریخ هجرتك (١٨٣) ویاخود (١٨٤) نجی سنه‌سنده (٦٣) یاشلرنده اولدقلری حالده ارتحال داربقا بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری کوفه‌ده تصنیف کتاب ایدن ذوات کرامك اوّلی اولوب مناقب جلیله‌سی متعلق اولدیغی کتابلرده مسطوردر.

مشاهیر ائمهٔ حنفیه‌دن «الحسن بن زیاد» علیه رحمة رب العباد حضرتلری بر ذات عالیقدر اولوب تاریخ هجرتك (٢٠٤) نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

اجلّهٔ ائمهٔ حنفیه‌دن «الامام العالم العارف ابواسماعیل حماد» علیه رحمة رب العباد حضرتلری تاریخ هجرتك (٢١٢) نجی سنه‌سنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری صاحب زهد و ورع برذات جلیل‌الصفات ایدی.

اکابر ائمهٔ حنفیه‌دن بر ذات ستوده صفات دخی «یوسف بن خالد» علیه الرحمه حضرتلریدر.

اعاظم ائمهٔ حنفیه‌دن بر ذات معالی سمات دخی «عافیه بن یزید الاوری الکوفی» حضرتلریدر.

افاخم ائمهٔ حنفیه‌دن ایکی ذات عالیقدر دخی «حبان» و«مندل» ابنا علی الغزی الکوفی» حضراتیدر. بر روایته کوره «مندل» لفظی لقب اولوب مشارالیهك اسم شریفی «عمرو»

[مشاهیر ائمۀ حنفیه]

معلوم اولدیغی اوزره امام اعظم وهمام افخم «ابوحنیفه» رضی‌الله‌تعالی عنه حضرتلرندن اخذ علوم ایدن ائمۀ کرامك حد وحسابی یوقدر . ائمۀ مشارالیهمدن بلاد و امصارده کسب اشتهار ایدن (۷۳۰) دن زیاده مشایخ بلدان و ائمۀ مسلمینك سعی و اجتهادلرندن اهل عالم مستفید اولمشدر. ذوات مشارالیهم بیننده اك مشهور اولنلری آتیاً و تبرکاً ذکر و بیان اولنور.

مشاهیر ائمۀ حنفیه‌دن بر ذات عالیقدر «عبدالله بن المبارك المروزی» علیه رحمة الباری حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (۱۱۸) ویاخود (۱۲۹) نجی سنه‌سنده زیور کهوارۀ وجود اولوب (۱۸۰)نجی سنه‌سنده ارتحال‌دارجنان بیورمشدر. امام مشارالیه حضرتلری حسن‌ادب اصحابندن اولوب تابعین کرامدن «یحیی بن سعد الانصاری» و «سلیمان التیمی» و «حمید الطویل» حضراتی و امثالی ذوات کرام و ائمۀ کباردن « سفیان » و «ابن جریج» و «شعبه» و امثالی ذوات ستوده صفات ایله ملاقی اولمشدر. «ابن مبارك حضرتلرندن اشبو «ان اول العلم النیة ثم الفهم ثم العمل ثم الحفظ ثم النشر» کلام جلیلی روایت اولنمشدرکه کلام مذکورك معناسی، علم وعرفان طرق خمسه‌دن عبارت اولوب اولکیسی «نیت» ایکنجیسی «فهم» اوچنجیسی «عمل» دردنجیسی «حفظ» و بشنجیسی «نشر دیمکدر. مشارالیه حضرتلرینك مناقب سنیه وفضائل جلیله‌سی بی‌حدوحساب اولوب تفصیلی کتب سیرده مذکور ومحرردر.

اجلّۀ ائمۀ حنفیه‌دن بر ذات ستوده صفات دخی «زفر بن الهذیل بن صباح الکوفی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (۱۵۸) نجی سنه‌سنده بصره‌ده ارتحال دار نعیم بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحاب کرامندن برذات نادر الوجود اولوب تفصیل احوالی کتب سیرده مسطوردر .

افاخم ائمۀ حنفیه‌دن بر ذات معالی سمات دخی « الامام داود بن نصیر الطائی » حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (۱۶۵)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری اصحاب زهد و ورعدن و مناقب جلیله وفضائل کثیره اصحابندن اولوب تفصیل احوالی کتب سیرده محرردر .

حضرتلری هجرت نبویه‌نك (١١٣) نجی سنه‌سنده كوفه‌ده زیور كهوارهٔ وجود اولمش وصكره بغدادده ساكن اوله‌رق «امام اعظم ابو حنیفه» حضرتلرندن وسائر اكابر كرامدن تحصیل فضائل وكمالات بیورمش و پك چوق ذوات كرام حضراتنه مرجع علوم و مأخذ كمالات اولمشدر . بر روایته كوره تاریخ هجرتك (١٨٢) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر . امام مشارالیه حضرتلری تفسیر شریف وحدیث شریف ایله ایام عربك حفظنه اعتنا بیوررایدی. اهل اسلامك مردمك چشم افتخاری برامام همام اولوب مناقب جلیله و سیر مرضیه و اخلاق حسنه‌سی و علم فقه شریف ایله علوم سائره‌ده احراز بیورمش اولدقلری درجات عالیه‌سی كتب سیر وتواریخده مسطور و محرردر.

مجتهدین [١] كرامدن «الامام ابو عبدالله محمد بن الحسن الشیبانی» حضرتلری كوفه‌ده نشأت وبغدادی شرف قدوملری ایله تشریف ایدوب امام اعظم ابو حنیفه حضرتلری ایله سائر ذوات ستوده صفات حضراتندن اخذ فضائل وكمالات ایلمش وپك چوق ذوات كرامه مأخذ فضائل وكمالات اولمش و تاریخ هجرتك (١٨٩) نجی سنه‌سنده (٥٨) یاشلرنده اولدقلری حالده «ری» شهرنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر. امام مشارالیه حضرتلری ایله «امام كسائی» حضرتلرینك شهر مذكورده یوم واحدده ارتحال داربقا بیورمش اولدقلری مرویدر. مشارالیه حضرتلری وجهاً ولباساً احسن ناسدن ومناقب جلیله اصحاب كرامندن برذات معالی‌سمات اولوب تفصیل احوال وفضائلی كتب سیر وتواریخده مذكور ومحرردر.

---

[١] مجتهد، «اجتهاد» دن اسم فاعلدر.

(اجتهاد)، لغتده «بذل الوسع» معناسنه‌در. اصطلاحده «استفراغ الفقیه الوسع لیحصل له ظن بحكم شرعی» تعریفی ایله معرّفدر. یعنی فقیه اولان ذات عالی قدرك حكم شرعی‌یه كندوسی ایچون ظن حاصل اولمق اوزره وسعنی صرف ایلمسندن عبارتدر . كذلك اجتهاد، «بذل المجهود فی‌طلب المقصود من جهة الاستدلال» تعریفی ایله دخی معرف در. یعنی اجتهاد، استدلال جهتندن طلب مقصودده بذل مجهود ایلمكدر.

بن السايب بن عبيد بن عبيد يزيد بن هاشم بن المطلب بن عبد مناف القرشى المطلبى» حضرتلرى امام اعظم ابو حنيفه حضرتلرينك ارتحال دار بقا بيوردقلرى سنه‌ده ياخود كونده تاريخ هجرتك (١٥٠)نجى سنه‌سنده يمنده ياخود «عسقلان»ده زيور مهد وجود اولمشدر. امام مشاراليه حضرتلرى علوم وفضائلده نادر الوجود اولوب پك چوق ذوات كرام امام مشاراليه حضرتلرندن اخذ علوم بيورمشلردر. تاريخ هجرتك (١٩٥)نجى سنه‌سنده بغدادى شرف قدوملرى ايله تشريف ايدوب بر قاچ آى اوراده اقامتدن صكره مصره عزيمت بيوروب (٢٠٤)نجى سنه‌سنده (٥٤) ياشلرنده اولديغى حالده ارتحال دار نعيم بيورمشدر. علماى كرام حضراتى جملةً مشاراليه حضرتلرينك امين، عادل، زاهد، صاحب ورع وتقوى اولدقلرينه وحسن سيرت وعلوّ قدرينه اتفاق وشهادت بيورمشلردر. مشاراليه حضرتلرينك مناقب جليله واحوال‌سنيه‌سى ذكر وبيان اولنان معلومات جزئيه‌دن عبارت اولميوب تفصيلاتى كتب مناقب وسيرده مذكور ومسطوردر.

مجتهدين كرامدن «ابو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل الشيبانى المروزى» حضرتلرى تاريخ هجرتك (١٦٤)نجى سنه‌سنده بغدادده قدم زن مهد وجود اولوب (٢٤١) سنه‌سنده (٧٧) ياشلرنده اولدقلرى حالده بغدادده عازم كلشنسراى جنان اولمشدر. مشار اليه حضرتلرى فقه شريف ايله حديث شريفده امام ايدى. زهد وورع وعبادتده نادر الوجود بر ذات معالى‌صفات اولوب بغدادده نشأت ايدرك بغدادك اكابر كرامندن تحصيل فضائل واخذ احاديث بيوردقدن‌صكره كوفه وبصره ايله مكّهٔ مكرّمه ومدينهٔ منوره‌يه ويمن وشام وجزيره طرفلرينه رحلت ايدرك عصرينك علماى كرامندن علومى اخذ وتلقى وكتب وتحرير بيورمش وپك چوق اكابر كرام حضراتنه مأخذ علوم اولوب اسلامده آثار جليله ايله اشتهار وامر دينده مقامات عاليه ودرجات سنيه احراز بيورمش و آفاق وبلاد، مشاراليه حضرتلرينك زيور فضائل وكمالاتى ايله تزيّن ايلمشدر. امام مشاراليه حضرتلرينك جنازه نمازنده بولنان اهل اسلامك عددى حد احصادن بيرون وخبر ارتحالى منتشر اولدقدن صكره آفاق وبلاددن كلوب مقبرهٔ شريفه‌لرى اوزرنده اداى صلوة ايتمش اولنلرك دخى مقدارى فوق‌العاده افزون اولديغى وزمان ارتحاللرنده دهابعض حالت عجيبه كورلديكى مشهور ومتعارف اولوب تفصيلى كتب سير وتواريخده مسطوردر.

مجتهدين كرامدن «الامام ابو يوسف يعقوب بن ابراهيم بن حبيب بن سعد»

(نظم)

لقد زان البلاد ومن عليها　　امام المسلمين ابو حنيفه
باحكام و آثار و فقه　　كآيات الزبور على صحيفه
فما فى المشرقين له نظير　　ولا فى مغربين ولا بكوفه
يبيت مشمراً سهر الليالى　　و صام نهاره لله خيفه
وصان لسانه عن كلّ افك　　وما زالت جوارحه عفيفه
يعف عن المحارم والملاهى　　ومرضاة الاله له وظيفه
فمن كأبى حنيفه فى علاه　　امام للخليقة و الخليفه
رأيت العائبين له سفاها　　خلاف الحق مع حجج ضعيفه
وكيف يحل ان يؤذى فقيه　　له فى الارض آثار شريفه
وقد قال ابن ادريس مقالاً　　صحيح النقل فى حكم لطيفه
بانّ الناس فى فقه عيال　　على فقه الامام ابى حنيفه

فلعنة ربنا اعداد رمل
على من ردّ قول ابى حنيفه

مجتهدين كرامدن «ابو عبد الله مالك بن انس بن مالك بن عامر الاصبحى» حضرتلرى هجرت نبويه‌نك (٩٠) ياخود (٩٣) ياخود (٩٤) ياخود (٩٥) سنه‌لرنده قدم‌نهادهٔ عالم‌شهود اولوب (١٧٨) وياخود (١٧٩) سنه‌سنده مدينهٔ منوّره‌ده ارتحال دارجنان بيورمشدر. مشار اليه حضرتلرى عالم مدينه اولوب پك چوق ذوات كرامدن اخذ علوم ايلمش وپك چوق ذوات كرامه مأخذ علوم اولمشدر. علم حديث شريف ايله علم فقه شريفده امام اولوب علم ودينه مبالغةً تعظيم ايدر ايدى. امام مالك حضرتلرينك مناقب جليله و احوال سنيه‌سى حد احصادن بيرون اولوب تفصيلى كتب سير و تواريخده مذكور ومسطوردر.

مجتهدين كرامدن « الامام ابو عبد الله محمد بن ادريس بن العباس بن عثمان بن الشافع

واصحابنك اثرینه تبعیت ایتمك لازم کلدیکنی وبرروایته کوره ناس، قیاس واستحسانده امام ابو حنیفه حضرتلرینك عیالی حکمنده اولدیغنی بیان ایله مدح وثنا بیورمش اولدقلری اکابردن «هارون بن سعید» حضرتلری طرفندن مروی‌در .

امام مالك حضرتلرینك دخی امام اعظم ابوحنیفه حضرتلری حقنده بووجهله مدح وثنا بیوردقلری امام واقدی حضرتلری طرفندن روایت اولنمش وامام مالك حضرتلرینك اکثر مسائلده امام اعظم ابوحنیفه حضرتلرینك قولنه اعتبار بیوردقلری دخی اکابردن اسحق بن محمد حضرتلری طرفندن ذکر وبیان بیورلمشدر .

کذلك امام شافعی حضرتلری امام اعظم ابو حنیفه رضی الله تعالی عنه حضرتلرینك ستایشلری بابنده علم مغازیده امام محمد بن اسحق حضرتلرینك وعلم فقهده امام اعظم ابو حنیفه حضرتلرینك وعلم نحوده امام کسائی حضرتلرینك وعلم تفسیر شریفده محمد بن مقاتل حضرتلرینك وعلم شعرده «زهیر»ك مقتدابه اولدقلرینی وعلوم مذکوره‌ده تبحر مراد ایدن کیمسه ایچون ذوات مشارالیهم حضراتنه اقتدا ایتمك لازم اولدیغنی وامام اعظم ابو حنیفه حضرتلرینك کتب شریفه‌سنه نظر ایتمیان کیمسه‌نك علم فقهده متبحر اوله‌میه‌جغنی ذکر وبیان بیورمشدر .

امام اعظم ابو حنیفه رضی الله تعالی عنــه حضرتلرینك التمش بیك (٦٠٠٠٠) مسائل شرعیه وضع بیورمش اولدقلری مروی اولدیغی کبی بش یوز بیك (٥٠٠٠٠٠) مسئله وضع واجتهاد بیوردقلری دخی «الامام ابو بکر بن عتیق» حضرتلری طرفندن روایت اولنمش وخطیب خوارزمی حضرتلری دخی امام اعظم ابو حنیفــه حضرتلرینــك اوچ یوز بیك (٣٠٠٠٠٠) مسئله وضع واجتهادینه موفق اولوب بو مقدار مسائلدن (٣٨٠٠٠) اوتوزسکز بیك مسئله‌نك عبادته ومسائل متباقیه‌نك معاملاته متعلق اولدیغنی ومسائل مذکوره‌نك وضع واجتهادی ایله ناسك ضلالات ومشکلاتدن تخلیص بیورلمش ایدوکنی بیان بیورمشدر.

الحاصل سلطان الائمه والمجتهدین وعارف اسرار المحققین خلیل الرحمن ابو حنیفه بن النعمان رضی عنه المنّان حضرتلرینك مناقب جلیله‌سنه حد وپایان یوقدر . «ابن مبارك» حضرتلری طرفندن امام مشارالیه حضرتلرینك مدایحی بیاننده انشاد بیوریلان نظم بلیغ تبرکاً اشبو محله ثبت وتحریر اولندی .

وسراج الامه وفخر الائمه «ابوحنيفه نعمان بن ثابت» رضی عنه الباری حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلرینك مناقب جلیله و احوال مرضیه‌سی حد احصادن بیرون اولوب علمای کرام حضراتی جانبندن منقول اولان مناقب علیه‌سنك بعضیسی تبرکاً بومحلده ذکر وبیان اولنور.

امام اعظم «ابوحنیفه» حضرتلرینك زماناً وقدراً ومعرفةً وعلماً ائمهٔ سائره اوزرینه تقدّملری بین العلما متفق علیه‌در. امام مشارالیه حضرتلری بر روایته کوره هجرت نبویه‌نك (۸۰) نجی سنه‌سنده و برروایته کوره (۶۱) نجی سنه‌سنده و امام مالك حضرتلری دخی هجرت نبویه‌نك (۹۵) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولمشدر. شو حالده امام مالك حضرتلری متأخردر. کذلك امام شافعی حضرتلری دخی روایت مشهوره‌یه کوره امام اعظم ابوحنیفه حضرتلرینك ارتحال دار نعیم بیوردقلری‌کونی زینبدهٔ عالم شهود اولمسیله امام مشارالیه حضرتلرینك دخی متأخر اولدقلری درکاردر.

امام اعظم ابو حنیفه حضرتلرینك شرفاً تقدّملری امام مشارالیه حضرتلری حقنده روایت بیوریلان حدیث شریف ایله ثابت‌در. فخر عالم صلی‌الله تعالی علیه وسلّم حضرتلری حدیث شریفنده امام مشارالیهی قبل‌الوجود «سراج الامه» و «محیی الشرع» و «السابق» اوصافی ایله وصف بیورمش اولدقلرندن شو شرف، امام مشارالیهك ائمهٔ سائره اوزرینه ترجیح وتقدیمنه دلیل کافی اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

امام اعظم ابو حنیفه حضرتلرینك حائز اولدقلری شرفك بریسی دخی بین الائمه مشارالیهدن غیری تابعیندن برذات بولنمامسی‌در.

«ابن الصلاح» حضرتلرینك ذکر و بیانه کوره امام مالك حضرتلری تبع تابعیندن در.

امام اعظم ابوحنیفه رضی الله تعالی عنه حضرتلری ائمهٔ سائره طرفندن لسان مدح وثنا ایله یاد وتذکار بیورلمش‌در.

امام شافعی علیه رحمة الباری حضرتلری امام اعظم ابو حنیفه رضی الله تعالی عنه حضرتلرندن افقه برذات بیلدیکنی وتفقه مراد ایدن کیمسه ایچون مشارالیه حضرتلرینك

جمع ایتمکله بر مذهب مخصوص اختیار ایدوب مسائل کثیره‌سنده امام مالکه مخالفت ایلمشدر.

امام مالك وشافعی رحمهماالله حضراتندن صکره امام احمد بن حنبل رحمه‌الله حضرتلری ظهور ایتمشدرکه مشارالیه کبار محدثیندن اولوب اصحابی علم حدیثده حد کماله واصل و اصحاب ابی حنیفه‌دن اخذ وتلقی ایله کامل اولمغله حنبلیلر دخی مذهب اخر اتخاذ ایتمشلردر. بناءً علیه امصار اسلامده مذهبده تقلید، ذکر اولنان ائمهٔ اربعه‌یه مختص اولوب مقلدین سائر مذاهبی ترك ورد وابواب خلافی سد و بند ایلمشلردر. زیرا علوم دینیه‌ده اصطلاحات کثیره ورتبهٔ اجتهاده وصوله مانع اسباب وفیره ظهور ایدرك مذهبی ناهل اولان و رأیی موثوق‌به اولمیان رجاله اسناددن خوف وخشیت حاصل اولوب اهل اسلام، اجتهادده عجز و اضطرابی تصریح وتقلیدناسی مذاهب اربعه اصحابی اولان ائمهٔ دین و انلره تقلید ایدن علمای شرع مبین مذهبلرینه سوق ایله غیره تقلیددن منع ایلدیلر. بوتقدیرجه الیوم محصول فقه شریف، مذاهب اربعه‌دن عبارت اولوب هرمقلد اقتدا ایلدیکی امامك مذهبی ایله‌عمل ایدرك بوندن غیری برشی قالمامشدر بوسببدن ناشی باب اجتهاد مسدوددر.

علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلدیغی اوزره مذاهب اربعه بیننده احق و اولی اولان مذهب، «ابو حنیفه نعمان بن ثابت» حضرتلرینك مذهبیدر.

امام اعظم وهمام افخم «ابوحنیفه» حضرتلری اتقان [۱] و احکامده وجودت قریحه وعلم احکامده قوت رأی وکتاب وسنته کثرت معرفت و صحت رأی ورویت ودها سائر خصائل سببی ایله ائمهٔ سائره بیننده متمیز ومتحیز برذات بی‌همالدر. لکن فروعده معین برمذهبه مقلد اولان کیمسه ایچون لایق اولان شیٔ کندو اختیار ایلدیکی مذهبك مذهب صواب اولمسیله برابر خطا احتمالی دخی اولدیغنه ومذهب مخالفك خطا اولوب صواب اولمق احتماله دخی حکم ایلمکدر. شوحال، لوازم ظنیه‌دن اولوب اعتقادیاتك خلافنه ملابس‌در. اعتقادیاتده «یقین» طلب اولنور. چونکه اعتقادیاتك دلائلی، دلائل عقلیهٔ یقینیه اولوب اعتقادیاتده مذهبك حق اولدیغنه جزماً حکم اولنور ومذهب مخالفك خطا اولدیغنه قطعاً حکم ایدیلور.

ائمهٔ مذاهب اربعه‌نك اول و افضلی و اولا و اعلاسی امام المسلمین وسید التابعین

---

[۱] اتقان، ادله‌یه علتلری ایله کسب معرفت وقواعد کلیه‌یی جزییاتی ایله ضبط ایلك وبرروایته کوره شیئی یقیناً بیلك معناسنه‌در.

حضرتلری‌درکه قطر حجـازده مقام اجتهادده قائم اولوب احیاء معالم دین مبین ایلمشدر. امام مشارالیه حضرتلری استنباط احکام شرعیه‌ده اهل مدینه‌نك عملنی دخی مأخذ اتخاذ ایدوب سائر ائمۀ اجتهـاد عندنده معتبر ومرعی اولان اصول وادلّه‌دن ماعدا بومأخذ ایله عمل واجتهادده تفرد ایلمشدر. زیرا «امام مالك» رأیی، مدینۀ منوره‌نك دارالهجره ومعدن رسالت اولوب خلفای راشـدین وعظمای اصحاب کزین رضوان الله تعـالی علیهم اجمعین حضراتی انده سـاکن اولمغله اهل مدینه امور دینیه‌ده اتفـاق ایتدکلری فعل وترکده سلفلرینه متابعت واقتدا ایدوب سلسلۀ اخذلری افعال واحوال نبویّه‌یی مشـاهده ومعاینه ایدن اصحاب کرامه منتهی اولمسندن عبارت اولدیغی جهتله اهل مدینه‌نك فعل وعملی امام مالك عندنده اصول شرعیه‌دن عد اولنمشدر. اکثر ناس طرفندن «امام مالك» حضرتلرینك عمل اهل مدینه ایله استدلالی مسائل اجماعدن عد ایله ردّ وانکار اولنه‌رق دلیل اجماع، عامّۀ امته شامل وعامۀ امت انکله عامل اولوب اهل مدینـه‌یه مخصوص اولمدیغی بیـان وبو وجهله امام مشارالیه حضرتلرینك اولبابده‌کی رأینه دخل وتعرض اولنمشدر. معلوم اولدیغی اوزره اجماع شرعی ائمۀ مجتهدین حضراتنك عصر واحدده برامر دینی اوزرینه علی وجه الاجتهاد اتفاقلرندن عبارت اولوب استنباط احکامده اصل ومناط اولمق اوزره اجماع واتفاق اولنمشدر. امام مالك حضرتلرینك عمل اهل مدینه‌یه اعتباری رأی واجتهاده مبنی اجماع جهتیله اولمیوب بلکه زمان بعث ورساله منتهی اولنجه‌یه قدر اخلافك اسلافدن بالمشاهده اخذ واقتباس وعمللرینه اتباع واقتدالرینه منتهی‌در. شو قدرکه مسئلۀ مذکوره ایله اجماع شرعی میانـنـده مطلق اتفاقده منـاسبت وموافقت اولوب بونك باب اجماعده ذکری سائر ابوابدن الیق وانسب اولمغله مسـئلۀ مذکوره اصول مالکیده باب اجماعده ذکر وایراد اولنمشدر. لکن اهل اجماعك اتفاقلری ادلۀ شرعیه‌ده نظر ایله رأی واجتهاده مبنی اولوب اهل مدینه‌نك فعل وترکده اتفاقلری اخلافك اسـلافه بالمشـاهده اقتدالرینه مبتنی‌در. مسئلۀ مذکوره‌نك باب اجماعده ذکر اولنمیوب رسول اعظم صلّی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینك فعل وتقریری بابنده ویاخود ادلۀ مختلفه‌یی حاوی اولان ابوابده ذکر وایرادی انسب اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

معلوم اولدیغی اوزره «امام مالك بن انس» رحمه الله حضرتلرندن صکره «محمـد بن ادریس المطلبی الشافعی» رحمه‌الله حضرتلری بلاد عراقه رحلت و«امام ابوحنیفه» حضرتلرینك اصحابی ایله ملاقات ایدوب انلردن اخذ وتلقی وطریقت اهل حجاز ایله طریقت اهل عراقی

اصول و فروع احكامده برمذهب ابتداع وبر فقه اختراع ايدرك انكله تفرّد ايتمشلردر.
اختراع ايتدكلرى رأى سخيف وفقه ضعيفى بعض اصحاب كرام حقنده واقع اولان
سوء اعتقادلرينه و امام‌لرينك عصمت ونزاهتنه و قوللرينك صدق وصحتنه اولان اعتمادلرينه
بنا ايلمشلر دركه جمله‌سى اصول واهيه‌در. اشبو مذهب سخيف مثللو طائفۀ خوارج دخى
شذوذ ايدوب جمهوره مخالفت ايتمشلردر. لكن عامۀ اهل اسلام، انلرك رأى ومذهبلرينه
اعتبار ايتميوب بلكه دائرۀ قدح وانكارى توسيع ايلديلر. بو سببدن ناشى انلرك مذاهب
واهيه‌لرندن بر شى معروف اولميوب كلاملرى دخى منقول ومروى دكلدر. شويله كه
مذاهب شيعه وخوارجك آثارى انجق موطنلرنده موجود اولوب اعتقاد وعمله متعلق
كتابلرى بلده‌لرنده موجوددر. بعدذا اهل ظاهرك مذهبلرى دخى امام‌لرينك اندراسى
و جمهور اهل اسلامك ردّ وانكارى سببى ايله مندرس اولوب اثرلرى انجق كتب مجلّدۀ
قديمه‌ده باقى قالمشدر. اكثريا بطالبندن طائفۀ كثيره مذهب اهل ظاهره وقوف قصديله
كتابلرينى مطالعه ايدرك مذهبلرينى اخذ وموجبيله عمل ايتمكه سعى واهتمام ايتمشلر ايسه‌ده
جمهور اهل اسلامك مختارى اولان مذاهب اربعه‌يه مخالفتدن غيرى برفائده‌يى منتج اولميوب
بلكه تلقىٔ علمى كتابلره حصر ومعلّمندن اخذى ترك ايتملرى ايله اهل بدعتدن عد اولنمشدر
علماى اندلسدن «ابن حزم» حفظ حديثده عالى كعب ايكن بو مسلكه سالك اولوب كتب
اهل ظاهرى مطالعه‌يه قيام ومذهبلرينه ميل تام ايدوب زعمى اوزره انلرك اقوالندن اجتهاد
ايله تحصيل مهارت وامام اهل ظاهر اولان داوده بعض مسائلده مخالفت ايلمش وائمۀ
مسلميندن چوق كيمسه‌يه دخل وتعرض ايتمكله ناس دخى «ابن حزم» ه بغض ايدوب مذهبنى
استهجان وانكار وكتابلرينى ترك واغفال ايله تلقى ايتمشدر. حتى «ابن حزم»ك كتب
مؤلفه‌سى اسواقده بيعدن منع اولنوب بعض احيانده حرق وتمزيق اولنمشدر. بوتقديرجه
بلاد اسلامده جمله مذاهب، متروك و مرفوض اولوب انجق ديار عراقده اهل رأى
وقطر حجازده اهل حديث مذهبى باقى قالمشدر.

اهل عراقك مذهبده متبوع ومقتدالرى امام اعاظم وهمام افخم «ابو حنيفه نعمان
بن ثابت الكوفى» حضرتلرى‌دركه ملكۀ فقهده مشاراليه حضرتلرينك منزل ومقامنه اعلام
علمادن برفرد لاحق اولميوب اجتهادده احراز رتبۀ تقدم بيورمش اولديغنه اصحابى وخصوصا
امام مالك وامام شافعى حضرتلرى شهادت بيورمشلردر.

اهل حجازك متبوع ومقتدالرى امام دار الهجره «مالك بن انس الاصبحى»

ذکر اولنان امورك جملةً وقوعی ضروری اولوب خلاف ظهورینی اقتضا ایتمکله سادات اسلاف وائمهٔ اخلاف میاننده اختلاف واقع اولمشدر. بوحالدن صکره دخی اصحاب کرامك مجموعی اهل فتوی اولمدیغندن احکام دینیّه اصحاب کرامك جملهسندن اخذ اولنمیوب بلکه ایچلرندن قرآن مبینی حامل وناسخ ومنسوخ ومحکم ومتشابه وسائر وجوه قرآنیهیی عارف اولان کبار اصحاب کرامدن اخذ اولنمشدر. بومثللو اصحاب کرام دخی وجوه قرآنیه واحکام ربانیهیی بالذات مشکاة صدر نبوّتدن یاخود رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرندن استماع ایدن عظمای اصحابدن اخذ و تلقی بیورمشلردر. بو سببدن ناشی ذوات مشارالیهم حضراتی قرّا اسمی ایله تسمیه اولنوب قرآن مبینی قرائت ایله کسب امتیاز و اختصاص ایلمشلردر. زیرا طائفهٔ عرب فی الاصل قرائت و کتابتدن عاری امّت امیه اولوب قرائت وکتابت کندی بینلرنده غریب وعجیب اولمغله علمای اصحابه قرّا اطلاق ایدرك صدر نبوّتده علمای اصحاب بواسم ایله موسوم ومعروف اولمشلردر. ممارسهٔ کتابت ایله طائفهٔ عربدن امیّت زائل و استنباط احکامه قدرت و فقاهته مکنت حاصل اولهرق فقه شریف علم وصنعت اولدقده احکام فقهه عالم اولان رجال کرامه قرّا یرینه «فقها» و «علما» اسمی تعیین اولنمشدر .

علم فقه بین الفقها ایکی طریقه منقسم اولوب (طریقهٔ اولی) طریقهٔ اهل رأی وقیاس درکه انلر اهل عراقدر. (طریقهٔ ثانیه) طریقهٔ اهل حدیثدرکه انلر اهل حجازدر. اهل عراق عندنده تصحیح اسناد، شروط کثیره ایله مشروط اولمغله انلرده روایت حدیث قلیل اولوب احکام شرعیهیی اکثریا قیاسدن اقتباس ایدرك انده ماهر اولملریله انلره اهل رأی اطلاق اولنمشدر. اهل رأی وقیاسك پیشوا ومقتدالری امام اعظم وهمام افخم «ابو حنیفه نعمان بن ثابت الکوفی» وامام اهل حجاز «مالك بن انس» حضراتی اولوب بعده «محمد بن ادریس الشافعی» حضرتلریدر. بوندن صکره طریق قیاس ایله اقتباس احکامی علمادن بر طائفه ردّ وانکار ایدوب انکله عمل واحتجاجی ابطال ایتمشلردر. اشبو طائفه، فرقهٔ ظاهریه درکه مسالك شرعی، نصوص واجماعه حصر وقیاس جلییی وعلت منصوصهیی نصّه رد ایلیوب «علت اوزرینه تنصیص، جمیع مواضعده حکم اوزرینه تنصیصدر» دیدیلر. مذهب ظاهرینك امامی «داود بن علی» و ولدی ایله انلرك اصحابیدر. اشبو مذاهب ثلثه «مذهب حنفی» و «مذهب شافعی» و «مذهب داودی» درکه بین الائمه مشتهر اولان مذاهب جمهور اولوب عامهٔ اهل اسلام، مذاهب مذکوره اصحابنه تقلید ایتمشدر. لکن اهل بیت نبوّت

فقیه اولان ذاتك اجر ومثوباتی محدّث اولان ذاتك اجر ومثوباتندن اقل دكلدر.

فقه شریفی، «عبدالله بن مسعود» رضی الله تعالی عنه حضرتلری زرع بیورمش و«حضرت علقمه» اسقا و«ابراهیم نخعی حضرتلری» حصاد ایلمش و «حماد بن مسلم الكوفی» حضرتلری تنقیح وتوضیحنه صرف اجتهاد ایتمش وامام الامة وسراج الملة «ابو حنیفة النعمان» حضرتلری طحن یعنی اكثار اصول وتفریع فروع بیورمش وتلمیذ امام اعظم «ابو یوسف یعقوب بن ابراهیم قاضی القضاة» حضرتلری دخی امام اعظم وهمام افخم حضرتلرینك قواعد واصولنی تدقیق ایله تزیید فروعاته صرف عنایت ایلمش و «الامام محمد بن الحسن الشیبانی» حضرتلری دخی فقه شریفی خبز حالنه كتورمش وسائر ناس دخی مشارالیهم حضراتنك محصول سعی واجتهادلری اولان احكام شرعیه‌یی حاضر بوله‌رق اندن انتفاع وتناول ایلمشدر.

(نظم)

الفقه زرع ابن مسعود وعلقمة حصاده ثم ابراهیم دوّاس
نعمان طاحنه یعقوب عاجنه محمد خابز والآكل الناس

علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر وبیان بیورلدیغی اوزره علمای سلف؛ احكام شرعیه‌یی ادلّهٔ اربعه‌دن استنباط واستخراجده بذل مجهود ایدوب لكن داعیهٔ ضرورت ایله بینلرنده اختلافات كثیره واقع اولمشدر. زیرا ادلّهٔ شرعیه‌نك غالبی نصّ قرآن وحدیث اولوب انلر دخی لسان عرب اوزره نازل ووارد اولمسندن والفاظ عربیه، معانیٔ وفیره‌یی وخصوصیله احكام شرعیه‌دن اشیاء كثیره‌یی اقتضا ایتمسندن ناشی بین العلما خلاف وقوعی معروف اولمغله بوحال مجتهدین كرامك اختلافلرینی ایجاب ایلمشدر. بوندن بشقه سنّت وحدیثك مشكات صدر نبوّتدن صدور وثبوتنده طریقلری مختلف واكثرینك احكامی بحسب الظاهر متعارض اولوب ترجیحه محتاج واسباب ترجیح دخی بین العلما مختلف فیه‌در. كذلك نصوص قرآنیه واحادیث نبویه‌نك غیری ادلّهٔ شرعیه‌ده دخی اختلاف اولنمغله ائمهٔ اجتهادك رأیلری مختلف اولمشدر. ینه حوادث یومیه ووقایع متجدده‌نك جمیع احكامی «كتاب» و«سنت» ده منصوص اولمامغله نصوصده داخل اولمیان احكام ایله حكم منصوص میاننده علّلده مناسبت ومشابهت اعتبار اولنوب اول مشابهت ومناسبة بناءً حكم غیر منصوص، منصوصه حمل ایدلمشدر.

طبيبك نبض ايله صحت ومرضدن استدلال ايتمسی كبيدر. اكر منجم اولان كمسنه جناب حقك قضا وقدرينی اعتقاد ايتمديكی وبنفسه غيبی ادعا ايلديكی حالده كافر اولور. بعدذا علم نجومك مواقيت صلوة ايله قبله تعيين اولنه‌بيله‌جك مقداری تعلمنده بأس اولمديغی وبو مقداردن زياده‌سنك تعلمی حرام اولديغی وشو جواز وحرمت قيدی علم نجومك حسابی قسمنده اولميوب استدلالی قسمنه تعلق ايلديكی علمای كرام حضراتی طرفندن بيان بيورلمشدر.

(علم رمل)، «علم بضروب اشكال من الخطوط والنقط بقواعد معلومة تخرج حروفا تجمع ويستخرج جملة دالة علی عواقب الامور» تعريفی ايله معرّف اولوب قطعياً حرام‌در. «فتاوای ابن حجر» ده علم مذكورك تعليم وتعلمی شديداً حرام اولديغی بيان بيورلمشدر.

(علم طبيعی)، «علم يبحث فيه عن احوال الجسم المحسوس من حيث هو معرض للتغير فی الاحوال والثبات فيها» تعريفی ايله معرّف اولوب «فتاوای ابن حجر» ده بيان بيورلديغی اوزره علم طبيعيدن طريق فلاسفه اوزره اولان مسائل حرام‌در. چونكه او مسائل، قدم عالمه اعتقاد وساٸره كبی مفاسده مؤدی‌در وعلم طبيعی جهتنده اولان حرمت، علم نجومك حرمتنه مشابهدر. هرايكيسنده علت حرمت، مفاسده مؤدی اولمقدن عبارتدر.

(علم سحر)، «علم يستفاد منه حصول ملكة نفسانية يقتدر بها علی افعال غريبة لاسباب خفية» تعريفی ايله معرف‌در. بوعلمك تعليم وتعلمی حرام‌در.

(علم كهانت)، «هی تعاطی الخبر عن الكائنات فی المستقبل وادّعاء معرفة الاسرار» تعريفی ايله معرّف وعلم مذكور حرام در.

(علم حرف وموسيقی) دخی تعلمی حرام اولان قسمدن‌در. (علم حرف) دن مراد، «علم الكاف» اولوب اوده كيميايه اشارت اولديغی محتملدر. كيمياده ضياع مال وفائده‌سز شی ايله اشتغال اولديغی جهتله حرمتنده شبهه يوقدر. «علم حرف» دن مراد، علم طلسمات وساٸره كبی علملره اشارت اولمق احتماللری دخی علمای كرام حضراتی طرفندن ذكر وبيان بيورلمشدر.

(مكروه) اولان علم، شرعاً حرام ومكروه اولان الفاظی جامع اشعار وهجودر.

(مباح) اولان علم، شرعاً غيرممنوع الفاظ ايله انشاد اولنان شعردر.

فقه شريف، حديث شريفك ثمره ونتيجه‌سيدر.

(حرام) اولان علملر، علم فلسفه، علم شعبذه [١]، علم تنجيم، علم رمل، علوم طبيعيه، علم سحر، علم كهانت‌در.

(فلسفه) لفظی، یونانی اولوب بونك عربیسی «الحكم المموّهه» یعنی «مزيّنة الظاهر فاسدة الباطن» دیمكدر. بونك مثالی، فلاسفه‌نك قدم عالمه قائل اولملری وبونك غیری مكفّرات و محرّمات كبی‌در. «احیاء علوم» اسمی ایله مسمی اولان كتابده ذكر وبیان بیورلدیغی اوزره فلسفه، رأساً علم اولمیوب بلكه اجزاء اربعه‌دن عبارت اولور. (جزء اوّل) هندسه وحساب‌در. اشبو علملر مباح اولوب بوندن هركیم اولور ایسه اولسون منع اولنمز. الّا حساب وهندسه علملرندن فلسفه‌نك مذموم اولان علملرینه تجاوز ایتمسندن خوف اولنان كیمسه منع اولنور. (جزء ثانی) علم منطق در. بو علم، وجه دلیلدن وشروطندن و وجه حدّ وشروطندن بحث ایدر. بونلر علم كلامده داخلدر. (جزء ثالث) آلهیات‌در. علم مذكور، جناب حقك ذات وصفاتندن بحث ایدر. آلهیات بحثنده مذاهب فلسفه‌نك بعضیسی كفر وبعضیسی بدعت‌در. (جزء رابع) طبیعیات‌در. اشبو قسم رابعك بعضیسی شرع شریفه مخالف‌در. بعضیسی اجسامدن و خواصندن وكیفیت استحاله‌سی ایله تغیّرندن باحث اولوب بو حال، نظر اطبایه شبیه‌در. چونكه طبیب، بدن انسانده مرض وصحت حیثیتی ایله نظر ایلدیكی كبی فلاسفه دخی جمیع اجسامده تغیر وتحرك حیثیتی ایله نظر ایدر. لكن طب ایچون طبیعیات اوزرینه فضل ورجحان واردر. چونكه طب ایچون احتیاج بدیهی اولوب طبیعیاتده فلاسفه‌نك علملرینه حاجت یوقدر.

(علم تنجیم)، «علم یعرف به الاستدلال بالتشكلات الفلكیة علی الحوادث السفلیة» ایله تعریف اولنمشدر. یعنی علم تنجیم تشكلات فلكیه ایله حوادث سفلیه اوزرینه استدلاله كسب معرفتدن عبارتدر. حوادث سفلیه‌دن مراد، حوادث دنیا دیمكدر. فقهای كرام حضراتی طرفندن بیان بیورلدیغی اوزره علم نجوم، فی‌نفسه حسن اولوب غیر مذمومدر. چونكه علم مذكور، ایكی قسمدر. بریسی (حسابی) ودیگری (استدلالی) در. (حسابی) اولان نجوم، حق اولوب بوصورت قرآن كریمده شرفوارد اولمشدر. قال الله تعالی «الشمس والقمر بحسبان» «ای سیرهما بحساب» ایله مفسّردر. (استدلالی) اولان نجوم، سیر نجوم وحركت افلاك ایله حوادث اوزرینه الله تعالی حضرتلرینك قضا وقدرینه استدلال اولوب بوده جائزدر. بو استدلال،

[١] شعبذه لفظنده صواب اولان صورت، «شعوذه» در. (شعوذه)، خفية الید معناسنه‌در سحر كبی. یعنی برشیئك حال اصلیسنك غیری حال ایله كورلمسندن عبارتدر.

معلوم اولديغى اوزره علومك تعلمى يا «فرض عين» و يا «فرض كفايه» ويا «مندوب» و ياخود «حرام» ويا «مكروه» و يا «مباح» در.

(فرض عين) اولان علملر، فرائض اسلامدن انسانك ديناً وعملاً محتاج اولديغى علملردن عبارتدر. انسانك ديناً محتاج اولديغى علملر «مسائل اعتقاديه» در. عملاً محتاج اولديغى علملر، «وضؤ» و «غسل» و «صلوة» و «صوم» و «زكاة» و «حج» و «بيوع» وسائر علوم ضروريه‌در.

(فرض كفايه) اولان، اول علملردركه امور دنيانك قوامنده او علملردن استغنا حاصل اولميوب آنلرك تعلّمى فرض كفايه در. او قبيلدن اولان علملر، علم طب، علم حساب، علم نحو، علم لغت، علم كلام، علم قراآت، علم اسانيد احاديث، قسمت وصايا ومواريث، كتابت، معانى، بديع، بيان، اصول، معرفت ناسخ ومنسوخ، علم اثار واخبار، اصول صناعات وفلاحت وسائر امثالى علملردر. فرض عين، فرض كفايه‌دن افضلدر، چونكه فرض عين، نفس ايچون حقاً مفروض اولمغله اهم ومشقّتاً اكثردر. بوحال، فرض كفايه‌نك خلافنه ملابس‌در. چونكه فرض كفايه، كافةً مفروض‌در. هر برامركه عمومى‌در، اخف اولور. هر بر امركه خصوصى‌در، اثقل اولور. بعض قوله كوره فرض كفايه افضل‌در. چونكه فرض كفايه‌نك فعلى امتّدن باسرها خرج ومشقتى اسقاط ايدر. فرض كفايه‌نك تركى ايله بلده‌ده متمكن اولان كافۀ ناس عاصى اولور. شو حال، فرض كفايه‌نك مهم اولديغنده شك اولمديغنه دلالت ايدر ايسه‌ده معتمد اولان صورت، فرض عينك فرض كفايه‌دن افضل اولمسيدر.

(مندوب)، لغتده سوكيلو ومستحسن معنالرينه‌در. عندالفقهـا «هوالفعل الذى يكون راجحا على تركه فى نظر الشارع و يكون تركه جائزا» تعريفى ايله معرّف‌در. علمده مندوب اولان فقهده وعلم قلبده تبحر ايتمكدن عبارتدر. «تبحّر»ك معناسى علم فقه شريفده توسّع وعلم فقهك مسائل غامضه‌سنه اطلاع كسب ايتمكدر. سائر علوم شرعيه‌ده تبحّر دخى اوقبيلدندر. «علم قلب»، علم اخلاق ديمكدر. علم اخلاق، «علم يعرف به انواع الفضائل وكيفية اكتسابها وانواع الرذائل وكيفية اجتنابها» تعريفى ايله معرّف‌در. يعنى علم اخلاق، برعلم‌دركه انكله فضائل انسانيه‌نك انواعى واوفضائلك كيفيت اكتسابى ورذائلك انواعى ايله رذائلدن اجتنابك كيفيتى معلوم اولور.

فقهده تألیف بیورمش اولدقلری کتب شریفه علم مذکورك کتب معتبره ونفیسه‌سندن اولوب علمای کرام حضراتی طرفلرندن کتب مذکوره اوزرینه پك چوق شرح وحاشیه‌لر تحریرینه بذل نقدینهٔ عاطفت بیورلمشدر . رحمهم الله

[علم فقه]

(فقه) ، لغتده «العلم بالشی» یعنی شیئه علم معناسنه‌در . اصولیین اصطلاحنده ادلهٔ تفصیلیّه‌دن مکتسب اولان احکام شرعیهٔ فرعیه‌یه علم معناسنه‌در. عند الفقهاء حفظ الفروع معناسنه‌در . اهل حقیقت عندنده علم ایله عمل بینی جمع ایتمکدن عبارتدر .

(موضوع) علم فقهك موضوعی، فعل مکلّف‌در .

(غایت) ، علم فقهك غایتی فوز سعادت دارین‌در .

علم فقه، «کتاب» و «سنّت» و «اجماع» و «قیاس» دن استمداد ایدر .

علم فقهك فضل وشرفی سائر علملردن کثیر وشهیر اولدیغی فقهای کرام حضراتی نزدنده متفق علیه‌در .

(نظم)

اذا ما اعتزّ ذو علم بعلم فعلم الفقه اولی باعتزاز
فکم طیب یفوح ولا کمسك وکم طیر یطیر ولا کباز

«ومن یؤت الحکمة فقد اوتی خیرا کثیراً» آیت کریمه‌سنده کی «حکمة» کلمهٔ شریفه‌سنك ارباب تفسیر عندنده «علم فروع» یعنی «علم فقه» ایله مفسّر اولمسی حسبیله علم فقه شریفك مظهر مدح خدا اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

(نظم)

وخیر علوم علم فقه لانّه یکون الی کلّ العلوم توسّلا
فانّ فقیها واحدا متورعا علی الف ذی زهد تفضل واعتلی

مروی‌در. مشارالیه «ابوالیسر» حضرتلری مناقب جلیله و فضائل کثیره اصحابندن ایدی. تاریخ هجرت نبویه‌نك (٤٢١) نجی سنه‌سنده زیور بزم شهود اولوب (٤٩٣) نجی سنه‌سنده بخاراده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلفین کرامدن برذات حمیده صفات دخی «شمس الائمه محمد بن احمد بن ابی سهل ابو بکر السرخسی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرت نبویه‌نك (٥٠٠) نجی سنه‌سی حدودنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلّفین کرامدن برذات ستوده صفات دخی «المولی ابوالعباس احمد بن علی بن ثعلب بن ضیا مظفرالدین بن الساعاتی البغدادی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٦٨٣) وبرروایته کوره (٦٨٢) نجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولمشدر.

علم اصول فقهده افاخم مؤلّفین کرامدن بر ذات جلیل القدر دخی «المولی عبدالله بن احمد بن محمود ابو البرکات حافظ الدین النسفی» حضرتلری‌در.

علم اصول فقهده اعاظم مؤلّفین کرامدن بر ذات عالیقدر دخی «عمر بن محمد بن عمر الشیخ جلال الدین الخبّازی» حضرتلری‌در. تاریخ هجرتك (٦٩١) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلّفین کرامدن برذات معالی سمات دخی «ابو عبدالله محمد بن محمد بن عمر حسام الدین الاخسیکثی» [١] حضرتلری‌در. تاریخ هجرت نبویه‌نك (٦٤٤) نجی سنه‌سنده ارتحال دار جنان بیورمشدر.

اعاظم فقهای کرامدن «امام ارموی» و «امام فخرالدین الرازی» و «المولی الفاضل صدر الشریعه عالم محقق وحبر مدقق عبیدالله بن مسعود بن محمود بن عبیدالله بن محمود صدر الدین محبوبی» و «المولی العالم العامل والفاضل الکامل شمس الدین الفناری» و «قاضیٔ بیضاوی» و «المولی محمد بن فرامرز بن خواجه علی‌الشهیر بمولانا خسرو» حضراتی دخی علم اصول فقهده تألیفات نفیسه ومعتبره اصحاب ذوی الاحترامندن‌در.

بالاده اسامیٔ شریفه‌سی ذکر وبیان اولنان ذوات معالی سمات حضراتنك علم اصول

[١] اخسیکث، خای معجمه‌دن صکره سین مهمله واخرنده ثای مثلثه ایله ماوراء النهرده برقریه‌نك اسمی‌در.

مساوات معناسنه دخی کلور. جمعی اقیسه‌در. بر روایتـه کوره اصل قیـاس (سبق)در. شرعده « القیاس عبارة عن المعنی المستنبط من النص لتعدیة الحکم من المنصوص علیه الی غیره وهو الجمع بین الاصل و الفرع فی الحکم » تعریفی ایله معرّف‌در. یعنی قیـاس، حکمك منصوص علیهدن غیری‌یه تعدیسی ایچون «نص»دن مستنبط اولان معنادن عبارتدرکه حکمده اصل ایله فرع بینی جمع ایتمـکدر.

(نص)، نونك فتحی و صادك تشدیدی ایله لغتده دلیل وخبر وظهور معنالرینـه‌در. جمعی «نصوص» و «نصاص» کلور. اصطلاحـده معنای واحددن غیری معنایه احتمـالی اولمیان و بر روایته کوره تأویله احتمالی اولمیان لفظدن عبارتدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلفیندن بر ذات عالیقـدر «احمد بن علی ابو بکر الرازی» علیه رحمة الباری حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرت نبوّیه‌نك (٣٠٥) نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٣٧٠) نجی سنه‌سـنده بغدادده ارتحال دارجنـان بیورمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلفین کرامدن برذات معالی سمات دخی «عبیدالله بن عمر بن عیسی ابو زید الدبوسی» [١] حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری هجرت نبویّه‌نك (٤٣٠) نجی سنه‌سنده بخاراده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مؤلفین کرامدن بر ذات ستوده صفات دخی «علی بن محمد بن الحسین بن عبدالکریم بن موسی بن عیسی بن مجاهد ابوالحسن فخر الاسلام البزدوی» در. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرت نبویه‌نك (٤٠٠) سنه‌سی حدودنده قدم زن مهد وجود اولوب (٤٨٢)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

علم اصول فقهده اکابر مصنّفین کرامدن برذات جلیل‌الصفات دخی فخرالاسلام البزدوی حضرتلرینك « ابو الیسر » دیمکله معروف اولان برادر مکرّملری «محمد بن محمد بن‌الحسین بن عبـدالکریم ابو الیسر البزدوی» حضرتلری‌در. مشـارالیه حضرتلرینـك تصانیف معتبره‌سنده یسر وسهولت اولمق حسبیله «ابوالیسر» دیمکله شهرت‌شعار اولدیغی وفخرالاسلام حضرتلرینك دخی تصانیفنده عسرت اولمق حسبیله « ابوالعسر » دیمکله اشتهـار ایلدیکی

[١] دبوسی، دبوسه منسوب دیمکدر. (دبوسه)، دال حرفنك فتحـه حرکه‌سی وبا حرفنـك ضمی ایله بخارا ایله سمرقند بیننده برقریه‌نك اسمی‌در.

(مبادی)، علم اصول فقهك مبادیسی علوم عربیه ایله بعض علوم شرعیه و عقلیه‌دن مأخوذدر.

(غرض)، علم اصول فقهك غرضی ادلّهٔ اربعه‌دن احكام شرعیه‌نك صورت استنباطنه تحصیل ملكه ایتمكدر. ادلّهٔ اربعه (كتاب)، (سنّت)، (اجماع)، (قیاس)در.

(فائده)، علم اصول فقهك فائده‌سی علی‌وجه الصّحه احكام شرعیه‌یی استنباط ایتمكدر.

(كتاب) لفظ شریفندن مراد، قرآن عظیم الشاندر. لفظ مذكورك ذكری، علم تفسیر شریف مبحثنده قرآن كریمك بیان اسمای جلیله‌سی صره‌سنده كذران ایتمشدر.

(سنّت)، لغتده طریقت معناسنه‌در. كرك مرضی اولسون وكرك غیر مرضی اولسون. شرعده فرض وواجب اولمیه‌رق طریقهٔ مسلوكه‌در. سنّت احیاناً مع الترك رسول اعظم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینك مواظبت بیوردقلری عادت حسنه‌در. اكر مواظبت مذكوره، عبادت طریقیله اولور ایسه (سنن هدی)در. اكر عادت طریقیله اولور ایسه (سنن زوائد)در. (سنن هدی) اقامتی تكمیل دین ایچون اولان سنّت اولوب تركنده كراهت ویا اسائت واردر. (سنن زوائد)، اول بر سنّتدركه انك اقامتی حسناتدن اولوب تركنده كراهت واسائت یوقدر. سنن زوائد رسول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینك قیام وقعودنده و لباس و اكلنده اولان عادت سنیه‌لری كبی‌در.

(اجماع)، لغتده عزم واتفاق معناسنه‌در. اصطلاحده امت محمدیه علیه الصلوة والسلامدن اولان مجتهدینك برعصرده دینه منسوب اولان امر اوزرینه اتفاقی‌در. دیكر برتعریفه كوره جماعت اهل حل وعقددن بر جماعتك بر امر اوزرینه عزم تام ایتمسندن عبارتدر. (اجماع مركب)، مأخذده اختلاف ایله برابر حكمده اتفاقدن عبارتدر. لكن ایكی مأخذدن بریسنك فسادی ایله حكم مختلف‌فیه اولور. بونك مثالی «قی» ایله «مس»ك معاً وجودنده انتقاض طهارت اوزرینه اجماعك انعقاد ایتمسیدر لكن مأخذ انتقاض، عندالحنفیه «قی» و عندالشافعیه «مس»در. «قی»ك ناقض طهارت اولماسی فرض وتقدیر اولنسه عندالحنفیه انتقاض ایله حكم اولنمز واوحالده اجماع باقی اولمز. كذلك «مس»ك ناقض طهارت اولماسی فرض وتقدیر اولنسه عندالشافعیه انتقاض ایله حكم اولنمز واوحالده كذلك اجماع باقی اولمز.

(قیاس)، قافك كسری ایله لغتده بر شیئی اخر شی ایله تقدیر ایتمك معناسنه‌در.

اسمده (اصل) اولان ثبوت اوزرینه دلالتدر کرك صفت اولسون عالم کبی وکرك صفتك غیری اولسون غلام کبی. اما تجدّد اوزرینه دلالت، صفاتده امر عارضیدر.

اسم اشارتده (اصل) اولان، محسوس مشاهده اشارتدر کرك قریب اولسون وکرك بعید اولسون .

افعالده (اصل) اولان تصرّف در .

عواملدن عاری اولان اسماده (اصل) اولان، سکون اوزرینه وقفدر.

تعریفده (اصل) اولان عهددر .

صفاتده (اصل) اولان توضیح وتخصیصدر.

وصفده (اصل) اولان تمیزدر.

رفعده (اصل) اولان فاعل اولمقدر.

مبتداده (اصل) اولان معرفه‌در.

خبرده (اصل) اولان افراددر.

عملده (اصل) اولان فعلدر.

جوابده (اصل) اولان سؤاله مشاکله ومماثله‌در.

اسمده (اصل) اولان اعرابدر .

فعلده (اصل) اولان بنادر.

جمله‌لرده (اصل) اولان جملهٔ فعلیه‌در.

مثنّاده (اصل) اولان معرب اولمقدر.

خبرده (اصل) اولان مبتدادن متأخر اولمقدر.

عاملده (اصل) اولان معمول اوزرینه تقدم ایتمکدر.

حروف قَسمده (اصل) اولان با حرفیدر.

تشبیهده (اصل) اولان مشبه‌در.

(علم اصول فقه)، علوم شرعیه‌دن اولوب ادلّهٔ اجمالیهٔ یقینیّه‌دن احکام شرعیهٔ فرعیه‌نك صورت استنباط و استخراجندن باحثدر.

(موضوع)، علم اصول فقهك موضوعی احکام شرعیـه‌نك کیفیت استنباطی حیثیتی ایله ادلّهٔ شرعیهٔ کلیه‌در.

مبحث
(٢٩)
﴿ علم اصول فقه ﴾

(اصول)، اصل لفظنك جمعیدر.

(اصل)، «اسفل الشی» معناسنه‌در. مرجوحه نسبةً راجحه دخی (اصل) اطلاق اولنور.

جزئیاتنه شامل ومنطبق اولان قانون وقاعده‌یه (اصل) اطلاق اولنور.

مدلوله نسبتله دلیله (اصل) اطلاق اولنور.

«الاصل علی مایبنی علیه غیره» تعریفی ایله دخی معرّف‌در.

(اصل)، محتاج الیه معناسنه دخی کلور نته‌کیم حیوانده اصل اولان غدادر دینور.

اولی و احری اولان شیئه دخی (اصل) اطلاق اولنور نته‌کیم انسانده اصل اولان علم‌در دینورکه علم، جهلدن اولا و احرادر معناسنی متضمن‌در.

متفرع علیهه دخی (اصل) تسمیه اولنور فرزنده نسبتله پدر کبی.

حالت قدیمه‌یه دخی (اصل) اطلاق اولنور نته‌کیم اشیاده اصل اولان اباحه وطهارت‌در دینلور.

اشیاده (اصل) اولان، عدم درچونکه عدم، اشیاده وجود اوزرینه مقدّم‌در.

کلامده (اصل) اولان حقیقت‌در.

مسببّك سببه مبتنی ومحتاج اولمسی جهتیله سبب دخی (اصل)در.

دینده (اصل) اولان توحیددر.

« الاصل بقاء الشی علی ما کان » عبارەسی ایله دخی تعریف اولنورکه بر شیئك بولندیغی حال اوزره بقاسی (اصل)در دیمکدر.

اسماده (اصل) اولان تنکیردر. یعنی نکره اولمقدر.

شرعیاتده (اصل) اولان برائت ذمت‌در.

(٦٥)

واني الدهر ادعو كنه وسعى لمن بالخير يوما قد دعالى

(مآل بيت)

بركيمسه بنم ايچون بركونكه مراد بر وقتدر دعاى خير ايدر ايسه مدت عمرمده نهايت قدرتمى انك خير دعاسنده صرف افراغ ايدرم.

فنرجو من الله العميم المراحم البسيط المكارم ان يعفو عنا وعن الناظم ويرحمنا ويرحمه ويرحم آبائنا و امّهاتنا و مشايخنا واحبائنا وجميع المؤمنين بحرمة رسوله الامين ولله الحمد اوّلا و آخرا

(٦٣)

وكونوا عون هذالعبد دهرا [١] [٢] [٣] بذكر الخير فى حال ابتهال [٤]

(مآل بيت)

دركاه آلهی‌یه حضور وخضوع ایله متوجه اولدیغکز وقتلرده اشبو منظومه‌نك سبب نظمی اولان عبد ضعیفه ذکر بالخیر واستغفار ایله اعانه ایلیه‌سکز.

(٦٤)

لعل الله يعفوه بفضل ويعطيه السعادة فى المآل [٥]

(مآل بيت)

مرجو ومسئولدرکه دعای خیرکز برکاتی ایله حق جل وتعالی بو عبد حقیرك سیئاتی فضل وکرمی ایله عفو ایدوب اخرتده فوز عظیم اولان دیدار شریفلری ایله مظهر سعادت ابدیه ایلیه.

---

[١] کونوا، کون کلمه‌سندن فعل امردر.

[٢] عون، معین معناسنه‌در.

[٣] دهر، اگر معرف اولور ایسه ابد و مدة العمر معناسنه‌در ومنکّر یعنی نکره اوله‌رق استعمال اولنور ایسه زماندن بر قطعه‌یه اطلاق اولنور. امامین یعنی امام محمد و امام یوسف رضی‌الله تعالی عنهما حضراتی عندنده دهر، منکّر اولورایسه «حین» معناسنه اولوب «حین» مقامنه قائم اولور دیو بیورمشلردر. «حین» لفظی معرّفاً ومنکّراً التی ماه مدته اطلاق اولنور بوحمل، اعدل و اوسط محامل اولمق حسبیله‌در. یوقسه بعضا وقت صلوة کبی مدت قصیره‌ده دخی استعمال اولنور. بعض علمای کرام حضراتی طرفندن دهر کلمه‌سنك «اسماء حسنی» جمله‌سندن اولدیغی بیان بیورلمشدر.

[٤] ابتهال تضرع معناسنه‌در.

[٥] مآل، اول لفظندن اسم مکان اولوب مرجع معناسنه‌در. نظم مذکورده مآل لفظندن «اخرت» مراد اولنور.

(٦١)

يسلى القلب كالبشرى بروح ويحيي الروح كالماء الزلال
[١] [٢] [٣] [٤] [٥]

(مأل بيت)

اشبو منظومهٔ غرا قلوب اهل ایمانی مژدهٔ عظیم کبی ایراث طرب وراحت ایله متسلی ومنبسط ایدوب مانند آب زلال روحك حیات ابدیه‌سنه وسیله اولور.

(٦٢)

فخو ضوافيه حفظا و اعتقادا تنالوا جنس اصناف المنال
[٦] [٧]

(مأل بيت)

اشبو منظومهٔ غرانك مطالعه‌سی ایله اکتفا ایتمیوب بلکه ازبر واعتقادینه همت اولنمق لازمدرکه انواع الطاف ربانیه و اصناف اعطاف صمدانیه‌یه نائلیت میسر اولسون.

[١] یسلی، تسلیه‌دن فعل مستقبلدر. تسلیه، کشف وتجلیه معناسنه‌در.

[٢] قلب‌که، فارسیده دل وترکیده کوکل تعبیر اولنور، مقلوبیت وقابلیت وسرعت خواطر وتلوّن سببی ایله متقلب اولدیغی ایچون قلب لفظی ایله تسمیه اولنمشدر صدرك یسارنده مودوع صنوبری‌الشکل مضغه‌در انکله قائم اولان لطیفهٔ ربانیه‌که بصیرت لفظی ایله تعبیر اولنور قلب دخی اطلاق اولنور «لایسعنی ارضی وسمائی و لکن یسعنی قلب عبدی المؤمن التقی الوراع» حدیث قدسیسی موجبنجه طرف حقدن «سعه» ایله موصوف اولان اشیانك اعظمیدر ونفس انسانی‌یه متعلق روح حیوانی‌نك معدنی‌در حکما اکا نفس باطنه وروح باطنه اطلاق ایدرلر بعض محققین طرفندن قلبك یدی طبقه‌سی اولدیغی بیان بیورلمشدر. طبقهٔ اولی (صدر) درکه محل‌وسواسدر. طبقهٔ ثانیه (قلب) درکه محل ایمان در. طبقهٔ ثالثه (شغاف) درکه محل محبت خلق‌در. طبقهٔ رابعه (فؤاد) درکه محل رؤیت حق‌در. طبقهٔ خامسه (حبة القلب) درکه محل محبت حق‌در. طبقهٔ سادسه (سویدا) درکه محل علوم دینیه‌در. طبقهٔ سابعه (مهجه) درکه محل تجلیٔ صفات‌در.

[٣] روح، را حرفنك فتحی ایله راحت معناسنه‌در.

[٤] روح، را حرفنك ضمی ایله حیات معناسنه‌در.

[٥] زلال، قطعا متغیر اولمیان عذب و صافی صویه دینور. ناظم علیه الرحمه اشبو منظومه‌سنی قلوب جاهله‌یه دفع عطش جهالتله ایراث حیات و یاخود قلوب عالمه‌یه ابقای حیاتده آب زلاله تشبیه المشدر.

[٦] خوضوا، خوض لفظندن فعل امردر «خوض» شروع ایتمك معناسنه‌در.

[٧] منال، عطا واحسان معناسنه‌در. اصنافك مناله اضافتی خاتم‌فضه قبیلندن‌در. جنس‌تعبیرنده مبالغه اولدیغی ظاهردر زیرا توحید وایمان جملهٔ عطایای آلهیه‌یه وسیله‌در.

(٦٠)

لقـد البست للتوحيـد نظما [١] بديع الشكل [٢] كالسحر [٣] الحلال

(مآل بيت)

توحيد حضرت واحـد بيچون چرایه شکل وهیئتی بدیع وزیبا وسحر حـلال آسا دلربا اولان خلعت نظم الباس ایله تزیین وترصیع ایلدم دیمکدر.

---

[١] نظم، منظوم معناسنه‌در.
[٢] شکل، برشیئی حدودی ایله محیط اولان هیئته اطلاق اولنور.
[٣] سحر، سین حرفنك فتحی وحا حرفنك سکونی وفتحی ایله وکذلك سین حرفنك ضمی ایله لغت‌در. آق‌جکره دینورکه رئه دخی دینور. جمعی، سحور واسحار کلور. سحر، جادولق معناسنده دخی استعمال اولنور . سحر، اوچ وجه اوزره‌در بریسی محض خداع وتخیلات‌درکه حقیقتی یوقدر . شعبده وکوز باغجیلق تعبیر اولنور خفت ید وسرعتدن نشأت ایدر . دیکری شیاطینـه تقرب سببی ایله بعض مرتبه معاونتلرینی استجلاب ایله اولور. اوچنجیسی العیاذ بالله ارتکاب کفر ایله افسون ایدرك صور و طبایعی کویاکه تغییر ایدرلر مثلا بعض ادمی حمار ایدرلرکه بو دخی کرچه مؤثردر لکن ، حقیقتی یوقدر مسحور اولان ادم، کندوسنی حمار قیاس ایدر . هرحالده سحرك وقوعی واردر نته‌کیم «سورهٔ معوذتین» اولبابده‌شرف‌نازل اولدیغی معلومدر. سحر، شرعاً مذموم وحرام‌در. بعض علمای کرام حضراتنك بیانه‌کوره سحر کلمه‌سنك ایکی معناسی واردر. بریسی ، باطلی صورت‌حقده اظهار ودیکری بعض‌معجز ومحیر اولان علم وعمل ایله نفوس شخصیه‌ده تأثیردر تأثیر مذکور، یا مسحور اولان شخصك عقلنی سلب ویاخود قوتنی اخذ ویاخود طبیعتنی تنفیر ایله اولور. ایکی‌نوعی دخی شرعاً حرام‌در. لکن بعض بلیغ وبدیع‌کلامه اطلاق اولنورکه بوده اومثللوکلامك غرابت وبداعتی نفوسده مؤثر اولوب طباع و قلوب‌بی اختیار مشتمل ومجذوب اولمق علاقه‌سی ایله‌در. نته‌کیم «ان من‌البیان لسحرا » حدیث شریفنده واقع‌اولمشدر. ناظم مرحوم حضرتلری سلاست الفاظ وعذوبت عبارات وحسن نظم وترتیب ایله بی‌اختیار کندوسنه قلوبك مصطاد ومنقاد اولدیغی جهتله منظومهٔ مبارکه‌سنی ابتدا سحره تشبیه وبعـده حلال ایله توصیف بیورمشدر . زیرا مطلق سحره تشبیه ایلسه حرام اولان سحرك ذهنه متبادر اولمسیله طباع اسلامه تنفر حاصل اولور ایدی . لکن حلال ایله موصوف اولدقده اتیان مثلنـدن غیری معجز اولدیغنی افاده مراد اولدیغی مستبان اولمغله هرکس شوق درون ایله راغب اولور .

(٥٧)

ومرجوّ شفاعة اهل خير [١] لاصحاب الكبائر كالجبال [٢]

(مأل بيت)

انبیای عظام علیهم الصلوة والسلام حضراتی ایله اولیای کرام وعلمای ذوی الاحترام حضراتنك وسائر اخیارك روز قیامتده جبال کبی کناه کبائر مرتکبلرینه شفاعت ایدوب مستحق اولدقلری عذاب وعقابدن تخلیصه وسیله اوله‌جقلری مأمولدر.

(٥٨)

وذو الایمان لایبقی مقیما بشوم [٣] الذنب فی دار اشتعال [٤]

(مأل بیت)

ذنوب کبیره صاحبی اولان کمسنه من غیر توبة فوت اولوب شئامت عصیانی سببی ایله جهنمه داخل اولسه کفّار کبی ابدی قالیوب لامحاله خروج و جنته دخول و ولوج ایلیه‌جکدر.

(٥٩)

وما المقتول مقطوعا علیه سوی ذا عند اصحاب الضلال

(مأل بنت)

مقتول اولان میتك اجلی منقطع دکلدر. یعنی قتل اولنمسه‌ده او زمانده فوت اولوب اولمیه‌جکی مقطوع ومعین دکلدر.

[١] مرجوّ، رجا لفظندن اسم مفعولدر.
[٢] کبائر، قتل نفس وزنا وشرب خمر وامثالی بیوك کناهلردن عبارتدر.
[٣] شوم، سعادتك ضدی اولوب اغورسزلق معناسنه‌در.
[٤] اشتعال، علولنمك معناسنه‌در. «دار اشتعال» لفظندن مراد، جهنمدر.

(٥٤)

حساب الناس بعدالبعث حق فکونوا بالتحرّز [١] عن وبال [٢]

(مآل بیت)

نفخهٔ ثانیه ایله جمله موتا دیریلوب عرصهٔ محشرده هر کس اقوال و افعالندن حساب اولنمق حقدر اعتقادی واجبدر وخلاف شریعت غرا اعمالدن احتراز ایلمك لازمدر.

(٥٥)

ویعطی الکتب بعضا نحو [٣] یمنی و بعضا نحو ظهر و الشمال

(مآل بیت)

بعد البعث هر کسك خیر وشری محتوی دفتر اعمالیکه ایام حیاتنده قید وتحریره مؤکل اولان کرام کاتبین ملکلری ثبت ایلمشلرایدی او دفترلر مؤمنلرك صاغ جانبلرندن وکفّارك ارقه وصول جانبلرندن ویرلمسی حق و واقعدر.

(٥٦)

وحق وزن اعمال وجری علی متن [٤] الصراط بلااهتبال [٥]

(مآل بیت)

عرصهٔ محشرده هرکسك خیر وشر عمللری وزن اولنمق حقدر. کذلك جملهٔ عبادك جهنّم اوزرینه ممدود اولان صراط اوزرندن مرور ایتملری حق و واقعدر.

---

[١] تحرز، لغتده صاقنمق معناسنه‌در.

[٢] وبال، واو حرفنك فتحی ایله عبد جهتندن اولان گناهدر ظلم وقتل کبی.

[٣] نحو، ظرف اولوب جهت معناسنه‌در.

[٤] متن، ظهر یعنی ارقه معناسنه‌در.

[٥] اهتبال، کذب معناسنه‌در.

(٥٢)

وفى الاجداث عن توحيد ربى [١] سيبلى كل شخص بالسؤال [٢]

(مأل بيت)

جمله انسان فوت اولوب قبره دفن اولندقدن صكره لامحاله توحيد الهى‌دن سؤال اولنه‌جقدر.

(٥٣)

وللكفّار والفسّاق بعضا عذاب القبر [٣] من سوء الفعال [٤]

(مأل بيت)

نفخهٔ اولايه قدر جميع كفّار عذاب برزخه كرفتار وبو حال من غير توبةٍ وفات ايدن بعض عصاة مؤمنين حقنده دخى دركار اولور.

---

[١] اجداث، «جدث» لفظنك جمعى‌در. «جدث، جيم و دال حرفلرينك فتحه حركه‌لرى ايله قبر معناسنه‌در.

[٢] سيبلى كلمه‌سنده‌كى سين حرفى ادات استقبالدر. يبلى «بلا» لفظندن فعل مستقبل مجهول‌در. «بلا» لفظى امتحان معناسنه‌در.

[٣] معلوم اولديغى اوزره اهل‌سنّت متفق‌دركه قبرده سؤال وجملهٔ كفّاره وبعض عصاته عذاب واقعدر. اهل سنتك دليلى «القبر روضة من رياض الجنة اوحفرة من حفر النيران» و«نعوذ بالله من عذاب القبر» و«استنزهوا من البول فان عامة عذاب القبر منه» و«ان الميت ليعذب ببكاء اهله عليه» حديث شريفلرى‌در ورسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرى بركون ايكى قبر اوزرينه اوغرايوب «انهما ليعذبان وما يعذبان فى كبيرة بل لان احد هما كان لايستنزه من البول والآخر كان يمشى بالنميمة» بيورمشلردر.

[٤] فعال كلمه‌سى فا حرفنك كسرى ايله شرده وفتحى ايله خيرده استعمال اولنور.

(٥١)

وللدعـوات تأثير بليغ [١] وقد ينفيه اصحاب الضلال [٢]

(مآل بيت)

صلحا و زهّاد وعامهٔ مؤمنينك احياء و اموات حقنـده دعالری مؤثر و اثار منـافعی متواصل‌در. لكن معتزله طائفه‌سی انكار ايدرلر.

---

[١] دعوات، عين حرفنك فتحی ايله «دعوة» لفظنك جمعی اولوب دعا معناسنه‌در. علمای كرام حضراتی طرفنـدن بيان بيورلديغی اوزره بعضاً اثر دعانك فی الحال ظهور ايتامسی وجوه عـديده‌يه مبنی‌در . (وجه اوّل) اجابت ، لامحاله حاصل‌در . زيرا اجابت دعا، قضـای حاجتك غيری‌در زيرا اجابت دعا ، عبد يارب ديدكده حضرت حقك لبيك ياعبد قول شريفنـدن عبارتدر بوايسه هرموحّد ايچون موعود وموجوددر. وقضای حاجت، اجابتك لازمی‌دركه مسئولی اعطا ايلمكدر. بوايسه فی‌الحال وبعضاً فی المآل اولور. (وجه آخر)، اجابت، جهت واحده ايله اولمز بلكه جهات عديده ايله اولور نتـه‌كيم « لاترد دعوة المسـلم الا لاحدی ثلث اما ان يعجل له فی الدنيـا واما ان يؤخر فی الآخره واما ان يصرف من السوء بقدر مادعی » حديث شريفی اكا دال‌در. (وجه آخر) ، اجابت دعا، هرنقدر « اجيب دعوة الداع اذا دعان » كريمه‌سـنده مطلق ايسه‌ده «بل اياه تدعون فيكشف ماتدعون اليـه انشاء » آيت كريمه‌سـنده مشيته تعليق ايله مقيد اولمغله مطلق مقيده محمول اولور . (وجه آخر) اجابت الٓهی، اجابت عبد ايله مشروطدر نته‌كيم «فليستجيبوالی وليؤمنوابی» آيت كريمه‌سی اكا دلالت ايدر . «فليستجيبوا عمـلا و ليؤمنوابی اعتقادا» عباره‌سی ايله تفسـير اولنمشـدر . ايمدی بوصفت ايله موصـوف اولان مرد، تحريك شـفه ايلديكی آنده دعاسی مستجـاب اولور. امام جزری عليه رحمة الباری حضرتلری طرفنـدن تحقيق وبيان بيورلديغی اوزره دعانك اجابتی خصوصـنده شروط عديده اولوب شروط مذكوره، مأكولات ومشروبات وملبوسات ومكسوباتده حرامدن اجتناب واخلاص وتنظيف لباس وتطهر ووضوء واستقبال قبله ودیز اوزره قعود ونافله نماز وتقديم عمل صالح وحمد وثنا وصلوات شريفه ورفع يدين وتأدب وخشوع وتذلل واسماء حسنی ايله سؤال وانبيـای عظام عليهم الصلوة والسلام حضراتنه وعباد صالحينه توسل وخفض صوت وكناهه اعتراف وتوبه واستغفار وادعيـهٔ صحيحه اختيار وعزم واستحضار قلب ورغبت والحاح واجتهاد و تكرار ايله دعا واثم وقطيعهٔ رحمه عدم رجا وآخرنده تأمين واللری يوزه مسح وبنـه حمد وثنا وصلوات شريفه قرائت ايتمك كبی اموردن عبارتدر .

[٢] (ينفيه) نفی كلمه‌سندن فعل مستقبلدر.

(٤٩)

ودنيانا حديث والهيولى [١] [٢] عديم الكون فاسمع باجتذال [٣]

(مآل بيت)

دنيا كه اشبو عالم كون وفساددر، جميع اجزاسيله حادثدر. يعنى صكره‌دن وجوده كلمشدر وفلاسفه‌نك «هيولى» ديدكلرى‌كه اصل عالم اوله‌جقدر اصلى يوقدر. عديم وغيرموجوددر. بوكلامى آويزۀ كوش هوش ايلمك لازمدر.

(٥٠)

وان السُحت [٤] رزق مثل حِلٍّ [٥] وان يكره مقالى كلّ قال [٦]

حرام دخى حلال كبى رزقدر. سوق الهى ايله انسانه واصلدر. اهل اعتزال بوعقيده‌نك خلافنده‌در.

[١] دنيا، فلك قمرك ماتحتيدر. لكن نظم مذكورده مراد، اخرت مقابلى‌دركه اشبو عالم علوى وسفلى‌در وحدوث عدمدن وجوده خروجدر كافۀ اهل سنت عندنده جملۀ سموات وارضين ومافيها جميع اجزاسيله محدثدر معدوم ايكن ايجاد رب العالمين ايله موجود اولدى.

[٢] هيولى، ها حرفنك فتحى ويا حرفنك ضمى والف حرفنك قصرى ايله و «ابن قطاع» نقلى اوزره يای مضمومه‌نك تشديدى ايله دخى جائز اولمق اوزره لفظ يونانى اولوب قطن يعنى پموق معناسنه‌در. حكماى سلف طينت عالمه بالتشبيه هيولى اطلاق ايلديلر. پموق، اصل انواع ثياب اولديغى كبى سرشت عالم دخى اصل انواع صور كونيه‌در. بعدذا عالمك بذواتها و صفاتها حدوثنه اهل اسلام بووجهله استدلال ايلديلركه عالم دنيلان شى، اعيان واعراضدن عبارتدر (اعيان)، بنفسه قائم اولان شىٔدر جسم وجوهر كبى. (اعراض)، غير ايله قائم اولان شىٔدر حركت وسكون ولون وصوت كبى. اما اعيانك حدوثى ثابتدر.

[٣] اجتذال، فرح وسرور معناسنه‌در.

[٤] سحت، سين حرفنك ضمى ايله حرام معناسنه‌در.

[٥] حل، حا حرفنك كسرى ايله حلال معناسنه‌در.

[٦] «قال» كلمه‌سى «قلا» لفظندن اسم فاعل اولوب بغض ايدیجى معناسنه‌در. «مقال» ايله «قال» بيننده جناس ناقص واردر.

(٤٨)

وما المعدوم مرئيا وشيئا [١] لفقه [٢] لاح [٣] فى يمن الهلال [٤]

(مآل بيت)

معدومه حال عدمنده رؤيت آلهى تعلق ايلمز واكا «شى» لفظى دخى اطلاق اولنمز بو دعوايه هلالدن ظاهر اولان علم دليل اولور.

---

[١] مرئى، «رؤيت»دن اسم مفعول معناسنه‌در.

[٢] فقه، لغتده فهم وعلم معناسنه‌در.

[٣] لاح، ظهر معناسنه‌در.

[٤] هلال، ها حرفنك كسرى ايله بركيجه‌لك على‌قول ايكى كيجه‌لك يكى آيه دينور. ماه نو معناسنه ياخود اوچ كيجه‌يه قدر وياخود يدنجى كيجه‌يه قدر هلال اطلاق اولنور وهرآيك اخرنده يكرمى التنجى ويكرمى يدنجى كيجه‌لك آيه دخى هلال اطلاق اولنور ماعدايه يعنى مابينه قمر دينور. ناظم مرحومك رؤيت مسئله‌سنده هلالدن ظاهر اولان علم دليلدر بيورمسندن مقصدى شودركه هلال، قبل الطلوع معدوم اولمغله غيرمرئى اولوب طلوع ايلدكجه تدريجاً مرئى اولور قبل الطلوع مرئى اولمديغندن معلوم اولدى‌كه رؤيتك انتفاسى علتك و رؤيتدن اولان [شرطك يعنى وجودك انتفاسندن ناشى‌در و وجود شاهدده علت اولمغله غائبده دخى علت اولور زيرا شاهد و غائبده علتك تبدلى ممتنع‌در. معلوم اولديغى اوزره معدومك ايكى نوعى واردر بريسى «معدوم ممتنع» و ديكرى «معدوم ممكن» در. «معدوم ممتنع» وجودى ممتنع وعدمى واجب اوله شريك بارى واجتماع ضدين كبى. «معدوم ممكن» وجود وعدمى كندوسنه نسبتله مساوى اوله. نوع اوّله بالاتفاق رؤيت تعلق ايلمز وبالاتفاق شى اطلاق اولنمز. زيرا من كل الوجوه ثبوتى ممتنع‌در نوع ثانى‌يه قبل وجوده رؤيتك تعلقنده اختلاف واردر. اهل سنتك بيانه كوره معدوم ممكنه رؤيتك تعلق ممتنع‌در زيرا علت رؤيت، وجوددر وجود ايسه منتفى‌در كذلك حال عدم من حيث هوهو رؤيت وعدم رؤيت ايله متفاوت اولمز معدوم ممتنعه بالاتفاق رؤيتك تعلقى ممتنع اولنجه ممكن الوجود اولان معدومه دخى تعلقك امتناعى لازم اولور زيرا الحالة هذه او دخى معدوم‌در.

(٤٥)

ومن ينو ارتدادا بعد دهر … يصر عن دين حق ذا انسلال [١]

(مآل بيت)

نعوذبالله تعالى موقتاً ارتداد قصد ونيت ايدن كيمسه فى الحال ديندن چيقوب كافر اولور.

(٤٦)

ولفظ الكفر من غير اعتقاد … بطوع رد دين بالاغتفال [٢]

(مآل بيت)

بر كيمسه جهالتى سببى ايله كفر اولديغنى بيلميه‌رك طوع واختيارى ايله العياذبالله بر كلمهٔ كفر تفوه ايلسه اول كيمسه دائرهٔ اسلامدن چيقوب ظلمت آباد كفره داخل اولور .

(٤٧)

ولايحكم بكفر حال سكر [٣] … بما يهذى [٤] و يلغو [٥] بارتجال [٦]

(مآل بيت)

كيفيت خمر ايله سرخوش اولان كيمسه‌يه حال سكرنده كلمهٔ كفر تفوه ايلسه كفرى ايله حكم اولنمز .

[١] انسلال، خفيةً چيقمق معناسنه اولوب تركجه‌ده صيبرلمق لفظى ابله تعبير اولنور.

[٢] اغتفال، افتعال وزننده غفلت لفظندن مشتق‌در.

[٣] سكر، اول برحالت‌دركه شارب ايله عقلى بيننه عارض اولور. بعض قوله كوره سكر، بر سروردركه بعض اسبابنه مباشرتله عقله غالب اولوب انسانى موجب عقلى ايله عملدن منع ايدر. حد سكرى، امام اعظم وهمام افخم حضرتلرى ارضى سمادن ورجلى مرأه‌دن تميز ايده‌مامكدن عبارت اولمق اوزره بيان بيورمشدر . امامين حضرتلرى كلامك مختلط اولوب مستقيم اولمامسى ايله تفسير بيورمشلردر. ايكى مرجعك بيانى بردر. سكرانك وجه مشروح اوزره عدم كفرى استحسانى‌در. قياس اولان كفرى‌در. وجه استحسان بودركه سكران، اول هذيان ايله كفرى قصد واعتقاد ايلديكندن بشقه عقلنده نوع خلل عارض اولمشدر .

[٤] يهذى، هذيان لفظندن مشتق فعل مستقبل معلوم‌در . هذيان، ساقط الاعتبار اولان كلام، ياخود كلام فاحش معناسنه‌در.

[٥] يلغو، لغو لفظندن فعل مستقبل‌در. (لغو)، عبث وبيهوده اولان كلام معناسنه‌در.

[٦] ارتجال، من غير تفكر تكلم ايتمك معناسنه‌در.

(٤٢)

وماايمان شخص حال بأس   بمقبول لفقد الامتثال

[١]

(مأل بيت)

معاينهٔ عذاب وقتنده حادث اولان ايمانكه «ايمان بأس» و«ايمان يأس» دينور، مقبول دكلدر. يعنى ايمان يأس صاحبى اولان كيمسه عندالله مؤمن اولمز. زيرا مقدما امر آلهى‌يه امتثال ايدوب ايمان ايلمامشدر.

(٤٣)

وما افعال خير فى الحساب   من الايمان مفروض الوصال

(مأل بيت)

وصالى مفروض اولان «صوم» و«صلوة» كبى اعمال حسنه، ايماندن محسوب دكلدر.

(٤٤)

ولايقضى بكفر وارتداد   بعهر او بقتل و اختزال

[٢]   [٣]   [٤]

(مأل بيت)

بر كيمسه‌يه محظورات شرعيه‌دن اولان زنا وقتل نفوس وغصب اموال كبى افعال منهيه ارتكاب ايله كفر و ارتداد حكم ايتمك جائز دكلدر.

[١] بأس، شدت ومضرت وعذاب معنالرينه‌در.

[٢] كفر، لغتده ستر و انكار معنالرينه‌در. اهل كفر، حق ستر و انكار ايلدكلرى ايچون كافر ايله تسميه اولنور. عرف شرعده، ايمان شانندن اولان كمسنه‌نك عدم ايماننه اطلاق اولنور. بوحالده ايمان ايله كفر بيننده تقابل العدم و الملكه اولور. كفر، واجب الايمان اولنلرى انكار ايتمكدن عبارت اولمق ذهابنده بولنانلرك كلامنه كوره بين الكلمتين تقابل وتضاد اولور. كفران، اكثريا نعمتده استعمال اولنوركه شكر مقابلى‌در. كفور، انكار دينده وانكار نعمتده‌ده استعمال اولنور. كفر، قول و فعل ايله دخى اولور. ايمان كلمه‌سنى معرفت لفظى ايله تفسير ايدنلره كوره كفر، جهل بالله اولور. ايمان كلمه‌سنى طاعات لفظى ايله تفسير ايدنلره كوره كفر، معاصيدن عبارت اولوركه طائفهٔ خوارج اومسلكه ذاهب‌در.

[٣] عهر، عين مهمله‌نك فتحى وهانك سكونى ايله زنا معناسنه‌در.

[٤] اختزال، انقطاع معناسنه اولمغله نظم مذكورده «اختزال» دن مراد، قطع اعضا وغصب اموال كبى ظلم وجنايت‌در.

(٤٠)

و ایمان المقلّد ذو اعتبار [١] [٢] بانواع الدلائل کالنصال [٣]

(مآل بیت)

مقلّد اولان مؤمنك ایمانی معتبر واعتباری ادلّهٔ قاطعهٔ نافذه ایله مدلّل ومبرهن‌در.

(٤١)

وما عذر لذی عقل بجهل [٤] [٥] بخلّاق الاسافل والاعالی [٦] [٧]

(مآل بیت)

عاقل وبالغ اولان کیمسه جهلی سببی ایله معرفت آلهی‌دن محروم اولسه حضور رب العالمین‌ده اوکیمسه‌نك عذری قرین قبول اولمز.

---

[١] ایمان، لغتده مطلقا تصدیق معناسنه در. امن کلمه‌سندن افعالدر. اکا ایمان ایتدی دیمك، انی تکذیب ومخالفتدن امین ایتدی دیمك اولمغله تصدیق، حاصل معنا اولور.

[٢] مقلد، تقلیددن اسم فاعلدر.

[٣] نصال، نصل لفظنك جمعی‌در. «نصل» اوق دمیرینه اطلاق اولنور.

[٤] عذر کلمه‌سنك اوچ معناسی واردر. بریسی «فعل معهودی بن ایشله‌دم» دیمکدر. دیکری «فعل معهودی شو سبب ایله ایشله‌دم» دیمکدر ودیکر بریسی دخی «فعل معهودی ایشله‌دم لکن من بعد ایشله‌مم» دیمکدر. نظم مذکورده مراد، معنای ثالث‌در.

[٥] عقل، لغتده منع وقید معنالرینه در. عرفده بر نور روحانیدرکه انکله علوم ضروریه ونظریه ادراك اولنور.

[٦] اسافل، اسفل لفظنك جمعی‌در. «اسافل»دن مراد قمرك فلك ماتحتی‌در.

[٧] اعالی، اعلی لفظنك جمعی‌در. «اعالی»دن مراد، فلك قمرك مافوقی‌در.

(۳۸)

و للصديقـة الرجحان فاعلم   على الزهراء فى بعض الخلال
[۱] [۲] [۳]

(مآل بيت)

ام المؤمنين زوجهٔ سيد المرسلين «حضرت عائشـه» رضى الله تعالى عنها حضرتلرى بعض خصالده «فاطمة الزهراء» رضى الله تعالى عنها حضرتلرندن ارجحدر.

(۳۹)

ولم يلعن يزيدا بعـد موت   سوى المكثار فى الاغراء غال
[٤] [٥] [٦]

(مآل بيت)

سلفدن بركيمسه «يزيد بن معاويه» حقنده لعنت ايلمدى انجق حدى تجاوز ايدن رفضه وخوارج كبى بعض اشخاص لعنت ايلديلر.

---

[۱] صديقه، ام المؤمنين «حضرت عائشه» رضى الله تعالى عنهانك لقب شريفلريدر.
[۲] زهراء، ام رسول الله صلى الله تعالى عليـه وسلم «حضرت فاطمه» رضى الله تعالى عنهانك لقب شريفلريدر. وجوه تلقيبات، «حضرت صديقه» رضى الله تعالى عنهانك خدمت نبويده كمال صداقتندن و «حضرت فاطمه» رضى الله تعالى عنهانك اشراق جمال تابدارلرى اولمسندن عبارت اولوب تفصيلى، كتب سير وتواريخده مسطور ومذكوردر.
[۳] خلال، خصال معناسنه‌در.
[٤] لعن، لغتده طرد معناسنه‌در. اصطلاحده برشخصى حضرت حقك رحمت آلهيه‌سندن طرد وتبعيد ايلمك معناسنده استعمال اولنور.
[٥] مكثار، مفعال وزننده كثرتدن مبالغه معناسنى مفيد اولوب «قوّال» معناسنه‌در. «قوال» چوق سوزلى كيمسه ديمكدر.
[٦] غالى، غلو لفظندن مأخوذ اسم فاعلدر. «غلو»، حـدى تجاوز ايتمك، «غالى» حـدى تجاوز ايديجى ديمكدر.

(۳٥)

وللفاروق رجحان وفضل [۱] على عثمان ذى النورين [۲] عال

(مآل بيت)

فاروق اعظم عمر بن الخطاب رضى الله تعالى عنه حضرتلرى دخى عثمان بن عفان رضى الله تعالى عنه حضرتلرندن ارجح وافضلدر.

(۳٦)

وذو النورين حقاً كان خيرا من الكرّار [۳] فى صف القتال

(مآل بيت)

«عثمان بن عفان» رضى الله تعالى عنه حضرتلري دخى حيدر كرّار «على بن ابى طالب» رضى الله تعالى عنه حضرتلرندن افضلدر.

(۳۷)

وللكرّار فضل بعد هذا على الاغيار طُرّا لاتبال

(مآل بيت)

«امام على» رضى الله تعالى عنه حضرتلرى دخى سائر صحابۀ كرام رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتندن افضلدر. بو بابده بعض كيمسه‌لرك كوناكون اقوالنه توجيه سامعۀ اعتبار اولنمز.

---

[۱] فاروق، فرق لفظندن مأخوذ صيغۀ مبالغه‌در «حضرت عمر» رضى الله تعالى عنه، قضاياده حق وباطلك بيننى فرق ايلديكى جهتله «فاروق» ايله ملقب اولمشدر.

[۲] ذى النورين، ايكى نور صاحبى ديمكدر. «حضرت عثمان» رضى الله تعالى عنه، رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينك كريمۀ محترمه‌لرى «رقيه» و «ام كلثوم» رضى الله تعالى عنهما حضرتلرينى تزوّج ايلكله «ذى النورين» ايله ملقب اولمشدر.

[۳] كرّار، كر لفظندن مأخوذ صيغۀ مبالغه‌در. (كر) لفظى حمله وصولت معناسنه‌در. حضرت على رضى الله تعالى عنه، بغايت شجيع وجنكاور اولمغله كرّار ايله ملقب اولدى.

(٣٢)

كرامات الولى بدار دنيا [١] [٢] لها كون فهم اهل النّوال

(مآل بيت)

دار دنيـاده اولياء الله يدلرنده ظهور ايدن خارق عاده كرامتلر حق وثابت‌در. زيرا اوليای كرام، مظهر الطاف مخصوصۀ ربانيه‌در.

(٣٣)

ولم يفضل ولى قطّ دهراً نبيّا او رسولا فى انتحال [٣]

(مآل بيت)

اوليای كرام، رسل وانبيای عظام عليهم الصلوة والسلام درجه‌سنه قطعاً بالغ دكلدر.

(٣٤)

و للصـديق رجحان جلى على الاصحاب من غير احتمال

(مآل بيت)

اقدم خليفۀ رسول الله اولان ابوبكر الصديق رضى الله تعالى عنه حضرتلرى سائر اصحاب كرام حضراتندن ارجح وافضل‌در. افضليتى شك واحتمالدن عارى اوله‌رق قطعى الثبوت‌در.

[١] كرامات، كرامت لفظنك جمعى‌در. دعوای نبوته مقارن اولمديغى حالده طرف اوليـادن خارق العاده اولان امرك ظهورى‌در. ايمانه وعمل صالحه مقرون اولمزايسه استدراج تعبيراولنور. دعوای نبوّته مقرون اولور ايسه معجزه‌در. سحر، نفوس خبيثه اصحابندن ظهور ايتمكله «كرامت» دن مفترق اولور.

[٢] ولى لفظى، «ولى» وياخود «ولايت»دن مأخوذ اولوب قريب ومحب معناسنه‌در. اصطلاحده ممكن اولديغى مرتبه عارف بالله وعارف صفات الله اولوب طاعاته مواظب ومعاصيدن مجتنب ولذّات وشهوات حيوانيه‌دن معرض اولان ذات شريفه اطلاق اولنور.

[٣] انتحال، شرف معناسنه‌در.

(٣٠)

وذو القرنين لم يعرف نبيّا [١]	كذا لقمان فاحذر عن جدال [٢]

(مأل بيت)

ذوالقرنين ولقمان حضرتلرينك نبوّتلرى ثابت اولمديغندن نبوّتلرى خصوصنده مجادله‌دن كف لسان ايدوب علم الهى‌يه احاله ايلك اسلمدر .

(٣١)

وعيسى سوق يأتى ثم يتوى [٣]	لدجال شـقى ذى خبـال [٤]

(مأل بيت)

علامت قيامت اولمق اوزره محمد مهدى خروج ايدوب بعـده دجّال ظهور وقرق كون شرق وغرب عالمده نشر شرارهٔ فساد ايلدكدن صكره حضرت عيسى عليه الصلوة والسلام آسماندن آيت سيف كبى نازل اولوب اول شقىٔ فتّانى اهلاك ايليه‌جكدر .

[١] ذوالقرنين، لقب اسكندردر واسكندر ايكى پادشاهدر . بريسى رومى و بريسى يونانيدر . اسكندر رومى، «قاتل دارا بن بهمن اسفنديار» دركه صاحب خضر عليه‌السلامدر. اسكندر يونانى، فيلفوس اوغلى‌دركه صاحب ارسطودر. محل اختلاف اولكى ذاتدر يعنى پيغمبر وياخود ولى‌مى‌در ديو اختلاف اولندى . حضرت ذو القرنين ايله حضرت لقمانه متعلق معلومات تفصيليه كتب تفاسير شريفه ايله كتب تواريخده مسطور ومحرردر.

[٢] جدال، مجادله معناسنه‌در .

[٣] عيسى، لفظى بعض روايته كوره سريانى وبعض روايته كوره عبرانى‌در. «علامهٔ زمخشرى» «كشاف» ده حضرت عيسى عليه السلامك اصل اسمى « ايشـوع » اولمق اوزره بيان ايلمشـدر . صاحب « تيسـير » « موشى » كبى شين معجمه ايله عيشى اولوب عربى‌يه نقل اولندقده شين حرفنك نقطه‌لرى اهمال اولنديغنى بيان ايلمشدر. معناسى سيد ياخود مبارك ديمكدر.

[٤] دجّال، دجل لفظندن مأخوذ اولوب كذّاب وسحّار معناسنه‌در .

(٢٧)

وحق امر معراج وصدق ففیه نص اخبـار عوالی
[١] [٢]

(مأل بیت)

حضرت رسول اللهك خصیصهٔ معراجی ثابت ومتحقق وواقعه مطابق‌در. زیرا ثبوتی بابنده متواتر ومشهور کبی اخبار عالیه منصوص‌در.

(٢٨)

و انّ الانبیـاء لفی امان [٣] عن العصیان عمداً وانعزال

(مأل بیت)

انبیای عظام علیهم الصلوة و السلام حضراتنـك جمله‌سی بالقصد صدور ایدن کفر ومعاصیدن معصوم ومصون ومنصب والای نبوّتدن معزول ومهجور اولمقدن مأمون‌در.

(٢٩)

و ماکانت نبیـا قطّ انثی ولا عبد وشخص ذو افتعال

(مأل بیت)

انبیای‌عظام علیهم الصلوة والسلام حضراتی قطعاً انثی دکلدر. یعنی نسوان طائفه‌سندن و عبد جنسندن قطعاً پیغمبر کلمز وپیغمبر ساحر و مشعوذ اولمز.

[١] نص، لغتده تصریح معناسنه‌در.
[٢] عوالی، عالیـه یاخود عالی لفظلرینـك جمعی‌در. زیرا صفت اولان فاعل، ذوی العقولك غیریده اولور ایسـه «فواعل» وزنی اوزره قیاسی جمعلنور.
[٣] امان، امن معناسنه‌در.

(٢٤)

وختم الرسل بالصّدر المعلّى [١] نبيّ هاشميّ ذي جمال

(مآل بيت)

حضرت محمد عليه الصلوة والسلام خاتم الانبيا و المرسلين اولەرق نبوّت و رسالت ذات رسالتپناهيلريله ختام بولمشدر .

(٢٥)

امام الانبياء بلا اختلاف [٢] وتاج الاصفياء بلا اختلال [٣]

(مآل بيت)

شاه سرير اصطفا عليه ازكى التحايا حضرتلرى امام انبيا وپيشواى اصفيادر .

(٢٦)

وباق شرعه فى كلّ وقت [٤] الى يوم القيمة و ارتحال

(مآل بيت)

رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينك شريعت سمحا وملت بيضالرى نسخ وتبديلدن عارى والى يوم القيامه باقىدر .

[١] صدر، هرشيئك مقدّم واوّلنه دينور. سينه يعنى كوكس معناسنده دخى استعمال اولنور.

[٢] امام، مقتدابه معناسنەدر.

[٣] آصفياء، صفى لفظنك جمعىدر . (صفى) كلمەسى صفات ذميمەدن مبرّا وكدورات نفسانيەدن معرّا اولان ذات عاليقدره اطلاق اولنور . نظم مذكورده اصفيادن مراد ، ملائكهٔ كرام واولياى ذوى الاحترام حضراتىدر .

[٤] شرع، لغتده اظهار وبيان وطريق معنالرنده مستعملدر . بعده وضع الهى ايله موضوع وانبياى كرام عليهم الصلوة والسلام حضراتندن برنبىّ ذيشان ايله ثابت اولان طريقده استعمال اولندى.
بعض علماى كرام حضراتنك بيانه كوره ابنياى كرام عليهم الصلوة والسلام حضراتندن ثابت اولان (طريق مخصوصه) مابەالجزا اولمق حيثيتى ايله «دين» واجتماع حيثيتى ايله «ملت» وواجب الاذعان اولمق حيثيتى ايله «ايمان» وتسليم اولمق اعتبارى ايله « اسلام » و زلال كالنه متعطشينك ورودى اعتباريله «شريعت» وجبريل عليه السلام حضرتلرينك اسم شريفلرى ناموس اولمغله حضرت جبريل عليه السلام واسطەسيله وارد اولديغى اعتباريله «ناموس» اطلاق اولنور.

(۲۱)

فینسـون النعیم اذا رأوه   فیاخسران اهل الاعتزال

(مأل بیت)

مؤمنین مکرّمین دار السرورده لقای شرف التقای ربانی ایله مسرور و استفاضهٔ نور حبور ایله پرسرور اولدقده جنتك جملهٔ نعم ابدیه‌سنی خاطرلرندن فراموش ایدرلر. زیرا جنت و جنتك جملهٔ لطائف ونعمتی دیدار الهی‌یه نسبةً نیر اعظمه مقابل ذرّه وغیرمتناهی اعداده محاذی مرّه مثابه‌سنده‌در . اهل اعتزال، رؤیتی انکار ایدر.

(۲۲)

ومااِن فعل اصلح ذوافتراض [۱]   علی الهادی المقدّس ذوالتعالی [۲]

(مأل بیت)

حق سبحانه وتعالی حضرتلری اوزرینه عبادی ایچون اصلح اولان شیلری اراده وخلق ایلمك واجب دکلدر . زیرا حق تعالی حضرتلری فاعل مختاردر.

(۲۳)

وفرض لازم تصدیق رسل [۳]   و املاك [٤] کرام [٥] بالنوال [٦]

(مأل بیت)

عاقل وبالغ اولان مکلف اوزرینه وحدانیت آلهیه‌یه ایمان ایتمك فرض اولدیغی کبی رسل وانبیای عظام ایله ملائکهٔ کرامه دخی ایمان ایلمك فرض‌در .

[۱] ذوافتراض، صاحب وجوب معناسنه‌درکه واجب تأویلنده‌در .

[۲] ذوالتعالی، رفعت وعظمت صاحبی دیمکدر .

[۳] رسل ، رسول کریمهٔ شریفه‌سنك جمعی‌در. تصدیق انبیاده تعیین عدد لازم دکلدر. اکرچه بعض قوله کوره انبیای عظام یوز یکرمی درت بیك و رسل کرام علیهم الصلوة والسلام حضراتی اوچ یوز اون اوچ ذوات فخامدن عبارت اولمق اوزره مروی ایسه‌ده بونده قطعیت یوقدر.

[٤] املاك، ملك لفظنك جمعی‌در .

[٥] کرام، کریم لفظنك جمعی‌در. مکرّم معناسنه‌در .

[٦] نوال، عطا ونصیب معناسنه‌در .

(١٨)

لاهل الخير جنات ونعمى [١] وللكفار ادراك [٢] النكال [٣]

(مآل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلری اهل خیری یعنی مؤمن مطیعی جنت ونعمت ایله اثابه وتنعیم وکفاری درکات جحیم ایله تعذیب وتنقیم ایدر .

(١٩)

ولايفنى الجحيم ولاالجنان وما اهلوهما اهل انتقال

(مآل بيت)

جنان و نیران الآن موجوددر. اوزرلرندن احوال خالیه مرور ایتمکده‌در. جنت وجهنم وسکانی فناپذیر اولمدیغی کبی محال اخرایه دخی انتقال ایتمیوب صفت خلود وتأبید ایله متصف‌در.

(٢٠)

يراه المؤمنون بغير كيف وادراك وضرب [٤] من مثال

(مآل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلری جنتده مؤمنین مکرّمینه عرض دیدار ایدر . مؤمنین دخی کنه وحقیقتنی غیر مدرك و صور مخلوقه‌دن بر صورته مشابهتسز اوله‌رق جمال خدای لایزالی رؤیت شرفی ایله شرفیاب اوله‌جق‌در .

[١] «نعمى» لفظی نون حرفنك ضمی وقصر ایله نعمت معناسنه‌در. «بشرى» و «رجعى» لفظلری بشارت ورجوع معنالرینه اولدیغی کبی.

[٢] ادراك، درك لفظنك جمعی‌در. «درك» لفظی «دال» و «را» حرفلرینك فتحه حرکه‌لری ایله حفرهٔ نیراندن برحفره یاخود طبقات ناردن برطبقه‌در .

[٣] نکال، عقوبت معناسنه‌در.

[٤] ضرب، نوع معناسنه‌در.

(١٥)

ومستغن الهى عن نساء   واولاد اناث او رجال
[١]

(مآل بيت)

حضرت خالق بیهمتا تعالى شانه عن الاشياء، زوجه اتخاذندن واولاد توليدندن منزه ومبرّادر:

(١٦)

كذا عن كل ذى عون ونصر   تفرّد ذو الجلال وذو المعالى
[٢]   [٣]

(مآل بيت)

حق سبحانه و تعالى حضرتلرى ذات و صفاتنده واحد و ملك و قدرتنده و جلال وعظمتنده منفرددر انفاذ اوامر واحكامنده معين وناصره محتاج دكلدر. جملهٔ مخلوقات جميع ازمنه و امكنه‌ده جناب خالق تعالى حضرتلرينه مفتقر و محتاجدر احتياج علامت عجزدر حق سبحانه وتعالى عجزدن منزه اولوب قادر وغنى و قيّومدر .

(١٧)

يميت الخلق قهرا ثم يحيي   فيجزيهم على وفق الخصال
[٤]   [٥]

(مآل بيت)

حضرت قادر بيچون جل شانه، مجموع خلقى على سبيل القهر والغلبه افنا و اعدام ايدوب بعده جمله‌سنى احيا وعرصهٔ قيامتده عمللرينه موافق جزا ايدر .

[١] اولاد، ولد لفظنك جمعى‌در . «ولد» لغة وشرعاً ذكور واناثه شاملدر .
[٢] عون ونصر، ياردم معناسنه‌در ،
[٣] معالى، «معلات» لفظنك جمعى‌در. «معلاة» علوّ وشرف معناسنه‌در.
[٤] خلق، مخلوق معناسنه‌در.
[٥] خصال، خصلت لفظنك جمعى‌در.

(١٣)

وما التشبيه للرحمن وجها فصن عن ذاك اصناف الاهال
[١] [٢]

(مأل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرى ذاتاً وصفةً مخلوقنه مشابه دكلدر. دليل عقلى ونقلى ايله اهل اسلامك بواعتقاد اوزرينه ثباتنه سعى واهتمام ومشبّهه طائفه‌سى كبى باديهٔ تشبيهده سركردان اولماملرى خصوصنه اقدام ايله.

(١٤)

ولا يمضى على الديّان وقت واحوال وازمان بحال
[٣] [٤] [٥] [٦]

(مأل بيت)

حق تعالى حضرتلرى اوزرينـه (وقت) و (احوال) و (ازمان) كذران ايتمز. حق تعالى حضرتلرى مكاندن منزه ومبرّى اولديغى كبى زماندن وتحولات وتبدلاتدن وترقيات وتنزلاتدن دخى منزه ومبرّادر.

[١] اصناف، صنف لفظنك جمعى اولوب نوع معناسنه‌در.
[٢] اهالى، اهل لفظنك جمعى‌در ارض لفظنك جمعى اراضى اولديغى كبى.
[٣] ديّان، دين لفظندن مبالغه صيغه‌سيدر. دين، جزا معناسنه اولمغله ديّان، مجازى معناسى مفيد اولوب حق تعالى حضرتلرينك اسمى‌در. يوم قيامت، يوم مجازات اولمغله «يوم الدين» ايله تسميه اولنمشدر.
[٤] «وقت» لفظندن وقت معين ياخود جزء وقت مراد اولنور.
[٥] احوال، حال كلمه‌سنك جمعى‌در. موصوفده راسخ اولميان صفته وهيئت نفسانيه‌يه اطلاق اولنور بعد الرسوخ او صفته «حال» دينلميوب «ملكه» اطلاق اولنور.
[٦] ازمان، افعال وزننده زمان كلمه‌سنك جمعى‌در. «ازمان» دن ازمنهٔ مختلفه وياخود زمان طويل مراد اولنور. ياخود «زمان» دن مدت مقسومه و «وقت» دن براس ايچون مفروض اولان مدت مراد اولنور. بعض قوله كوره وقت لفظنك اكثر استعمالى زمان ماضى‌يه مخصوص‌در.

(۱۰)

وفی الاذهان حق کون جزء [۱]   بلا وصف التمکن یاابن خال [۲]

(مآل بیت)

جزء لایتجزی‌که جوهر فرددن عبارتدر انك وجودی عقولده ثابت ومتحققدر.

(۱۱)

و ما القرآن مخلوقا تعالی   کلام الرب عن جنس المقال

(مآل بیت)

قرآن کریم‌که حق سبحانه وتعالی حضرتلرینك کلامی‌در، حادث ومخلوق دکلدر. جناب حقك ذات اقدسی ایله قائم اولان صفتی‌در.

(۱۲)

ورب العرش فوق العرش لکن [۳]   بلا وصف التمکن و اتصال

(مآل بیت)

حضرت رب العزه عرشدن عالی‌در و عرشك خالقی‌در. عرشده مستقر وعرشه متصل دکلدر.

---

[۱] اذهان، ذهن کلمه‌سنك جمعی اولوب عقل معناسنه‌در.
[۲] خال، برادر مادر معناسنه اولوب بیت مذکورده تکمله نظم ایچون ایراد اولنمشدر.
[۳] عرش، اعظم مخلوقات الٓهیه‌در. لسان حکماده «فلك تاسع» ایله تعبیر وتسمیه اولنورکه فلك اعظم ومحدد جهات دخی دینور مجموع موجوداتی محیط‌در.

(٨)

وليس الاسم غيرا للمسمى لدى اهل البصيرة خير آل
[١] [٢] [٣]

(مآل بيت)

اهل سنت عندنده اسم، مسمّانك يعنى ذاتك غيرى اولميوب بلكه عينىدر.

(٩)

وما ان جوهر ربى وجسم ولا كلّ وبعض ذو اشتمال
[٤] [٥]

(مآل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرى «جوهر» و «جسم» و «كلّ» و «بعض» دكلدر.

---

[١] «لدى»، ظرف مكان اولوب «عند» معناسنهدر. «امام حريرى» ايله سائر ائمهٔ نحاة «لدى» كلمهسى ايله «عند» كلمهسى بينلرينى تفريق ايدوب «عند» كلمهسنى اعيان ومعانىيه ظرف و «لدى» كلمهسنى اعيانه مخصوص اولمق اوزره بيان ايلمشلردر. بعض اهل نحو عندنده كلمتين مذكورتين بيننده فرق يوقدر.

[٢] «بصيرت»، قلبده برنوردركه انكله اشيا ادراك اولنور نتهكيم بصر، «عين» ده برنوردركه انكله محسوسات رؤيت اولنور.

[٣] «آل» كلمهسنك اصلى اهلدر. آل كلمهسى بلاد وصنايعه مضاف اولمز بوصورتده آل مصر وآل التجاره دينمز. امر دنيا ودينده وياخود يالكز امر دنياده خاطر وشرف اصحابنه مضاف اولور آل النبي عليه الصلوة والسلام وآل فرعون كبي.

[٤] جوهر، جورب وزننده على الاطلاق شول حجره دينوركه اندن انتفاع اولنهجق نسنه استخراج اولنور. مراد، جواهر معدنيه اولان احجاردركه فلزاتدن عبارت اولور و«جوهر الشى» برنسنهنك اصل مايه ومادهسىدركه اونسنهاندن صورتپذير حصول اولور. مثلا جوهر انسانى، مايهٔ جبليتدركه نشو ونمانك وبالجمله اوضاع واطوارك موضوع عليهىدر. احجار معروفهيه جوهر اطلاقى، معناى اوّلدن مأخوذدر. بعض قوله كوره جوهر، عربى اولوب «جهر» دن مأخوذدر. لكن متعارف اولان جوهر لفظى، فارسى اولان كوهر لفظندن معرّبدر. اهل حكمت اصطلاحنده جوهر، بنفسه قائم وموضوع مقومدن مستغنى موجوددر. متكلمين عندنده متحيز بالذات در مقابلى عرض در و عرض جوهر ايله قائمدر.

[٥] رب، اصلنده تربيه معناسنهدركه برشيئى تدريج ايله كماله ابلاغ وايصال ايتمكدن عبارتدر. بعده مبالغةً حق تعالى حضرتلرينه وصف اولنمشدر. رب كلمهسى، جناب حقك غيرىيه مقيداً اطلاق اولنور.

(٥)

صفات الله ليست عين ذات ولا غيرا سواه ذا انفصال

(مآل بيت)

ذات الهى صفات كمال ايله موصوف وصفات كمال، جناب حقك ذات شريفى ايله قائمدر. لكن صفات، ذات شريفنك عينى اولمديغى كبى ذاتدن منفصل غيرى دخى دكلدر.

(٦)

صفات الذات والافعال طرا قديمات مصونات الزوال
[١] [٢] [٣]

(مآل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرينك مجموع صفات ذاتيه وفعليه‌سى قديم اولوب فنا وزوال تطرّقندن محفوظدر.

(٧)

نسمى الله شيئا لا كالا شياء وذاتا عن جهات الست خال
[٤]

(مآل بيت)

حق تعالى حضرتلرينه شرع شريفده شىء لفظى اطلاق اولنور لكن حقيقت وصفتده اشياى سائره‌يه مماثل دكلدر. وجناب حق ذات ايله تعبير اولنور لكن جهات ستّه‌دن[٥] منزه ومبرّادر.

---

[١] صفات، صفت كلمه‌سنك جمعى در. صفات شريفهٔ آلهيه ايكى نوعدر. نوع اوّل (صفات ذاتيه) در حيات، علم، سمع، بصر كبى. نوع ثانى (صفات فعليه) در انشا، ابداع، اماته، احيا ترزيق، انماء، تصوير كبى.

[٢] طراء، طا حرفنك ضمى ايله جميعاً معناسنه‌در.

[٣] مصونات، مصون كلمه‌سنك جمعى در. مصون محفوظ معناسنه‌در.

[٤] خال، خلو كلمه‌سندن مشتق اسم فاعلدر. خلو، خالى اولمق معناسنه‌در.

[٥] جهات سته، «فوق» «تحت» «امام» «خلف» «يمين» «يسار» دن عبارتدر.

(٣)

هو الحی المدبّر کل امر [١] هو الحق المقدّر ذوالجلال

(مأل بيت)

حق سبحانه وتعالى حضرتلرى حيات صفتى ايله متصفدر. حيات، ذاتنـدن اصلا زائل اولماز. جمله امور و احكامى مشيتى تعلّق ايلديكى اوزره تدبير وقضـا وعلم ازليسى مقتضاسى اوزره اصـلاح ايدر وجمله امور وافعالى قَدَر مخصوص اوزره تقدير ومقتضاى حكمتى اوزره ترتيب ايلر.

(٤)

مريد الخير [٢] والشر القبيح ولكن ليس يرضى بالمحال [٣]

(مأل بيت)

صفات ذاتيهٔ الهيه‌دن بريسى (اراده) در. حق سبحانه وتعالى حضرتلرى خير وشرّى اراده ايدر. لكن شرّه رضاى شريفى تعلق ايلمز.

« حيـات » « علم » «قدرت» «كلام» « سمع » « بصر » « اراده »در ماتريديه عنـدنده « تكوين » و اشعرى عنـدنده «بقا» صفتى دخى داخلدر. زيرا كمال، اول معنادركه عدمى نقصان اولور ذاتده و افعـال وصفاتده جارى‌در. «تمام« ايله فرق بودركه «تمام»ك مفهومنده تزايد محتملدر. لكن كمال، كامل‌در. حق سبحانه وتعالى حضرتلرى صفات كمال ايله متصف اولمسـه اوصاف ناقصه ايله متصف اولمق لازمكلور لازم وملزوم باطل اولمغله جنـاب رب العـالمين «حى» و «عليم» و «متكلم» و «سميع» و «بصير» و«مريد» و «مكوّن»در.

[١] مدبر ، تدبير لفظـندن اسم‌فاعل‌در « تدبير » كلمـه‌سى لغـتده عواقب امورى تأمل وتفكر معناسنه‌در. حق سبحانه وتعالى حضرتلرينه نسبتله علم شريفى عواقب امورى محيط اولوب جملهٔ امور واحكامى منزلنه تنزيلدن عبارتدر.

[٢] مريد ، اراده لفظندن اسم فاعل‌در.

[٣] محال، ميم حرفنك ضمى‌ايله ممكن‌كلمه‌سنك ضدى‌در. محال ايكى نوعدر. بريسى عقلى وديكرى شرعى‌در. (محال عقلى) اول شيدركه عقل، اوشيئك خارجده وجودينى منع ايدر محل واحدده اجتماع نقيضين كبى. « اجتماع نقيضين » سواد ايله بياضك برمحلده اجتماعى‌كبيدر. (محال شرعى) اول‌شيدركه، اوشيئك ارتكابى عقابى موجب اولور كفر وسائر معاصى كبى. بيت مذكورده اولان محالدن مراد، محال شرعى‌در. ايمدى حق سبحانه وتعالى حضرتلرى عبادك ايمان وطاعتنى وكفر ومعصيتنى اراده‌ايدر. لكن كفر ومعصيته رضاسى يوقدر.

(٢)

اله الخلق مـولانا قديم وموصوف باوصاف الكمال
[١] [٢] [٣] [٤] [٥]

(مأل بيت)

جملهٔ مخـلوقك خالق ومعبودی قديمدر. وجودی کنديدن اولوب غيريدن دکلدر وکافهٔ صفات کمال ايله موصوفدر.

[١] «اله» لفظی «فعال» وزنی اوزره امام مأموم معناسنه اولديغی کبی لام حرفنك فتحی ايله «اله»دن مأخوذ اولديغنه کوره «اله الخلق»، معبود الخلق معناسنهدر. بعض قوله کوره لام حرفنك کسری ايله « اله » دن مأخوذ اولوب تحير ودهشت معناسـنهدر. زيرا اوهام مخلوقات، معرفت ذات آلهيده متحير ومتدهشـدر. بعض قوله کوره ينـه لام حرفنك کسری ايله «اله»دن مأخوذ اولوب «دام» و«ثبت» معناسـنهدر. بعض قوله کوره لام حرفنـك کسری ايله «اله»دن مأخوذ اولوب «سكن» معناسنهدر. زيرا قلوب، لفظهٔ جـلالهنك ذكری ايله مطمئن و ارواح دخی معرفت خدا ايله ساكن اولور. بعض قوله کوره لام حرفنك فتحی ايله «اله»دن مأخوذدرکه «رجع اليـه» و «اعتمد عليه» معناسنهدر. زيرا هر حالده مخلوقاتك مرجع ومعتمـدی ذات آلهیدر. ديكر بعض قوله کوره ينه لام حرفنـك فتحی ايله «اله»دن مأخوذ اولوب «ارتفع» معناسـنهدر زيرا ذات باری، ممكناته مشابهت ومحدثاته مناسبتدن رفيع وعالیدر. بعض قوله کوره لام حرفنـك کسری ايله «وله»دن مأخوذ اولوب «تحير» معناسـنهدر. ياخود کسر لام ايله «وله»دن مأخوذ اولوب «فزع» و «لجیء» معناسـنهدر زيرا جملهٔ مخلوقات، امور و حوايجـنده جانب آلهی‌يه التجا ايدر. ياخـود « لاه يلوه » کلمه‌سـندن مأخوذ اولهرق «علا يعلو» معناسـنهدر. ياخود «احتجب» معناسـنه اولهرق «لاه يليه» کلمه‌سندن مأخوذدر زيرا عالم دنياده ابصار اهل دنيادن محتجبدر. ياخود «استتار» معناسـنه «لاه» کلمه‌سـندن مأخوذدر زيرا جناب حق، کمال صمـديت ايله محتجب اولديغی کبی کمال ظهوری ايله دخی عقول و ابصاردن محتجبدر. امام اعظم رضی الله تعالی عنه حضرتلرينـك لفظ شريف مذکورك اشـتقاق امرنده تأدباً سكوت بيورمش اولدقلری مرويدر. ائمهٔ نحاتدن امام سيبويه عـندنده دخی لفظ مذکور علم مرتجلدر.

[٢] مولی، الفاظ مشترکه‌دن اولوب «ولی» کلمه‌سندن مشتقدر «مفعل» وزننده اولوب «فعلی» وزننده دکلدر. «معتق» و«معتق» و «سيد» و«مربی» و«قريب» و «متصرف فی الامور» و «ناصر» و «محبوب» معنالرينـهدر. مولانا جلال الدين الدوانی حضرتلری «نصاب» شرحـنده لفظ مذکورك (١٤) معناسنی بيـان بيورمشدر.

[٣] قديم، دال حرفنك ضمی ايله «قدم قدما» صيغه‌سندن صفتدر وجودی عدم ايله مسبوق اولميوب بقاسی مستمر اولان موجوده دينور. مألی، اول و اخری اولميان موجوددر.

[٤] موصوف لفظنك مصدری اولان وصف وصفت، اهل لغت عندنده مترادفدر. آخرنده اولان «تا» حرفی «واو» حرفندن عوضدر «وعد، يعد، عدة» کبی.

[٥] ناظم عليـه الرحمه حضرتلرينـك صفـات کمالدن مرادی صفـات ثبوتيـهٔ ذاتيـه اولورکه

(١)

يقول العبد فی بدأ الامالی لتوحید بنظم کالالی
[١] [٢] [٣] [٤] [٥] [٦]

(مأل بیت)

ناظم منظومه علیه الرحمه علم توحیدك بیانی ایچون مانند لآلی نظم ایله املا ایلدیکی اثرك اوّلنده کلامه شروع ایدر.

---

[١] عبد ، عبد الله تقدیرنده اولوب مراد ، نفس ناظم علیه الرحمه‌در . مفهوم عبودیت، لازمهٔ ذمت مخلوق اولان تذلل و خضاعت اظهارندن بشقه اعتراف ربوبیت حق سبحانه و تعالی حضرتلرینی دخی متضمن اولمغله ناظم علیه الرحمه کندو نفسنی عنوان عبودیتله توصیف ایلمشدر .

(بیت)

(لا تدعنی الاّ بیاعبدیا فانه اشرف اسمائیا)

مدلولی اوزره «عبد» اسمی اشرف اسماء مؤمنین‌در .

انبیاء عظام علیهم الصلوة والسلام حضراتنك خاصهٔ عبودیتلری خاصهٔ رسالتلرندن اشرفدر. زیرا عبودیتله خلقدن حقه منصرف ورسالتله حقدن خلقه منعطف اولورلر. بناءً علیه کلمهٔ شهادتده عبد عنوانی رسول اوزرینه تقدیم اولنمشدر .

[٢] بدأ ، ابتدا معناسنه‌در. لکن ابتدا لفظنك مفهومی کلفتی متضمن‌در حمل واحتمال کبی .

[٣] امالی ، املاء کلمه‌سنك جمعی‌در . عن ظهر الغیب یعنی برکتابدن استعانه ایتمیه‌رك تحریر وکتابت ایتمك معناسنه‌در . بعض قوله کوره « امالی » منظومهٔ مذکوره‌نك اسمی‌در . بعض قوله کوره دخی « بدأالامالی » منظومه‌نك اسمی‌در .

[٤] توحید ، تفعیل بابندن مصدردر . صانع عالم حق سبحانه و تعالی حضرتلرینك ذاتاً وصفاتاً واحد حقیقی یعنی شریك و نظیردن منزه اولدیغنی قلب ایله تصدیق ولسان ایله اقرار ایلمکدن عبارتدر . نظم مذکورده « توحید » کلمه‌سندن مراد ، علم توحید اولوب علم مذکور، علم کلام ایله شهرتشعاردر .

[٥] نظم ، لغتده اینجویی ایپلکه دیزمکه دینور . اصطلاحده مرتّبة‌المعانی ومتناسقة‌الدلالات اولان کلماتی مقتضای عقل اوزره جمع وتألیف ایلمکدن عبارتدر .

[٦] لآلی ، « لؤلؤ » کلمه‌سنك جمعی‌در . لؤلؤ ، اینجو معناسنه‌در .

مجتهدین کرام حضراتی طرفندن علم کلام حقنده منع وتحذیر وقوعبولدیغی منقول ومروی اولوب بو منع وتحذیرك کلام فلاسـفه‌یه وغیر مشروع مناظره ومجادله‌یه وبحث ایله عجب وغروره عائد اولدیغی وعلم کلام، قواعد اسـلامیه اوزره جنـاب حقـك ذات وصفاتندن ونبوتدن وامثـالی عقائد دینیه‌دن باحث اولمق حسبیـله علم مذکورك حاوی اولدیغی مسـائل اعتقادیه علوم شرعیه ودینیـه‌نك اصلی اولدیغندن مباحث اعتقـادیه‌یه علی وجه الاجمال کسب وقوف ومعرفت ایتمك هر مسلم اوزرینه فرض عین اولدیغی کبی علی وجه التفصیل کسب معلومات ایتمك دخی عند الحنفیه فرض کفایه وعند الشـافعیه فرض عین اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

حدیث شریف ایله ثابت اولدیغی اوزره امت محمد علیه الصلوة والسلام عقائد جهتیله یتمش اوچ فرقه اولوب بونلردن بر فرقه‌سی رسـول اکرم صلی الله تعـالی علیه وسلّم حضرتلری ایله اصحاب کرامنك اعتقادلری اوزره اولان فرقه‌درکه بو فرقه‌یه فرقهٔ ناجیه واهل سنت وجماعت اطلاق اولنور. باقی یتمش ایکی فرقه، فرق غیر ناجیه‌در.

فرق غیر ناجیه‌نك اصولی یدی فرقه‌دن عبـارت اولوب فرقهٔ اولی «معتزله» وفرقهٔ ثانیه «شیعه» وفرقهٔ ثالثه «خوارج» وفرقهٔ رابعه «مُرجئه» وفرقهٔ خامسه «نجّاریه» وفرقهٔ سادسه «جبریه» وفرقهٔ سابعه «مشبّهه» در. اشبو یدی فرقه‌نك فروعات وتوابعی اولوب جمله‌سی یتمش ایکی فرقه‌یه بالغ اولور.

افاخم علمای کـرامدن «المولی محمد بن عبدالکریم الشهرستـانی» حضرتلرینك «ملل ونحل» اسمی ایله مسمی اولان کتابنده کرك فرقهٔ ناجیه‌نك وکرك فرق غیرناجیه‌نك احوال وکیفیات وعقائدی علی وجه‌التفصیل ذکر و بیان اولندیغی کبی علم کلامه متعلق سائر معلومات تفصیلیه دخی کتب کلامیه‌ده مسطور و محرر در. اهل سنت وجماعتك عقـائد صحیحه‌سنی حاوی اولان کتابلردن اسوة العلماء المحققین وقدوة الفضلاء المدققین سراج الملة والدین «علی بن عثمان الاوشی» علیه رحمة الباری حضرتلرینك بین‌العلماء والطلاب «امالی» اسمی ایله شهرتیاب اولان منظومهٔ فاخرهٔ پر بها ونشیدهٔ ذاخرهٔ بی بهالری کافهٔ اصول دینیه وعامّهٔ عقـائد یقینیه‌یی حاوی اولمسـیله منظومهٔ مذکوره تبرکاً وتیمناً اشبو علم کلام بحثنه تذییل ومبحث مذکور منظومـهٔ مذکوره ایله تزیین اولنمش وعمومك تسهیل اسـتفاده‌لری مقصدیله هربیتك زیرینه ممکن مرتبه ترکجه معنالری ثبت وتحریر ایدلمشدر.

ناس بيننده فتن كوناكون حدوث ايتمكله اختلاف آرا وتشعب اهوا وبدع ومحدثات يوماً فيوماً بارز اولەرق وفتاوى وواقعات تكثر ايدرك مهمات دينيەده علماى كرامه مراجعت متزاحم اولمسيله مجتهدين عظام، آيات كريمه واحاديث شريفه‌يه نظر ايله استنباط ايلدكلرى احكامى ضبط ايچون قواعد واصول و ابواب و فصول وضع ايدوب ادلّهٔ تفصيليه‌دن احكام عمليه معرفتنى مفيد اولان علمه «علم فقه» واجمالاً احوال ادلّه‌نك معرفتنى مفيد اولان علمه «اصول فقه» وادلّهٔ يقينيه‌دن معرفت عقائدى مفيد اولان علمه «علم كلام» تسميه بيورمشلردر.

علم كلامده اهل سنت و جماعتك رئيسى ايكى ذات عاليقدر اولوب بريسى «ابو منصور ماتريدى» وديكرى «ابو الحسن الاشعرى» حضرتلرى‌در.

مشاراليهمادن «امام الهدى ابو منصور محمد بن محمد بن محمود الماتريدى» رضى عنه البارى حضرتلرى حنفى المذهب ايدى. مشاراليه حضرتلرى «كتاب التوحيد» و«كتاب المقالات» و«كتاب تأويلات القرآن» و «كتاب مآخذ الشرايع فى اصول الفقه» و «كتاب الجدل فى اصول الفقه»ناملرى ايله موسوم اولان كتابلرى تأليف بيورمش اولدقلرى كبى فرقهٔ معتزله [۱] ايله سائر فرقهٔ مخالفه‌نك ردينه متعلق كتابلر دخى تأليف بيورمش وهجرت نبويه‌نك (۳۳۳) نجى سنه‌سنده «سمرقند» ده ارتحال دار بقا ايلمشدر.

«ابو الحسن الاشعرى البصرى» رضى عنه البارى حضرتلرى شافعى المذهب ايدى. مشاراليه هجرت نبويّه‌نك (۲٦۰) نجى سنه‌سنده زيور كهوارهٔ وجود اولوب روايت صحيحه‌يه كوره (۳۳۰) ايله (۳۲۰) سنه‌لرى آره‌سنده وديكر بر روايته كوره (۳۲٤) نجى سنه‌سنده وديكر بر روايته كوره دخى (۳۳۰) بوقدر سنه‌ده عازم كلزار جنان اولمشدر.

[۱] معتزله، «اعتزال» لفظندن اسم فاعل اولوب فرقهٔ معتزله سبكنده‌در. «اعتزال»، لغتده آيرلمق معناسنه‌در. فرقهٔ «معتزله» فرق غير ناجيه‌دن برفرقه اولوب رئيسلرى «واصل بن عطا»دركه «حسن بصرى» عليه رحمة البارى حضرتلرينك مجلسنه مداوم اولەرق بركون اثناى محاوراتده «مرتكب كبيره‌يه مؤمن وكافر اطلاق اولنمز» ديوب كفر وايمان بيننده برمنزله اثبات ايتمكله مشاراليه حسن بصرى حضرتلرى، «واصل بزدن اعتزال ايلدى» كلامنى كويان اولمغله مرقوم واصل و توابعنك معتزله ايله ملقب اولديغى وفرقهٔ مرقومه حق تعالى اوزرينه مطيعه ثواب وعاصى‌يه عقابك وجوبنه وصفات قديمه‌نك نفينه ذاهب اولمغله كندو ملتلرينه اهل توحيد و اهل عدل اطلاق ايلدكلرى وقدرى انكار ايتدكلرى ايله انلره قدريه دخى تسميه اولنديغى كتب كلاميه‌ده مسطوردر.

مبحث

(٢٨)

﴿ علم كلام ﴾

(كلام)، اهل نحو عندنده « ماتضمن الكلمتين بالاسناد » تعريفى ايله معرّف در. يعنى اسناد تامّ ايله ايكى كلمه‌يى متضمن اولان جمله‌يه «كلام» تعبير اولنور. « زيدٌ قائمٌ » جمله‌سى، تعريفه مثال اولوب معناسى « زيد قائم در » ديمكدن عبارتدر. اسناد، «قيام» فعلنى زيد اوزرينه حكم ونسبت ايتمكدن عبارتدركه تفصيلى، كتب نحويه‌ده مسطور ومندرجدر.

(كلام)، علماى علم عقائد اصطلاحنده قواعد اسلاميه اوزره جناب حقك ذات وصفاتندن ومبدأ ومعاد اعتبارى ايله احوال ممكناتدن باحث اولان علمه اطلاق اولنور. ديكر بر تعريفه كوره علم كلام، ادلّه‌دن مكتسب اولان قواعد شرعيهٔ اعتقاديه‌يه علمدن عبارتدر.

علم كلامك اكثر مباحثى «كلام الهى» مسئله‌سى اولمق وعلم مذكور تحقيق شرعيات والزام خصومده ايراد كلامه ايراث قدرت ايلمك مناسبتنه وامثالى وجوه مناسباته مبنى علم اصول دين، « علم كلام » اسمى ايله تسميه اولنمشدر.

(موضوع) علم كلامك موضوعى، حق سبحانه وتعالى حضرتلرينك ذات وصفاتى‌در.

(منفعت) علم كلامك منفعتى، سعادت ابديّه وسيادت سرمديّه‌يه نائل اولمقدر.

(مبادى) علم كلامك مباديسى، علوم شرعيه وصناعات منطقيه‌در.

صحابهٔ كرام وتابعين ذوى‌الاحترام حضراتنك صحبت نبويه بركاتى وزمان سعادت نشان رسالتپناهى‌يه قربيت حيثيتى ايله صفوت عقيده‌لرى اولديغندن بشقه او عصرده وقايع و اختلافات قلت اوزره اولوب ظهور ايدن مشكلات دخى خلفاى راشدين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتى ايله ثقات كاملين طرفلرندن حل اولنديغى جهتله اثبات عقائد دينيه ايچون بحث و مناظره‌يه و تدوين علم توحيده لزوم و احتياج مفقود ايدى. وقتاكه صحابهٔ كرام ومرجع انام اولان علماى معالى اتسام حضراتنك عصر و زمانى مرور ايلدى

روحانیدن اخذ ایتمیوب بلکه قوهٔ متخیّله وحافظه‌ده مخزون وموجود اولان معنالری ترکیب وتحلیل ایله تحصیل وملاحظه ایدر اول واقعه شیطانی وکاذب‌در. زیرا بو واقعه اوهام فاسده وخیالات باطله اولوب وشیطان دخی دائما نفسه امر باطل القا ایلمکله شیطانه نسبت اولنمشدر.

رؤیا، نفس انسانه مخصوص وعامّهٔ افراد بشرك طبیعتلرنده موجود برحالت اولوب افراد بنی آدمدن بر فرد اندن خالی دکلدر بلکه اشخاص بشردن هرکس عالم منامده نیجه واقعه‌لر مشاهده ایدرکه حال یقظه‌ده ظاهر اولدقده نفس ناطقه‌نك اثنای نومده مغیّباته واقف اولدیغنه قطع وجزم ایدر چونکه عالم خوابده نفس ایچون غیبه وقوف جائز اولدقده سائر وقتده دخی طریق آخر ایله نفس ناطقه ایچون مغیّباته وصول ممکن اولور. زیرا نوم ویقظه اثنالرنده غیبی ادراك ایدن شی انجق نفس واحد اولوب انسانك اصل وخلقتندن موجود اولان خاصهٔ طبیعیه‌سی واستعداد ذاتیسی هرحالده دائم وباقیدر.

عالم منامده مشاهده اولنان رؤیالر انسانك قصد وقدرتی ایله حاصل اولمیوب بلکه روح انسانی کندوسنك و یاخود شیٔ اخرك احوالنی بیلمك ایچون طرف غیبه متوجه ومنتظر اولدقده لطف باری وعون الهی مقارنتی ایله اول شیئك حقیقتی وتوجه ایلدیکی امرك کیفیتی منظرهٔ غیبدن لوح نفسه منعکس ومنکشف اولور یوخسه روح انسانی ایستدیکی وقتده مراد ایتدیکی خصوصی عالم منامده رؤیت ومشاهد ایتمکه قادر دکلدر.

علمای کرام حضراتی جانبندن تعبیر رؤیایه متعلق کتب کثیره تألیف بیورلمشدر. کتب مؤلفه‌نك بعضیسی «ابن الدقاق»ك فوائد الفرائد اثری کبی مختصر و«امام حنبلی» حضرتلرینك «شرح البدر المنیر» اثری کبی متوسط و«ابوالسهل المسیحی» ایله «المولی محمد بن قطب الدین الازنیقی حضرتلرینك» تألیفاتی کبی مبسوط اولوب «قطب الدین الازنیقی حضرتلرینك علم وفضل وزهد وورعده نادر الوجود برذات حمیده صفات اولدقلری وریاست علمیه ایله ریاست کشف بیننی جامع بولندقلری علمای کرام حضراتی طرفندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

سلف صالحیندن علم تعبیر رؤیاده تمهر ایتمش اولان ذات عالی قدر «محمد بن سیرین» رضی‌عنه رب العالمین حضرتلری اولدیغی متفق‌علیه اولوب مشارالیه حضرتلرینك تعبیرنامهٔ مخصوصی اطراف عالمده زیور ایدیٔ اعتبار واشتهاردر.

بر تركيب ترتيب ايدر واكثريا صورت تركيب واقعه، نفسك عهد قريبده مشاهده ايدوب حال يقظه‌ده مألوف ومعتاد اولديغى امور جنسندن واقع اولور بعده حواس ظاهره ايله حس اولنان محسوسات جزئيه‌نك جرم دماغده مجمعى اولان حس مشترك قوتنه اول صورتلرى تنزيل ايدوب حواس ظاهره ايله خارجده حس اولنان وجه اوزره مشاهده ايدر وعالم خوابده وقت اولوركه انسانك نفس وروحى قواى ظاهره ايله حاصل اولان مشاغل حسيه‌دن خلاص اولديغى كبى قواى دماغيه ايله تخيّل ايتديكى صور خياليه‌دن دخى تخليص كريبان ايدوب بر لحظه كندى ذات روحانيسى دخى ادراك معنوى ايله مشاهده‌يه موفق اولوب لوح غيبدن كندى آينهٔ ذاتنه منعكس اولان معارف غيبيه‌يى دخى معاينه ايدر. بعدذا روح انسانى بلا واسطه كندى ذاتيله طرف حقدن اخذ ايلديكى امور مغيّباتى قوهٔ متخيّله‌يه عرض ايدوب متخيّله دخى او معنالرى يا حقيقتى اوزره نقش وتصوير وياخود اومعنايه مناسب برقالبه سبك وافراغ ايله تخيّل ايدر. اكر اخذ اولنان معنانك عينى رسم وتصويرده عاجز اولوب مناسب برصورتده افراغ ايدر ايسه او واقعه تعبيره محتاج اولور. امّا نفس ناطقه علائق بشريه‌دن كنديني تخليص ايله بر لحظه عالم ارواحه واصل وآينهٔ ذاتنه منعكس اولان صور مغيّباتى مطالعه حاصل اولميوب بلكه حواس ظاهره واسطه‌سى ايله حال يقظه‌ده خارجدن داخله وارد وقوهٔ حافظه‌ده مخزون و موجود اولان صور حسيه‌يى قوهٔ متخيّله تركيب وتحليل ايله تصرف ايدر ايسه او واقعهٔ كاذبه اضغاث احلام يعنى قاريشق رؤيا اولور.

عالم منامده مرئى اولان واقعه‌لر بالاده ذكر اولنان اوچ مرتبه اوزره واقع اولديغنى سلطان انبيا عليه افضل التحايا حضرتلرندن روايت اولنان حديث صحيح دخى تأييد ايدر. زيرا صاحب سعادت حضرتلرندن مروى‌دركه رؤيا اوچ نوع اوزره واقع اولور. بر نوعى بالذات جناب حقدن وبرنوعى ملك واسطه‌سيله وبرنوعى دخى شيطان القاسيله حاصل اولور ديو بيوردقلرى كلام نبوى مراتب مذكوره‌يه اشارتدر.

اول واقعه‌كه نفس انسانى بلاواسطة الآلات كندى ذاتى ايله اخذ ايدوب قوهٔ متخيّله دخى حقيقتى اوزره عينى تصوير ايدر اول واقعه بالذات طرف حقدن لوح روحه منعكس اولوب تعبيردن غنى وعينى واقع اولور. اول رؤياكه روح آنى لوح غيبدن اقتباس ايليوب لكن قوهٔ متخيّله عينى ادراكدن عاجز اولمغله اومعنايه مناسب بر قالبه افراغ ايدر اول واقعه ملك واسطه‌سيله صحيفهٔ خيالده تعبيره محتاجدر. اول واقعه كه روح انسانى، انى عالم

وجـه اوّل ظـاهر بدنده موجود اولان سمع وبصر مقوله‌سی آلات حسیه واسطه‌سیله ادراکدن عبارتدر. وجه ثانی دخی جرم دماغده مرکوز اولان قوهٔ واهمـه وقوهٔ متخیّله کبی قوای باطنه ایله تحصیل ایلدیکی ادراکدر. اشبو ایکی وجه ایله اولان حس وادراك، نفس ناطقه‌یی کندو فوقنـده عالم غیبده موجود اولان روحانیاتی مشاهده‌دن منع ایتمش وفطرت وجبلتی ایله مستعد اولدیغی صور علوم غیبیه‌یی معاینه‌دن صرف ایلشدر. کذلك آلات حس وشعوردن خارج بدنده موجود اولان حواس خمسهٔ ظاهره اعضای بدنیه‌دن برر عضوده موجود اولوب قوهٔ باصره عینـده وقوهٔ سامعه اذنده وقوهٔ شـامّه انفده وقوّهٔ ذائقه لسانده وقوهٔ لامسه اکثر اجزای بدنده واقع امور جسمانیه‌دن اولمغله نفس ناطقه، بو آلات وقوای محسوسـاتی ادراك اولنان اشیاده استعمال ایلدکده بوقوتلره تعب وکلال ومشقت وملال کلوب کثرت تصرّف واعمال ایله روح حیوانی دخی اطرافه منتشر اولمغله قوای حس وشعوره ضعف وفتور ووهن وقصور عارض اولدقده جناب حکیم بی زوال جلّ شـانه عن الوهم والخیـال حضرتلری قوای حسـیه‌یه راحت ویرمك ایچون نفس انسانده بر داعیـه خلق ایلدی‌که اثنای لیل ونهارده عارضهٔ نوم ایله آلات حس وشعورك استراحت وآرامنه طالب اولوب کثرت استعمال ایله حاصل اولان تعب وکلالی انکله دفع ایلدکدن صکره مجدداً کسب ایده‌جکی علم وکمال وسائر آثار وافعالنـه قدرت کامله تحصیل ایلیه وحواسّ ظـاهره ایچون مطلوب اولان راحت وحضور میسر اولمیوب انجق مرکز قلبدن جرم دماغه وسـائر اعضایه صعود ایدن بخار لطیـفك ظاهردن باطـنه عودت ورجوع ایتمسـیله حاصل اولوب خصوصاً شمسـك غروبی وحرارتك زوالی ایله اثنای لیـلده بدن انسـانه مس ایدن برودتك اعانتی ایله واقع اولور. بو صورتده طبیعت بشر، برودت لیلی حس ایتمکله حرارت غریزیه اعماق بدنه میل وتوجه وظاهردن باطنه عودت ورجوع ایدوب نفس ناطقه‌نك قطع مسافهٔ کمالده مطیّـه ومرکبی مثابه‌سـنده اولان روح حیوانی‌یی خارجدن داخل بدنه سوق ایدر بوسـببدن درکه نوم انسان، غالب حالده اکثر اوقاتده اثنای لیلده واقع اولور. روح حیوانی‌که بخار لطیفدر حواس ظاهره‌دن داخل بدنده واقع قوای باطنـه‌یه رجوع ایتـدکده نفس ناطقه‌نك حواس ظاهره واسطه‌سـیله حاصل اولان علائق وموانعی بر طرف اولوب مشغله‌سـنه خفت کلمکله قوای دماغیه‌دن قوهٔ حافظـه‌ده موجود وحاضر اولان صور حسـیه‌یه مراجعت ایدوب قوّهٔ متخیّله دخی اول صورتلری بربرینـه ضم وتألیف ویاخود بینلرینی تفریق وتحلیل ایله صحیفهٔ خیالده

(تجویف ایمن)، درون قلبـه جذب غدا ایچون صدرك صاغ جانبی طرفنـه مائل اوله‌رق دم صافی ومقدار قلیل روح حیوانی ایله مملودر.

(تجویف ایسر)، صدرك صول جانبنـه مائل وروح حیوانی دینیلان بخار لطیفك منبع ومعدنی اولوب مقدار قلیل دم صافی دخی موجوددر.

(تجویف اوسط)، تجویف ایمن ایله تجویف ایسر بیننده دهلیز شکلنـده متوسط اولوب کبد طرفنـدن مجلوب وتجویف ایمنـده مخزون اولان دم صافی ایله قلبی تغدیه وتولید روح ایچون تجویف ایسره ایصال ایدر.

قلبك تجویف ایسری روح حیوانی اسمی ایله معروف اولان بخـار لطیفك معدن ومنبعی اولوب «شریان» دینیـلان مجوّف وطولانی طمرلر دخی تجویف ایسردن نابت وکبد و دماغه وسائر اعضایه منتهی اولمغله تجویف ایسردن روح حیوانی شریانلره حلول وحس وحرکته مسـتعد اولان عضولره وصول بولدقده نفس ناطقهٔ انسانیه، اول بخار لطیف واسطه‌سـیله حس و حرکت عملنی اعضاده اجرا وهر عضوه لایق اولان کمالنی اذن حق ایله اعطا ایدر.

روح حیوانی وبخار لطیف نورانی قلبـك تجویف ایسرنده حاصل وحرارتی کامل اولمغـله شریانلر واسطه‌سـیله جوف دماغه واصل اولدقده جرم دماغدن برودت کسب ایدوب روح حیوانی‌نك مزاجی معتدل اولور. بعده جرم دماغده مرکوز وبطون ثلثه‌ده موجود اولان قوای خمسـهٔ باطنه‌دن قوهٔ واهمه وحس مشترك وقوهٔ حافظه وقوهٔ خیالیه ومتفکره‌نك عمللری دخی نفس ناطقه‌دن اشبو روح حیوانی واسطه‌سیله صادر اولور.

تفصیلات مشروحـه‌دن اکلاشیله‌جغنه کوره نفس ناطقه‌دن صـدور وظهور ایدن کمالات علمیه و عملیه وجمله افعال واعمال بدنیـه، قلبك تجویف ایسرنده موجود اولان روح حیوانی واسطه‌سی ایله حاصل اولور و روح حیوانی اجزای بدنك الطف و اشرفی اولمغله نفس ناطقه‌یه لطـافت جهتیله فی الجمله مناسبت وملایمتی و اشـبو جوهر نفسـدن صدور وظهور ایدن آثار و افعاله آلت اولمغله لیاقتی ظاهر اوله‌رق سـائر اعضای ظاهره وباطنه‌ده نفسك آثاری اشبو روح حیوانی وساطتیله صادر اولدیغی ثابت اولور.

کذلك مقدما ذکر اولندیغی اوزره انسانك علم وادراکی ایکی وجهله حاصل اولور.

عالم معنایه داخل و لوح غیبده مرسوم اولان صور مغیّباتدن مشتاق اولدیغی بعض اموره واقف اولور. بناءً علی هذا روح انسانی، کاهیجه عالم خوابده علائق وشواغل بدنیه‌دن تخلیص گریبان ایدوب بر لحظه عالم غیبه نظر ایله منزل مقصودینه واصل اولور.

ظهور نوم ایله انساندن حس وشعور گیدوب آلات حسیه‌نك عملی زائل اولمسنك سببی شودرکه انسانك سائر حیواناتدن امتیازینه مدار اولان نفس ناطقه‌سی جسم وجسمانی اولمیوب بلکه ذاتنده حس بصر ایله محسوس ومرئی اولمیان ارواح ملکیه کبی دیده‌دن نهان وبدنده اثاری عیان بر موجود روحانی وجوهر نورانی درکه تعلق ایتدیکی جسم وبدنك زمام تصرفی وابستهٔ رأی وتدبیری اولمغله هیکل محسوس بشرك ظاهر وباطننده امری نافذ وحکمی جاری‌در. نوع بشر حس وحرکتده کندوسنه مشارك اولان سائر حیواناتدن نفس ناطقه ایله ممتاز اولدیغی کبی نفس ناطقه دخی ارواح ملکیه وسائر روحانیتدن جسم وبدنه تعلق ایله ممتاز اولوب کندوسندن صدور وظهور ایدن علم وکمال وسائر اعمال وافعال، بدنده موجود اولان آلات ظاهره وباطنه‌یی اعمال ایله حاصل اولور. لکن نفس انسانی ارواح ملکیه کبی برجوهر لطیف روحانی وهیکل بدن کثیف وظلمانی اولمغله بینلرنده مناسبت بعیده ومباینت شدیده اولوب شیٔ لطیفك دخی لطیفده تأثیری قانون حکمته موافق وکثیفده اثری وتیرهٔ عادت آلهیه‌یه مخالف اولمغله نفس ناطقه‌نك مستعد اولدیغی علم وکمال وسائر اعمال وافعالنی تحصیل وذاتنی تکمیل ایتمك قصد واراده‌سی ایله جناب حکیم بی زوال جلّ شانه عن المثال حضرتلری اخلاط اربعه‌نك زیاده لطیفندن وعلی الخصوص صاف دمدن مخلوق ولسان اطباده روح حیوانی عنوانی ایله معروف اولان بخار لطیفی بدن انسانده خلق وتکوین ایدوب نفسك اعمال وافعالنی تحصیله آلت وحکمت وقدرتنه برهان وحجت ایلدی.

رؤسای اطبانك عمده‌سی «جالینوس»دن وانك غیری سائر مهرهٔ فن طبدن نقلاً کتب تشریحده مسطور اولدیغی اوزره بدن انسانده موجود اولان اعضای رئیسه‌نك اشرفی قلب‌در. قلب دخی چام اغاجی صالقمی کبی مخروطی الشکل برعضو درکه سیوری طرفی صدرك اسفلنده صول جانبه مائل ویصی جانبی صدرك وسطنه متصل وملاصقدر.

جرم قلبده بعضاً دم صافی وبعضاً روح حیوانی ایله مملو اوچ عدد مجوّف محل واردرکه بریسی «تجویف ایمن» وبری «تجویف ایسر» ودیکر اوچنجیسی «تجویف اوسط» تسمیه اولنور.

مکنون اولان اسرار آلهیه و علوم ملکیه‌یی طور قیاسدن خارج ذات عالیلرینه مخصوص ادراك وشهود ایله مشاهده و اوقات مخصوصه‌ده تلقیٔ وحی الهی بیوررلر . بعده ینه ملکیتدن بشریته رجوع وعودت ایدوب دائرهٔ حس وخیالی تشریف ایتدکلرنده ملائکهٔ کرامی صورت بشریه ایله دخی مشاهده وطرف حقدن کندولرینه تبلیغ اولنان کلام الهی‌یی سفیر وحی جلیلدن اخذ وتلقی بیوررلر .

انبیای کرامك بو حالت سنیه‌لری سائر افراد بشرك عالم منامده رؤیا طریقیله معاینه ایلدکلری حالدن پك زیاده مرتبهٔ اعلاده ایسه‌ده ینه استفاضهٔ غیبده بینلرنده فی‌الجمله مناسبت ومشابهت واقع اولمغله مفخر موجودات علیه افضل الصلوات حضرتلری نبوّت ایله رؤیانك مناسبتنی وبینلرنده واقع اولان نسبت تفاوتی امّت واصحابنه بیان بیورمق قصدیله « رؤیا، نبوّتك قرق آلتی جزؤندن بر جزؤدر » دیو گهر ریز خطاب مستطاب اولدیلر روایت اخراده رؤیا، نبوتك قرق اوچ جزؤندن وبر روایتده دخی یتمش جزؤندن برجزؤ اولمق اوزره کتب احادیث شریفه‌ده تخریج اولنمشدر . بو روایتلرك جمله‌سنده اجزای نبوّتك ذکر اولنان عدد معینه انحصاری مقصود بالذات اولمیوب بلکه نبوّت ورسالته مخصوص اولان مراتب علیه‌نك کثرتی ورؤیا ایله نبوّت میاننده واقع اولان کمال تفاوتی بیان قصد اولنمشدر . زیرا بو حدیث شریفك بعض طرق اسنادنده نقل اولندیغی اوزره کلام عربده یتمش معناسنه اولان « سبعین » لفظی وارد اولوب « سبعین » لفظی عندالعرب کثرتدن کنایه مقامنده استعمال اولنه گلمشدر .

معلوم اولدیغی اوزره عامهٔ افراد بشرك نفس وروحلری کرچه اطّلاع مغیّباته مستعد اولوب هر شخصك جوهر ذاتنده بو استعداد ذاتی موجوددر . لکن هر شخصك قبولنه مستعد اولدیغی کمالات علمیه وعملیه‌نك کندوسنده بالفعل حصولنه موانع کثیره واردر . او موانعك اعظمی ، انسانك ظاهر وجودنده موجود اولان قوای خمسه درکه انلرك هربریسی ایله انسان، خارجده موجود اولان محسوسات جزئیه‌یی حس وادراك ایله مشغول اولوب علاقه ایتدیکی امور محسوسه ظهر پردهٔ حس وخیالدهٔ موجود اولان عالم معانی وصور روحانیه‌یی مشاهده‌دن نفسنی منع وصرف ایتمکله جناب حکیم مطلق تعالی شانه حضرتلری طبیعت بشرده حالت منامی خلق وایجاد ایله آیینهٔ روحدن پرده حسی رفع وحرمسرای غیبه بر باب فتح ایلمشدرکه روح انسانی عالم منامده اول بابدن

حاصل ودرجهٔ کماله واصل اولدقدن صکره دائرهٔ حسدن خارج وآلات بدنیه‌دن عاری اوله‌رق حاصل اولان علوم غیبیّه ومعارف آلهیه‌یی دخی مجرد کندو ذات روحانیسی وطبع نورانیسی ایله ادراك ایتمکله ارواح علّیینه وملائکهٔ مقرّبینه فی‌الجمله مشابهت ومناسبت تحصیل ایدر انجق روحانیات اراسنده نفسك رتبه‌سی ملکیت طبقه‌سندن ادنی اولوب کمالات علمیه وعملیه‌ده درجهٔ علیای ملاء اعلایه بالغ اوله‌مز زیرا ملائکهٔ کرام علیهم الصلوة والسلام حضراتنك ذات وصفات حقه وعالم روحانی وجسمانی‌ده موجود اولان سائر اشیانك حقائقنه علم وادراکلری نفس انسان کبی قوای بدنیه وآلات جسمانیه وساطتیله علی التدریج کسب وتحصیله موقوف اولمیوب بلکه ابتدای فطرتلرنده و اوّل خلقتلرنده انلرك جمیع کمالات علمیه و عملیه‌لری دفعةً حاصل وانسانك ازمنهٔ عدیده‌ده کسب وتدریج ایله تحصیل ایده‌جکی علوم ومعارفه اول امرده علی وجه الکمال واصل اولملریله ذاتلرینی استکمال ایچون نفسلرندن خارج آلات وقوایه محتاج اولمدقلری درکاردر. لکن انسان دخی اصل فطرتنده ومایهٔ خلقتنده موجود اولان استعدادی فعله کتوروب حقائق اشیایه وطبائع موجوداته علم وادراك کسب وتحصیل وجوهر ذاتی تکمیل ایلدکدن صکره رفع حجاب حس ایله عالم منامده جسمانیتدن روحانیته ترقی ایدوب برلحظه انوار ملکیه وذوات روحانیه ایله ملاقات ایلدکده آن واحدده لوح غیبدن استعداد وصفوتی درجه‌سنده علوم غیبیّه‌یه واقف اولور وروح انسانی، مادامکه حلول موت ایله جسم وبدندن علاقه‌یی قطع ایتمیه کندوسنده بو استعداد ذاتی موجود اولوب علائق ومشاغلدن کندوسنه عالم منامده تجرید حاصل اولدقجه مغیّباتدن نیجه اموره مطّلع اولور ونفس انسانده مغیّباته وصول استعدادی دخی مختلف وقرب وبعد ایله درجاتی متفاوت اولوب برقسمی عامهٔ افرادك طبیعتلرنده موجود درکه عالم منامده اثری حاصل اولور و برقسمی دخی اولیای کرامه مخصوص استعداد درکه انلر حال منامك غیریده دخی کشف والهام طریقیله بعض مغیّباته واقف ومطّلع اولورلر. امّا انبیای عظام صلوات الله تعالی علیهم اجمعین حضراتنك ذات کروبی صفاتلرنده عالم غیبه وصول استعدادی درجهٔ علیا ورتبهٔ قصوایه بالغ درکه انلرك ارواح مقدسه‌لری اجسام لطیفه‌لرنده موجود اولان قوای ظاهره وباطنه‌لری ایله حس ومشاهده اولنان امورك وسائر مشاغل بدنیه‌نك جمله‌سندن علاقه‌یی قطع ایله لمح بصرده دائرهٔ بشریتدن خروج و جمیع روحانیاتك اکمل واعلاسی اولان ملکیت محضه رتبه‌سنه عروج ایدوب ارواح علّیین و ملائکهٔ مقرّبیندن بر روح اعظم و ملك معظم اولور و بو اثناده سرابردهٔ غیبده

ایدن اشیایه عارف اولمغله نفس انسانی دخی اثنای نومده جسم وبدنه متعلق امور ایله اشتغالدن فی‌الجمله تخلیص کریبان ایدرك برلحظه عالم روحانی‌یه وصوله فرصت بولدیغی آنده کندوسی دخی جواهر روحانیه‌دن بر جوهر اولوب نور بصیرت ایله ارواح علویه‌یه ناظر و آنلرك آینهٔ ذاتلرنده مرسوم ومصوّر اولان علوم غیبیه‌دن نیجه معارفه نائل وزمان مستقبل‌ده ظهور ایده‌جك حوادثدن بعضیسنه واصل اولدقدن صکره ینه فی‌الحال روحانیتدن جسمانیته رجوع وعودت ایدر واخذ واستفاضه ایله واقف اولدیغی اموری بطن دماغده موجود اولان قوهٔ متخیّله‌یه عرض ایدر. اکر روح انسانی، علائق بدنیّه‌دن کندوسنی کرکی کبی تخلیص ایده‌میوب آینهٔ ذاتی کدورات علائق ایله مغبرّ ایسه لوح غیبدن منعکس اولان معنایی علی وجه الکمال مشاهده وعینني ادراکده قاصر اولور. بو صورتده قوای دماغیه‌دن قوهٔ متخیله، نفسك نقصان و قصور اوزره مشاهده ایتدیکی معنایی اکا مناسب برصورتله تصویر وکندویه لایق برقالبه سبك و افراغ ایتمکله اول واقعه تعبیره محتاج اولور. معبرّ دخی اول صورت خیالیه‌یه مناسب ومشابه اولان معنایی صاحب رؤیایه بیان ایدوب نفع وضرر وخیر وشرّدن نه مقوله امره دلالت ایدر ایسه انی کشف و اظهار ایدر. امّا آینهٔ روح، صاف وتابناك وغبار وهمدن پاك اولوب روی بصیرتدن رفع نقاب وکشف حجاب ایله برلحظه عالم غیبده ارواح علّیین ایله ملاقات ایدوب کندوسنك ویا شخص آخرك احوالنه متعلق بعض اموری کرکی کبی مشاهده ومعاینه ایلدکده اول واقعهٔ مبارکه، واقعه مطابق رؤیای صالحه وخیالدن خالی اولمغله تعبیردن مستغنی اولوب مشاهده ایتدیکی امرك خارجده عینی واقع وظاهر اولور.

روح انسانی، ابتدای خلقتنده علوم و معارفه و فنون و صنایعه قابل ومستعد بر جوهر روحانی‌در. لکن مستعد اولدیغی کمالاتك کندوسنه حصولی تعلق ایلدیکی جسم وبدنك داخل وخارجنده خلق اولنان قوای ظاهره وقوای باطنه‌یی وسائر آلات بدنیه‌سنی محسوسات خارجیه‌ده استعمال موقوفدر. مثلا قوای ظاهره‌دن قوهٔ باصره ایله مرئیاتی رؤیت و قوهٔ سامعه ایله مسموعاتی استماع و قوهٔ شامّه ایله روایحی شمّ و قوهٔ ذائقه ایله طعومی درك وقوهٔ لامسه ایله حرارت وبرودتی ورطوبت ویبوستی حس ایدوب بعده بطون دماغده موجود اولان قوای خمسهٔ باطنه ایله دخی محسوسات جزئیه‌نك احوال واعراض جزئیه‌سنی تخیّل وتفکر ایدرك جزئیاتدن کلیّاته ترقی ایلیوب بوصورتده اشیانك طبائع وحقائق کلیه‌سنی واحوال وعوارضنی علی وجه الکلی ادراك واذعان ملکه‌سی

مبحث
(٢٧)
« علم تعبیر رؤیا »

علم تعبیر رؤیا، تخیّلات نفسانیه ایله امور غیبیه بیننده‌کی مناسبتدن باحث‌در. تخیّلات نفسانیه‌دن امور غیبیه‌یه انتقال اولنور وبو انتقال ایله خارجده اولان احوال نفسانیه ویاخود افاقده‌کی احوال جاریه استدلال ایدیلور.

علم مذکورك منفعتی بشری [١] ویاخود «انذار» [٢]در.

معلوم اولدیغی اوزره رؤیا نفس ناطقه‌نك فعلی‌در. اکر رؤیانك حقیقتی اولمامق فرض اولنسه انسانده شو حالتك ایجادنده فائده اولمامق محذوری لازم کلور حال بوکه حکیم مطلق تعالی شانه حضرتلری ایجاد باطلدن منزه اولوب جناب حقك هر برابداع وایجادی حکمت ومصلحتدن خالی دکلدر:

علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلدیغی اوزره عالم رؤیا، عوالم روحانیه‌دن برعالمدرکه عامّهٔ افرادبشرده سکون وراحت ایچون نوم یعنی اویقو اطلاق اولنان حالت طبیعیه ظهور ایتدکده روح انسانی ظاهردن باطنه توجه ایدوب لوح غیبدن کندی آیینهٔ ذاتنه منعکس اولان صورکائناتی لحظهٔ واحده‌ده مشاهده وتماشا ایدر. زیرا انسانك نفسی، حال یقظه‌ده کندی جسم وبدننك احوالنی تدبیر ایله مشغول وسمع وبصر وسائر قوای ظاهره ایله حس ایتدیکی اموره فکر وتأمله مجبول اولمغله کندی ذاتی ادراکدن غافل ولوح غیبدن کندویه منعکس اولان علوم ومعارفدن ذاهل‌در. امّا انسان، نوم سببی ایله روزنهٔ [٣] حسی سد وبند ایدوب علائق جسمانیه وعوائق بدنیه‌دن فکر ونظرینی قطع ایله عالم غیبه توجه ایلدکده ملائکهٔ کرام وسائر روحانیاتی مشاهده ایدر. روحانیات ایسه علمای محققین عندنده عالمده موجود وواقع اولان امورك جمله‌سنه واقف وماضی ومستقبلده ظهور

---

[١] بشری، با حرفنك ضمی والف مقصوره ایله سونجلو خبر وخیرلو خبر معناسنه‌در.

[٢] انذار، لغتده برماده اعلام ایدوب تحذیر وتخویف ایتمك وعذاب وعقوبت وعد ایتمك معناسنه‌در.

[٣] روزنه، پنجره دیمکدر.

مبحث

(۲٦)

﴿ علم ادعیه و اوراد ﴾

[۱] [۲]

علم مذکور، ادعیهٔ مأثوره واوراد مشهوره‌نك صورت تصحیح وضبطی ایله روایاتندن وخاصّه‌لرینك بیانندن وعدد تکرارندن واوقات قرائتلرندن وشرائطندن باحث‌در.

(غرض) علم مذکوردن غرض، فوائد دینیّه ودنیویه‌یه نائل اولمق ایچون ادعیهٔ مأثوره واوراد مشهوره‌یه وجه لائق اوزره کسب وقوف ومعرفت ایتمکدر.

علم ادعیه، احادیث شریفه‌دن استمداد ایلدیکی جهتله علم حدیث شریفك جملهٔ فروعندن عد وشمار اولندیغی و «امام نووی» علیه رحمة الباری حضرتلرینك «کتاب الاذکار» اسمی ایله موسوم اولان کتاب لطیفی و «المولی محمد بن محمد الجزری» حضرتلرینك «حصن الحصین» اسمی ایله مشهور اولان کتاب شریفی و «المولی عبدالرحمن البسطامی» علیه رحمة الباری حضرتلرینك کتاب مستطابی علم ادعیه‌نك کتب نافعه و لطیفه‌سندن اولدیغی و بو کتابلردن غیری علم مذکوره متعلق پك چوق آثار شریفه بولندیغی علمای کرام حضراتی طرفندن ذکر و بیان بیورلمشدر.

---

[۱] «ادعیه» دعاء لفظنك جمعی‌در. «دعاء» لفظی دال حرفنك ضمه حرکه‌سی ایله رغبت الی الله معناسنه‌درکه نیاز وابتهال ایله حق تعالی حضرتلرینك درکاهندن خیر ورحمت رجاسندن عبارتدر.

ادعیهٔ مأثوره، سلف صالحیندن نقل وروایت اولنان ادعیهٔ شریفه‌دن عبارتدر.

[۲] «اوراد»، ورد لفظنك جمعی‌در.

«ورد» لفظی واو حرفنك کسری ایله قرآن کریمدن بر جزؤه اطلاق اولنور. بهر کون قرائت ایچون وظیفه اتخاذ اولنان جزؤه اطلاق اولنور. دائما لسانده متداثر اولان کلامه دخی دینور.

حضراتنك شرف صحبتلری ایله مشرّف اولان ذوات کرام حضراتنه «تابعین» اطلاق اولنور ایدی. تابعین کرامدن صکره کلان ذوات کرامه «اتباع تابعین» اطلاق اولنور ایدی. اتباع تابعیندن صکره بین الناس وقوع اختلاف وتباین مراتب سببیله افاضل ناسه یعنی امر دینه شدتله اعتنا ایدن ذوات کرامه «زهّاد» و «عبّاد» تسمیه اولنور ایدی. دها صکره بدعتلر ظاهر اولەرق وناس بیننده تداعی ظهور ایدرك هر فرقه «زهّاد» کندولرنده اولمق اوزره ادعا ایدر ایدی. او زمانده احکام شرع شریفه رعایتله طوارق غفلتدن حفظ وتطهیر قلوب ایدن خواصّ اهل سنت «تصوّف» اسمی ایله منفرد ومتحیز اولمشدر.

تصوّف اسمی، هجرت نبویّەنك (٢٠٠) تاریخندن اوّل اشتهار ایدوب اسم مذکور ایله تسمیه اولنان ذوات کرامك اوّلی هجرت نبویەنك (١٥٠) تاریخنده ارتحال دارجنان بیورمش اولان «ابو هاشم الصوفی» حضرتلری‌در.

بر روایته کوره طائفهٔ صوفیه‌یه «صوفی» اطلاق اولنمسی طائفهٔ صوفیەنك صوفدن یعنی یوکدن لباس اکتسا ایتملرندن وصوفدن لباس اکتسا ایتملری دخی زینت دنیایه عدم میل و رغبتلرندن نشأت ایلمشدر. دیکر بر روایته کوره «صوفی» لفظنك اصلی «صفوی» در. یعنی صلاتده حق سبحانه وتعالی حضورنده واقف اولان صفّ اوّله نسبتدن عبارتدر. «صفوی» لفظنك تلفظنده ثقلت اولمغله (واو) حرفی (فا) حرفی اوزرینه تقدیم اولنوب «صوفی» دینلمشدر. دیکر بر روایته کوره «صوفی» لفظی «صفّه» لفظنه نسبت اولنوب طائفهٔ صوفیه‌یه اطلاق اولنور. رسول اکرم علیه‌الصلوة والسلام حضرتلرینك زمان سعادتلرنده فقرای مهاجریندن بر جماعته «اصحاب صفّه» اطلاق اولنور ایدی. شو وجه اشتقاق، لغةً مستقیم دکلسه‌ده معناً مستقیم‌در. چونکه طائفهٔ صوفیەنك احوالی اصحاب صفّه احوالنه مشابه‌در. زیرا اصحاب صفّەنك مدینهٔ منوره‌ده مسکنلری و اقارب وعشائری اولمیوب (٤٠٠) قدر ذوات کرامدن عبارت ایدی‌که مسجد رسول علیه الصلاة والسلامده اقامت ایدوب روز وشب عبادت ایله مشغول اولورلر ایدی.

رضوان الله تعالی علیهم اجمعین

مبحث
(٢٥)
﴿ علم تصوف ﴾

علم تصوّف، اول بر علمدركه او علم ايله اهل كمالك مدارج سعاداته كيفيت ترقيسندن ودرجاتده اهل كماله عارض اولان اموردن باحثدر. امّا شو درجات ومقاماتدن حقيله تعبير اولنمق غير ممكندر. چونكه عبارات، اهل لغاتك فهمى واصل اولديغى معانى ايچون وضع اولنمشدر . امّا اول معانىكه قواى بدنيه‌دن تجرّد و غيبوبت حالنـده ادراك اولنور اكا اخر صورتله وصول ميسر اولمز واو صورتله حاصل اولان معـانى‌يه ممكن التعبير اولان الفاظدن فضـله الفاظك وضعى دخى ممكن دكلدر . نتـه‌كيم معقولات، اوهام ايله ادراك اولنمديغى كبى موهومات خيـالات ايله وتخيلات دخى حواس ايله ادراك اولنمز . كذلك عين اليقين ايله معاينه‌سى حال وشانى اقتضاسندن اولان شيئك علم اليقين ايله ادراكى ممكن دكلدر . بو حالده علم مذكورى بيلمك مراد ايدن كيمسه اوزرينه واجب اولان شى ، او علمه عين اليقـين ايله وصوله سعى واجتهاد ايتمكدن عبـارتدر. زيرا علم تصوّف طور عقلك خارجنده اولديغـندن بيان ايله ارزوى وصول حاصل اوله‌ميـه‌جغى علماى كرام حضراتى جانبندن ذكر وبيان بيورلمشدر .

شعر

علم التصوّف علم ليس يعرفه — الّا اخو فطـنة بالحق معروف
وليس يعرفه من ليس يشهده — وكيف يشهد ضوء الشمس مكفوف

معلوم اولديغى اوزره مرتبهٔ افضليـتده صحبت نبويّه فوقنده افضل مراتب اولمديغى جهتـله رسول اكرم صلى الله تعالى عليـه وسلّم حضرتلرندن صكره افاضل مسلمين يعنى صحابهٔ سعادت قرين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتى «صحابه» لفظ شريفى ايله شهرتشعار اولوب بشقه بر اسم ولقب ايله ياد اولنمزلر ايدى .

عصر ثانيـده افاضل مسلمينه يعنى اصحاب كرام رضوان الله تعـالى عليهم اجمعـين

علم موعظه‌یه کسب وقوف ومعلومات ایتمك ایچون «امام غزّالی» قدس سره العالی حضرتلرینك مصنفاتی وسیّما امام مشار الیـه حضرتلرینك «احیاء العلوم» اسمی ایله مسمی اولان کتاب جلیـل المنافعی کافی اولدیغی علمـای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیـان بیورلمشدر.

مبحث

(٢٤)

﴿ علم موعظه ﴾

علم موعظه [١]، علم حديث شريفك جملهٔ فروعندندر.

علم مذكور، منهيّاتدن انزجاره [٢] سبب اولان شيدن وطباع عامّهٔ ناسه مناسب امور خطابيه‌دن عبارت اولان مأموراته انزعاجك [٣] اسبابندن باحثدر.

(مبادى) علم مذكورك مباديسى، اعمال مرضيه واخلاق مشكوره اصحابندن اولان صلحا وعبّاد ومشايخ وزهّاد وعلماى عاملين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتنك حكايات لطيفه‌سندن وسوء اعمال واخلاق سببى ايله مبتلاى بليّات اولان اشرارك حكاياتندن باحثدر. احوال مذكوره‌نك جمله‌سندن غرض، افراد ناسى علم وعمل ايله تكميل نفوسه تشويق ايلمكدن عبارتدر.

(غايت) علم مذكورك غايتى، سعادت دينيّه ودنيويه‌يه نائل اولمقدر.

علم مذكورك اجلّ مباديسى، رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرندن مروى اولان احاديث شريفه‌در.

---

[١] وعظ، واو حرفنك فتحى وعين حرفنك سكونى ايله و«عظه» عده وزننده و«موعظه» منزله وزننده بركيمسه‌يه قلبنى تليين ايده‌جك ثواب وعقابه دائر كلام تذكير ايلمك يعنى نصح وپند ايتمك معناسنه‌دركه لسانمزده اوكوت ويرمك ايله تعبير اولنور.

[٢] «انزجار»، انفعال وزننده زجر ومنعى قبول ايلمك معناسنه‌در. «زجر» فجر وزننده منع ونهى ايلمك معناسنه‌در.

[٣] «انزعاج» انفعال وزننده زعج لفظندن مشتق ومأخوذ اولوب لغتده قلع وقمعى قبول ايلمك معناسنه‌در. «انزعاج» اصطلاح علماده وعظك تأثيرى ايله قلبك جناب حقه تحرك ايلمسندن عبارتدر. «زعج» زا حرفنك فتحى وعين حرفنك سكونى ايله بركيمسه‌يى مضطرب وبيقرار ايلمك معناسنه‌در. برنسنه‌يى يرندن قوپارمق وطرد ايلمك معناسنده دخى مستعملدر. حايقيرمق معناسنه دخى استعمال اولنور.

{علم رموز اقوال النبی واشاراته}

[١]

علم مذكور، علم حديث شريفك جمله فروعندن اولوب رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينك رموز اقوال شريفه‌سندن باحثدر.

علم مذكور، علمای كرام حضراتی جانبندن تصنيف و تدوين بيورلمشدر.

{علم الزهد و الورع}

علم مذكور، حرامدن اجتناب و تحرّز ايتمك و وقوع شبهات خوفی ايله رزق حلالده صاحب تدقيق اولمق وحطام [٢] دنيادن اعراض ايلمك كيفيتلرندن باحثدر.

بعض قوله كوره «زهد»، حرامدن خوفاً شبهاتی ترك ايلمكدر. «ورع»، وقوع شبهاتدن خوفاً حلالی ترك ايتمكدر.

«امام غزّالی» قدس سره العالی حضرتلرينك تأليف بيورديغی كتابلر وسيّما امام مشاراليهك «احياءعلوم» كتابی علم زهد و ورع بيانده كتب وافيه‌دن اولديغی وعلم مذكور، علم حديث شريفك نتيجه و ثمره‌سی اولمق حسبيله علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن ايدوكی علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر وبيان بيورلمشدر.

{علم المغازی [٣]}

علم مذكورك، علم تاريخ فروعندن عد وشمار اولنمسی ممكن اولوب لكن ثبوتی، احاديث و اثار ايله حاصل اولديغی جهتله علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن عد واعتبار اولنديغی وعلم مغازی‌يه متعلق كتب كثيره تأليف بيورلديغی وكتب مؤلفه‌نك اجلّ وافضلی «عبدالله بن هشام» تأليفی ايله «مغازئ ابن اسحق» اولديغی علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر وبيان بيورلمشدر.

[١] رموز، «رمز»ك جمعی‌در. (رمز) غمز وزننده مطلق اشارت ايلمك معناسنه‌در. برقوله كوره دوداقلر ايله ياخود ال ايله ياخود ديل ايله اشارت ايلمك معناسنه‌در.

[٢] حطام، حا حرفنك ضمی ايله پك زياده قوری اولمسی حسبيله متكسر اولان اوته اطلاق اولنور. صمان اوفاغی وفائده معنالرنده دخی استعمال اولنور. «حطام دنيا» فوائد دنيا ديمكدر.

[٣] مغازی، ميم حرفنك فتحی ايله غازيلرك مناقبنه دينور. «كتاب المغازی» مناقب غزاة ديمكدر. بعض قوله كوره مغازی لفظنك مفردی اولميوب بعض قوله كوره دخی مفردی، مغزی مغزاة كلمه‌لری‌در.

{علم احوال رواة الاحاديث}

علم مذكور، احاديث شريفه راويلرينك ارتحاللرى ايله قبائل واوطانندن وسائر احوالندن باحثدر.

علم مذكور، من وجهٍ علم تاريخك ومن وجهٍ علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب علماى كرام حضراتى جانبندن علم مذكوره متعلق كتب كثيره تأليف وتصنيف بيورلمشدر.

{علم طب النبي عليه الصلوة والسلام}

علم مذكور، علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب مرضانك طبلرى اوزرينه شرف صادر اولان احاديث شريفهٔ نبويّه‌دن باحثدر.

علم شريف مذكورك تدويننه علماى كرام حضراتى جانبندن اعتنا بيورلمشدر. اولبابده تصنيف بيوريلان كتب شريفه‌نك اشهرى «ابن طرخان» ك وافضلى «امام مستغفرى»نك جمع وتحرير بيوردقلرى كتابلردر. بو ايكى كتاب مستطاب بين العلما والطلاب مشهور ومعروفدر.

علم شريف مذكورك منفعتى، غايتى، غرضى غير خفى در.

{علم تلفيق الحديث}

[١]

علم مذكور، علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب بعض احاديث نبويّه بيننده اولان تنافينك صورت توفيقندن باحثدر.

[١] تلفيق، «لفق» لفظندن مأخوذدر. (لفق) لام حرفنك فتحى وفا حرفنك سكونى ايله بر پارچه ثوبى بر پارچه ثوبه يناشديروب ديكمك و مطلوب اولان نسنه‌يه يتيشلميوب خائب وناامید اولمق معناسنه‌در. تلفيق دخى كذلك لغتده برپارچه ثوبى ديكر برپارچه ثوب اوزرينه ضم وربط ايلمك معناسنه اولوب لفق لفظندن مبالغه‌يى مفيددر. مسائلده تلفيق، مسائلى جمع وتحرير ويكديكرينه ضم والحاق وقيد وربط ايتمكدن عبارت در.

(مبادی) علم مذکورك مبادیسی ثقاتدن مسموع اولان آثاردن عبارتدر.

(غرض) علم مذکوردن غرض، ذوات کرام حضراتنك امر دين وامر دنيايه متعلق اقوال وافعالنه اقتدا وتطبيق حال وحرکت ایتمکه اعتنا ایله نائل درجات عاليه اولمق اوزره امور مذکوره‌يه کسب وقوف ایتمکدر.

علم مذکور بياننده «کتاب سير الصحابه والتابعين والزهاد» تأليف بيورلمش اولديغی کبی «امام يافعی» حضرتلری دخی «کتاب روض الرياحين» اسمی ايله مسمی اولان کتاب لطيفی تصنيف بيورمشدر. بوکتابلردن بشقه دها سائر کتاب واثرلر حد وحسابدن بيروندر.

علم الثقات والضعفا
من رواة الحديث

علم مذکور، علم اسما ورجالك نوع أجل واعظمی واحاديث شريفه‌نك صحت وضعفنه معرفت ووقوفك مرقاتی اولوب امور دينيّه‌ده صورت احتياطی ومواقع غلط وخطايی تميز وتعريف ايدر.

علم صلوات الحاجات

علم مذکور، احاديث شريفه‌ده وارد اولان صلوات حاجات بياننده‌در.

صلوات حاجاتك اشهری «صلوة الضحی» و «صلوة التهجّد» و «صلوة التسبيح» وبونلردن غيری نوافل صلوات‌در.

الشيخ فخرالدين رومی حضرتلری «کتاب دعوات الليل والنهار» اثرنده صلوات حاجاتی جمع وتحرير بيورمشدر.

{علم شرح الحديث}

علم مذکور، علم حديث شريفك جملهٔ فروعندن اولوب قواعد عربيه واصول شرعيه اوزره بقدر الطاقة البشريه احاديث شريفه‌نك شرح وبياننده باحثدر .

علمای کرام وفضلای معالی‌انسام حضراتی جانبندن کتب احاديث شريفه‌يه شروح کثيره تألیف بیورلمشدر.

شروح شريفه‌نك اشهری شروح «صحيح بخاری» ايله شروح «صحيح مسلم» در.

{اربعينيّات فی الحديث}

رسول محترم صلی الله تعالی عليه وسلم حضرتلرندن روايات متنوعه ايله مروی اولان اشبو «من حفظ علی امّتي اربعين حديثاً فی امر دينها بعثه الله تعالی يوم القيامة فی زمرة الفقهاء والعلماء» حديث شريفندن حصه‌دارفيض وشرف اولمق نيت خيريه‌سيله محدّثين کرام و علمای ذوی الاحترام حضراتی جانبندن احاديث نبويه‌دن اربعينيّات جمع وتدويننه صرف عنايت بیورلمش واولبابده پك چوق کتب شريفه تألیف اولنمشدر .

اربعينيّات جمع وترتيبنده مقاصد علما مختلف اولوب علمای کرام حضراتندن بعضيسی علم توحيده وبعض علمای کرام حضراتی دخی احکامه وبعضيسی عباداته وبعض علمای کرام حضراتی دخی مواعظه متعلق قرقر عدد احاديث شريفه جمع وتحرير بیورمشلردر .

رحمة الله تعالی عليهم اجمعين

{علم الآثار}

علم مذکور، علمای راسخين يعنی اصحاب و تابعين و سلف صالحين رضوان الله تعالی عليهم اجمعين حضراتنك امر دين وامر دنيايه متعلق اقوال وافعال شريفه ومرضيه‌سندن باحثدر .

تاویلاتدن بعضیسنك مرجعی کشف وشهود اولوب ظاهر شرعشریفه موافق اولمدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

{علم غریب الحدیث}

علم مذکور، علم حدیث شریفك جملهٔ فروعندندر.

اکابر کرامدن «ابوسلیمان محمد الخطابی» حضرتلری طرفندن بیان بیورلدیغی اوزره وطننادن واهل وعیالندن دور وبعید اولان کیمسه‌یه بین‌الناس غریب اطلاق اولندیغی کبی الفاظی فهمه بعید اولان کلامه دخی «غریب» اطلاق اولنور.

کلامده غرابت، ایکی صورتله اولور.

(وجه اوّل) معناسی فهم وادراکه بعید اولان کلامدر.

(وجه ثانی) قبائل عربك لغات مختلفه‌سیدرکه رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلری اثر معجزهٔ شریفه‌لری اولمق اوزره قبائل مختلفهٔ عربدن هربرقبیله‌نك فهم وادراك ایده‌بیله‌جکلری کلمات ایله هرقبیله جماعتنه خطاب بیوررلر ایدی.

اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی دخی رسول محترم علیه الصلوة الاتم حضرتلرینك او صورتله شرف واقع اولان خطاب مستطابلرینك اکثر معنالرینی فهم وادراك ایدرلر وفهم وادراك ایده‌مدکلری معنایی خواجهٔ کائنات علیه ازکی التحیّات حضرتلرندن تعلّم بیوررلر ایدی.

تابعین سعادت‌قرین حضراتنك عصرنده‌دخی احادیث شریفه‌نك غرائبی معلوم ایدی. مؤخراً بلاد اسلامیه‌نك توسع ایتمسی وقوم‌عربك قوم آخرله اختلاط ایلسی حسبیله لسانك وضع اصلیسنه‌خلل طریان ایتمك اماره‌لری ظاهر اوله‌رق علمای کرام‌حضراتی طرفندن محافظهٔ سنّت نبویّه مقصد خیرخواهانه‌سیله احادیث شریفه‌نك غرائبی جمع وتدوین بیورلمشدر.

علم مذکورده تألیف کتاب ایدنلرك اوّلی «ابوعبیده معمر بن المثنی التیمی البصری» حضرتلری اولدیغی مرویدر. مشارالیه حضرتلری غریب‌الحدیث فننده برکتاب مستطاب تألیف بیورمش اولدیغی کبی غریب القرآن فننده دخی برکتاب تألیف بیورمش وهجرت نبویه‌نك (۱۰)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم ایلمشدر. رضی الله تعالی عنه

{علم ناسخ الحديث ومنسوخه}

علم مذكور علم حديث شريفك جملهٔ فروعنـدن اولوب احاديث شريفـه‌نك ناسخ ومنسوخندن باحثدر .

معلوم اولديغى اوزره ايكى خبر نفى واثبات ايله متعـارض وبحسب الظاهر متنـاقض اولوب بينـلرينى بعض تأويل ايله جمع وتلفيق ايتمك متعذّر واو ايكى خبردن بريسـنك تقدّمى متحقق اولدقده متأخر اولان خبرك ناسخ اولديغى تعين ايدر .

احاديث نبويّه انواعنـدن اشـبو ناسخ ومنسوخ قسمـنك اهم واصعب اولديغى وضبط واحاطه‌سى مشكل ايدوكى علماى كرام حضراتى جانبندن ذكر وبيان بيورلمشدر .

امام شافعى عليه رحمة البارى حضرتلرينك احاديث ناسخه ومنسوخه‌يى ضبط واحاطه امرنده راسخ القدم وسبّاق الغايات اولدقلرى مروى‌در .

علماى كرام حضراتى جانبندن اشبو علمك تدوين وتصنيفنه صرف عنايت بيورلمشدر .

{علم اسباب ورود الاحاديث وازمنته وامكنته}

علم مذكور، علم حديث شريفك جملهٔ فروعنـدن اولوب احاديث شريفه‌نك اسباب ورودندن وازمنه وامكنه‌سندن باحثدر.

علماى كرام حضراتى جانبندن بوعلمه متعلق كتابلر تأليف بيورلمشدر.

{علم تأويل اقوال النبى عليه الصلوة والسلام}

علم مذكور، علم حديث شريفك جمـلهٔ فروعندن اولوب تأويل اقوال نبىّ عليه الصلوة والسلامدن باحثدر.

اجلهٔ علماى كرامدن «شمس الدين الفنارى» حضرتلرى طرفندن علم مذكوره متعلق تأليف بيوريلان رساله‌ده احاديث شريفـه‌يه متعلق ايراد اولنان تأويلاتك شرعشريفـه موافق اولديغى و«صدرالدين قونوى» حضرتلرينك احاديثشريفه شرحنده ايراد ايلديكى

{علم حديث شريفه متعلق قاعدهٔ مهمه}

اهل حديث اصطلاحنده [صحيح] لفظی، مطلق ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «جامع صحيح بخاری» در.

[صحيحين] لفظی ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «صحيح بخاری» و«صحيح مسلم» در.

[صحاح] لفظی ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «صحاح ستّه» يعنی كتب ستهٔ مشهوره‌در. بونلردن غيريسی، مقيد اوله‌رق ذكر اولنوب علی‌الاطلاق ذكر اولنمز. «صحيح ابن خزيمه» و«صحيح ابن حبّان» و «صحيح ابی عوانه» و«صحيح مستدرك الحاكم» كبی.

[سنن] لفظی، مطلق ذكر اولنورايسه اندن مراد «سنن ابی داود» و«سنن ترمذی» و«سنن نسائی» و «سنن ابن ماجة القزوينی» در.. بونلردن ماعدا سنن، مقيد اوله‌رق ذكر اولنور. «سنن دارقطنی» «سنن كبير بيهقی» مثللو.

[مسانيد] لفظی مطلق اوله‌رق ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «مسند احمد بن حنبل» و «مسند ابی يعلی الموصلی» «ومسند الدارمی» و«مسند البزار» كبی.

[معاجم] لفظی مطلق اوله‌رق ذكر اولنور ايسه اندن مراد، «امام طبرانی» نك «معجم كبير» و «معجم اوسط» و «معجم صغير» كتابلری‌در.

علمای كرام حضراتی طرفندن اصحاب كتب سته ايچون حروف ايله رمز وعلامت وضع اولنمشدر.

«امام بخاری» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (خ) حرفی‌در.

«امام مسلم» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (م) حرفی‌در.

«امام ابن مالك» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (ط) حرفی‌در.

«امام ترمذی» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (ت) حرفی‌در.

«امام ابی داود السجستانی» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (د) حرفی در.

«امام نسائی» حضرتلرينه مخصوص اولان علامت (س) حرفی‌در.

سائر اصحاب مسانيد ايچون افراد وتركيب ايله وضع علامت بيورلمشدر.

و«سن نسائی» اسملری ایله مشهور اولوب علم حدیث شریفده امّ الکتب اعتبار اولنان کتب ستّه‌یی جمع وتحریر وابواب اوزرینه ترتیب وتسطیر بیورمش‌در. «کتاب رزین» کتب ستهٔ شریفه‌یی حاوی اولدیغندن کتب احادیث شریفه‌نك حجماً اکبری و انفعاً اعمی‌در. کتب ستهٔ شریفه، کتب احادیث شریفه‌نك اشهری اولوب علمای کرام حضراتی کتب ستّه‌نك حاوی اولدیغی احادیث شریفه‌یی اخذ وقبول ایلمش اولدقلری کبی فقهای عظام حضراتی دخی کتب سته‌نك احادیث شریفه‌سندن استدلال احکام بیورمشلردر.

«الامام ابو السعادات المبارك بن محمد بن الاثیر الجزری» حضرتلری «جامع الاصول» اسمی ایله مسمّی اولان کتاب مستطابی تألیف ایدوب «کتاب رزین» ایله اصول ستّه بیننی ذکر اولنان کتابده جمع وترتیب بیورمشدر.

«الحافظ جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی» حضرتلری «جمع الجوامع» اسمی ایله مسمی اولان کتابی تألیف ایله کتاب مذکورده کتب ستّه ایله مسانید عشره بیننی جمع ایلمشدر. کتاب مذکور، من جهة المتون «جامع الاصول» کتابندن اکثر واعظم‌در.

متأخرین اهل حدیث، احادیث شریفه‌دن اسانیدی حذف ایله «خبر»ده صحابیدن حدیث روایت ایدن و«اثر»ده دخی صحابیدن روایت ایدن ذواتك ذکری ایله ومخرجه رمز ایله اکتفا بیورمشلردر. چونکه اسانیدك ذکرندن غرض، حدیث شریفك اثبات وتصحیحندن عبارت اولوب بومقصد ایسه علمای متقدّمینه متعلق وظائف جمله‌سندن اولدیغی وعلمای متقدمین حضراتی دخی بو وظیفه‌یی اجرا واکمال بیورمش اولدقلری جهتله علمای متأخرین حضراتی تألیف بیوردقلری کتابلرنده اسانید ذکرینه حاجت کورمامشلردر.

صحابهٔ کزین وتابعین سعادت قرین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی عصرلرنده احادیث شریفه نقل وروایت ایدن ذوات کرامك احوالی بلاد وامصارده مشهور ومعروف ایدی. احادیث شریفه نقل و روایت ایدن ذوات کرامك بعضیسی بصره وکوفه‌ده وبعضیسی شام ومصرده آرامساز عز واقبال ایدی. اسانیدده اهل حجازك طریقی، طرق سائره‌دن اعلی وصحتده غایت متین‌در. چونکه اهل حجاز محدّثین کرامی، شروط نقله زیاده‌سیله صرف عنایت بیورمشلردر. طیّب الله ثراهم وجعل الجنة مثواهم.

بعضاً راویٔ خبری بیلمزسه‌ده معنای خبری بیلور وبلکه اکثر وقتده راویٔ خبری بیلمکه محتاج اولمز. کذلك انسان، صلاته تعلق ایدن حدیث شریفی بیلمك مراد ایلدکده اوحدیث شریفی باب صلاتدن تحری ایدوب بولور واوحالده باب صلاتده ذکر وایراد اولنان حدیث شریفه نظر ایدن کیمسه اوحدیث شریفك صلاته دلالتنی آسان صورتده بیلور.

بعض محدّثین کرام حضراتی دخی احادیث نبویه‌نك الفاظ لغویه ومعانیٔ مشکله‌سنك حلّنه و بیان اعرابنه صرف عنایت بیوروب احکامك ذکرینه تعرض بیورمامشدر. بومسلکی، «ابو عبید القاسم بن السلام» و «ابو محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبه» حضراتی ایله دیگر بعض ذوات کرام حضراتی اختیار بیورمشلردر. بعض محدّثین کرام حضراتی دخی اشبو مسلکه احکامك ذکرینی و آرای فقهایی ضم و اضافه بیورمشدر. ذکر اولنان مسلکه احکامك ذکرینی و آرای فقهایی ضم واضافه ایدن، «ابو سلیمان احمد بن محمد الخطابی» ایله امثالی ذوات کرام حضراتی‌در.

بعض محدّثین کرام حضراتی جانبندن دخی احادیث شریفه‌دن یالکز نوع غریب ایله کلمات غریبه‌نك ذکر واستخراجنه وترتیب وتدویننه وشرح وبیاننه صرف عنایت بیورلمشدر. بوصورتی اختیار ایتمش اولان «ابوعبید احمد بن محمد الهروی وامثالی ذوات کرام‌در.

«ابو محمد الحسین بن مسعود البغوی» و امثالی محدّثین کرام حضراتی دخی ترغیب وترهیبی متضمن اولان احادیث شریفه ایله احکام شرعیهٔ غیر جامعه‌یی تضمن ایدن احادیث شریفه‌یی جمع وتدوین بیورمشلردر.

اکثر اهل حدیث دخی سلف صالحینك کتابلرینی ترتیب وتهذیب واختصار ایتمك وکتب احادیث شریفه‌دن استنباط احکام و احادیث شریفهٔ غریبه‌یی شرح ایلك وامثالی خدمت احادیث شریفه‌ده صرف نقود همت بیورمشدر.

متأخرین اهل‌حدیثدن «ابو بکر احمد بن محمد الرمّانی و«ابو مسعود ابراهیم بن محمد بن عبید الدمشقی» و«ابو عبدالله محمد الحمیدی» کبی ذوات ستوده صفات حضراتی مسانید اوزرینه ترتیبات حسنه وضع واجرا بیورمشلردر.

اهل حدیثدن «ابو الحسن بن معاویة العبذری» حضرتلری تألیف بیوردیغی کتاب مستطابنده «صحیح بخاری» و«صحیح مسلم» و«موطّأ مالك» و«جامع الترمذی» و «سنن ابی‌داود»

بلاد وامصار اسلاميه‌ده ظهور ايدن محدّثين كرام حضراتى ايچون حد وحساب اولمديغى وعلماى اسلاميه‌نك فضائل وكمالاتى وهرعلمده وعلى الخصوص علم حديث شريفده‌كى تدقيقاتى وعلم حديثده تدوين وتأليف بيوردقلرى كتب نفيسه‌نك ترتيبات وتهذيباتى حيرت بخش عقول اوله‌رق بوحاللر رسول اكرم صلى الله تعالى عليه و سلّم حضرتلرينك جملهٔ معجزات باهره‌سندن اولمق اوزر مشاراليهم حضراتنه امداد صمدانى وتوفيق يزدانى وهدايت ربانى آثار جليله‌سندن اولديغى امر جلى‌در.

{ اغراض محدّثين }

علماى كرام حضراتى جانبندن ذكر وبيان بيورلديغى اوزره تصانيفده اغراض محدّثين مختلف‌در.

بعض محدّثين كرام حضراتى مطلقا لفظ حديثك حفظى ولفظ حديث شريفدن حكمك استنباطى غرضيله تدوين احاديث شريفه‌يه صرف عنايت بيورمشدر. بومسلكى اختيار بيورمش اولان ذوات كرام «عبدالله بن موسى الضبى» و«ابو داود الطيالسى» و«احمد بن حنبل» وامثالى ذوات كرام‌دركه مشاراليهم حضراتى راويلرك مسانيدندن احاديث شريفه‌يى اثبات ايدوب اوّلا خلفاى راشديندن واعاظم صحابهٔ كرامدن «ابو بكر صديق» رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك مسندينى ذكر ايله اندن روايت اولنان احاديث شريفه‌نك جمله‌سنى اوميانده ثبت وتدوين وبعده واحداً بعد واحدٍ صحابهٔ كرام رضى الله تعالى عنهم حضراتنك مسانيدينى ذكر ايله احاديث شريفه‌يى اولوجهله ثبت وتحرير بيورديلر.

بعض محدّثين كرام حضراتى دخى احاديث شريفه‌يى ابواب اوزرينه ذكر ايدوب هر بربابه مختص اولان حديث شريفى اوبابده بيان بيورديلر. مثلا «صلاة» حقنده شرفوارد اولان حديث شريفى «صلاة» بابنده و«زكاة» حقنده شرفوارد اولان حديث شريفى «زكاة» بابنده ذكرِ وبيان بيورديلركه «امام مالك» عليه رحمة البارى حضرتلرى «موطّأ» اسمى ايله مسمى اولان كتاب مستطابى بومسلك اوزره ترتيب بيورمش اولديغى كبى امام بخارى و امام مسلم حضرتلرى دخى كتاب مستطابلرينى بووجهله ترتيب وتأليف بيورمشلردر. علماى كرام حضراتى جانبندن بيان بيورلديغى اوزره احاديث شريفه‌نك باب صورتى ايله ذكر وايراد اولنمسى سند صورتى ايله نقل وايراد اولنمسندن اسهل‌در. چونكه انسان،

§ — ٣١ محدّثين كرامدن بر ذات عاليقدر دخی صاحب شرح البخاری « الامام العلّامه محمد بن یوسف بن علی بن سعید الکرمانی » حضرتلری‌در. مشارالیه تاریخ هجرتك (٧١٧) نجی سنه‌سنده زیور گهوارۀ وجود اولوب (٧٨٦) نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمشدر .

§ — ٣٢ محدّثين كرامدن برذات معالی سمات دخی «شارح مصابیح بغوی « المحدّث الفقیه التورپشتی » [١] حضرتلری‌در. « ابن سبّکی » حضرتلرینك روایتنه نظراً مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٦٦٠) نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمشدر .

§ — ٣٣ محدّثين كرامدن برذات محاسن صفات دخی عالم مغرب «القاضی ابوالفضل عیاض بن موسی بن عیاض البستی الیحصبی » حضرتلری‌در . مشارالیه حضرتلری « شفاء شریف» کتاب نفیسنی تألیف بیورمش وکتاب شریف مذکور، علمای کرام واصحاب فضائل طرفلرندن مظهر تحسین اولمشدر. ایام وباده «کتاب شفا» قرائتی ایله اشتغال ایتمك، نافع ومفید اولدیغی بعض علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر. «قاضی عیاض» حضرتلری تاریخ هجرتك (٥٤٤) نجی سنه‌سنده (٦٨) سننده اولدقلری حالده عازم گلزار جنان اولمشدر .

§ — ٣٤ محدّثين كرامدن برذات عالیقدر دخی « ابن حجر العسقلانی » ایله مشهور اولان « ابو الفضل شهاب الدین احمد بن علی » حضرتلری‌در . مشارالیه تاریخ هجرتك (٧٧٣) نجی سنه‌سنده مصرده زیور مهد وجود اولوب (٨٥٢) نجی سنه‌سی اواخرنده مصرده ارتحال دارجنان بیورمشدر .

§ — ٣٥ محدّثين كرامدن برذات عالیقدر دخی شارح بخاری « العلّامه بدر الدین ابو محمد محمود بن احمد العینی الحنفی » حضرتلری‌در . مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٨٥٥) نجی سنه‌سنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر .

احادیث شریفه مشایخ وعلمای کرامی تبرکاً بالاده ذکر وبیان اولنان ذوات کرامدن عبارت اولمیوب کرك زمان سعادتده وکرك زمان سعادتدن صکره‌کی زمانلرده شرقاً وغرباً

[١] تورپشتی، (تورپشت)ه منسوب دیمکدر. تورپشت، (تا) حرفنك ضمی و(واو) حرفنك سکونی و(را) حرفنك کسری و(پا) حرفنك ضمی و(شین) حرفنك سکونی ایله شیرازده برقریه‌نك اسمی‌در.

بن على ابن الجوزى الحنبلى» حضرتلرى‌در. مشاراليه‌حضرتلرى تاريخ هجرتك (٥١٠)نجى سنه‌سنده قدم زن مهد وجود اولوب (٥٧٧)نجى سنه‌سنده ارتحال دارنعيم بيورمشدر. مشاراليه تصانيف مشهوره اصحابندندر.

§ — ٢٦ محدّثين كرامدن برذات معالى سمات دخى «ابوزكريا يحيى بن‌شرف النووى» حضرتلرى‌در. مشاراليه حضرتلرى عالم، فاضل، متورّع، فقيه، محدّث اولوب اهل عصرينك امامى ايدى. تاريخ هجرتك (٦٧٦)نجى سنه‌سنده عازم كلشنسراى جنان اولمشدر.

§ — ٢٧ محدّثين كرامدن برذات معالى سمات دخى «ابن اثير» ديمكله مشهور اولان «ابو السعادات المبارك ابن محمد الجزرى» حضرتلرى‌در. مشاراليه افاضل كرامدن اولوب تاريخ هجرتك (٦٠٦) نجى سنه‌سنده ارتحال دارجنان بيورمشدر.

§ — ٢٨ محدّثين كرامدن برذات عاليقدر دخى «الامام ابومحمد الحسين بن مسعود البغوى الفقيه الشافعى» حضرتلرى‌در. مشاراليه تصانيف معتبره ومناقب سنيه اصحاب كرامندن اولوب تاريخ هجرتك (٥١٦) نجى سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر.

§ — ٢٩ محدّثين كرامدن بر ذات ستوده صفات دخى «الامام الشيخ تقى الدين عثمان بن عبدالرحمن بن‌موسى بن ابى نصر الكردى الشهر زورى الشيخ العلّامه ابن الصلاح» حضرتلرى‌در. مشاراليه حضرتلرى ائمهٔ مسلميندن ومناقب جليله اصحابندن اولوب تاريخ هجرتك (٥٧٧) نجى سنه‌سنده قدم‌نهادهٔ مهد وجود اولوب (٦٤٣) نجى سنه‌سنده ارتحال كلشنسراى جنان بيورمشدر.

§ — ٣٠ محدّثين كرامدن بر ذات عاليقدر دخى «الحسن بن محمد بن الحسن بن حيدر بن على العدوى العمرى الامام رضى‌الدين ابوالفضائل الصاغانى»[١] حضرتلرى‌در. مشاراليه حضرتلرى علوم وكمالاتده مناقب جليله اصحابندن اولوب تأليفات كثيره ايله مشهور انام برامام همام‌در. مشاراليه حضرتلرى تاريخ هجرتك (٦٥٠) نجى سنه‌سنده ارتحال داربقا بيورمشدر.

---

[١] صاغانى، صاد مهمله‌نك فتحه حركه‌سى وغين معجمه‌نك تخفيفى والف ايله «صغانيان»ه منسوب ديمكدر. الفسز اوله‌رق (صغانى) يازلمق دخى جائزدر.

صغانيان، ماوراءالنهرده بربيوك ولايتك اسمى‌در. (صغانيان)، (چغانيان) لفظندن معرّبدر.

البغدادى» حضرتلرىدر. مشاراليـه حضرتلرى. تاريخ هجرتك (٣٩٢) نجى سنه‌سنده تشريف عالم شهود ايدوب (٤٦٣) نجى سنه‌سنده عازم كلزار جنان اولمشدر.

§ — ١٨ شيخ الخراسان امام الأئمه «الفقيه الحافظ ابوبكر محمد بن اسحق بن خزيمة النيسابورى» حضرتلرى دخى اجلۀ رجال احاديثدن اولوب هجرتك (٣١١) نجى سنه‌سنده (٩٠) ياشنده اولدقلرى حالده ارتحال داربقا بيورمشدر.

§ — ١٩ صاحب المسند و التفسير «الحافظ عثمان بن ابى شيبة العبسى» حضرتلرى دخى متحيزان رجال احاديثدن اولوب تاريخ هجرتك (٢٣٩) نجى سنه‌سنده ارتحال دارجنان بيورمشدر.

§ — ٢٠ افاخم رجال احاديثدن برذات ستوده صفات دخى صاحب مسند «الحافظ ابويعلى بن على المثنى الموصلى» حضرتلرىدر. مشاراليه جضرتلرى تاريخ هجرتك (٣٠٧) نجى سنه‌سنده (٩٧) ياشنده اولدقلرى حالده ارتحال دارنعيم بيورمشدر.

§ — ٢١ اعاظم محدّثين كرامدن برذات جليل الصفات دخى عالم سمرقند وصاحب مسند «الحافظ الامام ابو محمد عبـدالله بن عبدالرحمن الدارمى» حضرتلرىدر. مشاراليـه حضرتلرى تاريخ هجرتك (٢٥٥) نجى سنه‌سنده عازم كلشنسراى جنان اولمشدر.

§ — ٢٢ اكابر محدّثين كرامدن برذات معالى سمات دخى «مسـند كبير» صـاحبى «الحافظ ابو بكر احمد بن عمرو البصرى البزار» حضرتلرىدر. مشاراليـه حضرتلرى تاريخ هجرتك (٢٩٢) نجى سنه‌سنده «رمله»ده ارتحال داربقا بيورمشدر.

§ — ٢٣ ائمۀ اهل حديثـدن بر ذات عاليقـدر دخى «الحافظ ابو القاسم سليمـان بن احمد الطبرانى» حضرتلرىدر. مشاراليه حضرتلرى تاريخ هجرتك (٣٦٠) نجى سنه‌سنده (١٠٠) ياشنى ايكى آى متجاوز اولدقلرى حالده ارتحال دار جنان بيورمشدر.

§ — ٢٤ محدّثين كرامدن بر ذات ستـوده صفات دخى «العلّامه ابو سليمـان حمد بن محمد البستى» حضرتلرىدر. مشاراليه حضرتلرى علوم و فضـائلده عصرينك فريدى وزمانتك علّامه ووحيدى ايدى مشاراليهك «معالم السنن» و«اعلام السنن» و«غريب الحديث» و امثالى تأليفات مشهوره‌سى واردر.

§ — ٢٥ محدّثين كرامدن برذات عاليقدر دخى واعظ بغداد «ابو الفرج عبدالرحمن

مدح وثنا بیورلمشدر. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٣٠٥) و بر روایته کوره (٣٠٦) سنه‌لرنده قدم‌زن کهوارهٔ وجود اولوب (٣٨٥) سنه‌سنده بغدادده عازم کلزار جنان اولمشدر.

§ — ١٢ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات عالیقدر دخی «الحاکم ابو عبدالله النیسابوری» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٣٢١)نجی سنه‌سنده شهر نیسابورده تولد ایدوب (٤٠٥) نجی سنه‌سنده (٨٤) یاشلرنده اولدقلری حالده ارتحال داربقا بیورمشدر.

§ — ١٣ حفّاظ سبعه‌دن برذات عالیقدر دخی «ابومحمد عبدالغنی بن سعید الازدی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری حافظ مصر ایدی. تاریخ هجرتك (٣٣٢) نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (٤٠٩) نجی سنه‌سنده ترك عالم فنا و ارتحال داربقا بیورمشدر.

§ — ١٤ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات فضائل سمات دخی «ابو نعیم احمد بن عبدالله الاصبهانی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری ثقات مشایخ احادیثدن ایدی. تاریخ هجرتك (٣٣٤)نجی سنه‌سنده زیور مهد وجود اولوب (٤٣٠)نجی سنه‌سنده (٩٦) یاشلرنده اولدقلری حالده اصفهانده عازم روضهٔ جنان اولمشدر.

§ — ١٥ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات ستوده صفات دخی «ابوعمرو بن عبدالبر النحوی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری ثقات اهل احادیثدن ایدی. تاریخ هجرتك (٣٦٨)نجی سنه‌سنده قدم نهادهٔ عالم وجود اولوب (٤٦٣)نجی سنه‌سنده «شاطبه» شهرنده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

§ — ١٦ حفّاظ سبعه‌دن برذات معالی سمات دخی «ابو بکر احمد بن الحسین البیهقی» حضرتلری‌در. مشارالیه حضرتلری فضائل وکمالاتده عصرینك فریدی و «الحاکم ابو عبدالله» حضرتلرینك کبار اصحابندن ایدی. تاریخ هجرتك (٣٨٤)نجی سنه‌سنده زیور عالم ناسوت اولوب (٤٥٨) نجی سنه‌سنده عازم کلشن لاهوت اولمشدر.

§ — ١٧ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات حمیده صفات دخی «ابوبکر احمد بن علی الخطیب

زیور مهد وجود اولوب (٤٨٨) نجی سنه‌سنده بغدادده عازم روضهٔ جنان اولمشدر.

§ — ٩ محدّثین کرامدن «الامام ابو مسعود ابراهیم بن محمد بن عبید الدمشقی» حضرتلری دخی ائمهٔ حدیث صنفنه الحاق اولنمشدر. مشارالیه حضرتلری «صحیح بخاری» ایله «صحیح مسلم» بیننی جمع ایتمش اولان ذوات کرامدن اولوب جمع وتألیف بیوردیغی کتابی «جامع الدمشقی» دیمکله مشهور ومعروفدر.

§ — ١٠ محدّثین کرامدن امام برقانی دیمکله مشهور اولان «الامام ابوبکر احمد بن محمد الخوارزمی» حضرتلری دخی ائمهٔ حدیث صنفنه الحاق ایله عدد ائمهٔ کرام «تلك عشرةٌ کاملةٌ» درجه‌سنه واصل اولمشدر. مشارالیه حضرتلری «صحیح بخاری» ایله «صحیح مسلم» بیننی جمع ایتمش اولان ذوات کرامدن اولوب تألیف بیوردیغی کتابی «جامع البرقانی» دیمکله مشهوردر. مشارالیه امام برقانی حضرتلری کندو بلده‌سنده محدّثین کرامدن «ابو العباس بن حمدان النیسابوری» حضرتلری ایله سائر ذوات کرام حضراتندن و بعده «جرجان» طرفنه عزیمتله محدّثین کرام معالی اتسامدن «ابو بکر الاسماعیلی» علیه رحمة الباری حضرتلرندن احادیث شریفه اخذ ایلمش ومؤخراً بغداده عزیمتله اوراده توطن ایدرك احادیث شریفه نقل وروایتی ایله مشغول اولمش اولدیغی وکندوسی ثقاتدن واصحاب زهد وورعدن اولوب اکابر کرامدن «الخطیب ابوبکر البغدادی» حضرتلری امام برقانی حضرتلرینی مدح وثنا بیوردیغی صره‌ده «شیوخمز میاننده امام برقانی حضرتلرندن أثبت بر ذات کورمدم مشارالیه حافظ قرآن وعارف فقه اولوب علوم عربیه‌ده دخی حافظ وکامل ایدی» کلامنی کویان اولدیغی وعلم حدیث شریفده مشارالیهك تصانیف کثیره اصحابندن بولندیغی مرویدر. مشارالیه امام برقانی حضرتلری تاریخ هجرتك (٣٣٦) نجی سنه‌سنده قدم‌نهادهٔ عالم شهود اولوب تاریخ مذکورك (٤٢٠) نجی سنه‌سنده (٨٩) یاشلرنده اولدیغی حالده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر.

بعدذا علمای کرام حضراتی طرفندن اعاظم اهل حدیثدن حفّاظ سبعه دخی ذکر وبیان بیورلمشدر.

§ — ١١ حفّاظ سبعه‌دن بر ذات عالیقدر «الحافظ الامام ابو الحسن علی بن عمر الدارقطنی» حضرتلریدر. مشارالیه حضرتلری انواع فضائل وکمالات ایله مشهور ونامدار اولوب بعض ذوات کرام حضراتی طرفندن «امیر المؤمنین فی الحدیث» کلامی ایله

و «سنن ابی داود» و «سنن ترمذی» و «سنن نسائی» اسملری ایله مسمی اولان بش عدد کتب شریفه‌دن عبارت اولمق اوزره ذکر وبیان بیورمشدر. لکن جمهور علمای کرام عندنده احادیث شریفه‌یی حاوی اولان کتب شریفه‌نك اصللری التی عدد کتاب مستطابدن عبارت اولوب «موطأ ابن مالك» دخی کتب احادیث شریفه‌نك اصولندن عد و شمار اولنمشدر. ینه جمهور علمای کرام طرفندن «موطأ» کتاب شریفی رتبةً «سنن ترمذی» دن صکره و «سنن نسائی»دن اول اولمق اوزره ذکر و بیان اولنمش ایسه‌ده حق اولان صووتك «موطأ» کتاب شریفنك رتبةً «صحیح مسلم»دن صکره اولمسندن عبارت اولدیغی بعض علمای کرام حضراتی طرفندن بیان بیورلمشدر. بعض علمای کرام حضراتی دخی «ابوعبدالله القزوینی محمد بن یزید بن ماجه» حضرتلرینك کتاب شریفنی «کتاب موطأ» بدلنده عد واعتبار ایلمشدر. مشارالیه «ابن ماجه» حضرتلری اجلهٔ رجال احادیث اولان ذوات کرامدن احادیث شریفه‌یی اخذ ایلمش وبرچوق اصحاب فضائله مأخذ احادیث شریفه اولمشدر. مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٧٣) نجی سنه‌سنده (٦٤) یاشنده اولدقلری حالده ارتحال دار نعیم بیورمشدر.

§ — ٧ اعاظم محدثین کرامدن «الحافظ ابو الحسن رزین بن معاویة العبذری» حضرتلری دخی ائمهٔ حدیث صنفنه ادخال ایله السنهٔ اهل حدیثده امام سابع اولمق اوزره ذکر اولنور. مشارالیه «امام رزین» حضرتلری «تجرید» اسمی ایله مسمی اولان کتاب شریفنی تألیف ایدرك «صحاح» بینی کتاب شریف مذکورده جمع ایلمشدر. اشبو کتاب شریف، کتب سته‌یی جامع اولدیغندن اهل حدیث طرفندن کتب سته صنفنه ضم والحاق بیورلمشدر. مشارالیه امام رزین حضرتلری تاریخ هجرتك (٥٢٠) نجی سنه‌سندن صکره ارتحال دار جنان ایلمشدر.

§ — ٨ محدثین کرامدن «ابو عبدالله محمد بن ابی نصر فتوح بن عبدالله الاندلسی الحمیدی» حضرتلری دخی لسان اهل حدیثده امام ثامن اولمق اوزره ذکر اولنور. مشارالیه امام حمیدی حضرتلری «کتاب الجمع بین صحیحی البخاری والمسلم» اسمی ایله مسمی اولان کتاب مستطابنی تألیف بیورمشدر. مشارالیه حضرتلری امام مشهور وعالم معروف اولوب مکهٔ مکرمه ومصر وشام وبغدادده اصحاب احادیث ایله ملاقات ایدرك احادیث شریفه اخذ ایلمش و اندلس تاریخی دخی تألیف وتصنیف بیورمش و هجرتك (٤٢٠) تاریخندن اول

§ — ٤ اعلام حفّاظ احادیثدن «ابو عیسی محمـد بن عیسی الترمذی» حضرتلری دخی «ابو داود سجستانی» حضرتلرینی مرتبةً ولی و تعقیب ایلمشدر . مشارالیه حضرتلری تاریخ هجرتك (٢٧٩) نجی سنه‌سنده ارتحال دارنعیم بیورمشدر. بوذات فضائل سمات «قتیبه» و«سفیان بن غیلان» و«محمد بن بشار» و«احمد بن منیع» و«محمد بن المثنی» و«سفیان بن وکیع» و «محمد بن اسماعیل البخاری» حضراتی کبی عظمای محدّثین ایله ملاقات ایدرك احادیث شریفه‌یی مشارالیهم حضراتندن اخـذ ایلمش و «محمد بن احمـد المحبوبی المروزی» حضرتلری ایله امثالی پك چوق ذوات کرام حضراتنـه دخی مأخذ احادیث شریفـه اولمشدر . مشارالیه امام ترمذی حضرتلرینك علم حدیث شریفه متعلق تصانیف کثیره‌سی میاننـده « سـنن الترمذی » اسمی ایله مسمی اولان کتاب شریفی ذکر مذاهب و وجوه استدلال و تبیین انواع احادیث کبی معلومات وغیره وفوائد کثیره‌یی حاوی اولمسیله فائدةً و ترتیباً کتب سائره‌سنك احسن واجملی اولدیغی کبی مکرراتی دخی تصانیف سائره‌سنده‌کی مکرراتدن اقل ایدوکی علمای کرام حضراتی طرفندن ذکر و بیان بیورلمشدر . کتـاب شریف مذکورك بعد التصنیف امام مشارالیـه حضرتلری طرفـندن حجاز و عراق وخراسان علمای کرامنه عرض اولنمسی اوزرینه جمله طرفندن مظهر حسن قبول اولدیغی مروی‌در.

§ — ٥ ائمهٔ حفّاظ واکابر فقهادن «ابو عبدالرحمن احمد بن شعیب النسائی» حضرتلری «امام ترمذی» حضرتلرینی رتبةً ولی وتعقیب ایدرك مشایخ کبار ایله ملاقات و اعـلام محدّثین کرامدن « قتیبه بن سعیـد » و «محمد بن بشار» و «محمود بن غیلان» و «ابو داود سلیمان بن الاشعث» وامثالی ذوات کرام حضراتندن احادیث شریفه اخذ ایله «سنن نسائی» اسمی ایله مسمی اولان کتاب شریفی تألیف بیورمش و «ابو القاسم الطبرانی» و «ابو جعفر الطحاوی» و «ابو بکر احمـد بن اسحق السنی الحافظ» و امثـالی پك چوق ذوات کرام حضراتنه مأخذ احادیث شریفه اولمشدر . مشارالیه امام نسائی حضرتلرینـك کرك ذات معالی سماتی وکرك کتاب مستطابی پك چوق ذوات کرام حضراتی جانبندن مظهر مدح وستایش اولمشدر. امام مشارالیه حضرتلری شافعی المذهب اولوب تاریخ هجرتك (٣٠٣) نجی سنه‌سنده مکهٔ مکرّمه‌ده ارتحال دارجنان بیورمشدر.

§ — ٦ اکابر علمای کرامدن «امام نووی» علیـه رحمة الباری حضرتلری اصول کتب احادیث شریفه‌یی بالاده محرر اولدیغی وجـه اوزره « صحیح بخاری » و «صحیح مسلم»

عازم گلشنسرای جنان اولمشدر . مشار اليه حضرتلری علم حديث شريفده امام بخاری حضرتلرندن صكره خراسانك امام همامی اولوب حجاز وعراق وشام ومصر طرفلرينه رحلت ايدرك محدّثين عظامدن « يحيي بن يحيي النيسابوری » و« قتيبه بن سعيد » و« اسحق بن راهويه » و« احمد بن حنبل » و« عبد الله بن مسلمة القعنبی » وامثالی ذوات ستوده صفاتدن اخذ احاديث شريفه ايدوب دفعاتله بغدادی شرف قدوملری ايله تشريف واوراده احاديث شريفه روايت بيورمش و« ابراهيم بن محمد بن سفيان » و« ترمذی » و« ابن خزيمه » كبی پك چوق ذوات كرام رضی عنهم رب الانام حضراتی دخی مشار اليه امام مسلم حضرتلرندن احاديث شريفه روايت بيورمشلردر. امام مشاراليه حضرتلرينك كتاب شريفی «صحيح مسلم» اسمی ايله مشهوردر. بر روايته كوره كتاب شريف مذكورك اوچ يوز بيك (٣٠٠٠٠٠) احاديث مسموعه‌دن وديكر بر روايته كوره يوزبيك (١٠٠٠٠٠) حديث شريفدن انتخاباً تأليف اولنديغی علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر و بيان بيورلمشدر .

§ — ٣ اعلام محدّثين كرامدن « ابو داود سليمان بن الاشعث بن اسحق الازدی السجستانی» حضرتلری «امام بخاری» و«امام مسلم» حضرتلرينی رتبةً ولی وتعقيب ايلمشدر. مشار اليه امام سجستانی حضرتلری خراسان وعراق وشام وامثالی بلاد و امصاره رحلت ومشايخ احاديث ايله ملاقات و« مسلم بن ابراهيم » و« سليمان بن حرب » و« عبد الله بن مسلمة القعنبی » و« يحيي بن معين » و« احمد بن حنبل » وامثالی ائمۂ كرام واعلام محدّثين حضراتندن احاديث شريفه اخذ ايله كتاب شريفنی تأليف وتصنيف بيورمش وكتاب شريف مذكور بش يوز بيك (٥٠٠٠٠٠) حديث شريفدن منتخب درت بيك سكز يوز (٤٨٠٠) حديث شريفی جامع اولوب ائمۂ كرامدن « احمد بن حنبل» حضرتلری ايله سائر اعلام محدّثين وذوات فضائل قرين حضراتی طرفلرندن مظهر استحسان وستايش اولمشدر. امام سجستانی عليه رحمة الباری حضرتلری تاريخ هجرتك (٢٠٢)نجی سنه‌سنده قدمنهادۂ عالم وجود اولوب (٢٧٥)نجی سنه‌سنده بصره‌ده ارتحال دار نعيم بيورمشدر . مشاراليه امام سجستانی حضرتلرندن ولد مكرّملری « عبد الله » ايله « ابو عبدالرحمن النسائی » و« احمد بن محمد الخلال » وامثالی ذوات كرام حضراتی اخذ احاديث شريفه بيورمشلردر. امام سجستانی حضرتلرينك ولد مكرّملری اكابر حفّاظ احاديث شريفه‌دن بر ذات نادر الوجود اولوب تاريخ هجرتك (٣١٦)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بيورمشدر.

جناب حق آره‌سنده حجت اتخاذ وبالاغتسال ایکی رکعت نماز قیله‌رق جناب حقدن استخاره [*] ایلدکجه کتابنه برحدیث شریف بیله درج ایلدیکی و یوز بیك (١٠٠٠٠٠) حدیث صحیح ایله ایکی یوزبیك (٢٠٠٠٠٠) حدیث غیر صحیح مشاراليه حضرتلرینك حفظ وازبرنده اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وتبیان بیولمشدر. رضی الله تعالی عنه. «صحیح بخاری»نك احادیث مکرره ایله برابر یدی بیك ایکی یوز یتمش بش (٧٢٧٥) حدیث شریفی جامع اولدیغی و بر روایته کوره اسقاط مکررات ایله مجموع احادیث بخاری‌نك درت بیك (٤٠٠٠) حدیث شریفدن عبارت بولندیغی وبر روایتده احادیث شریفهٔ بخاری یدی بیك ایکی یوز (٧٢٠٠) حدیث شریفی مشتمل اولوب بومقدارك میانده اوچ بیك (٣٠٠٠) حدیث شریف مکرر ذکر اولندیغی کذلك علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر. امام بخاری حضرتلری «مالك عن نافع عن ابن عمر» طریقنك احادیث شریفه‌ده علی الاطلاق اصحّ الاسانید اولدیغی و «ابو الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة» طریقنك دخی اصح اسانید ابی هریره ایدوکنی ذکر وبیان بیورمشدر. رضی الله تعالی عنهم اجمعین. امام بخاری رضی عنه البارى حضرتلری عباد صالحیندن زهد وورع وتقوی ایله متصف برذات نادر الوجود اولوب تاریخ هجرتك (١٩٤)نجی سنه‌سنده زیور کهوارهٔ وجود اولوب (٢٥٦)نجی سنه‌سنده عازم کلشنسرای جنان اولمشدر. مدت عمر شریفلری (٦١) سنه (٣٤٧) کوندن عبارتدر. مشاراليه حضرتلرینك فضائل و مناقب جلیله‌سی کنجایش پذیر حوصلهٔ خامهٔ عرض وبیان اولمیوب کمالاتنه کتاب شریفی برهان قاطع اولدیغی جمهور علما بیننده متفق علیه‌در. کتاب بخاریٔ شریفك خصائص کثیره‌سی اولوب خصائص مخصوصه‌سندن بریسی، ایام طاعونده برخانه‌ده علی وجه اللائق قرائت اولندیغی حالده خانه خلقنك طاعون بلیه‌سندن جناب حقك دائرهٔ حفظ و امانده اولمسیدر.

§ — ٢ ائمهٔ حفاظدن واعلام محدّثین کرامدن صاحب الصحیح «الامام ابو الحسن مسلم بن الحجّاج بن مسلم بن ورد بن کوشاد القشیری النیسابوری» حضرتلری «امام بخاری» حضرتلرینی رتبةً ولی وتعقیب ایتمشدر. امام مشاراليه حضرتلری برروایتده تاریخ هجرتك (٢٠٤)نجی سنه‌سنده وبر روایتده (٢٠٢) سنه‌سنده وبر روایت صحیحه‌یه کوره (٢٠٦)نجی سنه‌سنده نیسابور شهرنده زیور مهد وجود اولوب (٢٦١)نجی سنه‌سنده

[*] استخاره، لغتده خیر ایستمك ولساننمزده برمصلحتك انجامنه دلالت ایتمك ایچون منامده رؤیای صادقه طلب ایتمك معناسنده استعمال اولنور.

«سنن ابی داود» و«سنن ترمذی» [١] و«سنن نسائی» [٢] و«سنن ابن ماجه» و«سنن دارقطنی [٣] و «مسند احمد» و «مسند ابن ابی شیبه» و «مسند بزار» وامثالی کتب احادیث شریفه اولدیغی جمهور علما بیننده متفق علیه‌در.

{اعاظم محدثین}

§ — محدّثین کرام رضی عنهم رب الانام حضراتنك رئیس وپیشواسی «ابوعبدالله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن المغیرة الجعفی [٤] البخاری» رضی عنه الباری حضرتلری‌در. امام مشارالیه حضرتلری ضبط احادیث شریفه مقصدیله امصار عالمه رحلت ومحدثین امصار ایله ملاقات ایدرك احادیث شریفه‌یی خراسان وعراق وحجاز وشام ومصرده ضبط وتحریر و«مکّی بن ابراهیم البلخی» و«عبدالله بن موسی العبسی» و «ابوعاصم الشیبانی» و«علی ابن المدینی» و«احمد بن حنبل» و«یحیی بن معین» و«عبدالله بن زبیر الحمیدی» وامثالی اعلام محدّثین کرام وائمهٔ عظام حضراتندن اخذ وتلقی بیورمشدر. امام مشارالیه حضرتلرندن دخی خلق کثیرك اخذ احادیث شریفه ایلدیکی مروی‌در. امام بخاری حضرتلرینك راویسی «ابوعبدالله محمد بن یوسف بن مطر بن صالح بن بشر الفربری» حضرتلری، امام بخاری حضرتلرندن یتمش بیك قدر ذوات کرامك بخاریٔ شریف استماع ایلدیکنی وکندوسی دخی امام مشارالیه حضرتلرندن «فربر» ده [٥] احادیث شریفه اخذ واستماع ایتدیکنی وامام بخاری حضرتلرندن احادیث شریفه استماع ایدنلردن یالکز کندوسی قالمش اولدیغنی ذکر وبیان بیورمشدر. امام بخاری حضرتلرینك کتاب صحیحی التی یوز بیك (٦٠٠٠٠٠) احادیث شریفه‌دن تخریج وانتخاب و(١٤) سنه مدت ظرفنده اکمال تألیف ایلدیکی وهربر حدیث شریفك صحتنی تیقّن ایتمدکجه وهربر حدیث شریفی کندوسی ایله

[١] ترمذی، ترمذه منسوب دیمکدرکه «ترمذی» کلمه‌سنده‌کی یا حرفی، حرف نسبت‌در. ترمذ، تا حرفنك کسری وذال معجمه ایله جیحون جوارنده وجانب شرقیسنده برمدینهٔ مشهوره‌نك اسمی‌در. جیحون «بلخ» شهرنده‌کی نهرك اسمی‌در.

[٢] نسائی، نون حرفنك فتحی و سین مهمله‌نك تخفیفی ومد وهمزه ایله «نسأ» شهرینه منسوب دیمکدرکه اخرنده‌کی یا حرفی، حرف نسبت‌در. «نسأ» خراسانده برشهرك اسمی‌در.

[٣] دار قطنی، دار قطنه منسوب دیمکدر.. دار قطن بغدادده برمحله‌نك اسمی‌در.

[٤] جعفی لفظی یمنده برقبیله پدرینك اسمی‌در. اوده «جعفی ابن اسعد» در.

[٥] فربر، فا حرفنك فتحی ویا کسری جائز اوله‌رق و اولکی را حرفنك فتحی و ایکی را حرفنك بیننده‌کی بای موحده‌نك اسکانی ایله بخارا ایالتنده برقصبه‌نك اسمی‌در.

علم حدیث شریف، اصول فروعدن اولمسیله اصحاب کزین و تابعین سعادت قرین وائمهٔ دین رضوان الله تعـالی علیهم اجمعین حضراتی طرفلرندن خلفاً بعد سلفٍ احادیث شریفه‌نك ضبط وحفظنه واعلای شان وشرفنه صرف لطف وعنایت بیورلمشدر .

صدر اوّلده سلف صالحینك اعتماد واعتنالری احادیث شریفه‌نك قلوبده حفظی جهتنه انحصـار ایلدیکی جهتله علم حدیث شریف، کتابةً ضبط اولنمیوب کتاب الله یعنی قرآن کریم کبی قلباً ضبط وحفظ اولنور ایدی .

وقتا که اهل اسلام، اطراف عالمه منتشر وبلاد اسلامیه متسع وصحابهٔ کرام حضراتی اقطارعالمه متفرق واعاظم صحابهٔ کرام رضی‌عنهم رب‌الانام حضراتی دخی عازم‌گلشنسرای جنان اوله‌رق احادیث شریفـه‌نك ضبط و حفظی دوچار قلت اولدقده علمای کرام حضراتی جانبندن حس اولنان لزوم واحتیاجه مبنی احادیث شریفه‌نك تدوینه وکتابةً تقیید وضبطنه بذل لطف وعنایت بیورلمشدر.

بر روایته کوره علم حدیث شریفده تصنیف کتاب ایدن ذوات کرام حضراتنك اوّلی «عبد الملك بن جریج» حضرتلری در. بعض روایتـه کوره «مالك بن انس» حضرتلری مؤلف اوّل اولوب مشارالیه حضرتلری «موطّأ» اسمی ایله مسمی اولان کتابی تألیف بیورمشـدر. دیکر بر روایته کوره دخی مؤلف اوّل «ربیع بن صبیحه» حضرتلری‌در. مشارالیهم حضراتندن صکره احادیث شریفه‌نك جمع وتدوینی تعمم ایلشدر.

اعاظم علمای کرامدن «صدر الشریعه» نك «تعدیل العلوم» اسمی ایله مسمی اولان کتابنـده و «ابن سبکی» نك «طبقـات کبری» نامیله مشتهر اولان اثرنده ذکر وبیان بیورلدیغی اوزره منشـایخ ائمهٔ حدیث، طول اعمار ایله وفلاسـفه دخی قصر اعمار ایله مشهوردر . بو حاله تجـارب واقعه دخی شهادت ایدر . بو نعمت جلیله، احادیث شریفه‌نك جملهٔ فضائل وخصائصندن‌در .

علمای کرام حضراتی طرفندن بیلن بیورلدیغی‌اوزره علم حدیث شریفه متعلق تألیف بیوریلان کتب‌شریفه لایعد ولایحصی‌اولوب‌لکن کتاب اللهدن یعنی‌قرآن عظیم‌الشاندن‌صکره اصحّ کـتب «صحیح بخاری» وصکره «صحیح مسـلم» و صکره «کتاب موطّأ» وصکره

(حديث مستفيض)، ناقللری اوچدن زیاده اولان حدیث شریفدر.

(حدیث مضطرب)، اول حدیثدرکه راویسی روایتنده اختلاف واضطراب اوزره اوله‌رق بردفعه برصورتله ودیکر دفعه دخی صورت آخرله روایت ایدر وروایتلر یکدیکرینه مباین ومخالف اولور.

(حدیث مردود)، ظاهری برکلام اولوب معناسی اولمدیغی کبی صورت روایتی دخی غیر کافیدر.

(حدیث مفتری)، «ابو مسیله» قولیدر.

(حدیث موضوع)، رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرندن نقل ایله امر باطلی ایهام ایدن ودلیل عقلی‌یه معارضه ایتمسیله قابل تأویل اولمیان خبرلرك کافه‌سندن عبارتدرکه العیاذ بالله رسول اکرم علیه الصلوة والسلام حضرتلرینه افترادن عبارت اولوب بو مثللو خبرلره «خبر موضوع» تسمیه اولنور. بو مثللو خبرلرك سبب وضعی، یا راوینك مرویده طول عهد ایله نسیان ایدوب غیرمروی‌یی مروی ظن ایله ذکر ایتمسندن عبارتدر. یاخود نبیّ محترم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینه افترادن عبارت اولور نته‌کیم زنادقه طائفه‌سی شریعت شریفهٔ محمدیه علیه الصلوة والسلامدن عقلایی تنفیر ایچون معقوله مخالف اون درت بیك قدر خبر وضع ایلمشلردر. یاخود سبب وضع، غلط راویدن عبارتدرکه بوغلط، برکلمه‌نك نطقی مراد اولندقده لسانه اوکلمه‌دن غیری کلمه‌نك نطقی سبقت ایتمك صورتی ایله اولور. یاخود وضعك سببی ذکر اولنان صورتلرك غیری اولور نته‌کیم «کرامیه» طائفه‌سی طاعت وعبادته ترغیب ومعصیتدن ترهیب ایچون بر طاقم خبرلر وضع ایتمشلردرکه طائفهٔ مذکوره‌نك شو وضع ایتدیکی خبرلر افترایه راجع اولور.

(حدیث المتعبد بلفظه) تسمیه اولنان بر قسم احادیث شریفه دخی «اذان شریف» و «تشهد» و «تکبیر» و «تسلیم» کبی احادیث شریفه‌در.

احادیث شریفه‌یی نقل بالمعنی یعنی لفظ آخر ایله بیان ایتمك صورتنك جوازی بعض شروطك تقییدی ایله علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمش و «قاضی عیاض» علیه رحمة الفیّاض حضرتلری دخی خطا وقوعنك امکان واحتمالی سببی ایله نقل بالمعنی صورتنی تجویز بیورمامشدر.

(حديث ضعيف)، «حديث حسن»دن مرتبةً دوندر. بعض علمای كرام حضراتنك بيانه كوره حديث ضعيف، حديث صحيح ايله حديث حسن صفتلرينى جامع اولميان حديث شريف‌در. «حديث ضعيف»ك ضعفى، بعضاً عدم عدالت وياخود سوء حفظ وياخود عقائداً تهمت كبى رواتك ضعفندن اولور وبعضاً ارسال وانقطاع وتدليس[١] كبى علل اخرادن اولور. بومثللو حديث شريف، فضائل ومناقبده بالاتفاق حجت وبرهان‌در. علمای كرام حضراتنك «حديث ضعيف ايله احكام اثبات اولنمز چونكه احكام اجتهاديه‌نك اثباتنده مجتهد اولان ذات عاليقدرك حديث ضعيفه تمسّك ايتمسى ومجتهدك حديث ضعيفى مذهبنه مبنا وبر مسئله‌ده اجتهادينه مناط ايلمسى جائز دكلدر» قولى باب فضائلده وارد اولان حديث ضعيف ايله عملك استحبابنه منافى اوله‌ميه‌جغى علمای كرام حضراتى جانبندن بيان بيورلمشدر.

(حديث محكم)، تأويله محتاج اولميان حديث شريف‌در.

(حديث متشابه)، تأويله محتاج اولان حديث شريف‌در.

(حديث منفصل)، «تابع»ه قبل الوصول رواتنك بردن زياده‌سى ساقط اولان حديث شريف‌در.

---

[١] تدليس، تفعيل وزننده بايع حيله ايدوب حين بيعده متاعنك عيبنى مشتريدن كتم ايلك معناسنه‌در. فن حديثده تدليس لفظى بوندن مأخوذدركه محدّث، روايت ايلديكى حديثى مثلا شيخنك شيخنه اسناد ايدوب كندو شيخنك اسمنى طى ايدر كويا اندن بلا واسطه روايت ايدر. مع هذا شيخ مزبورى كورمامش و ياخود كورمش اولسه دخى اندن اخذ حديث ايلميوب اندن متأخر اولاندن وياخود اندن تلقى ايدن شيخدن اخذ ايلمشدر و بو اسناد اوزره ثقاتدن برجماعت، حديث شريف روايت ايلمشدر. بعض علمای كرام حضراتى جانبندن ذكر و بيان بيورلديغى اوزره اصول حديثده «تدليس» و«ارسال خفى» بينلرنده‌كى فرقلر دقيق‌در. زيرا «ارسال خفى» صورتنده دخى لقيان [*] محتمل اولان صيغه ايله روايت ايلك معتبردر لكن عند الحذّاق عدم لقيانلرى وراوى ايله محدّث بيننده واسطه بولنديغى ثابت‌در وتدليس، لقيانى معروف اولان روايته مخصوص‌در ومرسل خفى، معاصردن روايت ايدندن روايته مخصوص‌دركه ايكيسنده‌ده اول واسطه ساقط اولميدر. خلاصه «تدليس»ده مجرد معاصرت كافى دكلدر بلكه لقيانى محتمل اولمليدر لكن «ارسال خفى»ده معاصرت كفايت ايدر ولقيانى معتبر اولان صيغه مثلا «حدّثنا واخبرنا» ديميوب «قال» و«عن» كلمه‌لرى ايله ايراد ايلمكدر. «جزرى» مرحوم «تدليس»ى ايكى قسمه تقسيم بيورمشدر. برقسمى «تدليس الاسناد» وديكر قسمى دخى «تدليس الشيوخ»در. (تدليس الاسناد) وجه مذكور اوزره لقيانى محتمل اولاندن بالذات مسموع اولميان حديثى سماعنى موهم اولان تعبيرات مذكوره ايله روايت ايلمكدر. (تدليس الشيوخ) اخذ وسماع ايلديكى شيخك اسمنى ستر ايدوب معروف اولميان اسم و وصف ايله تسميه ايلمكدر. اشبو ايكى صورت دخى كذبدن مبرّا ومعرّادر.

[*] لقيان، كورمك، كورشمك، وبر شى برشيئه تصادف ايتمك معناسنه‌در.

كندولفظ شريفی ایله اخبار بیورمشدر. قرآن کریم، حدیث قدسی اوزرینه مفضلدر. چونکه قرآن عظیم الشانك لفظ شریفی منزلدر.

(حدیث قوی)، اول بر حدیث شریفه اطلاق اولنورکه رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلری او حدیث شریفی قائل اولدقدن صکره کتاب اللهدن بر آیت کریمه قرائت بیورمشلردر.

(حدیث ناسخ)، رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرندن اخر عمر شریف رسالتپناهیلرنده شرفصادر اولان حدیث شریفدر.

(حدیث منسوخ)، سلطان انبیا علیه ازکی التحایا حضرتلرندن عمر شریف رسالتپناهیلری اوّلنده شرفصادر اولان حدیث شریفدر.

(حدیث عام)، جمیع خلق مراد اولنان حدیث شریفدر.

(حدیث خاص)، اول بر حدیث شریفدرکه خلقدن برکیمسه‌یه او حدیث شریف ایله حکم وقضا بیورلمشدر.

(حدیث حسن)، راویسی صدق وامانت ایله مشهور اولان حدیث شریفدر. بونوع حدیث شریفك راویسی صدق وامانت ایله مشهور ایسه‌ده حفظ واتقانده رجال صحیح درجه‌سنه بالغ وواصل اولمامشدر. ایکی اسناد ایله روایت اولنان حدیث شریفه «حدیث حسن صحیح» تعبیر اولنور.

(حدیث مقطوع)، تابعین کرام اوزرینه موقوف اوله‌رق تابعین کرامك اقوال وافعالی بیاننده واقع اولان حدیث شریفدر.

(حدیث شاذ)، اسناد واحده مقارن وملابس اولان حدیث درکه اوحدیثه برشیخ شهادت ایدر. اوشیخ ثقاتدن ایسه توقف اولنوب انکله احتجاج اولنمز اکر ثقاتدن دکل ایسه متروك اولور.

(حدیث غریب)، بعضاً راوینك روایتی ایله تفرد ایلدیکی حدیث شریفدن اولورکه ناقللرینك کافه‌سی صحابهٔ کرامدن اولدقلری جهتله بومثللو حدیث شریف، تفرّد راوی ایله معاً صحیح اولور بعضاً دخی راوینك اصحابنه ثقاتدن بر ذاتك مخالفتی ایله اولان حدیث شریفدن اولور.

كفر نسبتی اولنمق ویاخود نسبت اولنمامق صورتی ایله مختلف فیه اولمقدن عبارتدر. اصح اولان صورت، «حدیث مشهور»ك جاحدینه دخی كفر نسبت اولنمقدن عبارتدر.

(حدیث موقوف)، صحابی طرفندن روایت اولنوب نبیّ محترم علیه الصلوة والسلام حضرتلرینه اسناد اولنان حدیث شریفدر.

(حدیث صحیح)، رسول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه اسنادی متصل اولان و اصحاب عدل وضبط طرفلرندن حد منتهایه قدر نقل وروایت اولنان حدیث شریفدر. دیكر برتعریفه كوره (حدیث صحیح)، لفظ شریفی ركاكتدن ومعنای شریفی آیت كریمه‌یه مخالفتدن سالم اولان حدیث شریفدر یاخود حدیث متواتردر ویاخود حدیث اجماع در. «حدیث صحیح»ك مقابلی «حدیث سقیم»در.

(خبر احاد)، بركیمسه‌نك رسول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرندن استماع ایلدیكی و او كیمسه‌دن دخی واحد اخرك واو واحد اخردن دیكر بركیمسه‌نك استماع ایتدیكی حدیث شریف اولوب متمسك اولان كیمسه‌ده انتها ایدنجه‌یه قدر بووجهله نقل وروایت اولنمشیدر. «خبر احاد»ك جاحدینه كفرك عدم نسبتی متفق علیه‌در. «خبر احاد»، حدشهرت وتواتره داخل اوله‌مز. بوخبرك حكمی، عملی موجب اولوب علمی موجب دكلدر. بو اجلدن مسائل اعتقادیه‌ده حجت اوله‌مز.

(حدیث معلّق)، مبدأ اسنادندن بریسی ویاخود اكثریسی حذف اولنان حدیث شریفدر. حذف، یا اوّل اسناده اولوب اكا «معلّق» دینور. یاخود وسط اسناده اولوب اكا «منقطع» دینور. یاخود اخر اسناده اولوب اكا «مرسل» دینور.

(حدیث قدسی)، من حیث المعنی جناب حق طرفندن ومن حیث اللفظ رسول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلری طرفندن اولان حدیث شریفدر. اشبو حدیث شریفی، جناب حق رسول اعظم علیه الصلوة والسلام حضرتلرینه الهام [١] ویاخود منام ایله اخبار بیورمش ورسول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلری دخی بومعنادن

---

[١] الهام، بطریق الفیض قلبه القا اولنان شی‌در. بر روایته كوره الهام، قلبده واقع اولان برعلمدركه اوعلم، آیت كریمه ایله من غیر استدلالٍ عمله دعوت ایدر. بوعلم، عند العلماء حجت اولمیوب اهل تصوّف عندنده حجت اولور. الهام ایله اعلام بیننده اولان فرق، الهام لفظنك اعلام لفظندن اخص اولمسیدر. چونكه اعلام، بعضاً طریق كسب ایله وبعضاً طریق تنبیه ایله اولور.

(حديث منقطع) صحابيدن غيرى اولەرق روات‌دن بر راوى ساقط اولان حديث شريفدر يعنى «مالك»ك «زهرى» دن و «زهرى»نك «ابن عباس»دن و «ابن عباس» رضى الله تعالى عنهما حضرتلرينك رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرندن روايت ايلديكى حديث شريف كبى‌در. اشبو حديث شريف، رسول اعظم عليه الصلوة والسلام حضرتلرينه اسناد اولنديغى جهتله «مسند» اولور و «زهرى»نك «ابن عباس» رضى الله تعالى عنهما حضرتلرندن استماع ايتمامش اولمسى حسبيله «منقطع»در.

(حديث موصول) دخى «حديث متصل»ك تعريفى ايله معرّفدر.

(حديث متواتر)، بر جماعتك رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرندن و او جماعتدن دخى جماعت اخرانك استماع ايلديكى حديث شريف اولوب متمسّك اولان كيمسه‌ده انتها ايدنجه‌يه قدر بو وجهله تواتراً روايت اولنمش ذركه ناقللرك نقل اولنان روايتده كذب اوزرينه تواطؤ واتفاقلرى تصور اولنمز. بو خبرك حكم شريفى، قطعياً علم وعملى ايجاب ايدر. حتى جاحدينه[١] كفر نسبت اولنور. ديكر بر تعريفه كوره «خبر متواتر» شروطى ايله علم يقينى‌يى مفيد اولور. يقين، «اعتقاد جازم مطابق» ديمكدر. اشبو خبر، معتمددر. چونكه «حديث متواتر» علم ضرورى‌يى مفيد اولور. علم ضرورى، دفع و ردنده انسان ايچون امكان اولمامق حيثيتى ايله انسانك مضطراً قبول و تصديق ايلديكى علمدن عبارتدر.

(حديث مشهور)، عصر اولده احاددن مروى اولان وعصر ثانيده اشتهار ايدن حديث شريف در. يعنى حديث مشهور، بر كيمسه‌نك رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرندن و او كيمسه‌دن دخى بر جماعتك و او جماعتدن دخى ديكر جماعتك استماع ايلديكى حديث شريف اولوب متمسّك اولان كيمسه‌ده انتها ايدنجه‌يه قدر بو وجهله نقل وروايت اولنمشدركه او جماعتك كذب اوزرينه تواطؤ واتفاقى تصور اولنمز. واو مثللو حديث شريف، علماى كرام حضراتى جانبندن تلقى بالقبول بيورلمشدر. حديث مشهور، حق عملده «خبر متواتر» منزله‌سنده‌در. «حديث متواتر» ايله «حديث مشهور» بيننده اولان فرق، حديث متواترك جاحدينه بالاتفاق كفر نسبت اولنمقدن و «حديث مشهور»ك جاحدينه

---

[١] جاحد، «جحد» لفظندن اسم فاعلدر. «جحد» لفظى «جيم» حرفنك فتحه حركه‌سى و «حا» حرفنك سكونى ايله بيلوركن انكار ايتمك معناسنه‌در.

بولنانلر ايچون علم لغت وعلم اعرابی بعد التحصیل ذکر اولنان اصول و احکام و قواعد و اصطلاحات احادیثه مطّلع اولمق ضروری‌در.

ذکر اولنان اصول، احکام، قواعد، اصطلاحات، رجال احادیثك اسامئ شریفه‌سنه و انساب واعمارینه ووقت ارتحاللرینه و راویلرك صفات وشرائطنه و رواتك مستندینه و احادیث شریفه‌نك کیفیت اخذینه و تقسیم طرقنه و لفظ رواته وصورت ایراد مسموعاته ومأخذ احادیث اولان ذوات کرامك مراتب و درجاتنه و احادیث شریفه‌نك اقسامنه و حدیث شریفه متعلق بین المحدّثین مرعی اولان سائر اموره کسب معلومات ایتمکدن عبارتدر.

{احادیث شریفه‌نك اقسامی}

(حدیث مرسل)، راوینك اخر راوی‌یه اسناد ایتمکسزین ارسال [١] ایتدیکی خبردر. یعنی تابعین کرامك رسول محترم صلی الله تعالی علیه و سلم حضرتلرندن روایت ایدوب صحابهٔ کرامك اسامئ شریفه‌سی أثنای روایتده ذکر اولنماش اولان خبردر.

(حدیث مسند)، «حدیث مرسل»ك خلافی‌در. حدیث مسند رسول اعظم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه واصل اولنجیه قدر راوینك راوئ اخره اسناد ایلدیکی خبردر. یعنی اسنادی [٢] خاصةً رسول محترم علیه الصلوة و السلام حضرتلرینه اتصال ایدن حدیث شریفدر. حدیث مسند، بعضاً «متصل» و بعضاً «منقطع» اولور.

(حدیث متصل) رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه ویاخود صحابهٔ کرام رضی الله تعالی عنهم حضراتندن بر ذات عالیقدره اسنادی متصل اولان حدیث شریفدر. «مالك»ك «نافع»دن و «نافع»ك «ابن عمر»دن و «ابن عمر»ك رسول اکرم علیه الصلوة و السلام حضرتلرندن روایت ایلدیکی حدیث شریف، «حدیث متصل»ك مثالی‌در.

---

[١] ارسال، اهل حدیث اصطلاحنده عدم اسناد معناسنه‌در. بو ارسال، راوی طرفندن حدیث شریفك «قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم» عبارهٔ شریفه‌سیله روایت اولنوب «حدثنا فلان عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم» دیو روایت اولنمامسندن عبارتدر.

[٢] اسناد، اهل حدیث اصطلاحنده محدثك «حدثنا فلان عن فلان عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلّم» عباره‌سی ایله حدیث شریف روایت ایتمسندن عبارتدر.

(موضوع)، علم مذكورك موضوعى، الفاظك معناى مفهومه وياخود معناى مراده دلالتى حيثيتى ايله احاديث نبويّه‌در.

(غايت)، علم مذكورك غايتى، آداب نبويّه ايله تحلّى [١] و مكروهات ومنهياتدن تخلّى [٢] ايتمكدر.

(منفعت)، علم مذكورك منفعتى اعاظم منافعدن‌در.

(مبادى)، علم مذكورك مباديسى، علوم عربيه ايله رسول اعظم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينه متعلق قصص واخباردن وامثالى علملردن عبارتدر.

(حديث)، لفظ اعمّ اولوب قول وفعل وتقريره شامل اولمق حسبيله «فوائد خاقانيه» كتابنده علم حديث شريفه دائر اولان تعريفك احسن تعريف اولديغى بعض علماى كرام حضراتى طرفندن ذكر و بيان بيورلمشدر.

محدثين كرام حضراتندن «ابن اثير» ديمكله مشهور اولان «ابو السعادات المبارك ابن محمد الجزرى» حضرتلرى طرفندن «جامع الاصول» اسمى ايله مسمى اولان كتابده ذكر وبيان بيورلديغى اوزره علوم شرعيه، (فرض) و (نفل) [٣] قسملرينه منقسمدر.

(فرض) دخى ايكى قسمه منقسم اولوب بريسى «فرض عين» وديكرى «فرض كفايه»در. علم احاديث شريفهٔ نبويّه ايله علم آثار صحابهٔ كرام، فروض كفاياتك اصولندن واحكامك ادلّهٔ ثانيه‌سندن‌در.

احاديث شريفه ايچون «اصول» و «احكام» و «قواعد» و «اصطلاحات» اولوب بونلر علماى كرام ومحدّثين ذوى الاحترام و فقهاى عظام حضراتى طرفلرندن ذكر و بيان وشرح و تبيان بيورلمشدركه علم حديث شريفه كسب وقوف ومعلومات ايتمك طلبنده

---

[١] تحلّى، تزين ايتمك يعنى دوناتمق معناسنه‌در. تحلّى، ظاهرده استعمال اولنوب «تحليهٔ ظاهر» دينوركه ظاهراً آداب شريعت ايله تزين ايتمكدن عبارتدر.

[٢] تخلّى، خالى قيلمق معناسنه‌در. تخلى، باطنده استعمال اولنوب «تخليهٔ باطن» دينوركه درون قلبى فنا شيلردن تخليه ايدوب نور ذكر وفكر ايله تزيين و تنوير ايتمكدن عبارتدر.

[٣] نفل، زياده اولان شيدن عبارتدر. غنيمه‌يه «نفل» اطلاق اولنور. «غنيمه» غازيلرك جربا الدقلرى مالدر. جمعى «غنائم»در. عبادت جهتندن نفل، مفروضهٔ مقدره اوزرينه زائد اولان عبادتدر نافلة الصلوة كبى. نفل كلمه‌سنك جمعى، «انفال» و«نفول»در. نافله لفظنك جمعى، «نوافل»در نافله، ولد الولد معناسنده دخى استعمال اولنور.

واحوال شريفهدن عبارتدر. «ماجاء عن غيره» كلامنك معناسى سائر ذوات كرام حضراتندن منقول ومروى اولان اقوال وافعالدن عبارت اولور. بواجلدن تواريخ وامثالى امور ايله مشتغل اولان كيمسه‌يه «اخبارى» وسنّت نبويّه ايله مشتغل اولان كيمسه‌يه «محدّث» دينلمشدر.

بر روايته كوره دخى «حديث» لفظى ايله «خبر» لفظى بيننده عموم وخصوص مطلق اولوب شو حالده «حديث»ك كليسى خبر اولوب «خبرك» كليسى حديث اولمز. بوصورتده «حديث» لفظ شريفى، عموميت معناسنى و«خبر» لفظى دخى خصوصيت معناسنى مفيد اولور.

«اثر» لفظى، صحابۀ كرام رضى الله تعالى عنهم حضراتندن روايت اولنان اقوال شريفه واحوال حسنه‌يه اطلاق اولنور. «اثر» لفظنك رسول محترم صلى الله تعالى عليه و سلّم حضرتلرينك كلام شريفنه‌ده اطلاقى جائز اولديغى مروى و منقولدر.

علم حديث شريف، «فوائد خاقانيه» اسمى ايله مسمى اولان كتابده تعريف اولنديغى اوزره رسول محترم صلى الله تعالى عليه و سلم حضرتلرينك اقوال جليله و افعال شريفه واحوال حسنه‌سندن باحثدر. علم مذكورك موضوعى، افعال و اقوال و احوال شريفۀ نبويّه‌در. غايتى، دارينده [١] نائل سعادت اولمقدر.

«مفتاح السعاده» اسمى ايله مسمى اولان كتابده تعريف اولنديغى اوزره علم حديث شريف، «علم رواية الحديث» و «علم دراية الحديث»ناملرى ايله ايكى قسمه منقسمدر.

(علم رواية الحديث) احاديث شريفه راويلرينك ضبطاً وعدالةً احوالى و احاديث شريفه سندينك اتصال و انقطاع كيفيتى حيثيتى ايله احاديث شريفه‌نك رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينه كيفيت اتصالندن باحثدر. قسم مذكور، «علم اصول حديث» عنوانى ايله شهرتشعار اولمشدر.

(علم دراية الحديث) قواعد عربيه و ضوابط شرعيه‌يه مبتنى ورسول اكرم صلى الله تعالى عليه و سلّم حضرتلرينك احوال شريفه‌سنه مطابق اولديغى حالده الفاظ حديث شريفدن مفهوم ومراد اولان معنادن باحثدر.

---

[١] «دارين» لفظى «دار» لفظنك تثنيه‌سى‌در. «دار» خانه ديمكدر. «دارين» ايكى خانه ديمكدر. «دارين» لفظندن دنيا و اخرت مراد اولنور.

مبحث

(٢٣)

علم حديث شريف

(حديث) لفظی، لغتده (قديم) لفظنك نقيضی اولديغی كبی (حــدوث) و (حداثت) لفظلری دخی (قدم) لفظنك نقيض و مقابلی‌در .

(حدثان)، و(حداثت)، بر شيئك اوّلی معناسـنده استعمال اولنور. «حداثة السنّ» زمان شبابتــدن و اوائل عمردن كنايه‌در . بعض روايتــه كوره «حدثان» لفظی «حدث» لفظنك تثنيــه‌سی اولوب « حدثان » لفظندن جــديدان وملوان لفظلری كبی ليل ونهـار مراد اولنور.

«حديث» لفظی، تحديث لفظندن اسم اولوب خبر معناسنده دخی استعمال اولنور.

رسول اعظم صلی الله تعالی عليه و سلّم حضرتلرينه نسبت اولنان قول و فعل وتقرير «حديث» لفظی ايله تسميه اولنور.

(حديث) لفظنك جمعی شاذ اوله‌رق «احاديث»در.

«علّامهٔ زمخشری»نك «تفسير كشاف» اسمی ايله مسمی اولان كتاب تفسيرنده «احاديث» لفظی اسم جمع اولمق اوزره ذكر اولنمش و«بحر» اسمی ايله مسمّی اولان كتابده «احاديث» لفظی اسم جمع اولميوب «اباطيل» لفظی كبی علی خلاف القياس «حــديث» لفظنك جمع مكسّری اولديغی و كلمات عربيــه‌ده « افاعيل » وزنی اوزره اسم جمع توارد ايتمــديكی ذكر و بيان بيورلمشدر .

اهل حديث اصطلاحنده «خبر» لفظی «حديث» لفظنك مرادفی‌در. بر روايته كوره «حديث» لفظ شريفی «ماجاء عن النبی صلی الله تعالی عليه وسلّم» تعريفی ايله و «خبر» لفظی دخی « ماجاء عن غــيره » تعريفی ايله معرّفــدر . « ماجاء عن النبی » كلامنك معنـاسی رسول اكرم صلی الله تعالی عليه وسلّم حضرتلرندن نقل وروايت اولنان اقوال و افعـال

(حصر)، بر شیئی طریق مخصوص ایله آخر شیئه تخصیص ایلمك معناسنه اولوب قصر دخی دینور.

(حصر)، اقسام ثلثه‌یه منقسمدر. قسم اوّل (حصرعقلی)، قسم ثانی (حصر استقرائی)، قسم ثالث (حصرجعلی)در.

(حصر عقلی)، عددك زوجیت وفردیتنه حصری کبی‌در.

(حصر استقرائی)، کلمه‌نك اقسام ثلثه‌یه یعنی اسمه، فعله، حرفه حصری کبی‌در.

(حصر جعلی)، رساله‌نك برمقدمه ایله مقالات ثلثه‌یه وبرخاتمه‌یه حصری کبی‌در.

قرآن عظیم الشـانده حصر وتخصیصی مفـید اولان حروف وکلمات وترکیـات، کتب تفاسیر شریفه‌ده مواضع مخصوصه‌سنده ذکر وبیان اولنمشدر.

جنـاب منزّل القرآن تعـالی شـانه عن النقصان حضرتلری قرآن عظیم الشـانی جمیع عوارضـدن حافظ وواقی اولمسـیله صحابهٔ کزین وتابعین سـعادت قرین وائمهٔ دین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی ایله اعاظم علما وفضلادن اولان عباد مسلمین بونجه فترات و تقلبات عصریه ایچـنده قرآن عظیم الشـانك ضبط وحفظنه وتفسـیر وتوضیحنه وحل اشکالنه وتسهیل مبادی ومعانیسنه وجمیع عوارض تحریفدن محافظه‌سنه محضا توفیقات ربّانیه ایله موفق اولمشلردر.

قرآن عظیم البرهانك اوصاف جلیله‌سنی کماینبغی عرض وبیانده السـنه واقلام عاجز وقاصر اولمسـیله شمس عالم آرایه نسبتله ذرّه قبیلندن اولمق اوزره کمال عجز ومسکنت ایله بومبحثده علم تفسیر شریفه متعلق ایراد اولنان معلومات جزئیه ایله اکتفا اولندی.

افعالك ادات تشبيه اولديغى بيان اولنمقده ايسه‌ده اصحّ اولان قول، افعالك حروف تشبيهدن اولميوب امارات تشبيهدن اولمسندن عبارتدر.

(تشبیه)، انواع بلاغتك اشرفى اولوب (امام مبرّد) حضرتلرينك (كامل) اسمى ايله مسمى اولان كتابنده ذكر وبيان بيورديغى اوزره كلام عربينك اكثريسى تشبيهدن عبارتدر.

اقسام تشبيهات واستعارات (علم بيان) ده مذكور ومحرردر. قرآن عظيم الشانك تشبيهاتى بياننده (ابو القاسم الهنداد البغدادى) حضرتلرى (جمان) اسمى ايله مسمى اولان كتابى تأليف بيورمشدر. رحمه الله

{علم وجوه مخاطبات القرآن}

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب اكابر علمای كرامدن «ابن الجوزى» عليه رحمة البارى حضرتلرينك ذكر و بيانه كوره قرآن عظيم الشانده اون‌بش وجه اوزره خطاب شريف شرفواقع اولمشدر وبر روايته كوره وجوه خطاب اوتوزدن اكثردر.

وجوه مذكوره علوم قرآن كريمدن باحث اولان بعض كتابلرده وتفاسير شريفه‌ده ذكر وبيان بيورلمشدر.

{علم ما وقع فى القرآن من الاسماء الكنى والالقاب}

علم مذكور، قرآن عظيم الشانده شرفواقع اولان انبيای عظام و ملائكهٔ كرام عليهم الصلوة والسلام حضراتنك اسماء شريفه‌سندن وسائر اسماءدن باحث اولوب تفصيلاتى كتب تفاسير شريفه‌ده وعلوم قرآندن باحث اولان كتابلرده ذكر وبيان بيورلمشدر.

{ علم معرفة الحصر و الاختصاص }
(فى القرآن)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن كريمده حصر وقصرى مفيد اولان كلام شريفدن وحصر وقصرك انواع واقسامندن باحثدر.

و اذهان انسـان، عاجز وقاصر وسرائر قرآنیه وعجائب فرقانیه انجق جناب علام الغیوب حضرتلرینه معلومدر .

{ علم حقیقة القرآن و مجازه }

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعنـدن اولوب الفاظ جلیلهٔ قرآنیـه‌نك حقیقت ومجازندن باحثدر.

الفاظ شریفهٔ فرقانیه‌نك حقیقت و مجازنده جمهور علما عندنده خلاف یوقدر.

علمای شافعیه‌دن «ابن الغاص» وبعض علمای مالکیه، قرآن عظیم الشانده مجازك عدم وقوعنه ذاهب اولمشلر ایسـه‌ده مجازك حقیقتدن ابلغ اولمسی حسـبیله ذهاب مذکورك واهی اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

اکابر علمای کرامدن «عز الدین بن عبدالسلام» حضرتلری، الفاظ جلیلهٔ قرآنیه‌نك حقیقت ومجازینـه دائر کتاب تألیف بیورمش وعلمای کرامدن «جـلال الدین سیوطی» حضرتلری دخی کتاب مذکوری «مجاز الفرسان الی مجاز القرآن» اسمی ایله مسمی اولان کتابنده تلخیص ایلمشدر.

{علم تشبیه القرآن واستعاراته}

علم مذکور قرآن عظیم الشانك تشبیهات واستعاراتندن باحثدر.

بعض علمای کرام حضراتی علم مذکوری علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعـندن اولمق اوزره ذکر وبیان بیورمشدر .

تشبیه، لغتده بر شیئك دیـکر شیئه معناده مشـارکت ایتمسـنه دلالتدن عبارتدر. شئ اوّله (مشبه)، ایکنجیسنه (مشبه به)، معنای مشترکه (وجه شبه) تعبیر اولنور. علمای بیان اصطلاحنده (تشبیه)، برشیئك ذاتنده اولان اوصافدن وصف واحدده ایکی شیئك اشتراکنه دلالتدن عبارتدر.

ادات تشـبیه، (کاف) (کَأَنَّ) (مثل) (شبه) وبونلرك امثالی حروف واسامیـدن عبارتدر.

و «حشر» و «حساب» و «عقاب» و «جنّت» و «نار» مباحثني استنباط ايلمشلردركه بو مثللو ذوات كرامه «خطبا» و «وعّاظ» تسميه اولنور.

علمای كرام حضراتنـدن بر جماعت دخی قصهٔ يوسف عليه السـلامی ناطق اولان آيات شريفه‌دن علم تعبير رؤيايی استنباط واستخراج بيورمشلردر.

علمای كرام حضراتندن بر جماعت دخی آيت شريفـهٔ «مواريث» دن علم فرائض ايله حساب فرائضی واحكام وصايايی استخراج واستنباط ايلديلر.

علمای كرام حضراتندن بر جماعت دخی آيات شريفه‌دن علم مواقيتی استنباط واستخراج بيورديلر.

علمای كرام حضراتندن برجماعت دخی آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن علم معانی و علم بيان ايله علم بديعی استخراج بيورمشلردر.

ارباب اشارات واصحاب حقيقت دخی الفاظ شريفهٔ قرآنيه‌دن معانئ دقيقه‌يه كسب اطّلاع ايدرك ترتيب اصطلاحات ايلديلر، اصطلاحات مرتّبه «فنـا» و «بقـا» و «حضور» و «خوف» و «هيبت» و «انس» و «وحشت» و «قبض» و «بسط» وامثالی اصطلاحاتدن عبارتدر.

كذلك قرآن عظيم الشان، طب و جدل ومناظره وهيئت وهندسه وجبر ومقابله گبی علوم اوائلی دخی حاوی اولديغندن علوم مذكوره دخی آيات شريفه‌دن استنباط واستخراج اولنمشدر.

اكابر كرامدن القاضی «ابو بكر بن العربی» حضرتلری «قانون التأويل» اسمی ايله مسمی اولان كتابنده قرآن كريمك (٧٧٤٥٠) قدر علومی حاوی اولديغنی ذكر وبيـان بيورمشدر.

علوم قرآنيه‌نك اشرف واعظمی، علم امثال اولديغی و قرآن عظيم الشانده شرفواقع اولان ضروب وامثالدن امور كثيره استنباط اولنديغی علمای كرام حضراتی جانبندن بيان بيورلمشدر.

الحاصل علمای كرام وفضلای ذوی الاحترام حضراتی جانبندن بيان بيورلديغی اوزره قرآن عظيم الشـان كافهٔ علومی جامعدر. قرآن عظيم الشانك اسرار وعجائبنـده عقول

اشبو بيت برجسته‌نك مآل ومدلولی احسن واصدق وحقيقت حاله اوفق‌در.

علمای کرام حضراتی قرآن عظيم‌الشانك شامل اولديغی علومی تنويع بيورمشلردر.

بعض علمای کرام حضراتی جانبندن قرآن عظيم الشانك ضبط لغاتنه وتحرير کلماتنه وبيان مخارج حروفنه وآيات شريفه‌سنك ذکر وتعدادينه وقرآن کريمه متعلق اقتضا ايدن سائر معلوماتك تذکار وتبيانه اعتنا بيورلمشدرکه بومثللو ذواته «قرّا» تسميه اولنور.

بعض علمای کرام حضراتی طرفندن دخی قرآن عظيم الشانده اولان اسماء وافعال وحروف شريفه‌نك اعراب وبنالرينه وکلمات جليله‌نك رسم خط وکتابتنه والحاصل قرآن کريمك الفاظ وکلماتنه متعلق کافهٔ احوالك بيانه بذل همت وعنايت بيورلمشدر.

بعض علمای کرام حضراتی جانبندن دخی قرآن عظيم الشانك قواعد مرعيه واصول شرعيه‌يه موافق صورتده تفسيرينه اعتنا بيورلمشدر.

برصنف علمای کرام حضراتی دخی ادلّهٔ عقليه .وشواهد اصليه ونظريه‌يی تضمن ايدن آيات جليله‌يه اعتنا ايدرك اومثللو آيات شريفه‌دن جناب‌حقك وحدانيتنه، وجودينه، بقاسنه، قدم وقدرتنه، علمنه، ذات وصفاتنك نقائصدن تنزيه وتقديسنه متعلق دلائل استنباط بيورديلرکه بومثللو ذوات معالی صفات حضراتی «اصوليون»در يعنی اصول دينك علمای کرامی‌در.

کذلك برصنف علمای کرام دخی قرآن عظيم الشانك عموم وخصوصی مفيد اولان خطابنه وحقيقت ومجاز وصريح وکنايه کبی لغاتنه اعتنا ايله تخصيص، اخبار، نص، ظاهر، مجمل، محکم، متشابه، امر، نهی، نسخ کبی اقسامنده وبونلرك امثالی انواع اقيسه‌ده بحث وتکلم بيورمشلردرکه بومثللو ذوات کرام، علمای اصول فقه‌در.

برصنف علمای کرام حضراتی دخی حلال وحرام ايله سائر احکام شرعيه‌يی ناطق اولان آيات شريفه‌ده اعمال فکر ونظر ايله اصول احکامی تأسيس وفروعنی تفريع ايلديلرکه بوعلمه علم فقه تسميه اولنور.

برصنف علمای کرام حضراتی دخی قرآن عظيم الشاندن قرون سالفه وامم ماضيه‌نك قصص واخبارينی ناطق اولان آيات کريمه‌ده اعمال فکر ونظر ايدرك نقل قصص واخباره وتدوين وقايع وآثاره اعتنا بيورمشلر وبوعلمه علم تاريخ وعلم قصص تسميه ايلمشلردر.

برصنف علمای کرام حضراتی دخی حکم وامثال ومواعظی ناطق اولان آيات کريمه‌يه امعان نظرله «وعد» و«وعيد» و«تحذير» و«تبشير» و«ذکر الموت» و«معاد» و«نشر»

عظیم الشانك اسماء شریفه‌سندندر . قرآن عظیم الشانك اعداسنی قهر والزام ومعارضینی معارضه‌دن منع ایلسی تسمیه‌نك وجه مناسبتی اولمق اوزره علمای کرام حضراتی جانبندن ذکرو بیان بیورلمشدر .

§ — ٣٣ «کریم» لفظی اول بر ذاته اطلاق اولنورکه او ذات، منفعتنی بلا عوض اخر کیمسه‌یه ایصال وایثار ایدر. کرم، لائق اولان شیئی غرضسز اوله‌رق احسان ایتمك معناسنه‌در. بر کیمسه جلب منفعت ایتمك ومذمتدن خلاص اولمق قصد وغرضی ایله مالنی اخر کیمسه‌یه هبه واحسان ایلسه اوکیمسه «کریم» اطلاقنه شایسته اوله‌مز. جناب حق، ذات اقدسنی، قرآن کریمی، موسی علیه السلامی، ثواب اعمالی، عرش اعظمی، جبریل علیه السلامی، کتاب سلیمان علیه‌السلامی «کریم» لفظ شریفی ایله تسمیه بیورمشدر .

§ — ٣٤ «عظیم» لفظ شریفی اسماء جلیلهٔ قرآنیه‌دن اولوب آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره جناب حق، ذات پاکنی وعرشی وقرآن کریمی ویوم قیامتی وزلزلهٔ ساعتی و خُلق رسول محترم علیه الصلوة والسلامی وعلمی وکید[١] نسایی و سحرهٔ فرعونك سحرینی و اجر وثوابی وعقاب منافقینی «عظیم» لفظی ایله تسمیه بیورمشدر .

§ — ٣٥ «مبارك» لفظ شریفی دخی اسماء جلیلهٔ قرآن کریمدن اولوب جناب خالق تعالی حضرتلری محل خطاب موسی علیه‌السلامی وشجرهٔ زیتونی وعیسی علیه‌الصلوة والسلامی ومطری ولیلهٔ قدری «مبارك» کلمه‌سی ایله تسمیه بیورمشدر .

{ علم معرفة العلوم المستنبطة من القرآن }

علم مذکور، قرآن عظیم الشاندن مستنبط اولان علومدن باحث اولوب علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندندر.

علمای کرام حضراتی طرفندن بیان بیورلدیغی اوزره قرآن عظیم البرهان، خبر اوّلین و آخرینی شامل اولدیغی جهتله اصل العلوم اولوب «ابن مسعود» رضی الله تعالی عنه حضرتلری علم مراد ایدن کیمسه ایچون قرآن عظیم الشانك کافی اولدیغنی بیان بیورمشدر.

« بیت »

جمیع العلم فی القرآن لکن
تقاصر عنه افهام الرجال

[١] کید، مکر وحیله وخیانت ایتمك معناسنه‌در.

احسان قصد اولنور. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره قرآن کریمه «نعمت» تسمیه اولنمشدر.

§ — ۲۶ «برهان» کلمه‌سی حجت ودلیل معناسنه‌در. جمعی براهین کلور. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره کلمهٔ مذکوره قرآن کریمك اسماء جلیله‌سندن‌در. قرآن کریم برهان قاطع اولوب فصحای عرب، مثلنی اتیان وایراد ایتمکده عاجز اولمشدر.

§ — ۲۷ «بشیر» کلمه‌سی تبشیر ایدیجی و «نذیر» تخویف ایدیجی دیمکدر. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره قرآن کریمه «بشیر» و «نذیر» تسمیه بیورلمشدر. قرآن کریم، اهل ایمان و اطاعتی جنت ایله مبشر واهل عصیان وضلالتی نار وعذاب ایله منذر اولمسیله تسمیه‌نك وجه مناسبتی ظاهر و آشکاردر. جناب حق، رسل عظامی دخی مبشرین ومنذرین صفتلری ایله وصف بیورمشدر.

§ — ۲۸ «قیّم» کلمه‌سی لغةً قافك فتحی و یانك تشدیدی ایله امورك رؤیت وتسویه‌سنه قائم کیمسه دیمکدر وقفك متولیسی کبی. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره «قیّم» لفظ جلیلی قرآن عظیم الشانك اسماء شریفه‌سندندر. قران کریمك بیان وافاده‌ده بذاته قائم اولمسی تسمیه‌یه وجه مناسبت اولمق اوزره علمای کرام جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

§ — ۲۹ «مهیمن» امین لفظندن مأخوذدر. قرآن کریم «مهیمن» کلمهٔ شریفه‌سی ایله توصیف بیورلمشدر. قرآن عظیم الشانه تمسك ایدنلرك ضرر دنیا وعقبادن امین اولملری وصف مذکوره وجه مناسبت اولمق اوزره علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

§ — ۳۰ «نور» لفظی نونك ضمی ایله ضیا کبی آیدینلق معناسنه‌در. ضیا، نوردن اقوی واتمّ‌در. جناب حقك قول کریمنده ضیا لفظی شمسه ونور لفظی دخی قمره اضافه بیورلمشدر. «نور»ك جمعی افعال وزننده «انوار» کلور. نور لفظی اسماء شریفهٔ قرآنیه‌دن اولدیغی کبی رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه ودین اسلامه وتورات شریفه وانجیل شریفه وایمانه دخی «نور» تسمیه اولندیغی آیات کریمه‌ده شرفوارد اولمشدر.

§ — ۳۱ «حق» کلمه‌سی باطلك ضدی اولوب باطلی ازاله ایدر. «حق» قرآن کریمك اسماء شریفه‌سندن اولدیغی کبی جناب حقك دخی اسماء حسناسندن‌در.

§ — ۳۲ «عزیز» کلمه‌سی ایکی معنایه استعمال اولنور. بریسی قاهر ودیکری بیهمتا وبی مثیل معناسنه‌در. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره «عزیز» لفظ جلیلی قرآن

§ — ١٩ « بیان» و «تبیین» و «مبین» کلمه‌لری آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره اسماء جلیلهٔ کلام اللهدن‌در. «بیان» کلمه‌سی مافی الضمیری اظهار ایدن نطق فصیح معناسنه‌در. «تبیان» کلمه‌سی آشکار اولمق و «تبیین» آشکار ایلمك و «مبین» کلمه‌سی میمك ضمی و بانك کسری ایله ظاهر و آشکار اولمق معنالرینه‌در.

§ — ٢٠ «قصص» قصه‌نك جمعی‌در. قصه، خبر وحدیث معناسنه‌در. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره « قصص » لفظ جلیلی دخی اسماء شریفهٔ کلام اللهدن‌در. قرآن عظیم الشانك قصص متقدّمینی دخی حاوی اولمسی «قصص» کلمهٔ شریفه‌سنك اسماء قرآن کریمدن اولمسنه وجه مناسبت اولمق اوزره علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

§ — ٢١ « بصائر » بصیرت لفظنك جمعی اولوب ادراك ایتمك معناسنه اولدیغی کبی حقی ارائه ایدن ادلّه معناسنه دخی مستعملدر. آیت کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره کلمهٔ مذکوره اسماء شریفهٔ کلام اللهدن‌در.

§ — ٢٢ « فصل » لفظ شریفی آیت کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره قرآن عظیم الشانك اسماء شریفه‌سندن‌در. جناب حقك، قرآن کریم ایله ناس بیننده حق ایله قضا بیورمسی حسبیله «فصل» کلمه‌سی قضا معناسنده اولمق اوزره روایت اولندیغی کبی قرآن عظیم الشانك یوم قیامتده ناس بینی فصل و تفریق ایتمسی حسبیله کلمهٔ مذکوره‌نك تفریق معناسنده اولدیغی دخی مرویدر.

§ — ٢٣ «نجوم» نجم کلمه‌سنك جمعی‌در. نجم، لغةً ییلدیز، وقت، اصل، معنالرنده استعمال اولنور. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره « نجوم » کلمه‌سی دخی اسماء جلیلهٔ قرآنیه‌دن‌در.

§ — ٢٤ « مثانی » مثنی کلمه‌سنك جمعی‌در. مثنی، میمك ونونك فتحه حرکه‌لری ایله ایکیشر ایکیشر یعنی چفت چفت اولان نسنه معناسنه‌در. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره قرآن کریمه مثانی اطلاق اولنمشدر. قرآن عظیم الشانده قصص واخبارك مثانی صورتنده شرفوارد اولمسی تسمیه‌یه وجه مناسبت اولمق اوزره علمای کرام جانبندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

§ — ٢٥ « نعمت » اول برشیئه اطلاق اولنورکه او شی ایله غرضسز وعوضسز

درون قلبده اولان مرض شك و اشتباهه شفا ودوا اولمسی قرآن کریمه شفا تسمیه اولنمسنه وجه مناسبت اولمق اوزره علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

§ — ١٤ «هدی» هانك ضمی ودالك فتحی ایله دلالت معناسنه مستعملدر. بوکلمه‌نك ضد وخلافی ضلالتدر. آیت کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره «هدی» کلمه‌سی قرآن کریمك اسماء جلیله‌سندندر.

§ — ١٥ «هادی» کلمه‌سی طریق مستقیمه ایصال ایدیجی دیمکدر. مرشده اطلاق اولنور. آیت کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره کلمهٔ مذکوره قرآن کریمك اسماء جلیله‌سندندر.

§ — ١٦ «صراط» کلمه‌سی صاد حرفنك کسری ایله طریق واسع معناسنه‌در. سین وزا حرفلری ایله «سراط» و «زراط» دخی لغتدر. آیت کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره کلمهٔ جلیلهٔ مذکوره قرآن کریمك اسماء جلیله‌سندندر.

§ — ١٧ «حبل» کلمه‌سی حانك فتحی ایله رسن یعنی اورغان معناسنه اولوب عهد وامان معنالرنده دخی استعمال اولنور. جمعی حبال واحبل کلور وبیون طمرلرینه حبل الوریددینور. آیت کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره اسماء شریفهٔ کلام اللهدندر. حبل محسوسه متمسك اولان کیمسه بحره غرق اولمقدن وسائر مهالکدن نجات وسلامت بولدیغی کبی قرآن کریمه معتصم ومتمسك اولان کیمسه‌نك دخی عقوبات دنیویه واخرویه‌دن سالم اولدیغی علمای کرام حضراتی طرفندن تسمیه‌یه وجه مناسبت اولمق اوزره بیان بیورلمشدر. رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلری قرآن کریمه «عصمت» تسمیه بیورمشدر. عصمت، منع وحفظ ایتمك معنالرینه اولوب قرآن عظیم الشانك خلقی معاصیدن واقی وعاصم اولمسی «عصمت» تسمیه اولنمسنه وجه مناسبت اولمق اوزره علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلمشدر.

§ — ١٨ «رحمت» و «روح» لفظلری دخی اسماء شریفهٔ قرآن کریمدندر.

قرآن کریم، خلقی جهالات وضلالاتدن تخلیصه سبب اولدیغی جهتله طرف باریدن رحمت ونعمت اولدیغی کبی حیات ارواحه سبب اولمق حسبیله «روح» تسمیه‌سنده وجه مناسبت اولدیغی دخی علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر و بیان بیورلمشدر. قرآن عظیم الشانه «روح» تسمیه اولندیغی کبی جبریل علیه السلام ایله حضرت عیسی علیه الصلوة و السلامه دخی «روح» تسمیه بیورلمشدر.

§ — ٧ «تنزيل» و «انزال» كلمه‌لرى جهت اعلادن «تحريك الشى» معناسنه استعمال اولنور. كلمتين مذكورتين بيننده اولان فرق، تنزيل كلمه‌سنك تدريجاً نزول معناسنه دلالت ايتمسى وانزال كلمه‌سنك دفعةً نزول معناسنه دلالت ايلمسى ماده‌سندن عبارتدر. چونكه «تفعيل» بابنك بناسى تكثير ايچون‌در. كثرت نزول دخى على سبيل التدريج اولمقله حاصل اولور. آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره «تنزيل» كلمه‌سى قرآن كريمك اسماء جليله‌سندن‌در.

§ — ٨ «حديث» كلمه‌سى «تحديث»دن اسم اولوب اخبار معناسنه‌در. آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره «حديث» لفظ جليلى قرآن عظيم الشانك اسماء شريفه‌سندن‌در.

§ — ٩ «موعظه» قلوب قاسيه‌يى تليين وعيون جامده‌يى ابكا وادماع واعمال فاسده‌يى اصلاح ايتمك معناسنه استعمال اولنوب جمعى «مواعظ» كلور. آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره «موعظه» لفظ جليلى دخى اسماء شريفهٔ كلام اللهدن‌در.

§ — ١٠ «حكم» كلمه‌سى جانك ضميله امر ومنع ايتمك معناسنه‌در. آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره قرآن كريمك اسماء جليله‌سندن‌در.

§ — ١١ «حكيم» عالم وصاحب الحكمة معناسنه‌در. كذلك حكيم، اموروده صاحب اتقان اولان ذاته اطلاق اولنور. آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره «حكيم» لفظ شريفى قرآن عظيم الشانك اسماء جليله‌سندن در.

§ — ١٢ «حكمة» كلمه‌سنك معناسنده بين العلما اختلاف اولندى. بعض علماى كرام حضراتنك قولنه كوره «حكمت» لفظى «احكام» و «الزام» لفظندن مأخوذدر. ديكر برروايه‌كوره «حكمت اللجام»دن مأخوذدر. چونكه «لجام» [١] دابه‌يى [٢] ضبط ايلديكى كبى حكمت دخى انسانى، سفاهتدن زجر ومنع ايدر.

§ — ١٣ «شفا» شينك كسرى ومد ايله دوا وعلاج معناسنه‌در «شفا» لفظ شريفى دخى آيت كريمه‌ده شرفوارد اولديغى اوزره قرآن كريمك اسماء جليله‌سندن‌در. كلام قديمك

---

[١] لجام، لامك كسرى ايله دابه‌نك اغزينه اوريلان نسنه‌در فارسيده لكام دينور. لجام «لكام» دن معربدر لجامك جمعى لجم كلور.

[٢] دابه، بانك تشديدى ايله يريوزنده ماشى ومتحرك اولان حيوانه وبنك حيواننه دينور. جمعى دواب كلور.

«سور شریفه» وسور شریفه‌نك اجتماعندن «قرآن کریم» اولمق مناسبتلرندن عبارتدر. قرآن کریم، علوم اوّلین واخرینی جامعدر. الحاصل «قرآن» لفظ جلیلی یا تلاوتدن ویاخود جمعیتدن مشتق ومأخوذدر.

§ — ۳ «فرقان» کلمهٔ شریفه‌سی آیت کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره اسماء جلیلهٔ قرآنیه‌دندر. علمای کرام حضراتی اشبو کلمهٔ جلیله‌نك تفسیرنده اختلاف ایلدی. قرآن کریمك یکرمی بوقدر سنه ظرفنده متفرقاً شرف نازل اولمسی حسبیله «فرقان» لفظ جلیلی ایله تسمیه اولندیغی روایت اولنه‌رق آیت کریمه‌دن ادلّه ایراد اولنمشدر. دیکر بر روایت دخی قرآن کریمك حق ایله باطل وحلال ایله حرام ومجمل ایله مبین ومحکم ایله مأول بینلرینی تفریق ایلمسی حسبیله «فرقان» تسمیه‌سنده وجه مناسبت اولدیغی بیانندن عبارتدر. کذلك برروایت دخی «فرقان» نجات معناسنه اولوب خلقك ظلمت ضلالتدن قرآن کریم ایله نجات بولمسی حسبیله «فرقان» تسمیه اولنمسنده وجه مناسبت اولدیغی بیانندن عبارتدر.

§ — ٤ «ذکر» ذالك کسری ایله ایکی معناده استعمال اولنور. برنجیسی، بر شیئی تلفظ ایتمك معناسنه‌در. ایکنجیسی برشیئك ذهندن غائب اولمسی ممکن اولمامق حیثیتی ایله اوشیئی ذهنده احضار ایلك معناسنه‌درکه نسیانك ضد ومقابلیدر. ذکر، ذالك ضمیله انجق معنای ثانیده استعمال اولنور. ذکر کلمه‌سی «علی» کلمه‌سی ایله استعمال اولندیغی وقت ذکر لسانی مراد اولنور، قلب ایله ذکر مراد اولنور ایسه «علی» کلمه‌سنه مقارن دکلدر. آیات کریمه‌ده شرفوارد اولدیغی اوزره «ذکر» لفظ جلیلی قرآن عظیم الشانك اسماء شریفه‌سندندر.

§ — ٥ «تذکره» تجربه وزننده مقصود اولان شیئی تذکر ایتمکه وسیله اولان شیئه اطلاق اولنور. کلمهٔ مذکوره فی الاصل «تکمله» لفظی کبی مصدر اولوب بعده اسم اولمشدر. واسطهٔ مخابره اولان ورقه‌یه «تذکره» اطلاق اولنمسی اسم اولمسنه مبنیدر. خدای متعال حضرتلری، قرآن کریمه اهل اتقا ایچون «تذکره» اولمق اوزره بیان بیورمش اولمق حسبیله کلمهٔ مذکوره اسماء شریفهٔ کلام اللهدن اولمشدر.

§ — ٦ «ذکری» ذالك کسر وقصر ایله «تذکیر» دن اسم اولوب یاد ایتمك معناسنه در. قرآن کریمده «ذکری» کلمهٔ شریفه‌سی شرفوارد اولمغله اسماء شریفهٔ کلام اللهدن اولمشدر.

{علم اسماء القرآن و اسماء سوره}

علم مذکور، قران عظیم الشانك وسور شریفه‌نك اسماء جلیله‌سندن باحثدر. معلوم اولدیغی اوزره کثرت اسم، شرف مسمایه دلالت ایدر. بو اجلدن قرآن عظیم الشانك اسماء کثیرهٔ جلیله‌سی اولوب آتیاً ذکر وبیان اولنور.

اسماء جلیله «کتاب» «قرآن» «فرقان» «ذکر، تذکره، ذکری» «تنزیل» «احسن الحدیث» «موعظه» «حکم، حکمت، حکیم، محکم» «شفا» «هدی، هادی» «صراط مستقیم» «حبل» «رحمت» «روح» «قصص» «بیان، تبیان، مبین» «بصائر» «فصل» «نجوم» «مثانی» «نعمت» «برهان» «بشیر، نذیر» «قیّم» «مهیمن» «نور» «حق» «عزیز» «کریم» «عظیم» «مبارك» اسملرندن عبارتدر.

§ — ١ «کتاب» لفظ شریفی، قیام وصیام کلمه‌لری کبی مصدردر. کلمهٔ مذکوره‌نك «فعال» وزننده مفعول معناسنده استعمال اولندیغی دخی مرویدر ملبوس معناسنه استعمال اولنان لباس لفظی کبی. علمای کرام حضراتی آیت کریمه‌ده واقع اولان «کتاب» لفظ شریفندن استدلالاً «کتاب» لفظ جلیلندن مراد، قرآن کریم اولدیغنه اتفاق ایلمشلردر. قرآن کریمده «کتاب» لفظ شریفی، وجوه متعدده اوزره شرفوارد اولمشدر. «کتاب» لفظی، فرض معناسنه اوله‌رق شرفوارد اولدیغی مثللو حجت و برهان و اجل معنالرنده دخی شرفوارد اولمشدر. کذلك «کتاب» لفظی برشیئی جمع ایتمك معناسنده استعمال اولنور. عسکره «کتیبه» تسمیه و اطلاق اولنور بونك وجه مناسبتی عساکرك صورت مجتمعه‌ده بولنملرندن عبارتدر. کذلك کتابه «کتاب» تسمیه اولنمسی علوم ومسائلك کتابده اجتماع ایتمسی مناسبتنه مبنی‌در.

§ — ٢ «قرآن» لفظ جلیلی، آیات کریمه‌ده متعدداً شرفوارد اولمشدر. ابن عباس رضی عنه رب الناس حضرتلرینك بیان شریفنه کوره «قرآن» و «قرائت» معنای واحددن عبارتدر. بعض علمای کرامك بیانه کوره «قرآن» کلمهٔ شریفه‌سی «قرأت الماء فی الحوض اذا جمعته» ترکیبنده واقع اولان قرأت لفظنك مصدری اولوب «جمع ایتمك» معناسنی مفید اولور. «سفیان ابن عینه» حضرتلرینك قولنه کوره قرآن کریمه «قرآن» تسمیه اولنمسی حروفك اجتماعندن «کلمات» و کلماتك اجتماعندن «ایات جلیله» و آیات جلیله‌نك اجتماعندن

قرآن كريمك ابتداى قرائتى ايچون ليلهٔ جمعه اختيار اولنور . ليلهٔ خميس ، ختم شريف ايچون اختيار اولنور . ختم شريف ، اوّل نهارده وياخود اوّل ليلده اولمق افضلدر .

اكابر كرامدن «ابن مبارك» حضرتلرندن روايت اولنديغى اوزره وقت شتاده ختم شريفك ابتداسى كيجه‌نك اوّلى و وقت صيفده كوندزك اوّلى اولمق احسندر .

يوم ختم شريفده صائم اولمق عادات حسنه‌دندر.

ختم شريفده «سورهٔ ضحى» دن قرآن كريمك آخرينه قدر تكبير اوقومق مستحب[١] در. عقيب ختم شريفده دعا مسنوندر. ختم شريفدن فارغ اولدقدن صكره ختم شريفك عقيبنده اخر ختم شريفه شروع ايتمك مسنون ومستحبدر. عند الختم «سورهٔ اخلاص»ك تكرير قراآتى بعض ائمهٔ كرام حضراتى طرفندن منع اولنديغى مرويدر. لكن ناس انك خلافنده حركت ايدوب شو حركت دخى خبرده واقع اولديغى اوزره «سورهٔ اخلاص» شريفك ثلث قرآن كريمه معادل اولمسى جهتيله تكرير قرائتدن ختم واحد مثوباتى حاصل اولمق غرضنه مبنيدر .

{ علم آداب كتابة المصحف }

علم مذكور ، شرع شريفده آداب معتبره‌يه وعند السلف آداب مستحسنه‌يه توفيقاً مصحف شريفك كيفيت كتابتندن باحثدر .

علم مذكور ، بعض علماى كرام حضراتى جانبندن علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولمق اوزره ذكر وبيان بيورلمش وبعض علماى كرام حضراتى عندنده دخى علم خطك جملهٔ فروعندن عد وشمار اولنمشدر.

[١] مستحب ، مقبول ومرغوب اولان شيئه اطلاق اولنور .

{ علم آداب تلاوة القرآن }

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندندر.

قرآن کریمك تلاوتی ایچون علمای کرام حضراتی جانبندن آداب کثیره بیان بیورلمشدر. آداب مذکوره‌دن بعضیسی آتیاً ذکر وبیان اولنور:

قرآن کریمی کثرتله قرائت وتلاوت ایتمك، قرآن کریمی حفظ وازبردن صکره نسیان ایتمامك، قرائت ایچون آبدست المق، قرآن کریمی نظیف وطاهر اولان محلده قرائت وتلاوت ایتمك، قرآن کریمی سمت قبله‌یه مستقبلاً قرائت ایتمك، اثنای قرائتده خشوع [۱] وسکینت [۲] ووقار اوزره اولمق، قرآن کریمی قرائتدن اول اغزه مسواك طوتمق، قبل القرائه تعوّذ ایتمك یعنی «اعوذ بالله من الشیطان الرجیم» کلمه‌سنی اوقومق، هر سورهٔ جلیله‌نك اوّلنده «بسملهٔ شریفه» یی قرائت ایتمك، قرآن کریمك قرائتی تدبّر وتفکّر وتفهّم ایله جاری اولمق؛ قرآن کریمی تحسین صوت ایله قرائت ایتمك، قرآن کریمی بحسب الافضلیه مصحف شریفدن قرائت ایتمك، اثنای قرائتده بر کیمسه ایله مکالمه ایچون قطع قرائت ایتمامك، حین قرائتده ضحك وعبث ایله اشتغال ولهویاته [۳] نظر ایتمامك، قرآن عظیم الشانك، اثنای قرائتنده استماع اولنمق، عند القرائه ترك مکالمه ایتمك، هر «سجده» آیت کریمه‌سنك تلاوتی متعاقب سجده ایتمك، قرائت ایچون اوقات محموده و ایام شریفه اختیار ایدلمك قرآن کریمك آداب تلاوتندندر.

کلام قدیمك قرائتی ایچون اوقات وازمنه‌نك افضل واشرفی اوّلا نماز اثناسنده اولان زماندر. ثانیاً زمان لیل، ثالثاً کیجه‌نك نصف اخیری، رابعاً مغرب ایله عشا بیننده اولان زمانلردر.

قرآن کریمك نهاراً تلاوتی ایچون اشرف اولان اوقات، وقت صباح، یوم عرفه، یوم جمعه، یوم اثنین، یعنی بازار ایرتسی کونی، یوم خمیس یعنی روز پنجشنبه، شهر رمضان شریفك عشر اخیری، شهر ذی الحجة الشریفه‌نك اوّلی، علی الاطلاق شهر رمضان شریفدر.

---

[۱] خشوع، خای معجمه‌نك ضمی ایله تواضع معناسنه‌در خضوع کبی.

[۲] سکینت، وقار معناسنه‌در.

[۳] لهو، لامك فتحی ایله لعب یعنی اویون معناسنه‌در. غافل اولمق ومشغول اولمق معنالرنده دخی استعمال اولنور.

علم ماوقع فى القرآن بغير لغة الحجاز

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن عظيم الشانده بعض لغاتدن باحثدر.

بعض علمای کرام حضراتی جانبندن علم مذکوره دائر کتاب تألیف اولندیغی امام سیوطی حضرتلرینك «اتقان» اسمی ایله مسمی اولان کتابنده بیان اولنمشدر.

علم ماوقع فى القرآن من غير لغة العرب

قرآن کریمده واقع اولان بعض لغتلرك لغت عربیه‌نك غیری اولدیغی ذهابنده بولنانلرك اقوالی «امام شافعی» و«ابن جریر» و«ابو عبیده» و«القاضی ابو بكر» و«ابن فارس» کبی عظمای امّت مرحومه و علمای کرام حضراتی جانبندن قطعیاً ردّ ایله قرآن کریمده لغت عربیه‌نك غیری اوله‌رق لغاتك عدم تواردی، آیت کریمه‌دن استدلالاً بیان واثبات بیورلمشدر.

علم التصريف بالاسم الاعظم

علم مذکور، بعض علمای کرام حضراتی جانبندن علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن عد اولنمش وبو علمك انبیای عظام علیهم الصلوة والسلام حضراتی ایله اولیای کرامه مخصوص ومنحصر اولدیغی ونظام عالمك تطرّق خلل وفساددن محافظه‌سی ایچون اسم اعظمك احاد ناسه کشفی اصلا حلال اولمامسی حسبیله علم مذکوره متعلق کتاب تصنیف اولنمدیغی ذکر وبیان بیورلمشدر.

(سورهٔ قصص)
(سورهٔ عنکبوت)
(سورهٔ روم)
(سورهٔ لقمان)
(سورهٔ سجده)
(سورهٔ احزاب)
(سورهٔ سبأ)
(سورهٔ فاطر)
(سورهٔ یس)
(سورهٔ صافّات)
(سورهٔ ص)
(سورهٔ زُمر)
(سورهٔ مؤمن)
(سورهٔ حم السجده)
(سورهٔ شوری)
(سورهٔ زخرف)
(سورهٔ دخان)
(سورهٔ جاثیة)
(سورهٔ احقاف)
(سورهٔ محمد علیه الصلوة والسلام)
(سورهٔ فتح)
(سورهٔ حجرات)
(سورهٔ ق)
(سورهٔ ذاریات)
(سورهٔ طور)
(سورهٔ نجم)
(سورهٔ قمر)
(سورهٔ رحمن)
(سورهٔ واقعه)

(سورهٔ حدید)
(سورهٔ مجادله)
(سورهٔ حشر)
(سورهٔ ممتحنه)
(سورهٔ صف)
(سورهٔ جمعه)
(سورهٔ منافقون)
(سورهٔ تغابن)
(سورهٔ طلاق)
(سورهٔ تحریم)
(سورهٔ مُلك)
(سورهٔ ن)
(سورهٔ حاقّه)
(سورهٔ معارج)
(سورهٔ نوح)
(سورهٔ جن)
(سورهٔ مزمّل)
(سورهٔ مدّثر)
(سورهٔ قیامه)
(سورهٔ هل اتی علی الانسان)
(سورهٔ مرسلات)
(سورهٔ نبأ)
(سورهٔ نازعات)
(سورهٔ عبس)
(سورهٔ تکوّر)
(سورهٔ انفطار)
(سورهٔ مطفّفین)
(سورهٔ انشقاق)
(سورهٔ بروج)

(سورهٔ طارقه)
(سورهٔ اعلی)
(سورهٔ غاشیه)
(سورهٔ فجر)
(سورهٔ بَلَد)
(سورهٔ شمس)
(سورهٔ لیل)
(سورهٔ ضحی)
(سورهٔ انشراح)
(سورهٔ تین)
(سورهٔ علق)
(سورهٔ قدر)
(سورهٔ بیّنه)
(سورهٔ زلزال)
(سورهٔ عادیات)
(سورهٔ قارعه)
(سورهٔ تکاثر)
(سورهٔ عصر)
(سورهٔ هُمَزه)
(سورهٔ فیل)
(سورهٔ قریش)
(سورهٔ ماعون)
(سورهٔ کوثر)
(سورهٔ کافرون)
(سورهٔ اذا جاء)
(سورهٔ تبّت)
(سورهٔ اخلاص)
(سورهٔ فلق)
(سورهٔ ناس)

عنه حضرتلرینك دخی جامع القرآن اولدیغی بین النــاس مشهور ایســه‌ده کلام قدیمك جامع اوّلی « صدیق اکبر » رضی الله تعالی حضرتلریدر .

قرآن کریمك جمع وترتیبی توقیفیدر. یعنی ترتیب معلوم اوزره جمع وترتیبی رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرندن سماعاً اخذ وتعلّم اولنمشدر. رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینك دخی جبریل علیه السلامدن اخذ بیورمش اولدیغی رقمزدهٔ ثقات امتدر.

مصحف شریفه نقطه وضع ایتمش اولان ذات حقنده بین العلما اختلاف اولندی. بعض قوله کوره «ابو الاسود الدولی» وبرقوله کوره «حسن البصری» و «یحیی بن یعمر» و «نصر بن عاصم اللیثی» حضراتی واضع نقاط در .

مصحف شریفه، «مصحف» تسمیه ایدن ذات عالیقدر، «ابو بکر صدیق» رضی الله تعالی عنه حضرتلری اولدیغی علمای کرام حضراتی طرفندن مرویدر.

اکابر صحابهٔ کرامدن وخلفای اربعه‌دن «عثمان بن عفان» رضی الله تعالی عنه حضرتلرینك اطراف عالمه بش عــدد مصحف شریف ارســال بیوردیغی مشهوردر و بر روایت دخی «عثمان بن عفان» رضی الله تعالی عنه حضرتلرینك یدی عدد مصحف شریف تهیه ایدرك اشبو مصاحف شریفه‌نك برعددینی مکهٔ مکرمه‌یه و بر عدد مصحف شریف دخی شام شریف ویمن وبحرین وبصره وکوفه طرفلرینه ارسال وبرعدد مصحف شریفی دخی مدینهٔ منوره‌ده حفظ بیورمش اولمسندن عبارتدر.

{ سور جلیلهٔ قرآنیه‌نك جمع وترتیبی }

(سورهٔ فاتحه)	(سورهٔ یونس)	(سورهٔ مریم)
(سورهٔ بقره)	(سورهٔ هود)	(سورهٔ طه)
(سورهٔ آل عمران)	(سورهٔ یوسف)	(سورهٔ انبیا علیهم الصلوة والسلام)
(سورهٔ نسا)	(سورهٔ رعد)	(سورهٔ حج)
(سورهٔ مائده)	(سورهٔ ابراهیم علیه السلام)	(سورهٔ مؤمنون)
(سورهٔ انعام)	(سورهٔ حجر)	(سورهٔ نور)
(سورهٔ اعراف)	(سورهٔ نحل)	(سورهٔ فرقان)
(سورهٔ انفال)	(سورهٔ اسری)	(سورهٔ شعرا)
(سورهٔ توبه)	(سورهٔ کهف)	(سورهٔ نمل)

{ علم کیفیة تحمل القرآن }

علم مذکور، قرآن عظیم الشانك حفظی و تعلیم وتعلّمی لزومندن وبوكا متعلق مسائل مهمه‌دن باحثدر.

علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلدیغی اوزره قرآن عظیم الشانك تحریفدن محافظه‌سی وسلسلهٔ تواترینك عدم انقطاعی ایچون قرآن کریمك حفظی امّت مرحومه اوزرینه فرض کفایه اولدیغی کبی تعلیمی دخی فرض کفایه‌در.

{ علم کیفیة انزال القرآن }

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن عظیم البرهانك کیفیت انزالندن باحثدر.

قرآن کریمك انزالی حقنده اولان روایاتك اصحّ واشهری قرآن عظیم الشانك لیلهٔ قدرده جملهٔ واحده اوله‌رق سمای دنیایه شرف نزولندن وعلی حسب الاختلاف رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه منجّماً [١] شرف نازل اولمسندن عبارتدر.

{ علم جمع القرآن وترتیبه }

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن کریمك کیفیت جمع و ترتیبندن باحثدر.

علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلدیغی اوزره رسول اعظم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلری تشریف داربقا بیوردقدن صکره قرآن کریمك ترتیب مخصوص و مقبول اوزره جامعی، اعاظم صحابهٔ کرامدن و خلفای راشدیندن « ابو بکر صدیق » رضی الله تعالی عنه حضرتلریدر. اکابر صحابهٔ کرامدن « عثمان بن عفان » رضی الله تعالی

[*] منجم، تفعیل بابندن اسم مفعول اولوب مصدری تنجیمدر. تنجیم، بر نسنه‌یی وقت وقت جسته جسته ادا ایلك معناسنه استعمال اولنور.

کلام شریفی اختلاف وتناقضدن منزه ومبرّی اولوب لکن بعض اذهان قاصره اصحابی ایچون آختلاف وتناقضك توهمی ممکن اولمسی جهتیله شوتوهمك دفعی ایچون علمای کرام حضراتی طرفندن مخصوصاً کتابلر تألیف بیورلمشدر .

{علم غریب القرآن}

علم مذکور قرآن عظیم الشانك الفاظ جلیلهٔ غریبه‌سندن باحثدر .

علم مذکور، اهل تفسیر ایچون علوم ضروریه جمله‌سندن معدوددر .

علم مذکوره واقف اولمق ایچون علم لغته کسب وقوف ایتمکه احتیاج واردر .

علمای کرام معالی‌اتسامدن «ابو عبیده» و «ابو عمرو الزاهد» و «ابن درید» و «عزیزی» علم مذکوری تدوین ایلمشلردر .

«مفردات راغب» کتابی الفاظ غریبه ایچون تألیف بیورلمش اولان کتابلرك احسنیدر .

«ابو حیان» حضرتلرینك دخی علم مذکوره متعلق کتابی واردر .

{علم اعراب القرآن}

علم مذکور «مفتاح السعادة» اسمی ایله مسمی اولان کتابده علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن عد اولنمش وبعض علمای کرام حضراتی جانبندن دخی علم نحوه داخل اولدیغی بیان بیورلمشدر .

اعراب، معانی‌یی ممیز اولدیغندن فن مذکور ایله معنایه وقوف حاصل اولور . قرآن کریمك معانیسنه واقف اولمق ایچون کلمهٔ شریفه‌سنه وصیغه‌سنه ومبتدا و خبر وفاعل ومفعول ومبادئ کلام و جواب کبی احوالنه کسب وقوف ومعرفت ایتمك واجبدر .

عظمای امتدن «ابو البقا العکبری» و «ابو حیان» ایله علمای کرامدن سائر بعض ذوات معالیسمات حضراتی قرآن کریمك اعرابی امر مهمنه اعتنا ایدرك کتابلر تألیف بیورمشلردر .

{علم مبهمات القرآن}

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندندر.

مبهماتك مرجعی نقل محض اولوب آنده رأيك مجالی اولمدیغی ومبهمات قرآن ایچون سبیلر اولدیغی علمای کرام جانبندن بیان اولنمش وعلم مذکور، عظمای امتدن «سهیل» و «ابن عساکر» و «القاضی عز الدین بن جماعة» حضراتی مثللو ذوات کرام طرفلرندن تدوین وتصنیف بیورلمشدر.

{علم منطوق القرآن ومفهومه}

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندندر.

(منطوق) محل نطقده لفظك دلالت ایتدیکی شیدن عبارتدر. (مفهوم)، انك خلافنهدر یعنی محل نطقده اولمیهرق لفظك دلالت ایتدیکی شیدن عبارتدر.

بعض علمای کرامك بیانه کوره لفظ، یا منطوقنه دلالت ایدرکه اکا «دلالت منطوق» تسمیه اولنور. یاخود مفهومنه دلالت ایدرکه اکا «دلالت مفهوم» اطلاق اولنور. یاخود اقتضا ایلدیکی شیئه دلالت ایدرکه اکا «دلالت اقتضا» دینور. یاخود مقولنه دلالت ایدرکه اکاده «دلالت اشارت» تعبیر ایدیلور.

{علم مطلق القرآن ومقیده}

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندندر.

(مطلق) اول برشیدرکه ماهیت، اول شی اوزرینه بلاقید دلالت ایدر. «مقید» انك خلافنهدر.

{علم مشکل القرآن}

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب حق تعالی وتقدس حضرتلرینك

{علم اقسام القرآن}

اقسام کلمه‌سی جمع اولوب مفردی قَسَم کلورکه یمین معناسنه‌در .

قَسَم، تحقیق وتأکید خبر ایچون در . قوم عربك عادتلری' تأکید مراد ایلدکلری کلامده قسم ذکر وایراد ایتمکدن عبارت اولوب قران عظیم الشان دخی لغت عرب اوزره شرف نازل اولمسیله قرآن کریمده دخی قسم ذکر وبیان بیورلمش وعلمای کرام حضراتی جانبندن اقسام قرآنیه جمع وتألیف اولنه‌رق اقسام القرآن انواع علوم قرآندن عد واعتبار لنمشدر .

{علم افضل القرآن وفاضله}

اشبو علم، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن کریمك افضل وفاضلندن باحثدر .

علمای کرامدن برفرقه، بعض سور شریفه‌یی بعض سور شریفه اوزرینه افضل اولمق اوزره بیان ایله افضل اولان سور شریفه‌نك فضائلنه متعلق احادیث شریفه ذکر وایراد ایلمش و«امام ابوالحسن الاشعری» و«القاضی ابوبکر الباقلانی» ودیگر بعض ذوات کرام دخی قرآن عظیم الشانك مجموعی کلام‌الله اولمسی جهتله تفضیلدن مفضل علیهك نقصی توهم اولنمامق مقصدیله کلام شریف ایچون افضل وفاضل ذکر اولنمسنك منعی جهتنه ذاهب اولمشدر.

{علم فضائل القرآن}

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب قرآن عظیم الشانك فضائلندن باحث‌در .

قرآن عظیم الشانك فضائلی بیاننده اعاظم علمای کرام حضراتی طرفندن مخصوصاً کتابلر تألیف بیورلمش و فضائل قرآن عظیمه متعلق احادیث شریفه کتب مؤلفه‌ده جمع وایراد اولنمشدر .

{ علم خواصّ القرآن }

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب آیات جلیلهٔ قرآنیه‌نك خواصّندن باحثدر.

اکابردن «تمیمی» و «امام غزالی» و متأخریندن «یافعی» حضرتلری کبی ذوات کرام معالی اتسام حضراتی قرآن عظیم الشانك خواصّ شریفه‌سنه متعلق کتابلر تألیف ایدرك خواصّ قرآنیه‌یی ومنافع عظیمهٔ فرقانیه‌یی وبو بحثه متعلق سائر فوائد ومعلوماتی ذکر وبیان بیورمشلردر.

(خاصّه) [١]نك سند صحیحی تجارب صالحین‌در. قرآن عظیم الشانك خواصّنه متعلق بعض احادیث شریفه‌یی امام سیوطی حضرتلری «اتقان» اسمی ایله موسوم اولان کتابنده ذکر وبیان بیورمشدر. امام یافعی حضرتلرینك «درالنظیم فی خواصّ قرآن العظیم» اسمی ایله مسمی اولان کتابنده خواصّه دائر معلومات مفیده مذکور ومسطوردر.

{ علم جدل القرآن }

علمای کرام حضراتی جانبندن بیان بیورلدیغی اوزره قرآن عظیم الشان، انواع براهین وادله‌یی حاوی‌در.

اکابر کرامدن «نجم الدین الطوفی» حضرتلری کبی بعض ذوات معالیسمات طرفلرندن بو علم اوزرینه مستقلاً کتابلر تألیف بیورلمش و مؤلفاتده براهین وادله علی وجه التفصیل ذکر وبیان اولنمشدر.

{ علم مقدم القرآن ومؤخره }

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولوب بعض الفاظ جلیلهٔ قرآنیه‌نك مقدّم وبعض الفاظ جلیله‌نك مؤخر ذکر وبیاننده اولان وجوه مناسباتدن واسباب تقدیم و تأخیردن باحث در.

[١] خاصة الشی، «ما یوجد فیه ولا یوجد فی غیره» تعریفی ایله معرفدر. یعنی برشیئك خاصه‌سی او شیده بولنوب او شیئك غیریسنده بولنماز دیمکدر.

{ علم اعجاز القرآن }

علم مذكور، قرآن عظيم البرهانك اعجازندن باحث اولوب فن تفسير شريفك جملهٔ فروعندندر.

اعاظم علمای كرام حضراتی طرفلرندن بو علمه متعلق كتابلر تأليف بيورلمشدر.

معجزه، خرق عاده اولان امره اطلاق اولنور.

علمای كرام حضراتی جانبندن ذكر و بيان بيورلديغی اوزره معجزه، ياحسيه اولور وياخود عقليه اولور.

(معجزهٔ حسيه) معجزات بنی اسرائيل كبيدر. چونكه قوم بنی اسرائيلك قلت بصيرتلری اولديغندن معجزهٔ حسيه، حاللرينه موافق ايدی.

معجزهٔ عقليه، امت مرحومهٔ محمديه عليه الصلوة والسلام معجزاتی كبيدر. چونكه امت ناجيهٔ محمديهنك فرط ذكاسی حسبيله معجزهٔ عقليه، حاللری ايله متناسبدر.

شريعت شريفهٔ محمّديه صلی الله تعالی عليه و سلّم الی يوم القيامة باقی اولمق حسبيله ذوی البصائرك فهم و ادراكی ايچون معجزهٔ عقليه، امت محمديه صلی الله تعالی عليه وسلم حضرتلرينه مخصوصدر.

قرآن عظيم الشانك اعجازينه تعلق ايدن مباحث و مسائل، كتب تفاسير شريفهده و متعلق اولديغی كتابلرده علی وجه الأكمل بسط و بيان اولنمشدر.

{ علم دفع المطاعن عن القرآن }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب ارباب ضلالتك قرآن كريم اوزرينه بحسب اللفظ و المعنی ايراد ايلدكلری شبهاتك صورت رفعندن باحثدر.

(مبادی) — علم مذكورك مباديسی، علوم عربيه ايله اصول كلامدن مأخوذدر.

(غرض) — علم مذكورك غرضی، او مثللو مطاعنك دفعنه تحصيل ملكهدر.

(فائده) — علم مذكورك فائدهسی، عقائد ضعفادن وهمی دفع ايتمكدر.

«نافع»ك راویلری «قالون» و «ورش»در. «ابن کثیر»ك راویلری «بزی» و «قنبل»در «ابوعمرو»ك راویسی «دوری» و«سوسی»در. «ابوعمرو»ك راویسی«هشام» و«ابن ذکوان»در. «عاصم»ك راویسی «شعبه» و «حفص»در. «حمزه»نك راویسی «خلف» و «خلاّد»در. «کسائی»نك راویسی «ابوالحرث» و «دوری»در.

مشایخ قرّانك سائر راویلری دخی وار ایسه‌ده مختار اولان صورت هر بر شیخ قرّا ایچون ایکی راوی اولمقدن عبارتدر.

(قسم مشهور)، سندی صحیح اولوب درجهٔ تواتره واصل اولمیان قراآتدر.

(قسم احاد)، سندی صحیح اولوب اصول عربیه‌یه مخالف اولان قراآتدر.

(قسم شاذ)، قراآت تابعین‌در. «اعمش» و«یحیی بن وثاب» و«ابن جبیر» حضراتی ایله امثالنك قراآتی کبی.

{علم مفردات القرآن}

علم مذکور، آیت کریمه‌نك احکام جلیله ومعانیٔ شریفه‌سی کبی احوالندن باحث اولوب علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندندر.

{علم بدائع القرآن}

علم مذکور، علمای کرامدن «ابو الخیر» حضرتلری جانبندن علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن اولمق اوزره ذکر وبیان بیورلمشدر.

اکابردن «ابو الاصبع» حضرتلری، بدائع قرآنیه‌یه متعلق مستقلاً تألیف بیوردیغی کتابده آیات جلیلهٔ قرآنیه‌دن بدائع کثیره ذکر و تعداد بیورمش وعلمای متأخرین حضراتی طرفندن دخی «ابو الاصبع» حضرتلرینك تعداد ایتدیکی انواع اوزرینه دها پك چوق انواع بدائع زیاده اولنمشدر.

«وجوه»ك مثالى «هدى» كلمه‌سنك قرآن كريمده (١٧) وجهه ارتقا ايلسندن عبارتدر. وجوه مذكوره‌نك برنجيسى «ثبات»، ايكنجيسى «بيان»، اوچنجيسى «دين»، دردنجيسى ايمان»، بشنجيسى «دعا»، التنجيسى «رسل كرام عليهم السلام»، يدنجيسى «كتب»، سكزنجيسى «معرفت»، طقوزنجيسى «نبى»، اونجيسى «قرآن»، اون برنجيسى «استرجاع»، اون ايكنجيسى «حجت»، اون اوچنجيسى «توحيد»، اون دردنجيسى «سنت»، اون بشنجيسى «اصلاح»، اون التنجيسى «الهام»، اون يدنجيسى «ارشاد» در.

«نظائر»ك مثالى دخى قرآن كريمده شرف واقع اولان هر «بروج» كلمه‌سى دركه كوكب معناسنه‌در. لكن «فى بروج مشيدة» نظم جليلنده‌كى «بروج» كلمه‌سى كوكب معناسنه اولمديغندن مستثنا اوله‌رق «قصور حصينه» معناسيله مفسّردر. ثانياً قرآن كريمده هر «صلاة» كلمهٔ جليله‌سى «عبادت» و«رحمت» معناسنه‌در. امّا «صلوات» و«مساجد» مستثنا اوله‌رق «اماكن» معناسى ايله مفسّردر. ثالثاً «قنوت» لفظ جليلى «طاعت» معناسنه‌در. لكن «كل له قانتون» كلمهٔ طيبه‌سى مستثنا اوله‌رق «مقرون» معناسى ايله مفسّردر. و بونلرك امثالى دخى اوقبيلدن‌در.

متقدميندن و اكابر كرامدن «مقاتل بن سليمان» و اكابر متأخريندن «ابن الجوزى» و «ابن الدامغانى» و «ابو الحسن محمد بن عبد الصمد المصرى» و «ابن فارس» حضراتى ايله سائر ذوات كرام حضراتى جانبندن علم وجوه و نظائره دائر كتابلر تأليف بيورلمشدر.

{ علم المتواتر و المشهور }
من القراآت

علم مذكور، قرآن عظيم الشانك اقسام قرأتندن باحث اولوب علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن در.

كتب علم قراآتده ذكر وبيان اولنديغى اوزره اكابر كرامدن «القاضى جلال الدين البلقينى» حضرتلرينك روايتنه كوره قرائت، «متواتر» و«مشهور» و «احاد» و «شاذ» قسملرينه منقسمدر.

(قسم متواتر)، قراآت سبع‌در. قراآت مذكوره، «نافع» و«ابن كثير» و«ابو عمرو» و«ابن عمرو» و«عاصم» و«حمزه» و«كسائى» قراآتى‌در. مشاراليهم حضراتندن هر برلرينك ايكيشر راويلرى واردر.

{ علم خواتم السور }

علم مذکور، فواتح سور شریفه کبی معانیٔ بدیعه‌یی شامل و ادعیه و وصایا و فرائض وتحمید و تهلیل و مواعظ و وعد وعیدی مشتمل اولدیغندن قرآن عظیم الشانه متعلق مباحث مهمه صره‌سنده علمای کرام انارالله تعالی مضا جعهم الی یوم القیام حضراتی طرفلرندن خواتم سور شریفه‌دن دخی بحث وبیان بیورلمشدر.

{ علم المحکم والمتشابه }

(من الآیات)

علم مذکور، محکم ومتشابه اولان آیات جلیلهٔ قرآنیه‌دن باحث اولوب علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن در .

«محکم» واضح المعنی اولان آیات جلیله‌یه اطلاق اولنور. «متشابه» معناسی خفی اولوب استخراج مراد اولنه‌مدیغندن حقیقتی جناب علّام الغیوب حضرتلرینك علمنه حواله اولنان آیات کریمه‌یه اطلاق اولنور .

{ علم الوجوه والنظائر }

علم مذکور، علم تفسیر شریفك جملهٔ فروعندن‌در.

«وجوه»، متعدد معنالرده استعمال اولنان لفظ مشترکه اطلاق اولنور. «امر» لفظی کبی.

بر روایته کوره «نظائر» الفاظده و«وجوه» معانیده استعمال اولنور .

کلمهٔ واحده‌نك یکرمی ویاخود یکرمیدن اقل ویاخود یکرمیدن اکثر وجهه ارتقا ایتمسی حیثیتی ایله بعض علمای کرام حضراتی «وجوه» و«نظائر»ك دلائل اعجازدن اولدیغنی و وجوه مذکوره‌نك کلام بشرده بولنمدیغنی ذکر و بیان ایلمشدر .

«وجوه» و «نظائر» کلمه‌لری لفظ واحدك معنای واحد اوزرینه قصر اولنمیوب معانیٔ متعددهٔ غیر متضادّه اوزرینه حملندن عبارت اولمق اوزره مفسّردر .

مفصول [١] اولان آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن حل مشكلات ايلك خصوصنده عظيم النفع اولديغندن اهل تفسير عندنده مهم ومعتنابه برعلم جليل‌در .

{ علم مناسبة الآيات والسور }

قرآن عظيم الشان، وجوه اعجاز و اساليب بلاغتی متضمن اولديغی كبی سور شريفه و آيات كريمه‌نك مناسبات و ترتيبات و روابطی دخی اسلوب اعجاز اوزره اولديغندن علمای كرام حضراتی طرفندن قرآن عظيم الشانك اشبو قسم مهمنك بياننه دخی اعتنا اولنه‌رق كتابلر تأليف بيورلمشدر .

{ علم فواتح السور }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب فواتح سور شريفه‌دن باحثدر .

اهل بيان عندنده «حسن ابتدا» بلاغتدن معدود اولمسيله ابتدای كلامك نظماً و سبكاً اعذب و اسلس و معناً اصح و اوضح و فن بلاغته هر صورتله اوفق اولمسی مطلوب اولوب فواتح سور جليله‌نك ايسه احسن وابلغ واكمل صورتده اولديغی واضح و آشكاردر.

مطالع و فواتح قرآنيه‌نك جمله‌سی و باخصوص سورهٔ فاتحهٔ شريفه انواع بلاغتی حاوی‌در .

فاتحهٔ شريفه، علم ذات و صفات و علم نبوّات و علم معاد و عبادات وعلم سلوك و علم قصص كبی قرآن عظيم‌الشانك علومنی شامل وحسن الفاظ ومقاطع ايله جميع مقاصد عاليه‌يی مشتملدر.

اكابر علمای كرامدن «ابن ابی الاصبع» حضرتلری علم فواتح سور بياننده «الخواطر السوانح فی اسرار الفواتح» اسمی ايله موسوم اولان كتابی تأليف ايدرك فواتح سور شريفه‌نك انواعنی و بحثه تعلق ايدن معلومات نافعه‌يی ذكر وبيان ايلمشدر.

[١] مفصول، ايكی كلام بينی فصل وتفريق اولنمش معناسنه‌در.

{علم النهارى و الليلى}

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملۀ فروعندن اولوب آيات كريمه‌نك نهاراً ويا ليلاً شرف نزولندن باحثدر .

علماى كرام معالى اتسام حضراتى طرفندن ذكر وبيان بيورلديغى اوزره اكثر آيات قرآنيه نهاراً شرف نازل اولمشدر. ليلاً شرف نازل اولان آيات جليلۀ قرآنيه‌نك (١٥) آيت كريمه‌يه بالغ اولديغى «امام سيوطى» حضرتلرى «اتقان» نامنده‌كى كتابنده ذكر وبيان ايلمشدر.

{علم الصيفى و الشتائى}

(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملۀ فروعندن اولوب صيف وشتاده شرف نزول ايدن آيات كريمۀ قرآنيه‌دن باحثدر.

{علم الفراشى و النومى}

(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملۀ فروعندن اولوب فراشى ونومى اطلاق اولنان بعض آيات جليلۀ قرآنيه‌نك رسول اكرم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينه صورت نزولندن باحثدر .

{علم بيان الموصول لفظاً و المفصول معناً}

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملۀ فروعندن اولوب لفظاً موصول [١] و معناً

[١] موصول، بر كلامك بر كلامه وصل اولنمسندن عبارتدر.

{ علم فواصل الآی }

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب آيات جليلهٔ قرآنيه‌نك فواصلندن باحثدر.

بعض علمای كرام جانبندن ذكر و بيان بيورلديغی اوزره فاصله، آيت كريمهٔ قرآنيه‌نك اخرنده بولنان كلمهٔ شريفه‌در. شعرده قافيه كبی.

فاصله ايله رأس آيت كريمه بيننده فرق واردر.

فاصله، مابعدندن منفصل كلام ديمكدر. مابعدندن منفصل اولان كلام، بعضاً آيت كريمه‌نك رأسی اولور وبعضاً دخی آيت كريمه‌نك رأسی اولمز. رؤس الآی يعنی آيات كريمه‌نك ابتدالری بعضاً مابعدندن منفصل كلام اولور وبعضاً مابعدندن منفصل كلام اولمز.

{ علم الآيات المشتبهات }

بوعلم، آيات جليلهٔ مشتبهه‌دن باحث اولوب علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن‌در.

بو علمده مؤلف اوّل امام كسائی حضرتلری‌در. امام سخاوی حضرتلرينك دخی اثرمنظومی واردر. سائر علمای كرام حضراتی طرفلرندن دخی بو علمه دائر كتابلر تأليف بيورلمشدر.

{ علم الحضری والسفری }

(من الايآت)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب آيات حضريه[١] وسفريه[٢]دن باحثدر.

آيات حضريه، كثرت اوزره اولوب آيات سفريه‌نك (٤٠) بوقدر عدده بالغ اولديغی «امام سيوطی» حضرتلری «اتقان» نامنده‌كی كتابنده زيور صحيفهٔ بيان ايلمشدر.

---

[١] حضری، بلده ووطنده اقامت ايدن كيمسه‌يه اطلاق اولنور.

[٢] سفری بلده ووطندن اخر محله سير وسفر ايدن كيمسه‌يه اطلاق اولنور.

آيات حضريه وسفريه‌دن مراد، رسول اكرم صلی الله تعالی عليه وسلم حضرتلرينه حال حضر وياحال سفرده شرف نازل اولان آيات جليله‌در.

{ علم ما تأخر حكمه عن نزوله
وما تأخر نزوله عن حكمه }
(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب حكم جليلى شرف نزولندن مؤخر وشرف نزولى حكم شريفندن مؤخر اولان آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن بحث ايدر.

—o—

{ علم مانزل مفرّقاً
و ما نزل جمعاً }
(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب مفرّقاً وجمعاً شرف نازل اولان آيات جليلهٔ قرآنيه‌دن باحثدر.

—o—

{ علم ما نزل مشيّعاً
و ما نزل مفرداً }
(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب رسول اكرم صلى الله تعالى عليه و سلّم حضرتلرينه جبريل امين عليه السلام وساطتيله مفرداً وياخود ملائكهٔ كرام حضراتى طرفندن مشيّعاً شرف نازل اولان آيات كريمه‌دن باحثدر.

—o—

{ علم ما انزل من الآيات على بعض
الأنبياء و ما لم ينزل }

علم مذكور، بعض انبياى كرام عليهم الصلوة والسلام حضراتنه شرف نازل اولان آيات كريمه‌دن وقبل النبي عليه الصلوة و السلام سائر انبياى كرام عليهم الصلوة والسلام حضراتنه نزولى واقع اولميان آيات جليله‌دن باحثدر.

—o—

{علم اسباب نزول القرآن}

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب سور شريفه و آيات كريمه‌نك اسباب نزولندن و شرف نزولنك وقت ومكانى ايله احوال سائره‌سندن باحثدر.

(مبادى) — علم مذكورك مباديسى، سلفدن منقول اولان مقدّمات مشهوره‌در.

(غرض) — علم مذكورك غرضى، آيات كريمه‌نك اسباب نزولى ايله احوال سائره‌سنى ضبط ايتمكدن عبارتدر.

(فائده) — علم مذكورك فائده‌سى، قرآن كريمك معانئ شريفه‌سنه ومعانئ قرآنيه‌دن احكام شرعيه‌نك استخراج واستنباطنه كسب وقوف ومعرفت ايتمكدر.

قرآن عظيم الشانك اسباب نزولى و احوال سائره‌سى معلوم اولمدقجه تفسيرى ممكن اوله‌ميه‌جغى علماى كرام حضراتى طرفندن بيان بيورلمشدر.

{علم مانزل على لسان بعض الصحابه}

(رضى الله تعالى عنهم)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب بعض صحابهٔ كرام حضراتنك لسان شريفلرينه جارى اولديغى وجه اوزره نزول ايدن آيات كريمه‌دن باحثدر.

{علم ماتكرر نزوله}

(من الآيات)

علم مذكور، علم تفسير شريفك جملهٔ فروعندن اولوب بعض آيات قرآنيه‌نك تكرر نزولندن باحثدر.

مفسّرين كرام كرامت اتسام حضراتندن بعض ذات عاليقدرك بيانته كوره سورهٔ شريفهٔ «مائده» سورهٔ جليلهٔ «توبه» اوزرينه مقدّمدر .

بعض روايته كوره سورهٔ فاتحهٔ شريفه بر دفعه مكّهٔ مكرّمه‌ده وبر دفعه دخی مدينهٔ منوّره‌ده شرف نازل اولمشدر .

«سورهٔ فاتحهٔ» شريفه‌نك اسماء كثيره‌سی اولوب آتياً ذكر وبيان اولنور .

اسماء شريفه، «فاتحة الكتاب» «فاتحةالقرآن» «ام الكتاب» «ام القرآن» «القران العظيم» «السبع المثانی» «الوافية» «الكنز» «الكافية» «الاساس» «النور» «سورة الحمد» «سورة الشكر» «الشفا» «الشافية» «سورة الدعا» «سورة الصلاة» «سورة تعليم المسئلة» «سورة المناجات» «سورة التفويض» در .

{ علم الارضی و السماءی }

(من الآيات)

علم مذكور، فروع علم تفسير شريفدن اولوب ارضی وسماءی اولان آيات كريمه‌نك شرف نزولندن بحث ايدر .

ارضی اولان آيات كريمه مكی ومدنی اولان سور شريفه‌دن عبارتدر. سماءی اولان آيت كريمه، «سورهٔ بقره» نك خاتمه‌سی اولان آيت كريمه‌لردن عبارت اولوب رسول اكرم صلی الله تعالی عليه وسلم حضرتلرينه ليلهٔ معراجده شرف نازل اولمشدر.

{ علم اوّل مانزل وآخر مانزل }

(من الآيات)

علم مذكور ، فروع علم تفسير شريفدن اولوب قرآن عظيم الشانك اوّل وصكره شرف نازل اولان آيات كريمه‌سندن باحثدر .

﴿ سور جليلهٔ مدنيه ﴾

اسامئ سور جليله	عدد آيات جليله
(سورهٔ فلق)	(٥)
(سورهٔ ناس)	(٦)
(سورهٔ اذا جاء)	(٣)
(سورهٔ نور)	(٦٤)
(سورهٔ حج)	(٧٨)
(سورهٔ منافقون)	(١١)
(سورهٔ مجادله)	(٢٢)
(سورهٔ حجرات)	(١٨)

﴿ سور جليلهٔ مدنيه ﴾

اسامئ سور جليله	عدد آيات جليله
(سورهٔ تحريم)	(١٢)
(سورهٔ صف)	(١٤)
(سورهٔ جمعه)	(١١)
(سورهٔ تغابن)	(١٨)
(سورهٔ فتح)	(٢٩)
(سورهٔ توبه)	(١٣٠)
(سورهٔ مائده)	(١٢٠)

مكّهٔ مكرّمه‌ده رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلّم حضرتلرينــه الك صكره هانكى سورهٔ[*] شريفه‌نك نازل اولديغنده بين‌الاكابر اختلاف اولندى.

«ابن عباس» رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك بيان شريفنه كوره مكّهٔ مكرّمه‌ده الك صكره نازل اولانَ سورهٔ شريفه، «سورهٔ عنكبوت» در.

اكابردن «ضحاك» و«عطا» حضرتلرينك بيانلرينه كوره سور شريفهٔ مكّيه‌نك اخرى سورهٔ شريفهٔ مؤمنون‌در.

ينه اكابر امتدن «مجاهد» حضرتلرينك بيانه كوره مكّهٔ مكرّمه‌ده شرف نازل اولان سور شريفه‌نك آخرى، سورهٔ جليلهٔ «مطفّفين» در.

مكّهٔ مكرمه‌ده شرف نازل اولان سور جليلهٔ قرآنيه‌نك ترتيب نزولى وجه مشروح اوزره اوله‌رق مجموعى (٨٣) عدد سورهٔ شريفه‌يه بالغ اولمشدر.

[*] (سـوره)، همزه ايله وياخود همزه‌سز اوله‌رق يازلمق جائزدر. برروايته‌كوره همزه وضع اولنمسى «سوره»نك «سؤر» لفظندن اخذ اولنمسى اعتبارى ايله‌در. «سؤر»، كاسـه‌ده باقى قالان صو معناسنه‌در. بوحالده «سوره» قرآن عظيم الشـاندن برقطعه معناسـنى مفيد اولور. «سوره»نك بلاهمزه يازلمسى دخى «سور المدينـه» دن مأخوذ اولمق اعتبارى ايله‌در. شو اعتبارك وجه مناسـبتى «سور المدينه» شهرى احاطه ايلديكى كبى سورهٔ قرآن دخى آيات قرآنيه‌دن برقسمنى احاطه ايلمسندن عبارتدر.

سور قرآنيه‌نك اقل مقدارى اوچ آيت‌در.

آيت، قرآن كريمدن برطائفه اولوب برآيتك اقل مقدارى التى حرفدر.

﴿ سور جلیلهٔ مکّیه ﴾

اسامئ سور جلیله	عدد آیات جلیله
(سورهٔ یوسف)	(١١١)
(سورهٔ حجر)	(٩٩)
(سورهٔ انعام)	(١٦٥)
(سورهٔ و الصّافّات)	(١٨٢)
(سورهٔ لقمان)	(٣٤)
(سورهٔ سبأ)	(٥٤)
(سورهٔ زُمَر)	(٧٥)
(سورهٔ مؤمن)	(٨٥)
(سورهٔ حم السجده)	(٥٤)
(سورهٔ شوری)	(٥٣)
(سورهٔ فاتحه)	(٧)
(سورهٔ زخرف)	(٨٩)
(سورهٔ دخان)	(٥٩)
(سورهٔ جاثیة)	(٣٧)
(سورهٔ احقاف)	(٣٥)
(سورهٔ ذاریات)	(٦٠)
(سورهٔ غاشیه)	(٢٦)
(سورهٔ کهف)	(١١١)
(سورهٔ نحل)	(١٢٨)
(سورهٔ نوح)	(٢٨)
(سورهٔ ابراهیم علیه الصلوة والسلام)	(٥٢)
(سورهٔ انبیا علیهم الصلوة والسلام)	(١١٢)
(سورهٔ مؤمنون)	(١١٩)
(سورهٔ سجده)	(٣٠)
(سورهٔ طور)	(٤٩)
(سورهٔ مُلك)	(٣٠)

﴿ سور جلیلهٔ مکّیه ﴾

اسامئ صور جلیله	عدد آیات جلیله
(سورهٔ الحاقه)	(٥٢)
(سورهٔ معارج)	(٤٤)
(سورهٔ نبأ)	(٤٠)
(سورهٔ نازعات)	(٤٦)
(سورهٔ انفطار)	(٢٩)
(سورهٔ انشقاق)	(٢٥)
(سورهٔ روم)	(٦٠)
(سورهٔ عنکبوت)	(٦٧)
(سورهٔ مطففین)	(٣٦)

﴿ سور جلیلهٔ مدنیه ﴾

(سورهٔ بقره)	(٢٨٧)
(سورهٔ انفال)	(٧٥)
(سورهٔ آل عمران)	(٢٠٠)
(سورهٔ احزاب)	(٧٣)
(سورهٔ ممتحنه)	(١٣)
(سورهٔ نسا)	(١٧٥)
(سورهٔ زلزال)	(٨)
(سورهٔ حدید)	(٢٩)
(سورهٔ محمد صلی الله تعالی علیه وسلم)	(٣٨)
(سورهٔ رعد)	(٤٣)
(سورهٔ رحمن)	(٧٨)
(سورهٔ هل اتی علی الانسان)	(٣١)
(سورهٔ طلاق)	(١٢)
(سورهٔ بیّنه)	(٨)
(سورهٔ حشر)	(٢٤)

﴿ سور جلیلهٔ مکّیه ﴾

اسامئ سور جلیله	عدد آیات جلیله
(سورهٔ عَلَق)	(۱۹)
(سورهٔ ن)	(۵۲)
(سورهٔ مزمّل)	(۲۰)
(سورهٔ مدثّر)	(۵٦)
(سورهٔ تبّت)	(۵)
(سورهٔ شمس)	(۱٦)
(سورهٔ اعلی)	(۱۹)
(سورهٔ لیل)	(۲۱)
(سورهٔ فجر)	(۳۰)
(سورهٔ ضحی)	(۱۱)
(سورهٔ انشراح)	(۸)
(سورهٔ عصر)	(۳)
(سورهٔ عادیات)	(۱۱)
(سورهٔ کوثر)	(۳)
(سورهٔ تکاثر)	(۸)
(سورهٔ ماعون)	(۷)
(سورهٔ کافرون)	(٦)
(سورهٔ فیل)	(۵)
(سورهٔ اخلاص)	(٤)
(سورهٔ نجم)	(٦۲)
(سورهٔ عبس)	(٤۱)
(سورهٔ قدر)	(۵)
(سورهٔ بروج)	(۲۲)
(سورهٔ تین)	(۸)

﴿ سور جلیلهٔ مکّیه ﴾

اسامئ سور جلیله	عدد آیات جلیله
(سورهٔ قریش)	(٤)
(سورهٔ قارعه)	(۱۱)
(سورهٔ قیامه)	(٤۰)
(سورهٔ هُمَزَه)	(۹)
(سورهٔ مرسلات)	(۵۰)
(سورهٔ ق)	(٤۵)
(سورهٔ بَلَد)	(۲۰)
(سورهٔ طارق)	(۱۷)
(سورهٔ قمر)	(۵۵)
(سورهٔ ص)	(۸۸)
(سورهٔ اعراف)	(۲۰٦)
(سورهٔ جن)	(۲۸)
(سورهٔ یس)	(۸۳)
(سورهٔ فرقان)	(۷۷)
(سورهٔ فاطر)	(٤۵)
(سورهٔ مریم)	(۹۸)
(سورهٔ طه)	(۱۳۳)
(سورهٔ واقعه)	(۹٦)
(سورهٔ شعرا)	(۲۲۷)
(سورهٔ نمل)	(۹۳)
(سورهٔ قصص)	(۸۸)
(سورهٔ اسری)	(۱۱۱)
(سورهٔ یونس)	(۱۰۹)
(سورهٔ هود)	(۱۱۳)

{علم شروط المفسّر و ادابه}

علم مذکور، قرآن عظیم الشانك تفسیرینه متعلق شروط و آدابدن باحث اولوب علمای کرام حضراتی طرفندن تحت نظر اهمیته آلنمش وکتب تفاسیر شریفه‌ده اولبابده معلومات مهمه ذکر وایراد بیورلمشدر.

{علم معانی الادوات التی یحتاج الیها المفسّر}

علم مذکور، مفسّرین کرام حضراتنك محتاج اولدقلری معانیٔ ادواتدن باحثدر.

ادواتدن مراد، «حروف» ایله حروفه مماثل و مشاکل اولان «اسما» و «افعال» و «ظروف» اولدیغی علمای کرام حضراتی جانبندن بیان اولنمش وعلم مذکوره دائر کتابلر تصنیف بیورلمشدر.

{علم المکی والمدنی}

(من الآیات)

علم مذکور، آیات کریمهٔ قرآنیه‌نك محل نزولندن واکا متعلق بعض معلوماتدن باحثدر.

معلوم اولدیغی اوزره آیت کریمه یا مکیّ اولور ویاخود مدنی اولور. یعنی آیات قرآنیه جبریل علیه السلام واسطه‌سیله رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلّم حضرتلرینه یا مکهٔ مکرّمه‌ده ویاخود مدینهٔ منوره‌ده شرف نازل اولمشدر.

تفاسیر شریفه‌دن استنباطاً قرآن عظیم الشانك ترتیب شرف نزولی ایله مکّی ومدنی اولان سور شریفه آتیاً ذکر وبیان اولنور.

« زید بن اسلم» حضرتلرینك اصحابیدر . « عبدالرحمن بن زید » و « مالك بن انس » حضرتلری کبی .

کذلك تاریخ هجرتك (١٢١) نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمش اولان «حسن البصری» حضرتلری و «عطا بن ابی سلمة» وتاریخ هجرتك (١١٧)نجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا ایتمش اولان « محمد بن کعب القرازی » حضرتلری و ینه تاریخ هجرتك (٩٠) نجی سنه‌سنده ارتحال بیورمش اولان « ابو العالیه رفیع بن مهران الرباحی » حضرتلری و « ضحاك بن مزاحم » و تاریخ هجرتك (١١١) نجی سنه‌سنده ارتحال ایدن « عطیة بن سعید الاوفی» حضرتلری وتاریخ هجرتك (١١٧) نجی سنه‌سنده وفات ایدن «قطادة بن دعامة السدوسی » حضرتلری و « ربیع بن انس » حضرتلری تابعین کرامدن واصحاب تفسیردن ایدی .

(طبقهٔ ثالثه) صحابهٔ کرام وتابعین ذوی الاحترام حضراتنك اقوال شریفه‌سنی جمع ایله کتب تفاسیر شریفه تألیف وتصنیفنه بذل عنایت بیورمش اولان «سفیان بن عینة» و«وکیع بن الجراح » و« شعبة بن الحجاج » و « یزید بن هارون » و « عبدالرزاق » و « ادم بن ابی ایاس » و« اسحق بن راهویه» و «روح بن عبادة» و«عبد الله بن حمید» و«ابو بکر بن ابی شیبة » وسائر ذوات کرام در .

(طبقهٔ رابعه) اهل تفسیری دخی «عبدالرزاق» و «علی بن ابی طلحة» و «ابن جریر» و «ابن ابی حاتم» و«ابن ماجة» و «الحاکم» و«ابن مردویه» و«ابوالشیخ بن حبان» و«ابن منذر» حضراتی کبی ذوات کرامدر.

تفسیر شریفه متعلق معلومات مفیده‌یی جمع ودرج واسانیدی حذف ایله کتب تفاسیر شریفه تألیفنه بذل همت بیورمش اولان ذوات کرامك برقسمی دخی « ابو اسحق الزجاج » و «ابو علی الفارسی» و«مکی بن ابی طالب» و «ابو العباس المهدوی» حضرتلری کبی ذوات کرام در .

علمای متأخریندن دخی پك چوق اهل تفسیر اولوب بعض ذوات کرام، نقل روایات واختصار اسانید مسلکنی وبعض ذوات کرام دخی قواعد عربیه وفنون ادبیه مسلکنی اختیار ایله قرآن عظیم البرهانی تفسیره همت وعنایت بیورمشلردر.

عزم کلزار جنان بیورمش اولان «جابر بن عبدالله الانصاری» حضرتلری و تاریخ هجرتك (٤٤)نجی سنه‌سنده ارتحال کلشنسرای جنان ایتمش اولان «ابوموسی عبدالرحمن بن قیس الاشعری» حضرتلری و تاریخ هجرتك (٦٣)نجی سنه‌سنده عالم بقایه ارتحال بیورمش اولان «عبدالله بن عمرو بن العاص السهمی» حضرتلری وتاریخ هجرتك (٤٥)نجی سنه‌سنده ارتحال دارجنان بیورمش اولان کاتب النبی «زید بن ثابت الانصاری» حضرتلری طبقهٔ اولی مفسرّین کرام کرامت آنسامندندر رضوان الله تعالی علیهم اجمعین.

(طبقهٔ ثانیه) رجال کرامی تابعین کرامدن اولان اهل تفسیردر.

تابعین کرامدن اهل تفسیر اولان ذواتك بر قسمی «ابن عباس» حضرتلرینك اصحابی و مکهٔ مکرمه علماسی ایدی.

تاریخ هجرتك (۱۰۳)نجی سنه‌سنده ارتحال داربقا بیورمش اولان «مجاهد بن جبرالمکی» حضرتلری دخی تابعین کرام اصحاب تفسیرندن اولوب امام شافعی حضرتلری ایله امام بخاری حضرتلری «مجاهد» حضرتلرینك تفسیر شریفنه اعتماد و اعتبار بیورمشلردر.

تابعین کرامدن اولوب تاریخ هجرتك (۹٤)نجی سنه‌سنده ارتحال بیورمش اولان «سعید بن جبیر» حضرتلری و تاریخ هجرتك (۱۰٥)نجی سنه‌سنده مکهٔ مکرمه‌ده ارتحال دارجنان ایتمش اولان «مکرمة مولی بن عباس» حضرتلری و تاریخ هجرتك (۱۰٦)نجی سنه‌سنده کذلك مکهٔ مکرمه‌ده ارتحال داربقا بیورمش اولان «طاوس بن کیسان الیمانی» حضرتلری و تاریخ هجرتك (۱۱٤) نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعیم بیورمش اولان «عطا بن ابی رباح المکی» حضرتلری دخی اهل تفسیر شریفدندر. رضوان الله تعالی علیم اجمعین.

تابعین کرامدن واصحاب تفسیردن اولان ذوات معالی صفاتك برقسمی دخی «ابن مسعود» رضی الله عنه حضرتلری اصحابی وکوفه علماسی ایدی. تاریخ هجرتك (۱۰۲)نجی سنه‌سنده ارتحال بیورمش اولان «علقمه بن قیس» حضرتلری وتاریخ هجرتك (۷٥)نجی سنه‌سنده عزم کلزار جنان ایتمش اولان «اسود بن یزید» حضرتلری و تاریخ هجرتك (۹٥) نجی سنه‌سنده عالم بقایه ارتحال بیورمش اولان «ابراهیم النخعی» و تاریخ هجرتك (۱۰٥)نجی سنه‌سنده ارتحال ایلش اولان «شعبی» حضرتلری دخی «ابن مسعود» حضرتلرینك اصحابندندر.

تابعین کرام ذوی الاحترامدن واصحاب تفسیردن اولان ذوات معالی سماتك بر قسمی دخی

﴿ طبقات المفسرّين ﴾

مفسرّين كرام حضراتی طبقات عديده رجال كرامندن عبارتدر.

(طبقهٔ اولی) اصحاب كزين رضوان الله تعالی عليهم اجمعين حضراتی‌در. خلفای‌راشدين يعنی حضرت «ابی بكر» وحضرت «عمر» وحضرت «عثمان» وحضرت «علی» رضوان‌الله تعالی عليهم اجمعين حضراتی ايله «ابن مسعود» و «ابن عبـاس» و «ابیّ بن كعب» و «زيد بن ثابت» و «ابو موسی الاشعری» و «عبـدالله بن زبير» و «انس بن مالك» و «ابو هريره» و «جابر» و «عبدالله بن عمرو العاص» رضوان الله تعالی عليهم اجمعـين حضراتی اهل تفسـير ايچنده طبقهٔ اولی رجال كرامندن‌در .

خلفای راشدينك «علی بن ابی‌طالب» رضی الله تعالی عنه حضرتلرندن تفسيره متعلق اولان روايت ، سـائر خلفای كرام رضی الله تعالی عنهم اجمعـين حضراتنـدن واقع اولان روايتلردن اكثردر.

«ابن مسعود» رضی الله تعالی عنه حضرتلرندن تفسير شريفه متعلق واقع اولان روايت حضرت «علی» رضی الله تعالی عنه طرفندن واقع اولان روايتدن اكثردر.

اصحاب كرامدن «ابن عبـاس» رضی الله تعالی عنهما حضرتلری «ترجمـان القرآن» و«حبرالامة» و«رئيس المفسرّين» اولوب مشاراليه حضرتلرندن تفسير شريفه دائر واقع اولان روايت اكثر و اوفردر. لكن روايات واقعه طريقلرينك احسنی، تاريخ هجرتك (١٤٣)نجی سنه‌سنده ارتحال دار نعيم بيورمش اولان «علی ابن ابی طلحة الهاشمی» حضرتلرينك طريق روايتی اولوب امام بخاری حضرتلری «صحيح بخاری» ناميله مشهور اولان حـديث شريف كتابنده طريق مذكوره اعتماد بيورمشلردر .

تفسـير شريف روايت اولنان اصحاب كرامدن برذات عاليقـدر دخی « انس بن مالك بن النضر» رضی الله تعالی عنه حضرتلری‌در. مشاراليه تاريخ هجرتك (٩١) نجی سنه‌سنده بصره‌ده ارتحال دار نعيم بيورمشدر .

تاريخ هجرتك (٧٣)نجی سنه‌سنده مكهٔ مكرمه‌ده ارتحال داربقا بيورمش اولان «عبداه بن عمر بن الخطاب» حضرتلری وينـه تاريخ هجرتك (٨٤)نجی سنه‌سـنده مدينهٔ منوره‌ده

علمای متأخریندن «ابو محمد بن عطية» حضرتلری جمله تفاسیر متقدّمینده نقل اولنان آثاری حادهٔ تحقیقاتدن امرار ایدرك جذالت لفظی واصابت معنایی جامع اولان تفسیر مشهوری تألیف وتصنیف ایله اثار معروفه‌یی او تفسیر شریفده درج وضبط ایلمشدر. اندن صکره «امام قرطبی» ظهور ایدرك طریق تحقیقده «ابن عطیه» نك اِثرینه[١] اقتدا واتباع ایله بر تفسیر شریف جمع وتألیف بیورمشدر،

(قسم ثانی) روایات واثاره مقصور اولمیوب لغاتنه کسب معرفت ومقتضای حاله رعایت ایله تأدیهٔ معناده قواعد بلاغتی متضمن ولسان عربی‌یه راجع اولان علومی مبین‌در. تفسیر شریفك بو قسمی اگرچه لسان عربی‌یه متعلق اولان علوم جمع وتدوین اولندقدن صکره اختیار اولنمش ایسه‌ده نقل اثار، مقصود بالذات اولمغله بو مثللو تفسیرلر نقل اثاردن دخی خالی اولمامشدر.

قسم ثانی تحتنده داخل اولان تفاسیر مؤلفه‌نك احسنی، اهل خوارزم عراقدن علامهٔ «زمخشری» یه منسوب «تفسیر کشاف» درکه عمدهٔ تفاسیر ومقبول فحول ونحاریر[٢] در.

مدینهٔ تبریز علماسندن «شرف الدین طیبی» نام فاضل همام «تفسیر کشاف» ی شرح وتحشیه ایدرك برکتاب لطیف تألیف وتصنیف بیورمشدر. فاضل مشار الیه کتابنده «کشاف» ك اعتزاله متعلق کلماتنه تعرض وآیات قرآنیه‌ده واقع اعجاز بلاغتی اهل سنت رأینه تطبیق ایلمش وکتاب مذکورك علوم عربیه وفنون بلاغتده فائق الامثال وایراد حجج ودلائل وسرد کلامده حدکماله واصل اولمش اولدیغی بعض محققین علما طرفندن ذکر وبیان بیورلمشدر.

---

[١] اثر، همزه‌نك کسری وثا حرفنك سکونی ایله لسان ترکی اوزره «ایز» معناسنده‌در. اثر، برذاتك سالك اولدیغی مسلکه سلوك ایتمك یعنی او ذاتك قول وفعلنه تابع‌اولمق معناسنه استعمال اولنور.

[٢] نحاریر، نحریر لفظنك جمعی‌در. نحریر، مسکین وزنی اوزره عالم متقدم اولان ذاته اطلاق اولنور.

نزول آیاتی و مقتضایت احوالی بیلوب لسان معجز بیان نبویدن نقل و روایت ایله تابعین [١] کرام حضراتنه تعریف ایدرلر ایدی .

تابعین کرام حضراتی دخی اصحاب کرامدن قرآن عظیم الشانه متعلق اخذ وتلقی ایتدکلری معلوماتی تبع تابعینه نقل وروایت ایدرلر ایدی .

سلسلهٔ اسناد، صدراً عن صدرٍ اسلافدن اخلافه منتقل ومنتهی اولوب افواه رجالدن مسموع وصحابهٔ کرام وتابعین ذوی‌الاحترام رضی الله عنهم‌حضراتندن منقول اولان آثار کثیره صحائف کتبه درج وتسطیر اولندیغی وقته‌قدر معانیٔ قرآنیه افواه رجالدن اخذ وتلقی وسلفدن خلفه نقل اولنمقدن خالی اولمدی .

وقتا که معانیٔ قرآنیه‌یه متعلق نقول و آثار، صحایف کتبه درج واملا اولندقده امام «طبری» و «واقدی» و «ثعالبی» واناترك امثالی اعلام مفسّرین کرام حضراتی نقل آثار ایله تفسیره تصدی ایلدیلر .

بعدذا لسان عذب البیان عربی‌یه متعلق اولان علوم دخی جمع اولنوب اوضاع لغات ایله احکام اعرابه وبلاغت ترکیبیه‌یه دائر کتابلر تألیف اولندی.

قرن اوّلده احوال لسان، حسن سلیقه ایله طائفهٔ عربه مخصوص ملکه‌دن عبارت اولمغله اوضاع لغات ایله احکام اعراب وبلاغت ترکیبیه امرنده نقل وکتابه احتیاج کورلمز ایدی. مؤخراً اختلاط اقوام سببیله لسان عربی‌یه خلل طاری اوله‌رق احکام لغاتك کتب اهل لساندن اخذ وتلقی اولنمسنه لزوم کورلدی وقرآن کریمك تفسیرنده لسانه متعلق اولان علمله حاجت مس ایلدی .

فن تفسیر ایکی قسمه منقسمدر.

(قسم اوّل) سلفدن منقول اولان آثاره مستند تفسیر نقلی‌در. بومثللو تفاسیر شریفه‌ده نقل وروایت اولنان اخبار، اعتقاد وعمله دائر احکام دینیه‌دن اولمدیغندن یالکز نقل وروایت ایله اکتفا اولندی. مؤخراً ظهور ایدن اسلاف مفسّرین کرام حضراتی دخی آثار منقوله‌ده تحقیق اسانیده قیام ایتمیه‌رك یالکز آثار منقوله‌یی کتب تفاسیره درج وتحریر ایلدیلر . وقتا که ناس، سمت تحقیقه رجوع و تصحیح اسانیده شروع ایتمکه باشلادیغنده بلاد غربده

[١] تابعین، تابع لفظنك جمعی‌در. اصطلاحده تابع، اول برذات شریفه اطلاق اولنورکه او ذات، رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك اصحاب کرامی ایله ملاقات ایلمشدر .

واسطه‌سیله فخر کائنات علیه افضل التحیات حضرتلرینه منزل و مصحف شریف دفّتینی[۱] میانده مکتوب وصدورده محفوظ ومضبوطدر.

قرآن کریم، امت بیننده متواتر اولوب وقت بعثت نبی صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرندن الی یومنا هذا علی وجه التواتر منقولدر.

قرآن کریم، بلغای عدنان[۲] وفصحای قحطانه[۳] مخصوص اسالیب بلاغت اوزره شرف نازل اولمغله جمله قبائل عرب، مفردات وتراکیبنک معانیٔ لطیفه‌سنی فهم وادراك ایدرلر ایدی.

قرآن کریم، امم سالفه‌یه منزل اولان بعض کتب آلهیه کبی دفعةً نازل اولمیوب وقایع کونیه حسبیله علی التدریج شرف نازل اولمشدر.

آیات قرآنیه‌نك بعضیسی عقائد ایمانیه‌یه وبعضیسی افعال مکلّفینه مخصوص احکام عینیه‌یه متعلقدر.

فخر کائنات صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری مجمل ومشکل اولان آیات قرآنیه‌نك معانیٔ جلیله‌سنی اصحاب کرامه تعریف بیورورلر ایدی.

صحابهٔ[٤] کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی دخی معنای مرادی واسباب

---

[۱] (دفه)، دالك فتحی و فانك تشدیدی ایله یان، طرف معناسنه‌در. دفتین دینور. دفتین دیمکدن مراد، مصحف شریف جلدینك ایکی طرفندن عبارتدر.

[۲] عدنان، سلمان وزننده ابو معددرکه برقبیلهٔ عظیمه پدریدر.

[۳] قحطان، سلمان وزننده ابن عامر بن صالح درکه برقبیله‌نك پدریدز. نسبتنده قحطانی دینور. غیر قیاسی اوله‌رق اقحاطی دینور اعرابی کبی.

[٤] صحابه، فی الاصل مصدردر. رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك اصحاب کرامنه اطلاق اولنور. لکن صحابه کلمه‌سی اصحاب کلمه‌سندن اخص‌در. یعنی خصوصیت معناسنی افاده ایدر. چونکه صحابه کلمه‌سنك رسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك اصحابنده استعمالی غالب واکثردر. اصحاب رسول علیه الصلاة والسلام حضرتلرینه بو لفظ علم کبی‌در. یعنی اسم خاص اولمشدر. بوسببدن طولایی صحابه کلمه‌سی اصحاب کرامه نسبت اولنور. صحابی، اول برذات عالیقدره اطلاق اولنورکه او ذات رسول محترم صلی الله تعالی علیه و سلم حضرتلرینه بعد النبوة حال حیاتلرنده شرف ملاقاتلری ایله مشرف اولوب نبوتلرینه ایمان ایتمش وایمان اوزرینه ارتحال دار بقا ایلمشدر.

کلمه‌سـنك إستعمالی کتب آلهیه‌ده واقع اولدیغی دخی بعض کتابلرده نکاشتهٔ خامهٔ تحقیق وبیان اولمشدر .

بعض علمای کرام حضراتنك تعریفنه کوره تفسیر کلمه‌سی وجه واحددن غیری معانی‌یه احتیاجی اولمیان برلفظی بیاندن عبارت اولوب تأویل کلمه‌سی دخی معـانیٔ مختلفه‌یه متوجه اولان لفظی، دلیل ایله معانیٔ مختلفه‌دن برجهته توجیه ایلمکدن عبارتدر .

بعض علمای کرام حضراتنـك تعریفنه کوره دخی تفسـیر کلمه‌سی قطعیاً بیان معنادن وتأویل کلمه‌سی دخی صورت قطعیتدن عاری اوله‌رق معـانیٔ محتمله‌دن بریسنك ترجیحندن عبارتدر .

علم تفسـیر شریف، طاقت بشریه مقدارنجه وقواعد عربیه اقتضـاسنجه نظم قرآن کریمك معانیٔ شریفه‌سندن بحث ایدن علم جلیل‌در .

(مبادی) — علم تفسیر شریفك مبادیسی علم لغت، علم نحو، علم تصریف، علم اشتقاق، علم معانی، علم بیان، علم بدیع مثللو علوم عربیه ایله علم قرائت، اصول دین یعنی اصول کلام، اصول فقه، علم جـدل، علم اسباب نزول، علم فقه، آیات قرآنیـه‌یی مفسّر اولان احادیث شریفه وامثالی علملردر.

(غرض) — علم تفسیر شریفدن غرض، نظم جلیلك معانیٔ شریفه‌سنه بقدر طاقة البشریه وبحسب قواعد العربیه کسب وقوف ومعرفتدن عبارتدر .

(فائده) — علم تفسیر شریفك فائده‌سی، احکام شرعیه‌نك علی وجه الصحه استنباطنه قدرت وملکه حصولی‌در .

(موضوع) — علم تفسـیر شریفك موضوعی، منبع حکمت ومعدن فضیلت اولان «کلام الله» در .

(غایت) — علم تفسیر شریفك غایتی، سعادت دنیویه واخرویه‌یه نائل و واصل اولمق ایچون قرآن کریمك معانیٔ شریفه‌سنی فهمه وحکم جلیلنی اِستنباطه توصّلدر .

علمك شرف وجلالتی، موضوع وغایتنك شرفی اعتباری ایله اولوب شوحالده علم تفسیر شریفك موضوع وغایت اعتباری ایله جمیع علومك اشرف و اعظمی اولدیغی ثابت اولور.

قرآن کریم، جنـاب حقك کلام قدیمی اولوب روح الامین یعنی جبریل علیه‌السلام

مبحث

(۲۵)

﴿ علم تفسیر شریف ﴾

(تفسیر) کلمه‌سی « فسر» دن مأخود و «فسر» کلمه‌سی «سفر» دن مقلوب اولوب کشف واظهار معناسنه‌در .

بعض اهل ادبك بیانه کوره «فسر» ایله «سفر» لفظاً یکدیکری ایله متقارب اولدیغی کبی لغةً دخی یکدیکری ایله متقارب‌در. امّا «فسر» معنای معقولی اظهارده و «سفر» اعیانی ابصاره ابرازده استعمال اولنور.

بعض علمای کرام حضراتنك بیانه کوره « تفسیر» و «تأویل» کلمه‌لری معنای واحددن عبارت اولوب «کشف المراد عن المشکل» دیمکدر. یعنی لفظ مشکلدن کشف مراد ایتمکدر.

(تأویل) کلمه‌سی «اول» کلمه‌سندن مشتق ومأخوذ اولوب «رجوع» معناسنه‌در. بو اشتقاقك وجه مناسبتی صاحب تأویلك آیت کریمه‌یی محتمل اولدیغی معنا جهتنه صرف وارجاع ایلمسندن عبارتدر .

تأویل کلمه‌سنك سیاست معناسنه اولان « ایاله » لفظندن مشتق ومأخوذ اولدیغی دخی مرویدر . بو اشتقاقك وجه مناسبتی صاحب تأویلك تصرف کلام ایله کلامك معناسنی موضعنه وضع ایلمسندن عبارتدر .

برروایته کوره تأویل کلمه‌سی درایته[۱] وتفسیر کلمه‌سی روایته[۲] تعلق ایدر .

کذلك تفسیر کلمه‌سنك اکثر استعمالی الفاظ ومفرداتده وتأویل کلمه‌سنك اکثر استعمالی معنا وجمله‌لرده وتفسیر کلمه‌سنك استعمالی کتب الٓهیه ایله کتب الٓهیه‌نك غیریسنده وتأویل

[۱] درایت، قواعد نحویه وقواعد عقلیه‌دن مقتبس اولان علم معناسنه‌در .

[۲] روایت، نقله وسماعه مستنداً کشف وتبیین معانیدن عبارتدر. آیت کریمه‌نك سبب نزولندن خبر ویرلمك کبی‌که بو خبر، انجق اصحاب کرام حضراتندن نقل وسماعه مستند اولور. بو مثللو اخباره علم روایت دینور .

اصول مخارج حروف اوچ عضودن عبارتدر.

اعضای مذکوره «حلق» و «لسان» و «شفه» در. اشبو اعضادن هربرینك اوّل، اوسط، اخری اعتباریله رأی مختار اوزره مخارج حروف (۱۷) عدده بالغ اولور.

«حلق» دن یعنی بوغازدن خروج ایدن حروفك مقداری التیعدددن عبارتدر. حروف مذکورهنك ایکیسی بوغازك اسفلندن خروج ایدن «ها» و«همزه» حرفلرندن وایکیسی دخی بوغازك وسطنـدن خروج ایدن «عین» و «حا» حرفلرندن ودیکر ایکیسی دخی بوغازك اوّلندن خروج ایدن «غین» و«خا» حرفلرندن عبارتدر. اشبو التی عدد حرفه «حروف حلق» اطلاق اولنور. بوحرفلر خنجرهنك رأسـنده اولان کوچك دیلك بوغازه ضرب وصدمتندن حاصل اولور.

بعض حروف دخی اطراف لسـانی «اضراس» تعبیر اولنان یان دیشـلرینه ضرب ایتمکدن حصوله کلور. «ضاد» کبی

بعض حروف وسط لسانك اوست چکهیه ضربندن حاصل اولور. «جیم» و«شین» و «یا» حرفلری کبی.

بعض حروف ایکی شـفهنك بربرینـه انضمامی ایله حاصل اولور. «میم» ایله «با» حرفلری کبی.

برحرفك مخرجنی بیلوب اجرا ایتمکده قاعده بودرکه تکلمی مراد اولنان حرفك اوّلنه برهمزهٔ مکسوره کتوریلوب اول حرفك آخری اسکان اولندقده نه محلده قرار ایدر ایسه مخرجی اومحلدر. مثلا «با» تکلمنده «اب» دیمك کبیکه بوحرفك شفهده قرار ایتمسیله «حرف شفوی» اولدیغی معلوم اولور.

«حلق» و«لسان» و«شفه» دن هربرینك اوّل واخر واوسطی سببی ایله واطرافنك برر محله ملاقات ومصادمه ایتمسی حسبیله اصوات انسانیهیه کیفیّات مختلفه عارض وبوجهتله حروف متنوعه حاصل اولوب «حس سمع» ده یکدیکرندن ممتاز اولورلر.

حروفی نطق وتکلمده جمله انسانلر حال مساوات اوزره اولمیوب برطائفهیه مخصوص اولان بعض حروفی اخر طائفه نطق وتکلم ایتمز.

مبحث

(٢٤)

﴿ علم تجويد ﴾

علم تجويد، [١] قرآن عظيم الشانك مخارج حروف وصفات حروف جهتيله تحسين تلاوتندن وصفات حروفك حقنى ادا ايله صورت ترتيل [٢] نظم مبيندن باحثدر.

صفات حروف، «تفخيم» [٣] و «ترقيق» [٤] و «ادغام» [٥] و «وقف» [٦] و «اظهار» [٧] و «اخفا» [٨] وامثالى صفتلردن عبارتدر.

علم تجويد فن قرائتك ثمره ونتيجه‌سيدر. بوعلمه كسب وقوف ايتمك علم موسيقى كبى لسان ايله تمرّن [٩] وافواه معلميندن تلقف [١٠] وتدرّب [١١] ايله حاصل اولان ملكه‌دن عبارتدر.

---

[١] «تجويد» لغتده برنسنه‌يى حسن حاله وضع ايتمك واهل قرائت وتجويد اصطلاحنده حروفك حقنى ادا ايلمك معناسنه‌در.

[٢] «ترتيل» حروف وكلماتى آچيق صورتده ذكر ايتمك معناسنه‌در. ترتيل اوزره قرائت، الفاظك معانيسنى سهولتله فهم وادراكه باعث اولور. سرعتله قرائت ايتمكدن فائدهٔ مذكوره حاصل اولمز.

[٣] «تفخيم» لغتده تعظيم معناسنه‌در. اهل تجويد اصطلاحنده حرفى تغليظاً اوقومق معناسنده استعمال اولنور.

[٤] «ترقيق» لغتده برشيئى تليين ايتمك وكلامى حسن صورتله ادا ايلمك معناسنه‌در. اهل تجويد اصطلاحنده، حرفى اينجه اوقومق معناسنده استعمال اولنور.

[٥] «ادغام» لغتده برشيئى برشيئه ادخال ايتمك واصطلاحده حرف ساكنى حرف متحركه وصل ايلمك معناسنه‌در.

[٦] «وقف» لغتده حبس وامساك واصطلاحده قطع الصوت معناسنه‌در.

[٧] «اظهار» لغةً برشيئى آشكار ايلمك معناسنه‌در. اهل تجويد اصطلاحنده ايكى حرفك بينى تباعداً منفصل اولمقدن عبارتدر.

[٨] «اخفا» لغةً برشيئى ستر ايتمك، كيزله‌مك معناسنه‌در. اهل تجويد اصطلاحنده اظهار ايله ادغام بيننده برحالتدر.

[٩] «تمرن» لغتده استمرار وملازمت ايتمك وعادت ايدنمك معناسنه‌در.

[١٠] «تلقف» اغزدن سوز آلمق وايشتمك وسرعتله اخذ ايتمك معناسنه‌در.

[١١] «تدرب» آلشمق، الفت كسب ايتمك معناسنه‌در.

امام «شاطبی» حضرتلرینك ذکر اولنان قصیده‌سی قواعد فن قرآنی جامع اولمغله ناس، انك حفظنه اعتنا ایلدی.

بعض زمانلرده علم قرآن کریمه فن رسم دخی ضم وعلاوه اولنه‌رق منظوم ومنثور کتابلر تألیف اولندی.

فن رسم، قرآن عظیم الشانه مخصوص برفن جلیل درکه مصاحف شریفه‌ده حروف شریفهٔ قرآنیه‌نك اوضاع مکتوبه ورسوم خطیه‌سی او فن ایله معلوم اولور. زیرا مواضع مخصوصه‌ده حروف کثیره واقع اولمشدرکه او حروفك رسم کتابتی، خطك متعارف اولان قانوننه مغایردر.

رسوم مصاحف شریفه اوضاع خطه وقانون کتابته مخالف اولوب ضبطنه احتیاج حاصل اولمغله علمای کرام حضراتی علوم قرآن کریمی جمع وتألیف ایلدکلری اثناده فن رسمی دخی مرسوم صحیفهٔ تدوین ایلدیلر.

مغرب دیارنده ریاست علم قرآن «ابوعمرودانی»یه منتهی اولدقده مشارالیه حضرتلری فن رسمده دخی کتابلر تألیفنه بذل عنایت بیورمشدر. مشار الیه حضرتلرینك تألیف ایلدیکی کتابلرك اشهری «کتاب مقنع» درکه کتاب مذکور جمله طرفندن قبول اولنوب مندرجاتنه اعتماد اولنمشدر.

بعده «ابو القاسم شاطبی» حضرتلری «کتاب مقنع»ی «رائیة» اسمیله معروف اولان قصیدهٔ مشهوره‌سنده کشیدهٔ سلك نظم ایدوب قصیدهٔ مذکوره‌نك حفظ واتقاننه جمله طرفندن اهتمام مالاکلام اولندی.

«قرا آت سبع» عنوانی ایله معروف اولان یدی عدد طریق مخصوص، السنهٔ ثقات اوزرینه بین الامه متناقل ومتواتر اولمشدر. طرق مذکوره، اصحاب کرام رضی الله تعالی عنهم حضراتندن نقل وروایت ایله مشهور اولان مشایخدن جم غفیر وجمع کثیره انتساب ایله معروف اولهرق اصول قرائت اولمشدر.

بعد ذا طرق مختلفهٔ قرا آتدن نیجه طریق دخی «قرا آت سبع» اوزرینه علاوه والحاق اولنوب لکن ائمهٔ قرائت نزدنده قوت نقل وروایتده قرا آت سبع مرتبه‌سنه بالغ اولمامشدر.

بعض ناس «طرق سبع» ك تواترنده جمهوره مخالفت ایدرك طرق مذکوره‌نك ادایه متعلق کیفیات حروفدن عبارت اولمسیله سماعاً اخذ وروایتی ممکن اولمدیغنی بیان ایلدیلر، لکن اداده تواترك انقطاعنی نظم قرآن عظیم الشانك تواترینه مانع عد ایتمدیلر. اکثر ناس، بو رأیدن اباء ایدوب قرآن کریم الفاظ واداسیله متواتردر دیدیلر. طائفهٔ اخری دخی «قرا آت سبع» دن (مد) و(تسهیل) کبی ادای حروفك غیری روایاتك تواترینه ذاهب اولوب کیفیت ادایه سمع ایله وقوف ممکن اولمامقله ادا متواتر دکلدر دیدیلر؛ بو قولك صحتنه بعض علمای کرام حضراتی جانبندن اشارت بیورلمشدر.

قرّا وحفاظ، طرق قرائتی نقل ایدوب هرعصرده تداول ایتدیرمکدن خالی اولمدیلر. وقتاکه علوم، صدوردن سطوره نقل ایله جمع وتدوین اولندقده قرائت دخی فن مخصوص عد اولنوب سائر علوم کبی صحائف اوراقه کتب وتسطیر اولنمغله صناعت عالیه‌دن صناعت مستقله وعلم منفرد اولدی.

موالئ بنی عامردن «مجاهد» فن قرا آتده ماهر وکامل ایدی. کذلك «ابو عمرو دانی» دخی فن قرا آتده حدکماله بالغ اولوب مشارلیهك فن مذکوره متعلق تألیف وتصنیف بیوردیغی کتابلردن «تیسیر» نامنده اولان کتابی زیاده نافع ومفید اولمغله اهل قرائت او کتابی مأخذ اتخاذ ایلدیلر. «ابو عمرو» ك زمانه قریب عصرده «شاطبه» نام بلده‌دن «ابو القاسم بن فیره» نشأت ایدوب «ابو عمرو دانی» نك کتابلرینی تهذیب وتلخیصه سعی مالاکلام ایلدی وقواعد فن قرا آتی حالا بین القرّا «حرزالامانی» اسمی ایله موسوم اولان قصیدهٔ لامیهٔ مشهوره‌سنده کشیدهٔ سلك نظم ایلمش و«قرا آت سبع» ك اسامئ رواتِ [١] وشیوخنه [٢] دخی رمز واشارت بیورمشدر.

[١] روات، رانك ضمی ایله «راوی» کلمه‌سنك جمعیدر. (راوی) لغةً روایت ایدیجی یعنی ناقل اخبار معناسنه‌در.

[٢] شیوخ، اشیاخ، شیخ کلمه‌سنك جمعیدر. شیخ، مقتدابه معناسنه‌در. کبیر السن اولنلره وعلم وکمالده ماهر وحاذق اولان ذواته وحال اتقا اوزره بولنان کیمسه‌لره شیخ اطلاق اولنور.

مبحث

(٢٣)

﴿ علم قرائت ﴾

علم قرائت، وجوه اختلافات متواتره حيثيتى ايله كلام اللهك صور نظمندن باحث اولوب علوم عربيه‌دن استمداد و استعانه ايدر.

(مبادى) — علم قرائتك مباديسى، مقدّمات تواتريه‌در.

(غرض) — اختلافات متواتره‌نك ضبطنه تحصيل ملكه ايتمكدن عبارتدر.

(فائده) — كلام اللهك تطرّق تحريف وتغييردن مصون ومحفوظ اولمسى‌در. كذلك علم قرائت، حد شهرته واصل اولان اختلافات غيرمتواتره حيثيتى ايله‌دخى صور نظم كلام اللهدن بحث ايدر. بوحالده علم قرائتك مباديسى يامقدّمات مشهوره اولور وياخود موثوق‌به اولان احاددن مروى مقدّماتدن عبارت اولور.

قرآن كريم، جناب حقك كلام قديمى اولوب روح الامين يعنى جبريل عليه‌السلام [١] وساطتيله سيّد المرسلين صلى الله تعالى عليه وسلم افندمز حضرتلرى اوزرينه منزل ومصحف شريفده مكتوب وصدورده محفوظ و امت بيننده متواتر و وقت بعثت نبى عليه السلام حضرتلرندن الى يومناهذا على وجه التواتر منقولدر.

صحابۀ كرام رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حضراتى خواجۀ عالم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرندن بعض الفاظ شريفۀ قرآنيه‌يى وادايه متعلق كيفيات حروفى اخذ ايدرك انلردن

[١] «جبريل» جيم حرفنك فتحى وياخود كسرى ايله وبلا همزه و «جبرائيل» بعد الالف همزه ايله و «جبرابيل» ايكى يا ايله و بلاهمزه و «جبرئيل» برهمزه و بر يا ايله بلا الف لغت اولوب ملائكۀ كرامدن انزال وحى شريفه مأمور اولان جبريل عليه‌السلامك اسم شريفى‌در. برروايته‌كوره «جبريل» كلمه‌سنك اصلى « كوريال » اولوب تعريباً تغيير اولنمشدر. برروايته كوره «ايل» لفظى، لغت عبرانيه اوزره لفظۀ جلاله معناسنه اولوب «جبريل» كلمه‌سى عبدالله ديمكدر. ديكر برروايته كوره «جبريل» كلمه‌سى خادم الله معناسنه‌در.

صور مشكلات ایتمامك و منتهی اولنلره دخی مسائل واضحه ایله تکلم ایتمامك و اسئله‌یه شدت و حدت ایله جواب ویرمامك وطلبهٔ علوم اوزرینه القای اغلوطات اولنمامق وطلبه‌نك فهم مشكلات ومعضلاته اقتداری کورلدیکی حالده کمال اهتمام ایله اومثللو مشكلاتی حل و تفهیم ایتمك واستعدادلری دقائق علمیه‌یه کافی اولمیانلره دین و دنیالرنجه اهم اولان علملر تعلیم اولنه‌رق اومثللولره تجارات و نوافل طاعات ایله اشتغال ایتملری خصوصی توصیه اولنمق نشر علمك شرائط مهمه‌سندن‌در. اما طلبهٔ علومك حائز اولدقلری استعداد و اقتدارك مراتب و درجاتی علی وجه اللائق معلوم اولمق اوزره مدت تجربه وامتحانك اوچ سنه قدر امتدادی لازمدر .

جملهٔ آداب علمیه‌دن بریسی دخی ناشر علم اولان ذاتدن بر مسئله سؤال اولنوبده ناشر علمك اومسئله‌ده شك وشبهه‌سی وار ایسه «لاادری» ایله جواب ویرمسی ماده‌سی‌در. «لاادری» کلامی، علمك نصفی‌در. چونکه جهل، عدم علمدر . عدم علمه علم ایسه علمدن معدود اولدیغی جهتله « لاادری » قولنك قائلنه نصف علم نسبت اولنمق صحیح اولور.

اهل تصوّفك كلماتی عوام ناسه اشاعه‌دن اجتناب اولنمق دخی جملهٔ آدابدن‌در. چونكه كلمات صوفيه‌نك قواعد شرعيه‌يه تطبيقنده عوام ناسك دركار اولان عجز وقصورلری فساد اعتقاده باعث و الحاد وزندقه‌يه بادی اولور. بو حالده عوام ناس علم عبادات ظاهره‌يه تشويق و ارشاد اولنمق و انلره بر صورتله شبهه عارض اولوبده او شبهه‌يی كلام اقناعی ايله ازاله ايدوب حقائق ودقائقدن بحث و بيان اولنماق لازمدر. امّا قواعد شريعتده ثابت قدم اولان اذكيا و البّايه ذكالری دفعاتله تجربه اولندقدن صكره كشف حقائق ايتمك جائزدر. (تنبيه) طالب علم اولنلره اهل تصوّفك مقالات خفية المعانيسندن و احوال غريبه‌سندن فهم وادراكلرينك مساعد اولمديغی اموری انكار ايتمكدن زياده‌سيله اجتناب ايلك واجب و لازمدر.

ناشر علم اولنلرك اقوالی افعالنه مخالف اولماق لازمدر. اقوالی، افعالنه مخالف اولان كيمسه‌لردن هركس تنفر ايدر. چونكه اكثر اشخاصك نظر دقتلری، قائلك احوالی جهتنه مصروفدر. اگرچه محققين وعقلا، قائلك قولنه نظر ايدرك قائلك حالنه نظر ايتمزلر ايسه‌ده بو مثللو ذوات، جمعيات ايچنده نادر الوجود اولور. بو حالده ناشر علم اولان ذاتك قولی فعلنه موافق و صفات ممدوحه ايله متصف اولمسی لزومی ظاهردر.

عالم اولان ذات ايچون حال اتقاده اولمق يعنی شرعشريفه تماميله تطبيق افعال وحركات ايتمك لازمدر. ناشر علم اولنلرك حال اتقا اوزره اولملری متعلّمرجه ظاهراً ومعناً استفادهٔ كامله حصولنه باعثدر.

معلّم ومدرّس اولان ذات ايچون وقت تعليم و تدريسده كظم غيض ايلك يعنی زمان تعليمده حاصل اولان غضب وحدتی برصورتله اطفا و تسكين ايتمك وهزلياتدن ومبالاتسز طور وحركتدن وضحك وخنده كبی احوالدن اجتناب ايلك لازمدر.

معلمك فهم و درايتنی امتحان قصديله لطيفهٔ مشروعه ايتمكده حذر اولمديغی علمای كرام جانبندن بيان بيورلمشدر.

علمده مجادله و حقی قبول ايلك خصوصنده مكابره ايتمك اصلا جائز اولمديغی كبی كرك تعليمده وكرك بحث و مناظره‌ده بر علمی بر علمه ادخال ايتمك دخی جائز دكلدر.

صغاری يعنی صغير السن اولنلری تعلّم علمه وسيما حفظ وازبره تشويق وترغيب ايلك وصغاره فهم و ادراكلرينك تحملی درجه‌سنده تعليم علوم ايتمك و مبتدی اولنلره ارائهٔ

مبحث

(٢٢)

﴿ شروط نشر علوم ﴾

معلوم اولدیغی اوزره نشر علم ایتمك، عبادتك افضل و اشرفیدر.

ناشرعلم اولان ذاتك مشفق و ناصح اولمسی وطلبهٔ علومی اخلاق ردیه‌دن وفوق الاستحقاق نائل شرف اولمق شوق و املندن و فوق الطاقة اشتغالدن زجر ومنع ایلمسی و تحصیل علم ایله ریاست و مباهات قصد و امل ایدن طلبه‌یی او مثللو امللرندن زجر و منع ایتمیوب ریاست ومباهاتك انجق علم وكمال ایله حاصل اوله‌جغنی بیان ایله متعلملری تحصیل علم وكماله تشویق و ترغیب ایتمسی نشر علمك آدابندن‌در. جناب حق، ریاستی علم وشرعك حفظی ایچون خلق ایتمشدر. بوا جلدن «لولا الرياسة لبطل العلم» دینلمشدركه مألی «ریاست اولمسیدی متاع علم، بازار ترقی و اعتبارده رواج لایقنی بولمز ایدی» دیمكدر. متعلمك، زجر و منعی واجب اولان شیدن زجر ومنع اولنمسی قصد ومراد اولندقده زجر تصریحی جهتی اختیار اولنمیوب زجر تعریضی ایله اكتفا اولنمق نشر علومك جملهٔ شرائط و آدابندن‌در.

طالب علم اولنلره، ابتدا دین ودنیالرنجه اك زیاده محتاج اولدقلری علملر تعلیم اولنمق و امر تعلیمده مراتب عقول و استعداده كوره احسن ترتیبه رعایت ایدلمك وحائز مرتبهٔ رشد و استعداد اولنلردن كتم علم اولنمامق و نا اهل اولنلره تعلیم واشاعه ایله اضاعهٔ علم ایدلمامك نشر علومك جملهٔ شرائط و ادابندندر.

فمن منح الجهال علماً اضاعه
ومن منع المستوجبين فقد ظلم

بیت مذكورك مألی اوزره نا اهل اولنلره علم ایله سماحت اولنمسی علمی اضاعه ایلمك اولمسیله شرعاً مذموم اولدیغی كبی قابل علم اولنلردن دخی علمك كتم اولنمسی او مثللو كیمسه‌لر حقنده ظلم ایلمك اولمسیله بو دخی شرعاً مذموم‌در.

ونەده حضور وسماعه توقف ایتمیوب نفعاً بونلردن اعمّ واشرف اولەرق نوع انسانه مخصوصدر. بوسببدن ناشی متعلّم اولان ذاتك انواع خطوطدن هیچ اولمز ایسه برنوع خطی کوزلجه بیلمسی اهم والزمدر. چونکه «خط» و«قرائت» ایله اثر نوعیت ظاهر اولەرق انسان، شو اثرك بالفعل ظهوریله سائر حیواناتدن کسب امتیاز ایدوب انکله حفظ علوم وکمالات ایدر، وبر زماندن دیکر زمانه اخبار وحوادث ووقایعی انتقال ایتدیرر.

طبیعت انسانیەنك قرائت وکتابته حد ذاتنده قابلیتی مسلم ایسەده تحصیل ملکه ایچون سعی وغیرت لازمدر. اشبو سعی وغیرت، اهل وارباىندن اخذ وتعلّم ایله تمرّن وتدرّب ایتمکدن عبارتدر.

انسانده بالقوه موجود اولان فضائل وکمالات، علوم وصنایعه تدریجاً حاصل اولان معلومات ایله قوّه حالندن قورتیلور ومعقولات ومحسوساتی ادراك ایتمکده ملکات راسخه حاصل اولەرق او فضائلدن تمامیله استفاده اولنور. ماهیت انسانیەده وجودی قوه حالنده اولان کمالاتك بالفعل حاصل اولمسی انجق تعلّم واکتسابه توقف ایدر. بو حالده شرف وفضائل، تعلّم واکتسابك نتیجەسی اولور.

علمدن وتعلیم وتعلّمدن مقصود معرفةاللّٰهدر. معرفةاللّٰهك غایة الغایات ورأس انواع سعادات اولدیغی جملەنك معلومیدر.. بوکا «علم الیقین» تعبیر اولنورکه اصحاب کراماتدن اولان مشایخ صوفیه بو علمه اختصاص وانتساب ایلمشلر وعلومدن مقصد اقصی معرفةاللّٰه اولمغله بو مسئلەده دهن کشای بحث وترغیب اولمشلردر.

سلفدن مروی اولدیغی اوزره اکثر ذوات کرام حضراتی کندولرنجه مقصد اقصی ومطلب اعلی حاصل اولدقده علوم ایله اشتغال ایتمکی ترك وتعطیل ایلمشلردر.

مبحث

(٢١)

﴿ ادب تعلّم ﴾

ماهیت انسانیه‌ده بالقوه موجود اولان مزیّت وفضیلت، علم ومعرفت ایله وجودنمای حصول اولور.

جناب حقك ماهیت انسانیه‌یه ودیعه بیوردیغی فضیلتك ظهورینه وسیله اولان آداب علومك اکتسابندن روکردان شوق و اقدام اولمق کبی اقبح برشی اولمدیغی جهتله رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلری علمك اکتسابنه خلقی تشویق وترغیب بیورمشلردر.

انسان، تعلّم علمه قابلدر. چونکه انسانك سائر حیواناتدن تمایز ایتمسنه سبب اولان فکری، بالطبع ادراکات و معلوماتك تحصیلنه راغب اولمسیله انسان، کندوسنجه حاجت کوردیکی علملردن باشلایوب واحداً بعد واحدٍ تحصیل ایدرك وامر تحصیلده ترك اهمال وتکاسل ایلیه‌رك فضائل انسانیه‌یی بوصورتله حاصل ایدر وماهیتنده بالقوه موجود اولان استعداد وفضیلتك قدرینی تقدیر ایتمیانلر دخی فکرلرینی تحصیل احتیاجلری امرنده‌اتعاب ایتمیوب او شرفدن محروم اولورلر. چونکه شرف وفضیلت انجق تحصیل کمالات ایله وجوده کلور.

امر تعلیم وتعلّم امور ذهنیه‌دن اولوب وقایع زماندن مستفاد و متحصل اولان علمه «علم تجربی» و اعمال فکر ونظر ایله حصوله کلان علمه دخی «علم قیاس» اطلاق اولنور.

بعض اسبابدن ناشی قدما، علمی مشافهةً تعلیم ایدرلر ایدی. مرور زمان ایله کوریلان لزوم و احتیاجه مبنی تدوین علومه صرف نقود همت بیورلمشدر.

معلوماتك جمله‌سی امور ثلثه ایله معروف اولور. امور مذکوره‌دن اولکیسی «اشارت» و ایکنجیسی «لفظ» و اوچنجیسی «خط»در.

«اشارت» مشاهده‌یه، «لفظ» حضور مخاطبه وسماعه توقف ایدر. خط، نه مشاهده‌یه

ایتمك لازمدر. بو جهتله علوم عربیه ایله کثرت توغل، ذاتی مقصود اولان علومك جملهٔ موانعندن عد وشمار اولندی.

اصول و فروعی ایله تحصیل علوم ایتمك اکرچه زحمتلی کورینور ایسه‌ده حصولنده زحمت چکیلان شیئك ، انسان ایچون باعث شرف عظیم اوله‌جغی مسلمدر. الیوم آثار علمیه‌لری منابع استفاده اولان ذوات کرام حضراتی، حائز اولدقلری او بیوك شرفلری، حضور راحت ایله حاصل ایتمیوب مالاً وبدناً پك چوق فداکارلقلر اختیار وصیف وشتا زحمتلرینه وانواع مشکلاته تحمل ایله بلاد بعیده‌یی کشت وگذار ایدرك مشاهیر علمایه ملاقات شرفی ایله تکمیل علوم ومعارف وتحصیل کمالات ایلدکدن صکره دخی تضییع اوقات ایتمکی تجویز بیورمیوب برطرفدن نشر علوم وفنونه ودیکرطرفدن اخلافك استفاده‌لری ایچون امر تألیفاته صرف نقود همم بیورمشلردر.

ایشته علومده کسب ملکه ومهارت ایتمك وعلوم ایله تهذیب ذات وصفات و تربیهٔ افکار ایلك و اخلافه آثار علمیه براقمق صور مشروحه ایله حاصل اوله‌جغی غیر خفیدر.

اصول شرعشریفه مخالف اولان علومك مطالعه‌سی، انجق ردّ وتزییف ایچوندر. علوم فلسفه، مساعدهٔ ذهن وزمان ایله حاصل اولوب شومساعده مفقود اولدقده مبدأ ومعاد ومعاملات وعبادات واخلاق وعادات علملری ایله اکتفا اولنمق اولی‌در.

§ . — ١٠ اقران وامثـال ایله مذاکره ومناظره دخی تحصیل وتعلّمك شروط معتبره‌سندندر. چونکه «نهال علمك سبب نماسی آب زلال مذاکره ومناظره‌در» دیو علمای کرام جانبندن بیان بیورلمشدر. لکن مذاکره ومناظره‌نك طلب ثواب واظهار صواب مقصدی ایله اجراسی مشروطدر. طبع سلیم اصحابندن اولنلر ایله اجرا اولنان مذاکرهٔ قلیله‌نك فوائد کثیره‌یی منتج اولدیغی مسلّمدر. طالب علم اولان ذات ایچون دقایق علمیه‌ده متأمل اولمق وتأملی اعتیاد ایتمك لازمدر. چونکه تأمّل وتفکّرك فوائد علمیه حصولنده وکشف مشکلات خصوصنده اولان محسّناتی منکر دکلدر.

§ . — ١١ علمده جد وهمت دخی شرائط تحصیلدندر. انسـان، جناح جدّ وهمتی ایله شـواهق کمالاته طیران ایدر. علمی ضبط وقید ایتمك وبرکونك مشـغولیت علمیه‌سنی فردایه عوق وتأخیر ایلمامك ومسـائل علومدن تحریر ایلدیکی شیلری حفظ وازبر ایلك جملهٔ جد وهمتدندر.

§ . — ١٢ مراتب علومه رعایت دخی شروط تحصـیلدن در. هر بر علم ایچون حد ومرتبه اولدیغندن مراتب علومی بیلك وهر برعلمك حدینی تجاوز ایتمامك لازمدر.

§ . — ١٣ شرائط تحصیلك بریسی دخی علوم آلیـه‌در. معلوم اولدیغی اوزره علوم متـداوله ایکی صنفه منقسم اولوب بر صنفی علوم شرعیه وحکمیه کبی ذاتی مقصود اولان علومدر. دیکر صنفی دخی علوم عربیـه وعلم منطق کبی ذاتی مقصود اولمیـان علملردر. ذاتی مقصود اولمیان علملره علوم آلیه اطلاق اولنور. اشـبو علوم آلیه، علوم شرعیه وحکمیه‌نك وسـیلهٔ حصولی‌در. علوم مقصوده‌ده توسیع کلام وتفریع مسـائل واستکشـاف دلائل ایتمکده ملکهٔ نافعه حصولنجه فوائد کثیره اولدیغی انکار اولنه‌مز. امّا علوم عربیـه ذاتی مقصود اولان علومدن معدود اولمدیغـندن انده اوقدر توسیع کلام وتفریع مسائله حاجت یوقدر. علوم عربیه‌ده طلب تبحّر ایتمك ونحو ایله عمری محو ایلك جائز اولمیوب طالب علم اولان ذاته علوم آلیه‌دن حصول مقصده کافی معلومات استحصالندن صکره افکار واهیه ایله تضییع اوقات ایتمیوب ذاتی مقصود اولان علومی تحصیله مباشرت

§ . — ٨ تدرّس اولنان برعلمك اخره تعليم وتفهيم صورتنده وياخود صورت اخرله تكرار ايدلمسى و او علم اوزرينه تأليف اولنان كتب مفيده‌نك مطالعه‌سى ايله ملكهٔ راسخه حصولنه اهتمام و اعتنا اولنمسى شرائط تحصيل جمله‌سندن اولديغى كبى طالب علمك تدرّس ايلديكى علمده حاصل اولان ملكه‌سندن زياده كندوسى ايچون ملكه حصولنه امكان اولمامق اعتقادنده بولنمسى دخى نعمت علمدن محروميتك اسباب قويه‌سندن معدوددر .

§ . — ٩ فنونك اغراض ومقاصدينه نظر اولنه‌رق برفنك مسائل مجموعه‌سى ويا اكثر مسائلى اجمالاً بعد المطالعه طبيعت، اخر فنك مطالعه‌سنه ميل ايدر ايسه انك دخى تحصيلنه قيام اولنمسى ومائل دكل ايسه او يولده اختيار زحمت اولنمامسى شرائط تحصيل جمله‌سندن‌در . چونكه ناسك جمله‌سى تعلّم وتحصيله قابل وصالح اولمديغى كبى برعلمك تعلّم وتحصيلنه قابل وصالح اولنلرك جمله‌سى دخى كافهٔ علومك تحصيلنه قابل دكلدر. اكر طالب علم اولان ذات، موافقت اسباب ومساعدهٔ ايام ايله بالجمله فنونده تبحّر ايلمك طلبنده بولنور ايسه علومك كافه‌سى يكديكرينه متعاون وبعضيسى بعضيسنه مرتبط اولمسيله او مثللو املك حصولى دركاردر. لكن برعلمده ملكهٔ نافعه حاصل اولمزدن اوّل ديكر علمك تحصيلنه قيام ومباشرت اولنمق علومك جمله‌سنده تبحّر ايلمك املنك اسباب مانعه‌سندن وجملهٔ علومدن محروميتى ايجاب ايدن احوالدن‌در. برعلمه ميل ورغبت واخر علمره عداوت ايتمك مقتضاى جهالتدن اولوب انسانه واجب ولازم اولان شى، هرعلمدن وهرفندن برر مقدار معلومات حاصل ايتمكه سعى وغيرت ايلمكدر. كذلك بعض علومى مذمت ايلمك دخى جائز دكلدر. بعض كيمسه‌لر هرعلمك اصل و ميزانى وهرذهنك سبب انجلاسى اولان علم منطق ايله على الاطلاق علوم حكميه‌يى ذم ايلديلر وعلم نجومك بعض اقسامى فرض كفايه وبعض اقسامى دخى مباح اولديغى حالده انك دخى مذمتنده بولنديلر ومقالات صوفيه يعنى قلوب مطهره اصحابندن اولان اهل حالك اقوالنى دخى هدف تعريض ايلديلر. حال بوكه بو مثللو ردّ وانكارك هيچ بريسى جائز دكلدر. اومثللو بعض علومى رد وانكار ايدنلرك زعمنه كوره علم، فى نفسه مذموم اولسه بيله تحصيلى فوائددن خالى دكلدر. اوفوائدك بريسى مذموم اولان علمك قائلنى ردّ وانكار قضيه‌سندن عبارتدر. (تنبيه) علوم فلسفه‌نك مطالعه‌سى ايكى شرط ايله حلال اولور. (شرط اوّل) عقائد اسلاميه‌دن غافل اولمامق وعلوم شرعيه‌ده اصحاب رسوخدن اولمقدر. (شرط ثانى) علوم فلسفه‌ده قواعد شرعشريفه مخالف مسأله تصادف اولندقده تجاوز اولنميوب او مثللو مسائل مخالفه‌نك ردّ وتزييفنه اعتنا ايلمكدر. چونكه

تقليلنه نه‌قدر دقت اولنسه علمدن او نسبتده حظّ و نصيب حاصل اولور. چونكه شمس فكر، سحاب اشتغالات خارجيه التنده احتجاب ايتدكجه ادراك حقايق ايلك شب مظلمده ذرّاتى كورمك كبى مشكلدر.

§ . — ٥ شرائط تحصيلدن بريسى دخى ترك كسلدر . اسباب كسلدن برى موت وفوتك ذكرى ايله اندن حاصل اولان خوف وحذردر . حال بوكه تذكر موت، جملهٔ اسباب تحصيلدن اولمغه سزادر. چونكه اخرت ايچون تهيئات، علم ايله عملدن بشقه بر شى ايله حاصل اوله‌مز. بو حالده اخرت وموته مستعد بر حالده بولنمق ايچون علمك تعلّمنه وعلم ايله اعمال خيريه‌ده بولنمغه سعى و غيرتده قصور ايتمامك لازمدر. بوصورتده موت وفوتده فرط خوف ايله ذكر اولنان استعدادك حصولنه دقت واعتنا اولنمامق ماده‌سى كارعاقل اوله‌مز . موتك كثرت ذكرى لذّات فانيه‌نك انقطاعنه سبب اولوب لذّات باقيه‌نك انقطاعنه سبب دكلدر .

§ . — ٦ شرائط تحصيلدن بريسى دخى مدت عمرك اخرينه قدر تعلّم علم ايتمكه عزم ونيت وتعلّمده ثبات ايلمكدر. تحصيل علمه صرف اوقات اولنمسنك چاره‌سى علما جانبندن بروجه آتى بيان اولنمشدر. شويله‌كه برعلم ايله اشتغالدن ملال حاصل اولدقده اخر علم ايله اشتغال اولنمسى لازم كلور. نته‌كيم «ابن عباس» رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك متعلمينه تعليم علوم ايله اشتغالدن كندولرنده ملال حس ايلدكلرى زمان شعرا ديوانلرينى طلب بيوردقلرى مرويدر .

§ . — ٧ شرائط تحصيلدن بريسى، تعلّم علم ايچون متقى وحسيب وكبير السن معلم ناصح اختيار اولنمقدر . اوائل‌زمانده طلبهٔ علومك معلم واستاذ بولمق ايچون اقصاى بلاد بعيده‌يه سير وحركت ايتملرى او مقصده مبنى ايدى. چونكه متعلّم اولان كيمسه‌يه اوّلاً استاذندن سؤال اولنور. متعلّم اولان كيمسه برذات جليل الصفات بولوب تحصيل علومه صرف اقدام ايلمك و او ذات حقنده تعظيمات لازمه واحترامات لايقه‌ده بولنمق و اوامر ونصايحنى حسن تلقى وقبول ايدوب ردّ ايله مقابله ايتمامك واستاذينك حقوقنى ابوينك وسائر مسلمينك حقوقندن مقدّم بيلمك و اساتذهٔ كرامك اولاد ومتعلقاتى ايله جيرانى حقلرنده دخى رعايت واحترامده قصور اولنمامق جملهٔ آداب علميه‌دن‌در. بو آدابه عدم‌رعايت، نعمت علمدن موجب محروميت اوله‌جغى علماى كرام جانبندن قطعياً بيان بيورلمشدر.

مبحث

(٢٠)

﴿ شرائط تحصيل علم ﴾

§. — ١ علمك اكثر شرائط تحصيلی، حكيم مشهور «سقراط» دن نقل و روايت اولنان كلامده اجتماع ايلديكی بعض علمای كرام جانبندن بيان بيورلمشدر.

كلام مذكورك مآلی «طالب علم اولان ذاتك شابّ، فارغ القلب، علمه محبّ، صدوق، منصف، متديّن، امين، وظائف شرعيه‌يی غير تارك، محرّماتدن مجتنب، زماننك رسوم وعاداتنه واقف وغير مخالف، حسن خلق ايله متخلق، شفيق ورحيم اولمسی و اكول وبی حيا وموت وفوتدن افراط درجه‌سنده خائف وقدر حاجتدن فضله اموالی جامع اولمامسی» ماده‌لرندن عبارتدر.

§. — ٢ شرائط تحصيلدن بريسی دخی طالب علمك اخلاق مذمومه‌دن عاری اولمسيدر. بو ماده شرائط تحصيلك اوّل و اقدمی‌در. علمای متقدمين، طالب علم اولنلرك اخلاقنی تحقيق وتجربه بيوررلر ايدی. اكر طالبلری اخلاق مذمومه اصحابندن بولورلر ايسه او مثللولره خلق ارەسنده آلت شرّ وفساد اولمامری ايچون تعليم علم ايتمزلر ايدی. اكر عندالتجربه طلبۀ علومی اخلاق حسنه اصحابندن بولورلر ايسه اومقوله كيمسه‌لره علومی تعليم وتدريس ايدرلر و انلری اكمال تحصيل ايتمكسزين حال ناقصيت ايله صاليويرمزلر ايدی. رحمهم الله.

§. — ٣ تحصيل علمك جملۀ شرائطندن بريسی دخی متعلّمك مخلص اولمسيدر. يعنی متعلّم اولان كيمسه‌نك تعلّم علم ايتدكدن صكره علمی ايله عمل وجاهل اولنلری تعليم وغافل اولنلری ايقاظ و لازم كلنلری ارشاد ايلمك كبی نيات خيريه‌ده بولنمسی و بعد التعلم مظهر قبول عامّه اولمق وتكبر ايتمك و خلقك اموالنی برر صورتله جلب و جرّ ايلمك كبی عقلاً و شرعاً مذموم و مردود اولان نيت وفكرلرده بولنمامسی ماده‌لرندن عبارتدر.

§. — ٤ شرائط تحصيلدن بريسی دخی موانع وعوائقك تقليلی كيفيتی‌در. موانعك

دکلدر. مثلا علم فقه شریفه متعلق کرك متن وکرك شرح صورتنده تألیف بیورلمش اولان کتابلرك مطالعه‌سنی بر طالب علم امل ایتمش اولسه شو امل، نتیجه‌بخش حسن حصول اوله‌مز. کذلك علوم عربیه‌یه متعلق تألیف بیورلمش اولان کتابلرك مطالعه‌سنه صرف ازمان اولنسه ینه عمرك مدتی رسیدهٔ حد ختام اولوب تکمیلاً مطالعهٔ کتب میسرّ اوله‌مز. بو یولده اولان مطالعه سوداسی التزام مالایلزم قبیلندن اوله‌رق علمای کرام حضراتنك ارائه بیوردقلری صورتده تعلیم وتعلّم و تحصیل فضائله مانعدر.

کثرت مختصرات دخی تعلیم وتعلّمی اخلال ایدر. یعنی الفاظ قلیله ایله مسائل علومی حاوی اولان کتابلر موانع تحصیلدن عد و اعتبار اولندی. بومثللو کتابلرك مبتدی اولنلره فهمی عسیر وغیریسیردر. «ابن حاجب» ایله «ابن مالك» ومتأخرین علمادن اکثر ذوات کرام، امر تألیفاتده طریق اختصاره ذاهب وسالك اولمشلر ایسه‌ده شو مسلك، مبتدی‌یه مورث عسرت اولمشدر. اومثللو مختصر کتابلردن حاصل اولان ملکه، موضوعات بسیطه‌دن یعنی کتب مطوّله‌دن حاصل اولان ملکه کبی تمامیتی حائز اولمیوب ناقص وقاصردر. کتب مبسوطه، مسائلك کثرتله تکرر ایتمسی وعباره‌نك ضیق اولمامسی کبی فوائدی حاوی اولدیغندن بویله بسیط اولان کتابلردن طالب علم ایچون ملکهٔ تامّه حصولی درکاردر. اگرچه مختصر کتابلرك تألیفی، حفظك تسهیلی غرضنه مستند ایسه‌ده شو غرضه علومدن مطلوب اولان ملکات نافعه حصولی فدا ایدلمك موافق حکمت کوریله‌مامشدر.

مبحث

(١٩)

﴿ موانع تحصيل علم ﴾

هر امر خير ايچون بر مانع اولديغى حالده تحصيل علوم ايچون موانع كثيره بولنديغى مسلمدر .

تحصيل علومك موانع وعوائقى، زمان مستقبله و ذكايه اعتماد اولنمق وبر علم تحصيل اولنمقسزين اخر علم تعلّم ايدلمك و بر كتـاب ختم ايدلمكسزين اخر كتاب دست تدرّس ومطالعه‌يه النمق وشـدتله ضرورت واحتياج ايچنده قالمق ومتعلمك نزدنده مطوّل ومختصر پك چوق كتابلر بولنمق ماده‌لرندن و بونلرك امثالى شيلردن عبارتدر .

زمان مستقبله اعتماد ايلمك عاقل ايچون لايق دكلدر. چونكه هر كون ايچون اوكونه مخصوص مشـاغل واردركه بر كونك مشاغلنى فردايه تعويق و تأخير ايلمك جائز دكلدر.

ذكايه اعتماد اولنمق دخى اثار جهالتدن‌در. چونكه اذكيادن پك چوق كيمسـه‌لر قوهٔ ذكالرينه اعتماد ايتمك سببى ايله تحصيل كمالات علميه ايده‌مديلر.

بر علمده كسب معلومات ايتمزدن اوّل او علمى ترك ايله اخر علمك تحصيلنـه قيـام اولنمق كافهٔ علومدن محروميته باعث‌در. بر كتابدن اخر كتابه انتقال ايتمك دخى اوقبيلدن‌در.

امر تعيشده شدتله حال مضايقه‌ده بولنمق تحصيل علم وكمالك اك بيوك موانعندن‌در . چونكه بويله حال ضرورته دوچار اولنـلر دائما مهموم و مشغول القلب اولمقدن خالى دكلدر .

تقلّد اعمال دخى تعليم و تعلّمك موانعندن‌در . چونكه دنيانك توجه ايتمسندن و امور وجمهور درعهده اولنمسندن طولايى حاصل اولان مشاغل كثيره تحصيل علم وكماله مانعدر.

علومده كثرت مصنفات وتعليمده اختلاف اصطلاحات، طالب علوم اولنلرى تحصيلدن مانعدر. چونكه عمر انسان برفنه دائر تأليف اولنمش اولان كتابلرك مطالعه‌سنه بيله كافى

حفظ وازبر ایله ملکهٔ علمیه حاصل اولسه بیله اومثللو ملکه تمامیتی حائز اولمیوب ملکات قاصره قبیلندندر. «ملکهٔ علمیه‌دن مقصود، حفظ وازبردر» ظن وذهابنده بولنانلر، فکر وذهابلرنده غیر مصیب اعتبار اولنمشدر. تعلّم علومدن مقصود انجق ملکهٔ استخراج وملکهٔ استنباطدن ودلائلدن مدلولاته سرعت انتقالدن عبارتدر. ملکهٔ استحضاردن عبارت اولان حفظ وازبر، ملکهٔ استخراجه انضمام ایلدکده غایتله مقبول ومعتبر اولدیغی ویالکز حفظ ایله علمده مطلوب اولان ملکهٔ استنباطیه‌نك حاصل اولمیه‌جغی درکاردر. حفظ وازبر، اسباب استحضاردن عبارت اولوب قوّهٔ حافظه‌نك جودت وضعفنه عائد وراجع اولور. شوضعف وقوت، امزجهٔ خلقیه‌نك احوالندندر.

مبحث

(١٨)

﴿ ملكهٔ علم ﴾

معلوم اولدیغی اوزره علمده تفنن ایتمك، قواعد علیه‌نك ضبط واحاطه‌سنده ومسائل علومه وقوف خصوصنده واصولندن فروعنك استخراج واستنباطنده ملكهٔ راسخه حصولی ایله میسر اولور.

ملكه دینلان شیء فهمك غیری در وملكاتك جمله‌سی جسمانی وجسمانیاتك جمله‌سی محسوس‌در. بو حالده تعلیمه حاجت مس ایتمسیله علوم، صناعی اولور. بو اجلدن علمك جملهٔ صنائعدن اولمسنك سند ودلیلی معتبردر.

علم وصناعت تسمیه وتعبیر اولنان شیلرك جمله‌سی ملكهٔ نفسانیه‌دن عبارت اولور.

علم، جنان ولسانه مختص اولور وصناعت دخی خیاطه‌كبی بنان ایله عمله حاجت مس ایدر.

بعض علمای كرام حضراتنك بیاننه كوره ذكر اولنان ملكه‌یه مالك اولان كیمسه ایچون حاصل اولان معلومات یا استقراء وتتبع ویا نظر واستدلال ایله اولور.

استقراء وتتبع ایله حاصل اولان معلومات، علم نحو وصنائع وفصاحت وبدیع مثللودر.

نظر واستدلال محصولی اولان معلومات دخی علم كلامدر.

مارالذكر ایكی صورتله حاصل اولان معلوماتك اولكیسنه «صناعت» وایكنجیسنه «علم» تسمیه اولنور.

«علامهٔ زمخشری» تفسیر كبیرینك اوّلنده بونك عكسنی اختیار ایدرك معانی ایله بیانه «علم» تعبیر ایدوب علم كلامه «صناعت» تسمیه ایلدی. بو مبحثده دها بعض اقوال مختلفه وار ایسه‌ده ذكر وبیاننده فائده تصوّر اولنه‌مدیغندن ایراد اولنمدی.

معلوم اولدیغی اوزره علمی حفظ و ازبر ایتمكه سعی و غیرت ایدنلر، علمده تحصیل ملكه ایتمكه صرف همت ایدنلردن اكثردر. حال بوكه تعلم علومدن مقصد، علومده ملكهٔ راسخه ونافعه‌نك حصولندن عبارتدر. علومی حفظ وازبر ایتمكله ملكهٔ تامّه حاصل اولمز.

حدیث شریفنده ذکر وتعداد بیوریلان فرائضدن عبارت اولمق اوزره بیان بیورلمشدر .

ذکر اولنان حدیث شریف، «توحید» و «صلاة» و «ذکات» و«صیام شهر رمضان» و«حج البیت» فرضلرینك بیانــدن عبارت اولوب فرائض مذکوره کافهٔ مسلمین اوزرینه فرض‌در . بوصورت اکابر علمادن «الشیخ ابی طالب المکی» حضرتلری جانبنــدن اختیار بیورلمشدر .

بعض علمای کرام حضراتی جانبندن ذکر اولنان فرائض خمسك وجوبی انجق بقدرالحاجه اولدیغی علاوهٔ بحث اولنه‌رق «برکیمسه ضحوهٔ نهارده بالغ اولسه او کیمسه ایچون جناب حق صفاتی ایله استدلالاً بیلمك وکلمهٔ شهادتی معناسی ایله برابر تعلّم ایتمك واکر وقت ظهره قدر برحیات اولور ایســه احکام طهارت واحکام صلاتی کذلك تعلّم ایلك واکر شهر رمضانه قدر برحیات اولور ایســه احکام صومی و ماله مالك ایسه کیفیت ذکاتی اوکرنمك واکر استطاعت حاصل اولورایسه احکام حج ومناسکی تعلّم ایتمك فرض»در دیو بیان ایله بوصورتك فتاوای تاتار خانیه‌دن نقل اولندیغنه اشارت بیورلمشدر.

ایله قوانین استنباطیه وقیاسیه‌نك وعلم کلامك وضعنه لزوم کورنمش وبونلر جملهٔ صنائع تحتنه ادخال ایدیله‌رك کافه‌سی محتاج تعلیم بولنمش ایسه‌ده علوم مذکوره‌نك تعلیم وتعلّمنه قوم عربك او زمانلرده‌کی حال بدویتی مساعد اولمدیغی جهتله علوم مذکوره بالضرور مدنی وحضریلره کسب اختصاص ایلمش واو زمانلرده حضریلر، قوم عجم ایله سائر اهل حواضردن عبارت بولنمش اولمسیله حضریلر علوم وفنونده او عصرلرده بدویت حالنده بولنانلردن زیاده ترقی ایتمشدر. بوجهتله علم نحوك اکثر مشاهیر ائمه‌سی ایله حدیث شریفك عالم وحافظلری واصول فقهك علماسی وعلم کلامده حاذق وماهر اولان ذوات کرامك جمله‌سی واکثر مفسّرین عظام حضراتی ایله سائر علوم وفنون اصحابی اولان مشایخ ومشاهیر کرام حضراتی جملةً اهل حواضر واهل فارس ایدی.

علوم عربیه، علوم شرعیه‌نك مفتاحی ووسیلهٔ تحصیلی اولدیغی کبی علوم عقلیه وحکمیه‌نك دخی وسیلهٔ تحصیلیدر. چونکه علوم عقلیه ونقلیه علمای اسلامیه جانبندن لسان عربی‌یه مکملاً نقل وترجمه ولنمش وبلاد اسلامیه‌ده حکمیات وعقلیات دخی زیاده‌سیله ترقی ایتمش اولمسیله علوم حکمیه‌نك تحصیلی دخی علوم عربیه‌نك تحصیلنه توقف ایلمشدر.

لسان عربینك ارکان اصلیه‌سی دردتدر. بریسی «علم لغت» ودیکری «علم نحو» ودیکری «علم بیان» ودیکر بری دخی «علم ادب» در. اشبو ارکان اصلیه‌یی بیلمك ضروری‌در. چونکه احکام شرعیه‌نك مأخذی، لسان عذب البیان عربی اولمغله اکا تعلق ایدن علومی تعلّم ایتمك لازم وواجبدر.

علوم عربیه‌نك اهم واقدمی، علم نحودر. حدیث شریفده شرفوارد اولدیغی اوزره بالجمله مکلف اوزرینه تعلّمی فرض عین اولان علمك تعیینده بین العلما اختلاف اولندی.

مفسّرین کرام ومحدّثین ذوی الاحترام حضراتنك قولنه کوره فرض عین اولان علم، «علم کتاب» و«علم سنت» در.

فقهای کرام حضراتی دخی فرض عین اولان علمی، «علم بالحلال والحرام» ایله تفسیر وبیان بیوردیلر.

متکلمین یعنی عقائد علماسی جانبندن فرض‌عین اولان علم، «علم توحید وصفات» دیو بیان بیورلمش واهل تصوّف جانبندن «علم قلب» ایله واهل حق جانبندن «علم مکاشفه» ایله تفسیر اولنمشدر. امّا حقیقت حاله اقرب اولان صورت «بنی الاسلام علی خمسٍ»

سنت سنیه‌نك رسول محترم صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرینه صورت اسنادندن وخبرلرینه وثوق واعتماد حصولی ایچون سنت نبویه‌یی نقل و راویت ایدن ذوات کرام حضراتنك احوالندن باحث اولان علم دخی علم حدیث شریف‌در.

احکامك اصولندن صورت استنباط واستخراجنی ارائه ایدن علم دخی علم اصول فقه‌در.

احکام آلهیه‌یه وقوف ومعرفت ثمره‌سی اولمق اوزره افعال مکلفینه متعلق فروعات شرعیه‌دن باحث اولان علم، علم فقه شریفدر.

تکالیف شرعیه، افعال خارجیه‌یه تعلق ایلدیکی کبی افعال قلبیه‌یه دخی تعلق ایدر.

افعال قلبیه‌یه تعلق ایدن تکلیف، ایمان واعتقادی واجب اولان شیلره اعتقاد ایتمکدر. بوده جناب حقك ذات وصفاتنه و نبوّت واخرته وقدره تعلق ایدن عقائددن عبارت اولوب عقائد مذکوره‌نك ادلهٔ عقلیه وبراهین ایله اثبات واستدلالندن باحث اولان علم، علم عقائددرکه بوکا علم کلام دخی تعبیر اولنور.

قرآن عظیم الشان ایله حدیث شریفه علم حصولی، علوم عربیه‌ده مهارت کامله‌یه متوقف اولمسی علوم عربیه‌نك تقدّم تعلمنه باعث وعلت اولمشدر. علوم عربیه دخی علم لغت، علم نحو، علم بیان وبونلرك امثالی علملردن عبارتدر.

علوم شرعیه، ملت اسلامیه‌ده پك زیاده مظهر ترقی اولمش وبو یولده علمای کرام حضراتی ایله سلاطین عظام جانبندن پك چوق فداکارلقلر اختیار بیورلمشدر.

قوم عرب، بدایت اسلامده ودها اوّل زمانلرده علم وصنعت ایله مألوف اولمدقلرندن عصرسعادتدن عصر تابعینك اخرینه قدر احکام شرعیه‌یی منبع نبوّتدن وافواه اصحاب کرامدن اخذ وتلقی وضبط وحفظ ایله امور دینیه ودنیویه‌لرینی بوصورتله حسن اداره ایدرك امر تعلیم و تدویندن استغنا حالنده اولورلر ایدی. مؤخراً تفاسیر قرآنیه‌نك وضعنه واحادیث نبویه‌نك تقییدینه ومعرفت اسانیده وتعدیل رواته لزوم واحتیاج کورندی. شو احتیاج، احکام شرعیه‌نك اختلافات زمانیه وواقعات دهریه اراسنده عدم ضیاعی مقصدینه مبنی ایدی. دها صکره کتاب وسنتدن احکامك استخراج واستنباطی بحسب الواقعات تکثر ایلدی ولسان ولغته فساد وخلل طریانی اماره‌لری سرنمای ظهور اوله‌رق قوانین نحویه‌نك وضعنه شدتله لزوم کورندی. علوم شرعیه‌نك جمله‌سی استنباط وتنظیر وقیاسده ملکاتدن عبارت اولوب ملکات مذکوره‌نك حسن حصولنه مدار اولان علوم سائره‌نك یعنی قوانین عربیه

مبحث

(١٧)

﴿ علوم اسلامیه ﴾

امصار وبلادده متداول اولان علملر، ایکی صنف اوزرینه‌در. (صنف اوّل) طبیعی، (صنف ثانی) نقلی در.

طبیعی اولان علملر، انسانك قوّهٔ فکر ونظری ایله حاصل اولورکه اکا علوم حکمیه تعبیر اولنور.

نقلی اولان علملر، شرعشریفك واضعندن مأخوذ اولان علومدن عبارتدرکه اوعلمره، علوم وضعیهٔ نقلیه اطلاق اولنور. اشبو علوم نقلیه‌نك جمله‌سی وضع شرعی‌یه مستند اوله‌رق آنده عقل ایچون مدخل ومجال یوقدر. لکن اصولدن استنباط واستخراج اولنان مسائل فرعیه‌ده عقل ایچون مدخل ومجال واردر. چونکه جزئیات حادثهٔ متعاقبه وضع مجرد سببی ایله نقل کلی تحتنده مندرج اوله‌میوب بونده وجوه قیاسه احتیاجك لزومی ظاهردر. لکن شو قیاس، خبردن تفرع ایدر یعنی اصل وضعی‌یه مستند اولور ونقلدن تفرع ایلدیکندن نقله رجوع ایدر.

علوم عربیه، علوم شرعیه‌نك تابع وخادمیدر. چونکه لسان عربی، قوم عربك لسان مادرزادی اولوب قرآن کریم، اشرف السنه اولان لسان عذب البیان عربی اوزره شرف نازل اولمشدر.

علوم نقلیه‌نك اقسامی متکثردر. هرمکلف اولان یعنی هرعاقل وبالغ اولان کیمسه‌نك کندوسی ایله ابنای جنسی اوزرینه مفروض اولان احکام آلهیه‌یی بیلمسی واجبدر.

احکام مذکوره « نص » ویا « اجماع » ویاخود « الحاق » ایله « کتاب » و « سنت » دن مأخوذ در. بو حالده کتابدن یعنی قرآن کریمدن استفاده حصولی اوّلا الفاظ شریفه‌سنك بیاننه متوقف اولوب بونی متکفل اولان علم، علم تفسیر شریفدر.

قرآن عظیم الشانك نقل وروایتنی رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینه اسنادندن وقرائتنده قرّانك اختلاف روایاتندن بحث ایدن علم دخی علم قرا آت‌در.

وامور ذاتیه‌لرینی رؤیت ایچون تخصیص اولنان ایام تعطیل، جمعه وصالی کونلرندن عبارت ایکن مولانای مشار الیه حضرتلری پازار ایرتسی کونتی دخی ایام تعطیل اوزرینه ضم و علاوه ایدرك یوم مذکوری اعاظم علمای متأخریندن سعدالدین تفتازانی حضرتلرینك تألیفات شریفه‌سندن طلبهٔ علومك کتابت ومطالعه صورتیله تعلّملرینه حصر وتخصیص بیورمش اولدیغی مرویدر.

اکابر علمادن «ابو اللیث» رحمه الله حضرتلرینك ذکر و بیان بیوردیغی اوزره اهل علم ایچون جناب حقدن علی الدوام خوف و خشیت اوزره اولمق و مخلوق خدایه رحم و شفقت ایتمك وبلیه‌یه تحمل ایدوب صبری، اعتیاد ایلك وحلمی، طبیعت ایدرك تواضعی عادت ایدنمك وعفت واستقامتدن آیرلیوب مطالعهٔ علوم وکتب خصوصنده دوام کوسترمك واظهار حق و صوابده حسن حرکتله فرد آفریده ایله منازعه ومجادله ومخاصمه ایتامك وکندو اموری ایله مشغول اولوب خصمندن اخذ انتقام فکر وقصدنده بولنامق لازم ومهمدر. خصمه رغم ایتمك تحصیل علم وکمال ایله حاصل اولور. علما ایچون طعام ولباسده و مکان و اثاثده وکافهٔ امورده سلف صالحین مسلکنی اختیار ایلك لازمدر. چونکه مباح ایله تزیّن ایتمك اکرچه محرّماتدن دکل ایسه‌ده امر تزیّن وترفّهده انهماك ایلك دخی علما ایچون لایق دکلدر. شریعت شریفه‌نك بیان بیوردیغی وجهله کسب وتجارت ایتمك ومکان وطعام ولباس ونکاحده حال وسطی تجاوز ایتامك جملهٔ آداب علمیه‌دندر.

شعر

قل لمن لا يرى المعاصر شيئا ويرى للاوائل التقديما
ان ذاك القديم كان حديثا وسيبقى هذا الحديث قديما

ارباب فضل ودانش نزدنده معلوم اولدیغی اوزره افکار وانظـار ایچون حد معین اولمیوب هر بر عالم ومتعلم، افکار وانظاردن برحظّ ونصیبه مالك اولمغله زمان مقدّر حلول ایلدکده هرکس نصیبنی احراز واسـتیفا ایتمك طبیعی اولدیغندن عقول وافکارده هیچ بر کیمسه ایله مزاحمه ایتلك موافق شیمهٔ انصـاف اوله‌مز. چونکه عالم معنوی، بحر زاخر کبی واسع اولوب فیض الهی ایچون انقطاع و آخر یوقدر.

علوم ومعارف مواهب الهیه جمله‌سـندن اولمسیله خدای متعال حضرتلرینك بعض متأخرین علمایه احسـان بیوردیغی کمالاتی متقدمین علمادن بر چوق ذوات کرامه احسـان بیورمامش اولمسی مسـتبعد ومستنکر دکلدر. بوسببدن ناشی «ماترك الاوّل للاخر» قولنه اسـتناد واغترار ایتمك لازم کلمز. بلکه قول صحیح «کم ترك الاوّل للاخر» قولی اولدیغی بعض علمای کرام جانبندن بیان بیورلمشدر. چونکه برشی ذاتی اعتباریله معتبر اولوب یوقسه قدم وحدوثی اعتبـاریله دکلدر. «ماترك الاوّل للاخر» قولی اهل علمك تحصیل علوم جهتنه اولان میل ورغبتلرینی کسر ایله علومك انجق آثار متقدّمینه اقتصارینی مشعر اولدیغندن متقدمین علما نزدنده مظهر حیز قبول اولمامشدر.

علمای متقدمین حضراتی اصول علومك استخراج وتمهیدی ایله برحیز مخصوص احراز ایتمش اولدیغی کبی علمای متأخرین دخی تفریع اصول ایله کسب شرف اشتهار ایلمشدر.

بعض علمای کرام حضراتی جانبندن «هر بر حکمتك واضعی وهرادبك مؤلفی طبقات علمانك اخری‌در وانلرك اثرلری لفظاً اهذب ولغةً اسهل ومذاهباً احکم وطریقةً اوضح» در دیو بیان بیورلمشدر.

اعاظم علمای اسـلامیه‌دن و زمرهٔ متأخرین کبارندن علّامه سـید شریف جرجانی حضرتلرینـك مؤلفات برگزیده‌لری علامهٔ روم خواجه زاده مرحوم جانبندن هر آن مدح وستایش ایله یاد اولندیغی مرویدر. صحیحاً سید شریف حضرتلرینك تألیفاتی، علمانك الك بیوك مرجع استفاده‌سی اولمش اولدیغی متفق علیه‌در.

اکابر علمادن مولانا شمس الدین فناری حضرتلرینك زماننه قدر طلبهٔ علومك استراحت

مبحث
(١٦)
﴿ مؤلفين اسلاميه‌نك اقسام واحوالی ﴾

اصحاب علم وكمالك معلومی اولديغی اوزره تصانيف معتبره اربابندن اولان مؤلفين كرام حضراتی ايكی فرقه‌يه منقسم در .

فرقهٔ اولی، علومده ملكهٔ تامّه ودرايت كافيه وتجارب وثيقه ورأی صائب وفهم ثاقب اصحابی اولوب بومثللو رجال كرام حضراتنك تصانيفی قوهٔ تبصره ونفاذ فكر وسداد رأی محصولی اولمسيله حائز اعتبار واشتهاردر. فرقهٔ مذكوره « نصير » و « عضد » و « سيد » و « سعد » و « جلال » وامثالی ذوات معتبره اولوب مشار اليهمدن هر برينك مؤلفاتی كرك من جهة الالفاظ وكرك من جهة المعانی علما وفضلا جانبندن مظهر حسن قبول اولمشدر.

فرقهٔ ثانيه رجال كرامی دخی افكار ثاقبه اصحابندن اولوب كتب معتبره‌دن استنباط واستخراجنه موفق اولدقلری مسائلی ترتيب وتهذيب ايله اولبابده مصروف اولان همت علميهٔ مخصوصه‌لری ، اخلاف ايچون شاهراه استفاده اولمشدر. بومثللو ذوات كرامك بعضيلری تأليفات علميه‌سنی افاده ايچون ياپميوب استفادهٔ خصوصيه‌لرينه منحصر اولمق اوزره تحرير وترتيب بيورمش اولدقلری حالده تأليفات مذكوره سائر اصحاب علومك دخی استفاده‌لرينه خدمت ايلمشدر .

طالب علم اولنلر، فهم وادراكنه مقتدر اولدقلری مسائل علومی زمانك احتياجنه كوره تحرير وتأليفه علمای كرام حضراتی جانبندن مأذون اولوب لكن بومثللو تأليفاتك هرحالده حسن ترتيب وتحريرينه وعند المطالعه نقصان ويا زياده كورلديكی تقديرده تصحيح واصلا حنه دقت واعتنا اولندقدن صكره نشری مشروطدر .

زمان سابقده بعض ذوات جانبندن تصنيف وتأليفك لزومی انكار اولنمش ايسه‌ده شو انكارك اهل عصر بيننده جاری اولان حسددن بشقه محمل صحيحی بولنه‌مامش وآتياً محرر اولان نظم، لزوم تصنيفی انكار ايدن اومثللو ذاتك دعواسنه جواب رد اولمشدر.

متن كتابده تصادف اولنان اومثللو نقصانلری، شرحلرده «قیل» و «ظنّ» و «وهم» و«اعترض» و«اجیب» و «بعض الشراح والمحشی» و «بعض الشروح والحواشی» كبی كنایات ایله اكمال واتمام ایتمك فضلای متأخرینك دأب شریفلرندندر. علمای متأخرین حضراتی علمای متقدمین حقنده اعتراضی تجویز ایتمیوب تعظیمات فائقه اجراسیله ارائهٔ طریق ادب بیوردیلر واو مثللو هفواتی ناسخینك غلطنه حمل ایله راسخین كرامك شان عالیلرینی اسناد خطادن محافظه ایلدكلری كبی بعض هفواتی دخی علمای متقدمین حضراتنك مباحثه وافادهده فرط اهتماملرینه حمل ایتدیلر. چونكه كتب متقدمینده مشهود اولان بعض هفواتك علمای كرامك حاشا عدم اقتدارلرینه حملی وجهاً من الوجوه جائز اولمدیغندن اهل علومه طعن وتعریضك وجه مناسبتی اولمیوب بو بابده طریق انصافدن اصلا عدول اولنمامق بین العلما جملهٔ آداب علیهدن عد وشمار اولنمشدر.

شروحك صورت ترتيب وتحريری اقسام ثلثه‌يه منقسم ومنحصردر .

(قسم اوّل) لسـان عذب البيان عربی اوزره تأليف بيورلمش اولان كتابلر اوزرينه (قال) و (اقولُ) كلمه‌لری ايله يازيلان شرحلر دركه «شرح مقاصـد» و «شرح طوالع» و «شرح عضد» بوصورتله ترتيب بيورلمش اولان شروح جمله‌سندن‌در. امّا متن كتاب بعض شرحلرده تماميله يازيلوب بعض شرحلرده يازلمز. بعض شروحده متون كتبك يازلماسی سببی متن كتابك بلا تفريق وبلا امتياز شرحده مندرج ومحرر اولمسندن عبارتدر.

(قسم ثانی) «قوله» كلمه‌سی ايله يازيلان شرحلردركه «ابن حجر» و «كرمانی» حضرتلری ايله مشـارًاليهما امثالی ذوات كرامك بخاریٔ شريف اوزرينـه يازدقلری شرحلر او وجهله يازلمش شروح جمله‌سندن‌در. شوصورتله شرح يازمغه بذل لطف وعنايت بيورمش اولان ذوات ستوده صفات حضراتی متن كتابی التزام بيورميوب مواضع مشروحـه‌نك ذكر وبيانی ايله اكتفا ايتمشلردر. بونكله برابر بعض نساخ طرفندن كتابك متنی دخی ياهامش شرحده وياخود مسطر كتابده تحرير اولنور وبونك فائده‌سی انكار اولنمز.

(قسم ثالث) عبارهٔ متن ايله ممزوج اولان شرحدركه بومثللو شرحه «شرح ممزوج» تعبير اولنور. شوصورتله مرتب اولان شرحلرده عبارهٔ متن ايله عبارهٔ شرح مزج اولنوب بعده متنك عبـاره‌سی شرحك عباره‌سـندن يا «ميم» ويا «شين» حرفلری ايله وياخود فوق‌المتن برخط كشيده‌سی ايله تميز وتفريق ايديلوركه محققين علمای كرامدن اكثر شرّاحك امر شرحده عادت سـنيه‌لری صورت مشروحه‌دن عبارتدر. لكن بو صورتك عبارهٔ متن ايله عبـارهٔ شرحك اختلاطـندن وغلط وقوعندن سـالم اوله‌مديغی علمای كرام حضراتی جانبندن بيان بيورلمشدر.

كتب مؤلفه‌يه شرح يازمق خصوصنده علمای كرام حضراتنك تعيين بيوردقلری آداب وشروطدن بريسی شارح اولان ذاتك شرح كتاب خصوصنده نصرت وهمتنی كماليله صرف ايدرك شـارح غيرناقص اولمسـيدر . لكن محمل صحيحی بولمق ممكن اوله‌ميان برشيئه تصادف اولندقده اوشيئی يالكز تصريح واصلاح ايله مصنف حقنده بروجهله عدم رعايتده بولنمامق لازمدر. چونكه انسـان، محل نسيان اولديغندن خطا ونقصـاندن عاری دكلدر. انسـانك خطاسی حائز اولديغی فضـائل وكمالاتك انكارينی موجب اوله‌مز. بوجهـتله سلف ايچون تصريح طعن وتشـنيع ايتمكدن اجتناب ايلمك مقتضای ادب خلف اولمسـيله

مبحث

(۱۵)

﴿ شرح كتب ﴾

معلوم اولديغى اوزره هر بر مؤلف، وضع وتأليف ايلديكى كتابنى شرحه حاجت مس ايتمكسزين فهم معانى ومسائل اولنمق قصديله تأليف ايلمش اوله‌جغى طبيعى ايسه‌ده آتياً ذكر وبيان اولنان اسباب ثلثه‌يه مبنى مؤلفاته شرحلر يازلمغه لزوم واحتياج كورلمشدر.

اوّلا مؤلف كتابك علماً حائز اولديغى حذق ومهارت سائقه‌سى ايله تأليف بيورديغى كتابك عبارات لطيفه ومختصره‌سى معانئ مطلوبه‌يه تماميله دلالت ايلر ايسه‌ده علمده حذق ومهارت ايله جودت ذهنه مالكيت خصوصنده مؤلفك حائز اولديغى مرتبهٔ عاليه‌ده بولنه‌ميان ذواته اوكتابك تعلّم وتلمذى متعسر اولمسيله شو تعسرك دفع وازاله‌سى مقصديله كرك بالذات مؤلفلر طرفندن وكرك سائر علماى كرام حضراتى جانبندن شرحلر يازلمغه بذل لطف وعنايت بيورلمشدر.

ثانياً كتابلرده وضوح دلالتنه اعتماد ايله قياسلرك بعض مقدّماتى حذف اولنمق وياخود اخر علمدن قياسلر ايراد ايدلمك ويا بعض اقيسه‌نك ترتيبى ترك واهمال قلنمق وبعض قضايانك تعليلنده غفلت وقوعبولمق سببلرى ايله مقدّمات مهمه‌نك ذكر وبيانى وكتابك باحث اولديغى علمده تعريف اولنمسى لازم كلان مباحثك ايرادى ومقدمات وقياساتك ترتيبى ومصنفك كوسترمديكى علل واسبابك ارائه‌سى والحاصل كتابك تأليفندن مقصود اولان منفعتك حسن حصولنه تعلق ايدن لوازمك ايراد وتذكارى خصوصلرنده كوريلان لزوم اوزرينه علماى كرام حضراتى جانبندن كتابلره شرحلر يازلمقله مسائل علومك ازهر جهت تسهيلنه اعتنا بيورلمشدر.

ثالثاً كتب مؤلفه ده بعض الفاظك معانئ تأويليه‌يه احتمالى وياخود الفاظ مجازيه ودلالت التزاميه بولنمسى وبعض تصانيفده حسب البشريه سهو وغلط وقوع بولمسى وبعض قضاياى مهمه‌نك حذف اولنمسى وياخود برشيئك من‌غير ضرورةٍ تكرار ايدلمسى كبى واقع اولان نواقصك اكمال واتمامى ايچون شرحلر يازلمغه لزوم كورلمشدر.

(قسم خامس) مسائل متفرقه‌نك جمع وضبطی‌در .

(قسم سادس) مسائل مختلفه‌نك ترتیب وتهذیبی‌در .

(قسم سابع) سهو وخطاسی كوریلان بركتابك اصلاحی‌در.

ایشته امر تألیفات ذكر وبیان اولنان اقسام دائره‌سنده دوران ایدر .

هربر مؤلفك تألیف ایده‌جكی كتابك بش فائده‌دن خالی اولمامسی لایق ولازمدر.

فوائد مذكوره، اوّلاً مسائل مشكله‌نك استنباطی، ثانیاً مسائل متفرّقه‌نك جمعی، ثالثاً مسائل غامضه‌نك شرحی، رابعاً صورت نظم وتألیفك استحسانی، خامساً حشو وتطویلك اسقاطی ماده‌لرندن عبارتدر .

بركتابك وضع وتألیفندن غرض ومقصود اولان شی نه ایسه زیاده ویانقصان اولمیه‌رق حصوله كتورلمسنه والفاظ غریبه وانواع مجاز استعمالندن احتراز ایدلمسنه وبرعلمك دیكر علمه ادخال اولنمامسنه وحجت وبرهان ایرادنده دور وقوعبولمامسنه وحسن ترتیبه ووجازت لفظه و وضوح دلالته واهل عصرك احتیاجی ایله متناسب اولمسنه واختصاری ایجاب ایدن محلده تطویلاتك عدم وقوعنه وتفصیل و ایضاحی لازم كلان محلده تفهیمات وتعریفاتك وجه لایق اوزره اجراسنه و بونلرك امثالی احواله دقت واعتنا اولنمسی امر تألیفك جملهٔ شرائطندن‌در .

هر كتابك اولنده امر تألیفده‌كی غرض وغایت ایله منفعت وبراعت استهلال وعلمك نوعی وصاحب تألیفك اسمی وبحث اولنان علمك مرتبه‌سی وصورت تعلیمی ایله طریق تحصیلی ذكر وبیان اولنمق مؤلفین كرام حضراتنك عادات حسنه‌سندن‌در.

غرض، غایت معناسنه اولوب تصوّرده مقدّم وفعلده مؤخر اولور .

فائده ومنفعت، طبیعتی تشویق ایدر .

براعت استهلال دخی كتابك تفصیلاتنه اجمالاً دلالت ایدن عنوان‌در . بو عنوان، بعضاً تسمیه وبعضاً الفاظ و عبارات ایله اجرا اولنور.

علمك نوعی بیان اولنمق كتابك تزییناتی جمله‌سندن دركه موضوع دیمكدر. بونك ذكر وایراد اولنمسی كتابك مرتبه‌سی بیلنمك مقصدینه مبنیدر.

صاحب تألیفك اسمی ذكر وبیان اولنمق دخی مؤلفك قدر وحیثیتی تعین ایتمك مقصدیله‌در.

كتاب، بعضاً علومك برنوعنی وبعضاً دخی اجزاء علمدن برجزئی شاملدر .

علمك مرتبه‌سی وصورت ترتیب وتعلیمی كبی شیلردن بحث اولنمق دخی فوائد كثیره‌دن خالی دكلدر .

مبحث

(١٤)

« اقسام تدوين ومدوّنات »

ارباب فضل وكمالك معلومى اولديغى اوزره وضع وتأليف خصوصنده مصنفين كرام حضراتنك اختلاف رأى وغرضلرى كتب علمك تكثر ايتمسنه باعث اولمشدر . لكن من جهة المعنى كتابلر ايكى قسمه منقسم ومنحصر اولوب قسم اوّل اخبار مرسله‌يى وقسم ثانى قواعد علومى حاوى اولان كتابلردر.

اخبار مرسله‌يى حاوى اولان كتابلر كتب تواريخدن عبارتدر. امّا اوصاف وامثال مقوله‌سى منظومات تحتنده اولمسيله انلر دواوين شعراده مجموع ومقيددر .

قواعد علومى حاوى اولان كتابلر من جهة المقدار اصناف ثلثه‌يه منقسمدر .

صنف اوّل، كتب مختصره‌دركه بو مقوله كتابلر علومده منتهى اولنلر ايله حدت ذهنه مالك اولان بعض اذكياى مبتدئينه فائده‌بخش اولور .

صنف ثانى، كتب مبسوطه دركه بيوك كتابلر ديمكدر. مطالعه ايچون منفعت بخش اولور .

صنف ثانى، متوسطاتدركه نه مختصر ونه‌ده مفصّل اولوب وسط حالده اولان كتابلر ديمكدر. بومثللو كتابلرك عمومه منافع كثيره‌سى واردر .

امر تأليفات يدى قسمه انقسام ايدر .

(قسم اوّل) سابقا تأليف اولنمامش اولان مسائلك برنجى دفعه اوله‌رق جمع وتأليف اولنمسيدر .

(قسم ثانى) ناقص اولان بركتابك اتمام واكمال ايدلمسيدر .

(قسم ثالث) عبارات ومسائلى مغلق ومبهم اولان بركتاب ايچون شرح يازلمسيدر .

(قسم رابع) بر بيوك كتابك معانيسى اخلال ايدلمكسزين اختصار حالنه قونلسيدر.

مبحث

(١٣)

﴿ علوم اسلامیه‌نك علوم اوائل ایله اختلاطی ﴾

دولت امویّه عصرنده علوم اوائل، نظر رغبت واعتباردن دور ومهجور ایدی.

دولت عباسیه‌نك ظهورنده خلفای عباسیه‌دن ایکنجی خلیفه «ابو جعفر المنصور» زماننده علوم اوائل مظهر رغبت اولدی. چونکه خلیفهٔ مشار الیه حضرتلری علم فقه شریفده ماهر وکامل اولدیغی کبی علم فلسفه‌یه وخصوصاً علم نجومه دخی راغب وبو علملرك اهل واربابنه محب ایدی.

خلفای عباسیه‌دن یدنجی خلیفه «عبد الله المأمون بن الرشید» جد اعلاسنك مسلکنه سالك وعلوم اوائله پك زیاده راغب اوله‌رق جد اعلاسنك آچدیغی طریق تحصیلی توسیع واتمام ایتمکه قیام ایله ایجاب ایدن محللردن «افلاطون» و «آرسطو» و «جالینوس» و «اقلیدس» و «بطلیوس» ایله سائر مشاهیر حکمانك کتب حکمیه‌سنی جلب ایتدیره‌رك ماهر مترجملر معرفتیله لسان عربی‌یه نقل وترجمه ایتدیردکدن صکره موقع تعلّم وتدرسه وضع ایتمش واهل اسلام طرفندن دخی امر تعلّمه میل ورغبت اولنمشدر. چونکه زمان اوّلده اهل اسلامك علوم اوائلی تعلّمدن منع اولنمسنك سبب وعلتی قواعد وعقائد اسلامیه‌نك تأسس واستقرار ایتمسی ماده‌سندن عبارت اولوب بو مقصود ایسه اوزمانلرده حاصل اولدیغندن وبونکله برابر علوم حکمیه‌نك اکثر مسائلی دخی دیاناته متعلق اولمدیغندن علوم مذکوره ایکنجی خلیفهٔ عباسیه زماننده مظهر رغبت اولمغه باشلایوب یدنجی خلیفه زماننده دخی اسباب تحصیلیه‌سی استکمال اولنه‌رق اهل اسلامدن پك چوق حکیم ذوات یتشمش وسائر فنون دخی کسب اشتهار ایتمشدر.

مبحث

(١٢)

﴿ مصنفین اسلامیه‌نك اوّلی ﴾

تدوین علم وتصنیف کتاب ایدن ذوات کرامك اوّلی هانکی ذات کریم الصفات اولدیغنده بین العلما اختلاف اولندی .

بر روایته کوره مصنفین کرامك اوّلی هجرت نبویه‌نك یوز اللی بشنجی سنه‌سنده عازم کلزار جنان اولان « الامام عبدالملك بن عبدالعزیز بن جریج البصری » حضرتلری اولدیغی کبی تاریخ هجرتك یوزاللی التنجی سنه‌سنده ارتحال دار بقا بیورمش اولان «ابوالنصر سعید بن ابی عروبة » حضرتلرینك اوّل مصنفین اولدیغی دخی مرویدر. شو ایکی روایتی « خطیب بغدادی » حضرتلری ذکر وبیان ایلدی.

ینه مصنفین کرامك اوّلی، تاریخ هجرتك یوز آلتمشنجی سنه‌سنده ترك حیات مستعار ایتمش اولان « ربیع بن صبیح » حضرتلری اولدیغی « ابو محمد رامهرمزی » حضرتلری جانبندن روایت بیورلمشدر .

مشارالیه « ربیع بن صبیح » حضرتلرندن صکره « سفیان ابن عینة » و« مالك بن انس » مدینهٔ منوره‌ده و « عبد الله بن وهب » مصرده و « معمر » ایله « عبد الرزاق » یمنده و « سفیان الثوری » ایله « محمد بن فضیل بن غزوان » کوفه‌ده و« حماد بن سلمة » ایله « روح بن عبادة » بصره‌ده و « هُشیم » واسطه‌ده و « عبدالله بن مبارك » خراسانده تدوین علوم وتصنیف کتب امر مهمنه صرف عنایت وبذل لطف وهمت بیورمشلردر. رحمهم‌الله

مصنفین مشارالیهم حضراتنك نظر اعتنا وهمتلری قرآن کریمك وحدیث شریفك معاقدی ایله معانیسنی ضبط ایتمك جهتنه مصروف ایدی. بعونه تعالی شو مقاصد عالیه جلوه‌نمای حسن حصول اولدی .

مبحث

﴿ ١١ ﴾

﴿ اسلامك اوائل احوالی ﴾

قوم عرب، اسلامیتك ظهورندن اوّل پراكنده ومتفرق برطاقم اهالیدن عبارت اولوب بعضیلری اسب وقسراق اوزرنده طولاشه‌رق برر صورتله تعیش ایدرلر وبعضیلری اللرنده‌كی دوه وقیون وكچی سودلری ایله رفاه حال اوزره كچنورلر ایدی .

قوم عرب، حروفك صورت تركیب وتحریرینی بیلمدیكی حالده لسانلرنده‌كی وسعت وقوهٔ خیالیه‌لرنده اولان جودت سببیله ایچلرنده مشهور شاعرلر وار ایدی. كذلك اصول مدنیه واحوال انسانیه‌یی هیچ برقومدن اوكرنمامش اولدقلری حالده شجاعت وسخاوت ایله آره‌لرنده نامدار كیمسه‌لر بولنور ایدی. مهمان پرورلك وغریب نوازلق اصولنه هرشیدن زیاده رعایت ایدرلر ایدی . قطع طریق ایله تعیش ایدنلر بیله خیمه‌لرینه كلان غربانك تلطیفنده افراط ایدرلر ایدی. الحاصل فضائل انسانیه عادتلری حكمنده اولوب بواستعداد اوزره وقت كچورمكده اولدقلری حالده مشرق بطحادن طلوع ایدن آفتاب اسلام، خطهٔ مقدسهٔ حجازی وآز مدت ظرفنده پك چوق بلاد وامصاری ضیادار ایدرك بین الاقوام اصول اسلامیه استمرار واستقرار ایلدی .

اوائل اسلامده علمای كرام حضراتی سائقهٔ احتیاج ایله علم احكام شریعته وعلم لغته وعلم طبه اعتنا بیوردیلر.

فروض كفايه تأكد وعدم تأكدده اعصار وامصارك[١] علماسی اعتباریله اختلاف ایدر. مثلا بر بلده‌ده فریضه‌یی تقسیمه مقتدر بر ویاخود ایکی عالم بولنوب‌ده یکرمی قدر فقیه اولدیغی صورتده او بلده‌ده علم حسابك تعلّمی اصول فقهك تعلّمندن آکددر. واجب‌العلم اولان شیء، فرض عیندر. فرض عین دخی شریعت شریفه‌نك شخص اوزرینه بالخاصه تعیین بیوردیغی شیلردر. امّا اول شیلرکه جماعت اوزرینه عملنی شرعشریف واجب بیورمشدر. جماعت ایچنده او واجب اولان شیلری بیلن بر شخص بولنوب اوشیلری عامل اولمق ایله او فرضلر ذکر اولنان جماعتك سائر افرادندن ساقط اولور وبو مثللو شیلره فرض کفایه تسمیه اولنور. فرض کفایه‌دن اولان علملر، انتظام امر دنیا ایچون لازم اولان علوم‌در. اوده کتاب اللهی وسنت نبویه‌یی فهم وادراك ایله انلری تحریفاتدن حفظ ایلمکدن واقامهٔ برهان ایله اعتقادیاتی بیلوب ازالهٔ شبهه‌یه قادر اولمقدن واوقات وفرائضه واحکام فرعیه‌یه وحفظ ابدانه واخلاقه وامور سیاسیه‌یه وقوف ومعرفتدن وذکر وتعداد اولنان علملردن هر برینك تحصیلنه سبب وواسطه اولان علم لغت وتصریف ونحو ومعانی وبیان ومنطق وانساب و حساب ایله بونلردن بشقه حصول مقاصدك وسائط مهمه‌سندن اولان سائر علومه کذلك کسب وقوف ومهارت ایتمکدن عبارتدر. اشبو علملرك تأکدده یکدیکرندن بحسب الحاجة درجاتی متفاوتدر.

ایشته تحصیلی فرض کفایه‌دن اولان شو علملری عالم وعامل اولان بر شخصك بر جماعت ایچنده بولنمسیله فرض مذکور اوجماعتك سائر افرادندن ساقط اولور.

---

[١] (امصار)، مصرك جمعیدر. (مصور) دخی مصرك جمعیدر. علی‌الاطلاق بیوك شهر دیمکدر وبلدهٔ معروفه‌نك دخی اسمیدر. «کوفه» شهری ایله «بصره»یه مصران اطلاق اولنور. (مصر) کلمه‌سی اصطلاح شرعده اول بر بلده‌یه اطلاق اولنورکه او بلده‌نك اکبر مساجدی اوبلده اهالیسنی استیعابه کافی دکلدر.

مبحث

(١٠)

﴿ مراتب علوم ﴾

تعليمده مراتب علومه رعايت اولنور . علمده وهرشيده امر اهم امر مهم اوزرينه تقديم ايديلور .

علمده اهم اولان شي، مقصدك وسيله و مقدمه‌سيدر . بوحالده مباحث لفظيه مباحث معنويه اوزرينه تقديم اولنور. چونكه الفاظ، معانی‌نك مقدمه‌سی اوله‌رق معانی‌نك فهم وادراكنه وسيله‌در. بوصورتده علم ادب، علم منطق اوزرينه تقديم اولنوب بوندن صكره هرايكيسی‌ده اصول فقه اوزرينه واصول فقه دخی علم خلاف اوزرينه تقديم ايديلور.

تعليمده برعلمك ديكر علم اوزرينه تقديم اولنمسی اوچ سببه مبنيدر.

(سبب اول) مقدم اولان علمك تقدم ايتديكی علمدن اهم اولمسندن عبارتدر . فرض عينك فرض كفايه اوزرينه تقدمی انك مثاليدركه فرض عين فرض كفايه‌دن اهمدر.

(سبب ثانی) برعلم اوزرينه تقديم اولنان علمك تقدم ايتديكی علمه وسيله اولمسيدر . علم نحوك علم منطق اوزرينه تقدمی انك مثاليدر.

(سبب ثالث) برعلم اوزرينه تقديم اولنان علمك موضوعی تقدم ايتديكی علم آخرك موضوعندن جزؤ اولمسيدركه جزؤ، كل اوزرينه مقدمدر. بوصورتده علم صرف، علم نحو اوزرينه تقدم ايدر.

اكثريا بينلرنده وجوه تقدمدن برشی اولمديغی حالده برعلمك ديكر علم اوزرينه تقديمی ادراك معقولات اوزرينه تمرين غرضنه مبنی‌در نته‌كيم متقدمیندن برطائفه طرفندن علم حسابك تعليمی علوم سائره اوزرينه تقديم اولنمشدر واكثريا تحصيلنه زياده حاجت مس ايدن علمك دخی سائر علملر اوزرينه تقديم اولنمش اولديغی واقعدر. اكثر مصنفين كرام حضراتی. تأليفاتنده علم نحوی علم صرف اوزرينه تقديم ايله علم نحوه اولان احتياجك علم صرفه اولان احتياجدن ازيد اولديغنی تصور ايلديلر .

اوزرینه دلیلی واعداسی ایچون سلاحی اولمسی ماده‌لرندن ودها سائر منافع مهمه‌سندن عبارتدر.

انسانی، رتب عالیه ومنازل رفیعه‌یه وحسن قبول عامّه‌یه نائل ایدن شی علم وکمالدر.

علمك مضرّت دینیه‌یی دافع اولمسی بحثنه کلنجه مضرّت دینیّه دخی ایکی قسمدر. قسم اوّل «فعل نواهی» وقسم ثانی «ترك اوامر» در.

فعل نواهی، شهوات مضره‌یه منهمك اولمق وترك اوامر، اجرای احکام اوامرده تقصیر وتکاسل ایلمکدر.

کذلك علم، مضرّت دنیویه‌یی دافعدر.

مضرّت دنیویه دخی ایکی نوعه منحصر اولوب نوع اوّل، دفع مقاصد وجلب مفاسددر. نوع ثانی، قانون شرع شریفه تطبیق حرکت ایتامکدن حاصل اولان مفاسدك مضرتیدر.

علم، مارالذکر مضرّت دینیّه ودنیویه‌دن انسانی واقی وعاصم اولور.

شرفی دخی حائزدر. چونکه علم، نفسنده لذیذ اولدیغندن لذاته طلب اولندیغی کبی نفسك غیریسنده دخی لذیذ اولمسیله او غیر ایچون دخی طلب اولنور.

علمك نفس وذاتنده لذیذ اولمسی بحثنـه کلنجه معلوم اهل علوم اولدیغی اوزره علمك فوقنده بشقه برلذّت یوقدر. چونکه لذّت علم، لذّت روحانیه ولذّت محضه‌در.

لذّت جسمانیه فی‌الحقیقه دفع المدن عبـارتدر. نته‌کیم لذّت اکل، دفع الم جوع ایدر. شو لذّت، لذّت روحانیه‌نك مخالفی اولوب لذّت روحانیه لذائذ جسمانیه‌دن الذّ واشهی‌در. بونك ایچون امام ثانی محمد بن حسن شـیبانی حضرتلری انحلال مشکلات علومی متعاقب حاصل اولان لذّت روحانیه ایله متلذّذ اولدقلری حالده «این ابناء الملوك من هذه اللذّة سیما اذا کانت الفکرة فی حقائق الملکوت واسرار اللاهوت» کلامی ایله اظهار اثر سرور بیورر ایدی.

امام مشـارالیه حضرتلرینك اشبو کلام مسرت اتسـامی لذّت روحانیه‌نك لذائذ جسمانیه‌دن الذّ واشهی اولدیغنی مشعردر.

علمك عزل ونصبی اولمامق ودوامنه هیچ برکیمسه‌نك مزاحمه‌سی بولنمامق کبی بر شرف ومزیّت ولذّتی دها واردر.

اکثر جهله، علمانك مظهر اولدیغی شرفه نائل اولمق عزمنده بولنور ایسه‌ده موانع بغیه نیل مرامدن کندولرینی منع ایلر.

علمك «لغیره» اولان لذائذی بحثنه عطف کلام ایدنجـه علمك لغیره اولان لذائذی یا اخروی اولور ویا دنیوی اولور.

اخروی اولان لذّت، علمك اعاظم لذائذ اخرویه وسـعادت ابدیه حصولنه وسـیله اولمسندن عبارتدر.

سعادت ایکی قسمه منقسمدر. قسم اوّل جلب منفعت وقسم ثانی دفع مضرت‌در.

جلب منفعت ودفع مضرت یا دینی ویاخود دنیوی اولوب بوحالده درت قسم حاصل اولورکه بونلر واسطهٔ علم ایله تحصیل اولنور.

تعلیم وتعلّم، علمك منافع دینیّه‌سندن اولدیغی کبی منافع دنیویه‌سی دخی انسانك زمان اضطرابنده انیسی وغربتده مصـاحبی و خلوتده محدّثی وهر ایشده مشاوری وهر خیر

مبحث

(٩)

﴿ علمك فضل وشرفى ﴾

علمك فضل وشرفى آيات قرآنيه واحاديث نبويه ايله موقع آراى اشتهار اولمشدر .

مجتهدين كرام ذوى الاحترام حضراتندن امام شافعى حضرتلرى «علم، برشرفى حائزدركه هركيمسه ايچون اوشرفدن ولو بلك جزؤى برشى بيله نسبت اولنسه اوكيمسه مسرور وممنون اولور واكر او نسبت رفع ايدلسه مكدّر ومحزون اولور» ديو بيان بيورمشدر.

علومك شرفى، بحسب الموضوع وبحسب الغاية وبحسب الحاجة وبحسب وثاقة الحجة متفاوتدر. مثلا علم طبك موضوعى «بدن انسان» وعلم تفسيرك موضوعى «كلام يزدان» دركه بو ايكى علمك حائز اولديغى شرف، ظاهر وعياندر :

علم اخلاقك غايتى معرفت فضائل انسانيه‌دن عبارت اولمسيله شرفى بديهى‌در.

بحسب الحاجة حائز شرف اولان علم، علم فقه شريف‌دركه انك تحصيلنه حاجت مس ايلمش اولديغى ظاهردر.

بحسب وثاقة الحجة حائز شرف اولان علملر، علوم رياضيه‌در.

علم آلهى‌نك موضوعى وغايتى شريف اولوب تحصيلنه حاجت مس ايتمشدر.

بعضاً ثمره ويا وثاقت دلائل وياخود غايت اعتباريله ايكى علمدن بريسى علم اخردن اشرف اولور .

ثمره ونتيجه‌نك شرفى، دلالتك قوتندن اولى در.

علومك اشرفى، جناب حقه وملائكهٔ كرامنه ورسل عظام عليهم السلام حضراتنه اولان علمدركه بوعلمك نتيجه وثمره‌سى سعادت ابديه‌دن عبارتدر .

علم، كافهٔ اشيانك الذّ وانفعى‌در .

معلوم اولديغى اوزره برشيئك شرفى يالذاته وياخود لغيره اولور. علم ايسه بو ايكى

(٢٥٨) علم حقيقت الفاظ القرآن ومجازها.
(٢٥٩) علم تشبيه القرآن واستعاراته.
(٢٦٠) علم كناياث القرآن وتعريضاته.
(٢٦١) علم الحصر والاختصاص.
(٢٦٢) علم الايجاز والاطناب.
(٢٦٣) علم الخبر والانشاء.
(٢٦٤) علم بدائع القرآن.
(٢٦٥) علم فواصل الآى.
(٢٦٦) علم خواتم السور.
(٢٦٧) علم مناسبة الآيات والسور.
(٢٦٨) علم الآيات المتشابهات.
(٢٦٩) علم اعجاز القرآن.
(٢٧٠) علم العلوم المستنبطة من القرآن.
(٢٧١) علم اقسام القرآن.
(٢٧٢) علم جدل القرآن.
(٢٧٣) علم ماوقع فى القرآن من الاسماء والكنى والالقاب.
(٢٧٤) علم مبهمات القرآن.
(٢٧٥) علم فضائل القرآن.
(٢٧٦) علم افضل القرآن وفاضله.
(٢٧٧) علم مفردات القرآن.
(٢٧٨) علم خواص القرآن.
(٢٧٩) علم مرسوم الخط وآداب كتابته.
(٢٨٠) علم تفسيره وتأويله وبيان شرفه.
(٢٨١) علم شروط المفسر وآدابه.
(٢٨٢) علم غرائب التفسير.
(٢٨٣) علم طبقات المفسرين.
(٢٨٤) علم خواص الحروف.
(٢٨٥) علم الخواص الروحانية من الاوفاق.
(٢٨٦) علم التصريف بالحروف والاسماء.
(٢٨٧) علم الحروف النورانية والظلمانية.
(٢٨٨) علم التصريف بالاسم الاعظم.
(٢٨٩) علم الكسر والبسط.
(٢٩٠) علم الزايرجه.
(٢٩١) علم الجفر والجامعة.
(٢٩٢) علم دفع مطا عن القرآن.

{ فروع علم الحديث }

(٢٩٣) علم المواعظ.
(٢٩٤) علم الادعية.
(٢٩٥) علم الآثار.
(٢٩٦) علم الزهد والورع.
(٢٩٧) علم صلاة الحاجات.
(٢٩٨) علم المغازى.

{ فروع علم اصول الفقه }

(٢٩٩) علم النظر.
(٣٠٠) علم المناظرة.
(٣٠١) علم الجدل.

{ فروع علم الفقه }

(٣٠٢) علم الفرائض.
(٣٠٣) علم الشروط والسجلات.
(٣٠٤) علم القضاء.
(٣٠٥) علم حكم التشريع.
(٣٠٦) علم الفتاوى.

(٢١٥) علم طب النبي عليه الصلاة والسلام.

{فروع علم تفسير شريف}

(٢١٦) علم المكيّ والمدنيّ .
(٢١٧) علم الحضريّ والسفريّ.
(٢١٨) علم النهاری و الليلی .
(٢١٩) علم الصيفی والشتاءی .
(٢٢٠) علم الفراشی و النومی.
(٢٢١) علم الارضی والسماءی.
(٢٢٢) علم اوّل مانزل و اخر مانزل .
(٢٢٣) علم سبب النزول.
(٢٢٤) علم مانزل على لسان بعض الصحابة رضی الله عنهم .
(٢٢٥) علم ماتكرر نزوله.
(٢٢٦) علم ماتأخر حكمه عن نزوله وماتأخر نزوله عن حكمه.
(٢٢٧) علم مانزل مفرّقاً ومانزل جمعاً.
(٢٢٨) علم مانزل مشيعاً ومانزل مفرداً .
(٢٢٩) علم ما انزل منه على بعض الانبيا ومالم ينزل .
(٢٣٠) علم كيفيت انزال القرآن .
(٢٣١) علم اسماء القرآن واسما سوره .
(٢٣٢) علم جمعه وترتيبه.
(٢٣٣) علم عدد سوره و آياته وكلماته وحروفه.
(٢٣٤) علم حفاظه ورواته .
(٢٣٥) علم العالی و النازل من اسانيده .
(٢٣٦) علم المتواتر و المشهور .
(٢٣٧) علم بيان الموصول لفظاً والموصول معناً.
(٢٣٨) علم الاماله و الفتح .
(٢٣٩) علم الادغام و الاظهار و الاخفأ والاقلاب.
(٢٤٠) علم المدّ و القصر .
(٢٤١) علم تخفيف الهمزة .
(٢٤٢) علم كيفية تحمل القرآن .
(٢٤٣) علم آداب تلاوته و تاليه.
(٢٤٤) علم جواز الاقتباس.
(٢٤٥) علم ماوقع فيه بغير لغة الحجاز .
(٢٤٦) علم ماوقع فيه من غير لغة العرب.
(٢٤٧) علم غريب القرآن .
(٢٤٨) علم الوجوه والنظائر.
(٢٤٩) علم معانی الادوات التی يحتاج اليها المفسر .
(٢٥٠) علم المحكم والمتشابه .
(٢٥١) علم مقدم القرآن ومؤخره .
(٢٥٢) علم عام القرآن وخاصه .
(٢٥٣) علم ناسخ القرآن ومنسوخه .
(٢٥٤) علم مشكل القرآن .
(٢٥٥) علم مطلق القرآن و مقيده .
(٢٥٦) علم منطوق القرآن ومفهومه .
(٢٥٧) علم وجوه مخاطباته .

(١٧٢) علم الجبر والمقابلة.
(١٧٣) علم حساب الخطائين.
(١٧٤) علم حساب الدور والوصايا.
(١٧٥) علم حساب الدراهم والدنانير.
(١٧٦) علم حساب الفرائض.
(١٧٧) علم حساب الهواء.
(١٧٨) علم حساب العقود بالاصابع.
(١٧٩) علم اعداد الوفق.
(١٨٠) علم خواص الأعداد.
(١٨١) علم التعابي العددية.

{فروع علم موسيقى}

(١٨٢) علم الالات العجيبة.
(١٨٣) علم الرقص.
(١٨٤) علم الغنج.

§ — ٥ علوم حكمية عمليه.

(١٨٥) علم الاخلاق.
(١٨٦) علم تدبير المنزل.
(١٨٧) علم السياسة.

{فروع حكمت عمليه}

(١٨٨) علم آداب الملوك.
(١٨٩) علم آداب الوزارة.
(١٩٠) علم الاحتساب.
(١٩١) علم قود العساكر والجيوش.

{علوم شرعيه}

(١٩٢) علم القرائة.
(١٩٣) علم تفسير القرآن.
(١٩٤) علم رواية الحديث.
(١٩٥) علم دراية الحديث.
(١٩٦) علم اصول الدين المسمى بالكلام.
(١٩٧) علم اصول الفقه.
(١٩٨) علم الفقه.

{فروع علم قرائت}

(١٩٩) علم الشواذ.
(٢٠٠) علم مخارج الحروف.
(٢٠١) علم مخارج الالفاظ.
(٢٠٢) علم الوقوف.
(٢٠٣) علم علل القرآن.
(٢٠٤) علم رسم كتابة القرآن.
(٢٠٥) علم آداب كتابة المصحف.

{فروع علم حديث}

(٢٠٦) علم شرح الحديث.
(٢٠٧) علم اسباب ورود الحديث وازمنته.
(٢٠٨) علم ناسخ الحديث ومنسوخه.
(٢٠٩) علم تأويل اقوال النبي عليه الصلاة والسلام.
(٢١٠) علم رموز الحديث واشاراته.
(٢١١) علم غرائب لغات الحديث.
(٢١٢) علم دفع الطعن عن الحديث.
(٢١٣) علم تلفيق الاحاديث.
(٢١٤) علم احوال رواة الاحاديث.

(١٢٧) علم تعلق القلب.
(١٢٨) علم الاستعانة بخواص الادوية.

{فروع علم هندسه}

(١٢٩) علم عقود الابنية.
(١٣٠) علم المناظرة.
(١٣١) علم المرايا المحرقة.
(١٣٢) علم مراكز الأثقال.
(١٣٣) علم جر الأثقال.
(١٣٤) علم المساحة.
(١٣٥) علم استنباط المياه.
(١٣٦) علم الالات الحربية.
(١٣٧) علم الرمى.
(١٣٨) علم التعديل.
(١٣٩) علم البنكامات.
(١٤٠) علم الملاحة.
(١٤١) علم السباحة.
(١٤٢) علم الاوزان والموازين.
(١٤٣) علم الالات المبنيه على ضرورة عدم الخلاء.

{فروع علم هيئت}

(١٤٤) علم الزيجات والتقويم.
(١٤٥) علم حساب النجوم.
(١٤٦) علم كتابة التقاويم.
(١٤٧) علم كيفيت الارصاد.
(١٤٨) علم الالات الرصدية.
(١٤٩) علم المواقيت.
(١٥٠) علم الالات الظلية.
(١٥١) علم الأكر.
(١٥٢) علم الأكر المتحركة.
(١٥٣) علم تسطيح الكرة.
(١٥٤) علم صور الكواكب.
(١٥٥) علم مقادير العلويات.
(١٥٦) علم منازل القمر.
(١٥٧) علم جغرافيا.
(١٥٨) علم مسالك البلدان.
(١٥٩) علم البرد ومسافاتها.
(١٦٠) علم خواص الاقاليم.
(١٦١) علم الادوار والاكوار.
(١٦٢) علم القرانات.
(١٦٣) علم الملاحم.
(١٦٤) علم المواسم.
(١٦٥) علم مواقيت الصلاة.
(١٦٦) علم وضع الاسطرلاب.
(١٦٧) علم عمل الاسطرلاب.
(١٦٨) علم وضع الربع المجيب والمقنطرات.
(١٦٩) علم عمل ربع الدائرة.
(١٧٠) علم آلات الساعة.

{فروع علم عدد}

(١٧١) علم حساب التحت والميل.

(٨١) علم الفراسة.
(٨٢) علم تعبیر الرؤیا.
(٨٣) علم احکام النجوم.
(٨٤) علم السحر.
(٨٥) علم الطلسمات.
(٨٦) علم السیمیا.
(٨٧) علم الکیمیا.

{فروع علم طب}

(٨٨) علم التشریح.
(٨٩) علم الکحالة.
(٩٠) علم الاطعمة.
(٩١) علم الصیدلة.
(٩٢) علم طبخ الاشربة و المعاجین.
(٩٣) علم قلع الآثار من الثیاب.
(٩٤) علم ترکیب انواع المداد.
(٩٥) علم الجراحة.
(٩٦) علم الفصد.
(٩٧) علم الحجامة.
(٩٨) علم المقادیر والاوزان.

{فروع علم فراست}

(٩٩) علم الشامات والخیلان.
(١٠٠) علم الأساریر.
(١٠١) علم الأکتاف.
(١٠٢) علم عیافة الأثر.
(١٠٣) علم قیافة البشر.
(١٠٤) علم الاهتدا بالبراری و الاقفار.
(١٠٥) علم الریافة.
(١٠٦) علم الاستنباط.
(١٠٧) علم نزول الغیث.
(١٠٨) علم العرافة.
(١٠٩) علم الاختلاج.

{فروع علم احکام نجوم}

(١١٠) علم الاختیارات.
(١١١) علم الرمل.
(١١٢) علم الفال.
(١١٣) علم القرعة.
(١١٤) علم الطیرة.

{فروع علم سحر}

(١١٥) علم الکهانة.
(١١٦) علم النیرنجات.
(١١٧) علم الخواص.
(١١٨) علم الرقی.
(١١٩) علم العزائم.
(١٢٠) علم الاستحضار.
(١٢١) علم دعوة الکواکب.
(١٢٢) علم القلفطیرات.
(١٢٣) علم الخفاء.
(١٢٤) علم الحیل الساسانیة.
(١٢٥) علم کشف الدك.
(١٢٦) علم الشعبذة.

(٣٨) علم الجناس.
(٣٩) علم مسامرة الملوك.
(٤٠) علم حكايات الصالحين.
(٤١) علم اخبار الأنبياء عليهم السلام.
(٤٢) علم المغازى والسير.
(٤٣) علم تاريخ الخلفا.
(٤٤) علم طبقات القرّا.
(٤٥) علم طبقــات المفسرّين.
(٤٦) علم طبقات المحدّثين.
(٤٧) علم سير الصحابة.
(٤٨) علم طبقات الشافعية.
(٤٩) علم طبقات الحنفية.
(٥٠) علم طبقات المالكية.
(٥١) علم طبقات الحنابلة.
(٥٢) علم طبقات النحاة.
(٥٣) علم طبقات الاطبا.

§ — ٣ اذهانده معقولات ثانيه‌دن باحث اولان علملر.

(٥٤) علم المنطق.
(٥٥) علم آداب الدرس.
(٥٦) علم النظر.
(٥٧) علم الجدل.
(٥٨) علم الخلاف.

§ — ٤ اعيانه متعلق علوم.

(٥٩) علم الالهى.
(٦٠) علم الطبيعى.
(٦١) علوم الرياضيه.

{اقسام علوم رياضيه}

(٦٢) علم العدد.
(٦٣) علم الهندسة.
(٦٤) علم الهيئة.
(٦٥) علم الموسيقى.

{فروع علم الهى}

(٦٦) علم معرفة النفس الانسانية.
(٦٧) علم معرفت النفس الملكية.
(٦٨) علم معرفة المعاد.
(٦٩) علم امارات النبوّة.
(٧٠) علم مقالات الفِرق.

{فروع علم طبيعى}

(٧١) علم الطب.
(٧٢) علم البيطرة.
(٧٣) علم البيزرة.
(٧٤) علم النبات.
(٧٥) علم الحيوان.
(٧٦) علم الفلاحة.
(٧٧) علم المعادن.
(٧٨) علم الجواهر.
(٧٩) علم الكون والفساد.
(٨٠) علم قوس قزح.

اکا علم شرعی دینور ویاخود یالکز مقتضای عقل حیثیتیله درکه اکاده علم حکمی دینور. تعریفات مذکوره‌یه نظراً علوم ایچون اصللر تعین ایدرك هربراصلك انواعی وبوانواعك فروعی اولمغله اصولاً وفروعاً کافهٔ علوم، موضوعات واسامی اعتباریله انواع کثیره‌یه بالغ اولور.

صاحب مفتاح السعاده علومی صور مبسوطه اوزره تقسیم ایلدکدن صکره علومك اصول وفروعنی وجه آتی اوزره ذکر وتعداد ایلمشدر.

---

§ — ١ علوم خطیه.

(١) علم ادوات الخط.

(٢) علم قوانین الکتابة.

(٣) علم تحسین الحروف.

(٤) علم کیفیة تولد الخطوط عن اصولها.

(٥) علم ترتیب حروف التهجی.

(٦) علم ترکیب اشکال بسائط الحروف.

(٧) علم املاء الخط العربی.

(٨) علم خط المصحف.

(٩) علم خط العروض.

§ — ٢ الفاظه متعلق علوم.

(١٠) علم مخارج الحروف.

(١١) علم اللغة.

(١٢) علم الوضع.

(١٣) علم الاشتقاق.

(١٤) علم التصریف.

(١٥) علم النحو.

(١٦) علم المعانی.

(١٧) علم البیان.

(١٨) علم البدیع.

(١٩) علم العروض.

(٢٠) علم القوافی.

(٢١) علم قرض الشعر.

(٢٢) علم مبادی الشعر.

(٢٣) علم الانشا.

(٢٤) علم مبادی الانشا و ادواته.

(٢٥) علم المحاضرة.

(٢٦) علم الدواوین.

(٢٧) علم التواریخ.

{فروع علوم عربیه‌دن معدود اولان علملر}

(٢٨) علم الامثال.

(٢٩) علم وقایع الامم ورسومهم.

(٣٠) علم استعمالات الالفاظ.

(٣١) علم الترسل.

(٣٢) علم الشروط و السجلات.

(٣٣) علم الاحاجی و الاغلوطات.

(٣٤) علم الالغاز.

(٣٥) علم المعمی.

(٣٦) علم التصحیف.

(٣٧) علم المقلوب.

راجعدر وياخود امرناسك قيامى وكلۀ اجماعيه‌نك اجتماعى حيثيتيله‌دركه اوده احكام سياسيه وتعبير آخرله احكام سلطانيه‌دن عبارتدر.

نظر, جماعت معينه‌يه مختص اولور ايسه اكا تدبير منزل اطلاق اولنور.

مقصود بالذات اولميان علم، آخر علملرده خطادن عصمت وسالميت طلبنه بر آلتدر. بو آلت ايله يا معانى‌ده خطادن عصمت طلب اولنور ياخود لفظ ويا كتابت جهتندن معانينك ادراكنه توصل اولنور. اولكيسى علم منطق‌در. ايكنجيسى علم ادب ايله نفسنده دلالات لسانيه ايله دلالات بيانيه‌دن بحث اولنان علمدر. دلالات لسانيه، يا دلالات افراديه ايله دلالات تركيبيه‌يه مختص اولور وياخود افراد وتركيب بيننده مشترك اولور. دلالات افراديه يا مفرداتدن باحثدركه علم لغت‌در ياخود مفرداتك صيغه‌لرندن باحثدركه علم صرف‌در.

دلالات تركيبيه يا كلام موزونه مختص اولور وياخود كلام موزونه مختص اولمز. كلام موزونه مختص اولان علم، اكر مقاطع ابياته اختصاص ايدرايسه علم قافيه واكر مقاطع ابياته اختصاص ايتمز ايسه علم عروض تسميه اولنور.

كلام موزونه مختص اولميان علم، معنانك اصلنى تأديه خصوصنده يا خطادن عصمتى موجب اولوركه علم نحودر وياخود اصل معنانك تأديه‌سنده خطادن عصمتده مدخلى اولمزكه اوده علم بلاغت‌در. سالف الذكر افراد وتركيب بيننده مشترك اولان علمه علم فصاحت دينور. كلامك مقتضاى حاله تطبيقنده خطادن عصمت طلبنه واسطه اولان علمه علم معانى دينور ودلالتك انواعيله خفى وجلى اولديغنى بحث وتعريف ايدن علمه علم بيان دينور. امّا علم فصاحت تركيب مفرداتده من حيث التحسين خطادن عصمت طلبنه اختصاص ايدر ايسه علم بديعدر.

(§—٥) مفتاح السعاده صاحبنك ذكر وبيان ايلديكى تقسيمدر. شويله كه اشيا ايچون مراتب اربعه‌ده يعنى «كتابت» و«عباره» و«اذهان» و«اعيان»ده وجود اولوب اشبو مراتب اربعه‌دن كلّ سابق لاحقنه وسيله اولور. چونكه خط، الفاظه والفاظ، اذهانده‌كى معنايه واذهانده‌كى معنا، اعيانه دلالت ايدر. وجود عينى ايسه وجود اصلى وحقيقى‌در. وجود ذهنينك حقيقى وياخود مجازى اولديغنده اختلاف اولنمش ايسه‌ده وجود لفظى، وجود ذهنى، قطعياً مجازى‌در. ايمدى كتابت والفاظ واذهانه تعلق ايدن علملر علوم آليه‌دندر. اعيانه تعلق ايدن علم، يا عملى وياخود نظرى‌در. عملى اولان علم، اوعلمدركه انكله ذاتنك حصولى مقصود اولميوب اخر علمك حصولى قصد اولنور. نظرى ايسه ذاتنك حصولى قصد اولنان علمدر. عملى ونظرى قسملرندن هربرى ياشريعتدن مأخوذ اولمق اعتباريله‌دركه

و بونلرك غيريسنه متوقف اولمقسزين وحى الهى يه منتهى و انبياى عظام عليهم السلام حضراتندن مستفاد اولوركه بومثللو علمره علوم دينيه دينلديكى كبى علوم شرعيه دخى تعبير اولنور وياخود تجربه وسماعه وبونلرك غيريسنه توقف ايدركه اومثللو علملر، علم طب وحساب كبى علوم غير دينيه‌دن معدوددر .

علم طب، بقاى ابدان ايچون وعلم حساب دخى معاملات وقسمت وصايا ومواريث وامثالى ايچون ضرورى اولديغندن محموددر . اكر علم، محمود العاقبه اولمز ايسه مذموم اولور سحر و طلسمات و شعبذه علملرى كبى . ياخود علوم غير دينيه مباح اولور كذب ودروغدن خالى اولان علم اشعار و تواريخ ابنيا عليهم الصلوة و السلام و امثالى علملر كبى.

علملرده صور مشروحه اوزره اولان تفاوت، علومك غاياتى اعتبارى ايله‌در يوقسه علم، نفسنده علم اولمق حيثيتى ايله ذمّ وانكاردن عارى‌در چونكه هر برشيئه علم، او شيئك جهلندن اولى‌در.

(§—٤) شفاء متألم صاحبنك ذكر وبيان بيورديغى اوزره هر برعلم يا مقصود بالذات وياخود غيرمقصود بالذات اولور.

مقصودبالذات اولان علم، علوم حكميه‌در. علوم حكميه دخى يا اعتقادياته و ياخود عملياته متعلق اولور . اعتقادياته تعلق ايدن، حكمت نظريه‌در. عملياته متعلق اولان، حكمت عمليه‌در.

حكمت نظريه، اعلى وادنى واوسط قسملرينه منقسم‌در.

قسم اول علم الهى و قسم ثانى علم طبيعى وقسم ثالث رياضى‌در . نظر، يا ماده‌دن مجرد اولان اموره ويا ذهنده وخارجده امور مادّيه‌يه تعلق ايدركه اكا علم طبيعى دينور وياخود نظر، يالكز ذهنده موادّدن تجردى صحيح اولان اموره تعلق ايدركه اكاده علم رياضى اطلاق اولنور. علم رياضى اقسام اربعه‌يه منقسمدر چونكه نظر رياضيده حد مشترك اوزرينه بينلرنده ملاقات اولان بر طاقم جزؤلرك فرضى يا ممكن اولور و ياخود ممكن اولمز وبونلردن هر بريسى دخى ياقارّ الذات اولور و ياخود غير قارّ الذات اولور.

علم رياضينك مارالذكر اقسام اربعه‌سندن اولكيسى هندسه، ايكنجيسى هيئت، اوچنجيسى عدد و دردنجيسى موسيقى علملرى‌در .

حكمت عمليه ايكى قسمدر بريسى علم سياسى وديكرى علم اخلاقدر چونكه نظر، يا حال انسانه مختص اولور ياخود حال انسانه مختص اولمز. حال انسانه مختص اولميان نظر، علم سياسى‌در. علم سياسى يا امر دنيا وعقباده كافۀ خلقك اصلاحنه متعلقدركه بوده علم شريعته

نفسنده كيفيت عمله متعلق اولميان علم، آخر شيئك تحصيلنه آلت اولەمز. بناءً عليه نظرى وغير آليه كلمەلرى معناى واحددن عبارت اولور .

نظرى وعملى، اوچ معناده استعمال اولنور.

(اوّلا) علومك تقسيم مطلقنده ذكر وبيان اولنان صورتدن عبارتدر. منطق وحكمت عمليّه وطب عملى وعلم خياطه جملةً كيفيت عمله متعلق اولديغى جهتله عملى قسمنه داخلدر. عملى قسمى يا ذهنى ويا خارجى اولور. مثلا علم منطق ذهنىدر وعلم طب خارجىدر.

(ثانياً) حكمتك تقسيمنده استعمال اولنان صورتدن عبارتدر. حكما، علم حكمتى، «اعيان موجودەنك احوالنى على ماهى‌عليه طاقت بشريه مقدارنجه بيلمكدن عبارتدر» ديو تعريف ايلدكدن صكره اعيان مذكورەنك مقولهٔ افعال و اعمالدن اولوب ذكر اولنان افعال واعمالك يا قدرت و اختيار بشر ايله وجوده كلديكنى وياخود قدرت و اختيار بشر ايله وجوده كلديكنى بيان ايله اولكيسنه حكمت عمليه وايكنجيسنه حكمت نظريه اطلاق ايلديلر. حكمت عمليه اطلاقى امر دنيا وعقبانك نظام وصلاحنه مؤدى اولمسى حيثيتى ايلەدر.

(ثالثاً) صناعتك تقسيمنده استعمال اولنان صورتدن عبارتدر . يعنى كيفيت عمله تعلق ايدن علم يا عملىدر يا نظرىدر. عملى، ممارسهٔ عمل حصولنه توقف ايدر. نظرى، ممارسهٔ عمله توقف ايتمز . شو معنا اعتباريله فقه ونحو ومنطق وحكمت عمليه وطب عملى، قسم عمليدن خارجدر. چونكه بونلرك حصولى مزاولهٔ اعماله محتاج دكلدر. علم خياطه وعلم حياكه وعلم حجامه ايسه ممارسه ومزاولەيه متوقف اولديغندن عملى قسمنه داخلدر.

(§—٣) «فوائد خاقانيه»ده ذكر وبيان اولنديغى اوزره علم، حكمى وغير حكمى قسملرينه منقسمدر .

غير حكمى اولان علملر، دينى وغير دينى قسملرينه منقسمدر . دينى قسمى دخى محمود ومذموم ومباح قسملرينه انقسام ايدر.

اقسام مذكورەنك وجه ضبطنه‌كلنجه‌علم، ازمنه وامكنەنك تغيرى وياخود دول واديانك تبدّلى ايله متغير ومتبدّل اولمز وياخود ذكر اولنان تغيّر وتبدّل ايله متغيّر ومتبدّل اولور.

ذكر اولنان تغيرات و تبدلاتدن عارى اولان علملره علوم حكميه تسميه اولنديغى كبى مرور زمان ايله ثابت اولملرى حسبيله علوم حقيقيه دخى اطلاق اولنور .

ازمنه و امكنه و دول و اديانك تبدلى ايله متبدل اولان علملر يا تجربه و سماعه

[نوع اوّل] الفاظ قرآنيه‌نك، ياخود لفظاً و اسناداً سنت نبويّه‌نك بيانه ويا قرآن عظيم الشانك تفسير وتأويلنه وياخود قرآن عظيم الشان ايله سنت نبويّه‌دن مستفاد اولان احكام اصليهٔ اعتقاديه ايله احكام فرعيهٔ عمليه‌نك اثباتنه وياخود اصولدن فروعك استنباطنه مدار وصول اولان قواعد كلّيه‌يه ويا اصول وفروعى كتاب وسنّتدن استخراجه مدخلى اولان فنون ادبيه‌يه دائر علماى كرام حضراتى جانبندن تدوين بيوريلان علومدن عبارتدر.

[نوع ثانى] اشيانك ماهيتنى وعمليانك كيفيتنى كندو عقللرينه موافق صورتده تحقيق ايتمك ايچون فلاسفه‌نك تدوين ايلدكلرى علمدر.

علامهٔ مشاراليه حضرتلرى طرفندن علم قرائت، علم حديث شريف، علم اصول حديث، علم تفسير شريف، علم كلام، علم فقه، علم اصول فقه، علم ادب، علوم متشرعه عدادنده كوسترلمش وعلم تصوّف، طائفهٔ صوفيه‌دن خواص ايچون برعلم مخصوص‌در ديو بيان بيورلمش‌در. علم مناظره وعلم خلاف وعلم جدل، علوم متشرعه صره‌سنده تعداد اولنمدينى كبى علوم فلاسفه عدادنده دخى كوسترلمامشدر. مناظره‌دن غرض، اظهار صواب اولدينى كبى جدل وخلافدن غرض دخى الزام اولمغله متشرعين جانبندن علم خلافده كتابلر تصنيفيله مسائل فقهيه انلر اوزرينه بنا اولنمشدر. حكمانك علم خلافده تدوين كتب ايلدكلرى معلوم اولمديغندن علم خلاف، علوم شرعيه‌دن عد وشمار اولنمق مناسب كورلمشدر.

حكما، مباحث حكميه‌يى علم مناظره اوزرينه بنا ايلمشلر ايسه‌ده بينلرنده علم مناظره‌يى تدوين ايتمامشلردر.

(§—٢) «فوائد خاقانيه» ناميله موسوم اولان كتابده بيان اولندينى اوزره ايكى مشهور قسمدن عبارتدر.

(قسم اوّل) علومك يا نظرى وياخود عملى اولمسندن عبارتدر. نظرى، كيفيت عمله غيرمتعلق وعملى، كيفيت عمله متعلق‌در.

(قسم ثانى) علومك يا غير آليه وياخود آليه اولمسندن عبارتدر. آخر شيئك تحصيلنه آلت اولميه‌رق نفسنده مقصود بالذات اولان علملره علوم غير آليه وآخر شيئك تحصيلنه آلت اوله‌رق نفسنده مقصود بالذات اولميان علملره علوم آليه اطلاق اولنور.

نفسنده آخر شيئك تحصيلنه آلت اولان علم ايچون كيفيت عمله متعلق اولمق وكيفيت عمله متعلق اولان علم ايچون نفسنده آخر شيئك تحصيلنه آلت اولمق لابد ولازمدر. آليت، عمليت معناسنه‌در.

كذلك نفسنده آخر شيئك تحصيلنه آلت اولميان علم، كيفيت عمله متعلق دكلدر.

مبحث

(٨)

﴿ تقسيمات علوم ﴾

علم، معنای واحددن وحقیقت واحده‌دن عبارت ایسه‌ده جهات مختلفه‌دن اقسام کثیره‌یه منقسم اولور.

علم، من جهةٍ قدیم ومحدث قسملرینه ومن جهةٍ تصوّر وتصدیق قسملرینه ومن جهةٍ دخی اقسام ثلثه‌یه انقسام ایدر.

اقسام ثلثه، قسماً نفسده ثابت اولور وقسماً حس ایله ادراك اولنور وقسماً قیاس ایله بیلنور.

علم قدیم، جناب حقك ذاتی ایله قائم اولوب عبادك محدث اولان علومنه مشابه دكلدر.

علم محدث، اوچ قسمه منقسمدر. قسم اوّل علم بدیهی، قسم ثانی علم ضروری، قسم ثالث علم استدلالی‌در.

علم بدیهی تقدیم مقدّمه‌یه محتاج اولمز. انسانك كندو وجودینه علمی وكلك جزؤدن اعظم اولدیغنه علم كبی كه بونلر علم بدیهی‌نك مثالیدر.

علم ضروری كذلك تقدیم مقدمه‌یه محتاج اولمیان علمدر. بوده حواسّ خمس ایله حاصل اولان علمدن عبارتدر.

علم استدلالی تقدیم مقدّمه‌یه محتاج اولان علمدركه بوده صانعك ثبوتنه واعراضك حدوثنه اولان علمدر.

كذلك علم، اختلاف موضوعات جهتندن اقسام كثیره‌یه منقسمدر. او اقسامك بعضیسنه علوم وبعضیسنه صنایع تسمیه اولنوركه علمای كرام حضراتنك كوسترمش اولدقلری صور تقسیمات بروجه آتی ذكر وبیان اولنور.

(§—١) علامه حفید حضرتلرینك تقسیمی اولوب اوده علوم مدوّنه‌نك ایكی نوع اوزرینه اولمسندن عبارتدر.

مبحث

(٧)

﴿غايت علوم﴾

بر فعلك اوزرینه بر اثر ترتب ایدرایسه او اثر اوفعلك نتیجه وثمره‌سی اولمق حیثیتی ایله اکا «فائده» تسمیه اولندیغی کبی اثر مذکور فعلك نهایتنده اولمق حیثیتی ایله «غایت» تسمیه ایدیلور.

فعلك فائده‌سی وغایتی ذاتاً متحد واعتباراً مختلف‌در.

فعل اوزرینه ترتب ایدن اثر، فاعلك اقدامنه سبب اولور ایسه فاعله قیاساً «غرض» و «مقصود» تسمیه اولنوب فاعلك فعلنه قیاساً «علت غائیه» تسمیه اولنور.

غرض وعلت غائیه دخی بالذات متحد وبالاعتبار مختلف‌در.

فعل اوزرینه ترتب ایدن اثر، فاعلك اقدامنه سبب اولمز ایسه انجق فائده وغایت اولور. بوحالده غایت، علت غائیه‌دن اعمّ‌در. بوصورتده علمك غایتی اول برشیدرکه او علم او شی ایچون طلب اولنور.

علوم غیر آلیه‌نك غایتی علوم مذکوره‌نك ذات و نفسنك حصولندن عبارتدر. چونکه علوم غیر آلیه اوزرینه اخر منافع ترتب ایتسه بیله علوم مذکوره‌نك سالف الذکر کندو ذات ونفسنك حصولی مقصود اولور. امّا علوم آلیه‌نك غایتی غیری علملرك حصولندن عبارت اولوب ذات ونفسی دکلدر. چونکه علوم آلیه کیفیت عمله متعلقدر. بوندن مقصود ایسه عملك حصولی در. او عمل کرك مقصود بالذات اولسون وکرك مقصود بالذات اولمیوب امر آخر ایچون اولسون، علومك غایت اخیره‌سی اولور.

مبحث

(٦)

﴿ مسائل علوم ﴾

مسائل علوم، قضیه‌لردن عبارتدرکه هر برعلمده او قضیه‌لرك محمولاتنی دلیل ایله موضوعاتنه نسبت ایتمکله حاصل اولور.

مسائل متشارکه‌سی مدوّن اولان علمك کلیسی موضوع واحده‌در. بوحالده علمك موضوعی، مسائل اولور. او مسائل ایسه علمك هیئت بسیطه‌سندن عبارتدر.

مسئله‌نك موضوعی بعض دفعه نفسنده علم ایچون موضوع اولور.

کلامك کلّیسی ایکی اسمدن ویاخود بر اسم وبر فعلدن مرکّب در دیو برمثال ایراد اولندقده کلام مذکور، علم نحوك موضوعی اولور.

بعض مسئله‌نك موضوعی اومسئله‌نك عرض ذاتیسی ایله علمه موضوع اولور. برشیئه مباین اولان مقدار، اول شیئه مشارکت ایدن مقدارك کلّیسنه مباین‌در دیو علم هندسه‌دن برمثال ایراد اولندقده مسئله‌نك موضوعی، مباین اولان «مقدار»در ومباین دخی مسئله‌نك عرض ذاتیسی‌در.

بعضاً موضوع علمك نوعی، مسئله‌نك موضوعی اولور. «اسم یا ثلاثی‌اولور ویا ثلاثی‌نك مزیدی اولور» دیو علم صرفدن برمثال ایراد اولندقده علمك موضوعی کلمه اولوب اسم، کلمه‌نك نوعی اولور وبعضا مسئله‌نك موضوعی علمه عرض ذاتیسی‌ایله موضوع اولور. «مستقیم اوزرینه واقع اولان هر بر خط مستقیمك ایکی حادث زاویه‌لری یا قائم اولورلر ویاخود قائمه معادل اولورلر» دیو علم هندسه‌دن برمثال ایراد اولندقده مثال مذکورده واقع اولان خط، مقدارك نوعی اولوب مستقیم دخی انك عرض ذاتیسی در.

بعضاً مسئله‌نك موضوعی موضوع علمك عرض ذاتیسی‌در. کذلك «هر بر مثلثك زاویه‌لری قائمتینه مساوی‌در» دیو علم هندسه‌دن بر مثال ایراد اولندقده مثلث، مقدارك اعراض ذاتیه‌سندن اولور.

موضوعی ایله ایراد اولنورکه او موضوع، بدن انساندر. بدن انسان ایسه علم طبیعی‌نك موضوعندن نوع اولوب علم طبیعی‌نك موضوعی جسم مطلقدر. امر عرضی‌نك مثالی موجود ایله مقداردرکه «موجود» علم الهی‌نك موضوعی اولوب «مقدار» دخی علم هندسه‌نك موضوعیدر. «مقدار» موجوددن اخصّ و «موجود» مقداردن اعمّدر. «مقدار»ك موجوده اخصّ اولمسی «موجود»ك مقداره عرض عام اولمسندن نشأت ایتمشدر.

(قسم رابع) موضوعلر یکدیکرینه مباین اولوب لکن امر ثالثك تحتنده مندرج اولمقدن عبارتدر علم هندسه ایله علم حسابك موضوعلری کبی‌که بوموضوعلرك ایکیسیده «کم»ك تحته داخل اوله‌رق متساویین تسمیه اولنور.

(قسم خامس) موضوعلرك من وجه مشترك اولملرندن عبارتدر. علم طب ایله علم اخلاقك موضوعلری کبی‌که بو علملرك موضوعلری قوای انسانیه‌ده متشارکدر.

(قسم سادس) موضوعلر بیننده تباین اولمقدن عبارتدر. علم حساب ایله علم طبك موضوعلری کبی‌که «عدد» ایله «بدن انسان» بیننده اشتراك اولمدیغی کبی مساوات دخی یوقدر.

(تنبیه) هر علمده موضوع اولان شی، برهان ایله طلب وتحصیل اولنمز. چونکه هر علمده مطلوب اولان شی اعراض ذاتیهٔ موضوعه‌دن عبارتدر. برشی نفس و ذاتنه عرض اوله‌میوب بلکه بذاته ظاهر اولور یاخود فوقنده اولان علم آخر ایچون مبرهن علیه اولور.

أما عرض غريب تعبير اولنان عرض، امرعجيب واسطه‌سيله ماهيته لاحق اولان عرضدن عبارت اولوب او عرض يا ماهيتدن خارج و ماهيتدن اعمّ اولور وياخود ماهيتدن اخصّ اولوركه علومده بوعرضدن بحث اولنمز. مثالى شودركه مهندس، مستدير اولان خطمى احسن‌در؟ ويا مستقيم اولان خطمى احسن‌در؟ وياخود دائره، خط مستقيمك نظيرى‌ميدر؟ وياخود دائره، خط مستقيمك ضدى‌ميدر؟ ديو نظر ايتمز. چونكه حسن وتضاد، هندسه‌نك موضوعى اولان «مقدار»ك غريبى‌در يعنى مقدارك عرض بعيدى‌در و او عرض يعنى حسن وتضاد، مقداره ملحق اولان عرضدر. لكن بوعرضك مقداره عرض اولمسى مقدار اولمسندن ناشى دكلدر بلكه بو عرض يعنى حسن و تضاد، مقدارك اعمّ اولان وصفى‌دركه مقدارده بولنديغى كبى سائر ذاتياتده دخى بولنور. بونك ديكر برمثالى دخى طبيب طرفندن جراحتك مستدير ويا غيرمستدير اولديغنه نظر اولنمامسيدر. چونكه جسمه استداره لحوقى، جسمده جريحه اولمق حيثيتيله اولميوب بلكه استداره، جرحدن اعمّدركه جريحه‌ده بولنديغى كبى جريحه‌نك غيريسنده دخى بولنور.

بعدذا برعلمك موضوعى علم اخره موضوع اولمق جائز اولديغى كبى برعلمك موضوعى علم اخرك موضوعندن اخصّ ويا اعمّ اولمق دخى جائز اولور. كذلك برعلمك موضوعى ديكر علمك موضوعنه مباين وامرثالثك تحتنده مندرج اوله‌بيلور. كذلك برعلمك موضوعى ديكر علمك موضوعنه مباين و امر ثالثك تحتنده غير مندرج اولوب لكن موضوعلر من‌وجهٍ مشترك وموضوعلرك ايكيسيده يكديكرينه مطلقا مباين اولمق صورتلرى دخى جائز اوله‌رق صور مشروحه‌دن اقسام سته حاصل اولور.

(قسم اوّل) برعلمك موضوعى، علم آخر موضوعنك عينى اولوب انجق موضوعلردن هر بررلرى قيد اخرك غيرى اولان برقيد ايله مقيد اولمق مشروطدر اجرام عالم كبى. اجرام عالم من حيث الشكل علم هيئتك موضوعى ومن حيث الطبيعة علم سما وعلم عالمك موضوعى اولوركه ذكر اولنان حيثيتلر ايله احد هما اخردن تميز ايدر.

(قسم ثانى) و(قسم ثالث) برعلمك موضوعى اخر علمك موضوعندن يا اخصّ ويااعمّ اولمقدن عبارتدر. موضوعلر بيننده عموميت وخصوصيت يا امر ذاتى ويا امر عرضى اولور. امر ذاتى، اعمّك اخصّه جنس اولمسندن عبارتدر. بونك مثالى مقدار ايله جسم تعليمى‌دركه «جسم تعليمى» اخصّ اولوب «مقدار» دخى جسم تعليمى‌نك جنسى وعلم هندسه‌نك موضوعى‌در. «جسم تعليمى» مجسماتك موضوعى اولور. ديكر بر مثال دخى طبك

تعریفی کبی‌در. یعنی «منطق بر علمدرکه او علمده معلوماتك احوالندن بحث اولنور» دیمك اولوب بوحالده علم منطقك موضوعی «معلومات» اولور.

غایت اعتباری ایله اولان تعریف، ینه علم منطقك «آلة قانونية تعصم مراعاتها الذهن عن الخطاء فی الفکر» تعریفی کبی‌در. معناسی «منطق بر آلت قانونیه‌درکه او آلت قانونیه‌یه مراعات ایتمك، فکرده خطا وقوعندن ذهنی حفظ ووقایه ایدر» دیمکدرکه بوحالده علم منطقك غایتی «عصمة الذهن» اولور.

برشیئه ویاخود اشیایه متعلق ومعتدّ به تناسب ایله متناسب اولان حاللر، یا او شیئك ویا اواشیانك ذاتیاتنده مشارکت سببی ایله ذاتی اولور ویا او شیئك ویا اشیانك ذاتیاتنده مشارکتی اولمدیغی جهتله عرضی اولور.

امر ذاتی اولان احوال، مقدار مطلقده مشارکتی اولان خط، سطح، جسم تعلیمی در. اشبو خط و سطح و جسم تعلیمی ذاتیاتدن اولان مقدار مطلق ایله متشارك اولمغله علم هندسه‌نك موضوعی اولان علی الاطلاق «مقدار»ك احوال ذاتیه‌سندن اولور.

امر عرضی اولان احوال دخی احکام شرعیه‌یه موصل اولمق خصوصنده علم اصول فقه ایله متشارك اولان «کتاب» و«سنت» و«اجماع» و«قیاس» کبیدرکه احوال مذکوره امر اجنبی یعنی امر خارجی واسطه‌سی اولمقسزین ماهیته ملحق اعراض ذاتیه‌دن اولور. یعنی اصول فقهك موضوعی اولان «احکام شرعیه»نك اعراضندندر.

اما جمیع مباحث علمك راجع اولدیغی احوال، یا نفس الامره راجعدر یا نفس الامرك تحتنده جزئی اولور یاخود نفس الامرك عرض ذاتیسی اولور.

نفس الامره‌راجع اولان احوالك بیانی ایچون «عدد، یا زوج‌اولور و یا فرد اولور» دیو علم حسابدن برمثال ایراد اولندقده زوجیت وفردیت، عددك احوال ذاتیه‌سندن اولور. ذات اولان شیئك یعنی «عدد»ك زوج و یا فرد اولمسی عددك احوالی اولور.

نفس الامرك تحتنده جزئی اولان احوالك بیانی ایچون «اوچ، فرددر» دیو برمثال ایراد اولندقده «اوچ»ك فرد اولمسی عددك احوالی اولور وفردیت دخی عددك تحتنده اولان جزئیاتدن اوله‌رق بوصورتله عدد، کلّی اولور.

نفس الامرك عرض ذاتیسنی بیان ایتمك ایچون «مفرد، یا اوّل در و یا مرکّب در» دیو بر مثال ایراد اولندقده «مفرد»ك اوّل ویا مرکّب اولمق احوالی، عرض ذاتی در.

واحوالنه طاقت بشريه مقدارنجه كسب معرفت ايتمكه متوقف اولديغندن واشيانك حقايق و احوالى ايسه متكثر و متنوع بولنديغندن اوائل زمانده علما جانبندن اشيانك ضبط حقايق و احوالنه وتسهيل اسباب تعليمنه تصدى و اعتنا اولنوب برشيئه وياخود اشيايه معتدبه تناسب ايله متناسب اولان حاللر طاقم طاقم تدوين اولنهرق هر برلرى برر علم اعتبار ايدلمش وهر بر علمده احوال ذاتيهسندن بحث اولنان شيلر او علمه موضوع اتخاذ اولنمشدر. چونكه بر علمك مسائلى او علمك موضوعنه رجعت ايدر وبو حالده علمك موضوعى مسائل علمك ماينحل اليهى اولور.

علماى كرام جانبندن موضوع علمك تعريفنده «مايبحث فيه عن عوارضه الذاتية» دينلمشدر. بوندن مقصد موضوع علمك مسائل علمه مرجع و موضع اولمسندن عبارتدر. بوحاله كوره تدوين اولنان احوالده كافهٔ طائفه موضوعده اشتراك سببيله علم منفرد اولوب بنفسه موضوع آخرده متشارك اولديغى طائفهدن ممتاز اولور. بناءً عليه علمك جملهسى نفسلرنده يكديكرندن موضوعلريله تمايز ايدر.

كذلك هر برعلم، غايت ومحمول كبى شیٔ آخرله دخى يكديكرندن ممتاز اولور.

علمك صور مشروحه اوزره تمايز ايتمسى امر استحسانيدن عبارت اولوب يوقسه هر بر مسئلهيى رأساً بر علم عد وشمار ايله تعليم وتدوين ايلمكده عقل ايچون بر مانع اولمديغى كبى موضوعده غير متشارك اولسه بيله علم واحد اعتبار اولنمقده عقل ايچون مانع يوقدر.

مسائل متكثرهنك وجه آخرله موضوعده متشارك اولمسنك مثالى بر طاقم امور ايله ديكر امور اوزرينه حكم ايتمكدن عبارتدر.

ايضاحات مسرودهدن اكلاشلديغنه كوره مسائل متشاركهسى مدوّن اولان هر علمك حقيقتى موضوع واحدده اولديغى كبى هر علم ايچون موضوع وغايت دخى واردر.

موضوع وغايت اعتباريله هرعلم ايچون مسائل متكثرهيى ضبط ايدن شى «جهت وحدت» اولوب مسائل متكثره، او جهت وحدت اعتباريله علم واحد عد اولنور.

جهت وحدتك اولكيسى «جهت وحدت ذاتيه» و ايكنجيسى «جهت وحدت عرضيه» اولوب بواجلدن علملر بعضاً موضوع وبعضاً غايت اعتباريله تعريف اولنور.

موضوع اعتبارى ايله اولان تعريف، علم منطقك «علم يبحث فيه عن احوال المعلومات»

علم آلهینك موضوعی، حوادثك موجود اولدیغی حیثیتی ایله «وجود» در.
علم تعبیر رؤیانك موضوعی، تخیلات نفسانیه ایله امور غیبیه بیننده‌کی «مناسبت» در.
علم ریاضینك موضوعی، ماده‌دن تجریدی ممکن اولان «امور مادیّه» در.
علم ارتماطیقینك موضوعی «خواصّ عددیه» در.
علم حسابك موضوعی «عدد» در.
علم هندسه‌نك موضوعی «کم» در.
علم تعدیلك موضوعی «تداخل ساعات» در.
علم طبیعینك موضوعی «جسم» در.
علم حیوانك موضوعی «حیوان» در.
علم نباتاتك موضوعی «نباتات» در.
علم طبك موضوعی «بدن انسان» در.
علم اطعمه‌نك موضوعی «طعام» در.
علم تشریحك موضوعی «اجزای بدن» در.
علم کحاله‌نك موضوعی «چشم انسان» در.
علم اوزانك موضوعی «دراهم واوقیه ورطل» در.
علم ریافه‌نك موضوعی «امارهٔ ماء» در.
علم قیافتك موضوعی «قیافت انسان» در.
علم اختلاجك موضوعی «بدن انسانك اختلاجی» در.
علم عیافه‌نك موضوعی «فراری حیوان ایزی» در.
علم ملاحه‌نك موضوعی «سفینه و دریا» در.
علم فراسه‌نك موضوعی «اشکال اعضا» در.
علم آلات ظلیه‌نك موضوعی «مقادیر ظلال» در.
علم تدبیر منزلك موضوعی «اعتدال احوال مشترکه» در.
علم تعابینك موضوعی «صفوف عساکر» در.
علم احتسابك موضوعی «ادارهٔ اهل بلده» در.
علم موسیقینك موضوعی «نغمات» در.
موضوعات علومك قواعد اساسیه‌سی بحثنه کلنجه سعادت انسانیه هر شیئك حقایق

علم اشتقاقك موضوعی، «مفردات کلمات» در.

علم احاجی و اغلوطاتك موضوعی، بحسب الظاهر قواعد عربیه‌یه مخالفت حیثیتی ایله «الفاظ» در.

علم لغتك موضوعی، «مدلولات مفردات» در.

علم ادبك موضوعی، لفظاً وخطاً سهو وخطادن احتراز حیثیتی ایله «کلام عربی» در.

علم بیانك موضوعی، وضوح دلالت حیثیتی ایله «لفظ عربی» در.

علم بدیعك موضوعی، «محاسن کلام عربی» در.

علم محاضراتك موضوعی، معنا وترکیبده مقام حال وشانه مناسب اولمق اعتباریله «ایراد کلام» در.

علم تصحیفك موضوعی، بلغادن وارد اولان «کلمات مصحّفه» در.

علم مبادی الشعرك موضوعی، ترغیب وترهیبی حاصل ایدن مقـدّمات تخییلیه ایله «شعر» در.

علم قرض الشعرك موضوعی، شعرك حسن وقبحی اعتباریله «کلمات شعریه» در.

علم کتابتك موضوعی، «نقش بسائط حروف» در.

علم انشانك موضوعی، کلام منثورك بلیغ وفصیح اولمسی ومقامه لایق عبارات حسنه‌ده آداب معتبره‌یی مشتمل بولنمسی حیثیتی ایله «کلام منثور» در.

علم ترسّلك موضوعی، هرطائفه‌نك طبعنه ملایم اولان اصطلاحات واحترازی واجب اولان عبارات حیثیتی ایله «کاتب» و «مکتوب» و «مکتوب الیه» در.

علم عروضك موضوعی، من حیث الوزن «مرکبات موزونه» در.

علم املای خطك موضوعی، خطوط عربیه‌نك نقوشنه عارض اولان احوال اعتباریله «بسائط حروف وخطوط» در.

علم خطك موضوعی، «تصویر حروف هجائیه» در.

علم ترکیب اشکالك موضوعی، «اشکال بسائط حروف» در.

علم منطقك موضوعی، مجهوله موصل اولمق حیثیتی ایله «معقولات ثانیه» در.

علم مناظره‌نك موضوعی، مدعانك ادلّه ایله غیر اوزرینـه ثابت اولمسی حیثیتی ایله «ادلّه» در.

علم حکمتك موضوعی، اعیان واذهانده موجود «اشیا» در.

برشیئه ذات سببی ایله لاحق اولان عرض، انسانه امور غریبه ادراکنك لحوقی کبیدرکه بو لحوق، واسطهٔ ذات انسان ایله اولور.

جزء اعمّ اولمق سببی ایله برشیئه لاحق اولان عرض، ذات انسانه تحیزك لحوقی کبی درکه بوده واسطهٔ جسمیت ایله اولور.

جزء مساوی اولمق سببی ایله برشیئه لاحق اولان عرض، انسانه تکلمك لحوقی کبی درکه بوده واسطهٔ ناطقیت ایله اولور.

امر خارج مساوی اولمق سببی ایله برشیئه لاحق اولان عرض، انسانه تعجبك لحوقی کبی درکه بوده امور غریبه‌یی ادراك ایتمك واسطه‌سی ایله اولور.

اشبو کتابك مباحث آتیه‌سنده علومدن علی الانفراد بحث اولندیغی صره‌ده هرعلمك موضوعی ایله هرعلمه متعلق معلومات ممکنه درج وبیان اولنمش ایسه‌ده بومحلده حسب المناسبه اکثر علومك موضوعاتی ذکر وتعداد اولنمشدر.

علم تفسیر شریفك موضوعی «کلام الله» در.

علم قرائتك موضوعی «صور نظم قرآن» در.

علم حدیث شریفك موضوعی «اقوال وافعال نبویه» در.

علم امارات نبوّتك موضوعی «امارات نبوّت» در.

علم اصول فقهك موضوعی «ادلّهٔ شرعیهٔ کلیه‌در».

علم شروط وسجلاتك موضوعی «من حیث الکتابة» «احکام ثابته» در.

علم فرائضك موضوعی «ترکه و وارث» در.

علم حروف واسمائك موضوعی «حروف هجائیه» در.

علم تصوّفك موضوعی «تخلیهٔ ظاهر وتحلیهٔ باطن» در.

علم باطنك موضوعی «قلب انسان» در.

علم اخلاقك موضوعی «نفس انسان» در.

علم جغرافیانك موضوعی «ارض» در.

علم تاریخك موضوعی «امم وطوائف» در.

علم انسابك موضوعی «انساب ناس» در.

علم ادب درسك موضوعی «تعلیم وتعلم» در.

علم تصریفك موضوعی «صیغ مخصوصه» در.

مبحث
(٥)
﴿ موضوع علم ﴾

علومك يكديكرندن تمايز ايتمسی موضوعاتنك يكديكرندن تمايز ايتمسيله حاصل اولور.

هر برعلمك موضوعی اوعلمده اعراض ذاتيه‌سندن بحث اولنان شيلردن عبارتدر.

اعراض، عرضك جمعيدر .

على الاطلاق عرض، اول برموجوددركه موضع ومحله محتاج اولور. لون كبي‌كه جسم ايله قائم اولور.

عرض، يا قارّ الذات وياخود غير قارّ الذات اولور .

قارّ الذات اولان عرض اول بر شيدركه انك اجزاسی موضع و محلده اجتماع ايدر بياض ايله سواد كبي.

غير قارّ الذات اولان، عرض اول برشيدركه انك اجزاسی موضع ومحلده اجتماع ايتمز. حركه وسكون كبي .

عرض لازم ، اول بر عرض‌دركه موضع و محلنـدن انفكاكی ممتنع‌در . كتـابتك انسان ماهيتندن انفكاكی ممتنع اولديغی كبي .

عرض مفارق، اول برعرض‌دركه موضع ومحلنـدن انفكاكی ممتنع دكلدر . بونوع عرض، يا سريع الزوال اولور وياخود بطیء الزوال اولور .

سريع الزوال اولان عرض، انسانه حجالتدن عارض اولان قرمزيلق وخوفدن عارض اولان صاريلق كبي در .

بطیء الزوال اولان عرض، اختيارلق وكنجلك كبي‌در .

عرض ذاتي، اول بر شيدر كه ديكر شيئه لاحق اولور وبوده لاحق اولديغی شيئك ذاتی ويا جزء اعمی ويا جزء مساويسی وياخود امر خارج مساويسی اولمق سببلريله‌در .

مجازك مثالی اولوب بو مثالده ذکر اولنان مناسبت دخی موجوددر.

(مجاز)، «جازَ» لفظندن «مَفْعَلْ» وزننده فاعل معناسنه اولوب متعدّی‌در. والی معناسنه اولان مولی کبی.

مجاز تسمیه اولنمسنك سببی کلمه‌نك محل حقیقتدن محل مجازه متعدی اولمسندن عبارتدر.

معنای حقیقت ایله معنای مجاز بیننده مناسبت قیدی بینهماده مناسبت اولمیان ما وضع‌لهك غیریده استعمالدن احترازه مبنی‌در. چونکه حقیقت ایله مجاز بیننده مناسبت اولمدیغی تقدیرده «مجاز» تسمیه اولنمیوب «مرتجل» ویاخود خطا اولور.

(حق)، خدای متعال حضرتلرینـك اسماء شریفه‌سندندر . ثابت معناسنده دخی استعمال اولنورکه «الشی الحق» حقیقةً ثابت اولان شیء دیمکدر .

(حق) صدق وصواب کلمه‌لری معنالرنده دخی استعمال اولنور . نته‌کیم «قول حق» و «قول صواب» دینور.

(حق) لغتده انکارینه احتمال ومساغ اولمیان ثابت معناسنه‌در .

(حق) اهل معانی اصطلاحنده واقعه مطابق اولان حکم معناسنه اوله‌رق اقوال وعقائد و ادیان و مذاهب اوزرینه اطلاق اولنورکه مقابلی باطلدر. اما صدق کلمه‌سنك خاصةً اقوالده اطلاقی شایعدر. صدق کلمه‌سنك مقابلی «کذب»در. بعض دفعه «حق»ده مطابقت واقع جانبندن و «صدق» ده مطابقت حکم جانبندن اعتبار اولنمق حیثیتی ایله «حق» ایله «صدق» بیننده فرق اعتبار اولنمشدر. بوحالده «صدق‌الحکم» دیمك، حکمك واقعه مطابقتندن عبارتدر و «حق‌الحکم» دیمك واقعك حکمه مطابقتندن عبارت اولور.

(حقیقت)، اول برلفظك اسمیدرکه او لفظ ایله ماوضع له مراد اولنور. اصطلاحده حقیقت، ماوضع‌لهده مستعمل اولان کلمه‌دن عبارتدر اول براصطلاحه کوره‌که انکله تخاطب ومحاوره جریان ایدر . بو اصطلاح تخاطب قیدی ایله اصطلاح تخاطبك غیری اولان اصطلاح آخرده ماوضع‌لهده استعمال اولنان مجازدن احتراز اولندی . صلاة لفظی کبی‌که عرف شرعده صلاة لفظی دعا معناسنده استعمال اولندیغی حالده اصطلاح شرعده ماوضع‌لهك‌غیری اوله‌رق دعا معناسنه استعمال اولنمق‌حسبیله مجاز اولور چونکه صلاة کلمه‌سی اصطلاح لغتده دعا معناسنه موضوع اولملقله برابر اصطلاح شرعده ارکان معلومه واذکار مخصوصه معناسنه وضع وتعیین اولنمشدر .

(حقیقت)، معنای موضوعی اوزرینه باقی اولان لفظك کلیسیدر .

(حقیقت)، قطعاً ویقیناً ثابت اولان شی دیمکدر. کلمهٔ مذکوره محلنده مستقرّ اولان شیئك اسمی اولوب اطلاق اولندقده انکله «ذات الشی» مراد اولنورکه واضع لغت اوکلمه‌یی فی‌الاصل اوشی ایچون وضع ایلدی . مثلا « اسد » لفظی بهیمهٔ معروفه ایچون وضع اولنمشدر.بوحالده حقیقت، محلنده مستقرّ اولور ومجاز، محلنده غیر مستقرّ اولور.

(مجاز) کلمه‌سی اول برلفظك اسمیدرکه او لفظ ایله ماوضع لهك غیری معنا مراد اولنور وحقیقت ایله مجاز بیننده مناسبت اولمق لازمدر. شجیع برکمسه‌یه اسد تعبیری،

مبحث

(٤)

﴿ علم مدوّن ﴾

علم لفظی، سابقاً ذکر اولنان شیلره اطلاق اولندیغی کبی نحو وفقه مثللو اسماء علوم مدوّنه‌یه دخی اطلاق اولنور.

کذلك علم لفظی، مسائل مخصوصه‌یه‌ده اطلاق اولنورکه «فلانٌ یعلم النحو» ترکیبی بو اطلاقك مثالیدر یعنی فلان کیمسه نحوی بیلور دینلدکده او کیمسه مسائل نحویه‌یی بیلور دیمکدر.

علم، بعضاً دلائلدن مسائلك تصدیقاتنه وبعضاً دخی تصدیقات مسائلك تکررندن حاصل اولان ملکه‌یه دخی اطلاق اولنور. بوملکه‌یه «ملکهٔ استحضار» دینور. ملکه دخی تهیؤ التام دیمکدر. تهیؤ التام دیمك مراد اولنان شیئك استعلامی وقوعنده جوابه کافی اوله‌جق سرمایهٔ معلوماته مالك اولمقدن عبارتدر.

علم لفظنك معنای حقیقیسی آنجق ادراکدر وبو ادراك ایچون بر متعلق اولوب اوده «معلوم»در. ادراکك حصولنه تابع وبقاسنه وسیله اولان شی ملکه‌در.

علم لفظنك بالاده ذکر اولنان شیلردن هر برینه اطلاقی یا «حقیقت عرفیه» ویاخود «حقیقت اصطلاحیه» ویا «مجاز مشهور» در.

علم، بعضاً مجموع مسائله و مبادئ تصوّریه وتصدیقیه‌یه وموضوعاته اطلاق اولندیغی جهتله علومك اجزای ثلثه‌دن عبارت اولدیغی علما جانبندن بیان بیورلمشدر.

حقیقت ومجاز کلمه‌لری اوزرینه بروجه آتی بعض معلومات ایراد اولنور.

(حقیقة)، فعیله وزننده اولوب «حق الشی»دن مأخوذدرکه ثبوت معناسنه‌در. وزن مذکور فاعله معناسنده «حقیق» دیمکدر. حقیقت کلمه‌سنده‌کی «تا» حرفی علّامه کلمه‌سنده بولنان «تا» حرفی کبی کلمه‌نك وصفیتدن اسمیته نقلی ایچون اولوب تاء تأنیث دکلدر.

«حق الشی» وتعبیر اخرله «مابه‌الشی» هو هو دیمکدر. انسانه نسبتله حیوان ناطق کبی.

اولان شی، «معلوم»ك نفس ماهیتی اولوب لكن اوشی، وجود ظلیٔ غیر اصلی ایله ذهنده موجود اولەرق شو وجود اعتباریله اكا صورت تسمیه اولنور وبو جهتله وجود اصلی‌نك اوزرینه ترتب ایدن اثار اشبو وجود ظلّیٔ غیراصلی اوزرینه ترتب ایتمز و وجود اصلی‌یه «عین» تسمیه اولنوب انك اوزرینه آثار ترتب ایدر و شو صورت ذهنیه، خارجه نسبتله «عین العین» اولوب ذهنه نسبتله «عین الصورة» یعنی عالمك نفس وذاتنده قائم اولان ظلّ و شبحدركه انكله «معلوم» منكشف اولەرق اكا علم دینور.

عالمك ذهننده موجود اولوب نفسنده قائم اولمیان ماهیته «معلوم» اطلاق اولنور.

علم ایله معلوم، بالذات متغایردر. ذكر اولنان شبحی قائل اولنلرك رأی وذهابنه كوره «معلوم»ك مقولهٔ جوهردن ویاخود مقولهٔ اخرادن اولمسیله برابر علمك مقولهٔ كیف‌دن اولدیغنده اشكال و تردد یوقدر. چونكه علم ایله معلوم، ماهیتده مختلفدر. امّا ماهیاتك بانفسها ذهنده حصولنی قائل اولنلرك رأی وذهابنه كوره ماهیتده «جوهر» و «عرض»ك اتحادنده‌كی اشكال ایله برابر علمك مقولهٔ كیفدن اولدیغنده اشكال واردر.

بعض مدققین، تبدل ماهیتی تجویز ایله بر شی وجود خارجی اعتباریله «جوهر» اولوب وجود ذهنی اعتباریله او جوهرك كیفه منقلب اولدیغنی بیان ایدرك مملحه‌ده واقع اولان شیئك ملحه منقلب اولدیغنی مثال اولەرق ایراد ایلمش و بو بحثك محاكمه‌سی متعلق اولدیغی كتابلرده علمای كرام حضراتی جانبندن بسط وتفصیل بیورلمش اولدیغندن بو محلده بوقدرجكله اكتفا اولنمشدر.

مبحث
(٣)
﴿ علمك ماهيتنه متعلق اختلافات ﴾

فلاسفه وبعض متكلمينك ذاهب اولديغى وجهله برشيئه علم، اوشيئك ذهنده وجودينى مستلزم‌مى‌در؟ وياخود جمهور متكلمينك ذهابى مثللو برشيئه علم، عالم ايله معلوم بيننده ذهنده تعلق‌دن‌مى عبارت‌در؟ بومسئله‌ده اختلاف اولندى.

مذهب اوّله كوره برشيئه علم حاصل اولدقده او علمدن امور ثلثه تحقق وتولد ايدر. امور مذكوره‌دن بريسى ذهنده صورت حاصله‌نك تحقق ايتمسى و ديكرى ذهنده اوصورتك انتقاش وارتسام ايلسى وديكرى دخى اوصورتك قبوليله نفسك منفعل اولمسيدر.

صور مشروحه‌يه نظراً علمك ذكر اولنان امور ثلثه‌نك قنغيسندن عبارت اولديغنده اختلاف اولندى.

علما وحكمادن برطاقى علمك، انجق ذكر اولنان امور ثلثه‌نك مجموعندن عبارت اولديغنه ذاهب اولمسيله علمك مقولهٔ كيف [١] و يا انفعال [٢] وياخود مقولهٔ اضافه‌دن [٣] اولديغنده اختلاف حاصل اولدى.

كتب متعلقه‌سنده بيان اولنديغى وجهله اصح اولان جهت، علمك مقولهٔ كيف‌دن اولمسندن عبارتدر.

وجود ذهنى‌يه قائل اولنلردن بعض ذواتك بيانه كوره ذهنده حاصل اولان صورت، (معلوم)ك شبح وظلى‌در. ديكر بعض ذواتك بيانه كوره دخى ذهنده حاصل

---

[١] (كيفيت)، بر شيئده تقرر ايتمش اولان هيئت در.

[٢] (انفعال)، غيردن تأثير سببيله متأثرده حاصل اولان هيئتدن عبارتدر.

[٣] (اضافه)، ايكى شيئدن برينك تعقلى انجق اخر شيئك تعقلى ايله حاصل اولان حالت نسبيهٔ متكرره‌دن عبارتدر. ابوّت وبنوّت كبى. يعنى پدر تعقل اولندقده فرزند دخى متعقل اولور وفرزند تعقل اولندقده پدر دخى متعقل اولور.

دیو تعریف اولنوب بوتعریف «العلم صفةٌ ذات تعلق بالمعلوم» قولنك قائلی عندنده مختار ایسه‌ده علوم عادیه تعریف مذکورك خارجنده قالمشدر. مثلا زمان سابقده کوریلان جبل، الآن ذهبه منقلب ومتحوّل دکل ایسه‌ده خرق عاده جائز اولدیغندن انك نقیضی محتملدر.

§—١١ «هو تمییز معنىً عند النفس تمییزاً لایحتمل النقیض» تعریفیدر.

یعنی علم، نقیض احتمالی اولمیه‌جق صورتده عند النفس تمییز معنادن عبارتدر دیو تعریف اولنوب اشبو تعریف، علمای علم کلامدن «انّ العلم نفس التعلق المخصوص بین العالم والمعلوم» قولنك قائلی اولان کیمسه عندنده تعریف مختاردر.

§—١٢ «هو صفةٌ ینجلی بها المذکور لمن قامت هی به» تعریفیدر.

اشبو تعریفك، ماهیت علمك احسن تعاریفی اولدیغی علامه سید شریف جرجانی حضرتلری جانبندن بیان بیورلمشدرکه معناسی «انه صفةٌ یکشف بها لمن قامت به ما من شانه ان یذکر انکشافاً تامّاً لا اشتباه فیه» یعنی علم برصفتدرکه اوصفتك قائم اولدیغی کیمسه ایچون اول برشی منکشف اولور اومنکشف اولان شیئك شانی اوشیدن اشتباه اولنمیه‌جق صورتده انکشاف تامّ ایله ذکر وبیان اولنمقدن عبارتدر.

§—١٣ «حصول معنىً فی النفس حصولاً لایتطرّق علیه فی النفس احتمال کونه علی غیر الوجه الذی حصل فیه» تعریفیدر.

اشبو تعریف، علمای علم کلامدن آمدی تعریفی اولوب ترجمه‌سی شودر. علم، برمعنانك فی النفس اول برصورتله حصولندن عبارتدرکه اندن غیری برصورتله معنا حصولنك احتمالی یوقدر.

تعریفك، ظنّه [١] وجهل مرکّبه [٢] وتقلیده [٣] و وهمه [٤] شامل اولمسیله محققین حکما وبعض متکلمین عندنده اصح تعاریف اولدیغی ابن صدر الدین حضرتلرندن مرویدر.

§—٩ «تمثل ماهیة المدرك فی نفس المدرك» تعریفیدر.

یعنی علم، ادراك اولنان شیئك ماهیتی ادراك ایدن کیمسه‌نك نفسنده تمثل ایلمکدن عبارتدر دیو تعریف اولنوب اشبو تعریفك حکمی بالاده محرر سکزنجی تعریفك حکم وشمولی کبیدر. بو ایکی تعریف، حکما تعریفی اولوب وجود ذهنی اوزرینه مبنیدر چونکه حکما عندنده علم، وجود ذهنیدن عبارتدر. مذکور ایکی تعریفدن اولکیسی ادراك کلیات وجزئیاته شاملدر. ایکنجی تعریفك ظاهری، کلیاته اختصاصنی افاده ایدر.

§—١٠ «هو صفة توجب لمحلها تمییزاً بین المعانی لا یحتمل النقیض» تعریفیدر.

یعنی علم، بین المعانی نقیض احتمالی اولمیه‌جق صورتده محلنك تمییزینی موجب برصفتدر

---

[١] (ظن)، نقیض احتمالی ایله برابر اعتقاد راجح معناسنه‌در. یقین وشك معنالرنده دخی استعمال اولنور.

شك ایله ظن بیننده اولان فرق، «ظن»ك صفت راجحیتی حائز اولمسندن عبارتدر.

(شك)، یکدیکرینه ضد وخلاف اولان ایکی شیئك بریسنی اخره ترجیح ایتمیه‌رك شك ایدیجی کیمسه‌ده حاصل اولان تردد واشتباهدن عبارتدر.

ینه شك ایکی طرفی مساوی طوتیلان ایکی شی بیننده وقوفدن عبارت اولوب قلب انسان، او ایکی شیدن بریسنك ترجیحنه میل ایتمز. اکر او ایکی شیدن بریسی اخرك اوزرینه ترجیح ایله برابر مرجوح اولان جهت دخی ترك اولنمز ایسه اکا ظن تعبیر اولنور. اکر احدهما اخره ترجیح ایله برابر مرجوح اولان جهت دخی ترك اولنور ایسه اکا «غالب الظن» تعبیر اولنورکه بو غالب الظن یقین منزله‌سنده اولور.

[٢] (جهل)، مطلقا برشیئه عدم علمدر.

جهل، بعض دفعه معدوم اولوب بوحالده شی اولمامق لازم کلور دیو تعریف مذکوره اعتراض واقع اولمش ایسه‌ده بو اعتراضك جوابنده شیئك وجود ذهنیدن عبارت اولدیغی بیان اولنمشدر.

(جهل مرکب)، واقعه غیرمطابق اعتقاد جازمدن عبارتدر. برشیئی بیلمامك و او شیئی بیلمیه‌رك بیلك ادعاسنده بولنمق جهل مرکبك مثالیدر.

(جهل بسیط)، جهل مرکب مفهومنك خلافنه اوله‌رق عدم علم معناسنه‌در. مثلا برکیمسه بر شیئی بیلمز و او شیئی بیلمدیکنی دخی بیلور اولدیغی حالده بوجهله، جهل بسیط دینور.

[٣] (تقلید)، حجت ودلیل‌سز اوله‌رق اخرك قولنی قبولدن عبارتدر.

[٤] (وهم)، حکمك طرف مرجوحنه اطلاق اولنور. طرف راجحنه ظن اطلاق اولندیغی کبی.

عند الحکما وهم بر قوهٔ مدرکه درکه محلی دماغده اولوب او قوت واسطه‌سیله معانیٔ جزئیه ادراك اولنور. صداقت زید وعداوت عمرو کبی.

§—٥ «تبيين المعلوم على ماهو به» تعريفى در.

يعنى علم ، «معلوم» ى «على ماهو به» تبيين‌در ديو تعريف ايدلمش ايسه‌ده بو تعريفده دخى دور و حشو [*] اولديغنـدن وتبيين كلمه‌سى خفادن صكره ظهورى مشعر اولوب بو حالده علم خدا تعريفك خارجنده قالديغندن بو دخى تعريف مقبول دكلدر .

§—٦ «اثبات المعلوم على ماهو به» تعريفى در.

يعنى علم، «معلوم» ى «على ماهو به» اثباتدر ديو تعريف اولنمش ايسه‌ده بوتعريفده دخى دور وحشو اولديغندن واثبات كلمه‌سى مجازاً علمه اطلاق اولنمق حسبيله (تعريف الشى بنفسه) اولمق لازم كلديكندن بودخى تعريفات سائره قبيلندن‌در .

§—٧ «الثقة بانّ المعلوم على ماهو به» تعريفى در.

يعنى علم، «معلوم» ه «على ماهو به» وثوق واعتماددن عبـارتدر ديو تعريف اولنمش ايسـه‌ده بوتعريفده دخى دور و حشو اولديغـندن و خدانك كندو علمنده واثق اولمسى محذورى‌لازم كلوب بونك دخى جناب حقه اطلاقى شرعاً جائز اولمديغندن اشبو تعريف دخى مدخول وغير مقبولدر .

§—٨ «حصول صورة الشى فى العقل» تعريفى در.

يعنى علم ، صورت شـيئك عقلده حصولندن عبارتدر ديو تعريف اولنوب اشـبو

---

[*] حشو ، لغتده يصدق ايچنه طولديريلان پاموق و امثالى اشيا معناسنه اولوب اصطلاحده ذكر وايرادى فائده‌دن خالى اولان زوائددن عبارتدر.

حشو، ايكى‌در. بريسى لفظى وديكرى معنوى‌در.

حشو لفظى، زائدك متعين اولمسندن عبارتدر .

حشو معنوى، يا معنايى افساد ايدر ويا افساد ايتمز .

(تطويل) دخى لفظى ويا معنوى اولور .

تطويل لفظى‌ده زائد غير متعيندر .

تطويل معنوى، معنايى افساد ايتمز .

شو حالده (حشو) ايله (تطويل) بيننده ايكى جهتدن فرق حاصل اولور .

قالمقله برابر تعریف مذکورده علم کلمه‌سندن مشتق اولان معلوم کلمه‌سنك ذکر و ایراد اولنمسی دوری [*] استلزام ایلدیکنه و «علی ماهو به» کلمه‌سی دخی معرفت معناسندن عبارت اوله‌رق زائد اولدیغنه مبنی تعریف سابق مثللو بوتعریف دخی بین العلما مدخولدر .

§—٣ «هو الذی یوجب کون من قام به عالماً» تعریفیدر.

یعنی علم، اول بر شیدرکه اول شی ایله قائم اولان کیمسه‌نك عالم اولمسنی ایجاب ایدر دیو تعریف اولنمش ایسه‌ده اشبو تعریفده عالم کلمه‌سنك ذکر وایراد اولنمسی تعریف ثانی کبی دوری استلزام ایلدیکی جهتله بوتعریف دخی بین العلما نا مقبولدر .

§—٤ «هو ادراك المعلوم علی ماهو به» تعریفیدر.

یعنی علم، «معلوم»ی «علی ماهو به» ادراك ایلمکدن عبارتدر دیو تعریف اولنمش ایسه‌ده بو تعریفده دخی دور وحشو اولدقدن بشقه ادراك کلمه‌سی علمدن مجاز اولدیغندن بو دخی علما بیننده مدخولدر .

---

[*] (دور، دوران)، لغتده دونمك وطولانمق معناسنه‌در. چرخ کبی.

علمده مصطلح اولان دور بحثنه کلنجه (دور)، ایکی شیدن هربرینك شیٔ آخر اوزرینه توقف ایتمسندن عبارتدر.

دور، اقسام عدیده‌یه منقسمدر. اقسام مذکوره دخی دور اضافی، دور حکمی، دور مساوی، دور تقدمی‌در.

(دور اضافی)، ایکی شیئك وجودده تلازمندن عبارتدر. اول برحیثیتله‌که ایکی شیدن بریسی انجق دیکر شی ایله اولور.

(دور حکمی)، اقرار ایله حاصل اولور. مثلا وفات ایدن برکیمسه‌نك برادری متوفا ایچون ابن موجود اولدیغنی اقرار ایلدکده نسب ثابت اولمقله برادری وارث اوله‌ماز. چونکه ابنك وراثتی برادرك عدم وراثتنی مؤدی اولور.

(دور مساوی)، ایکی متضایفدن یعنی بربرینه میل ایدن ایکی شیدن هربرینك دیکری اوزرینه توقفندن عبارتدر.

(دور تقدمی)، برشیئك مرتبهٔ واحده‌ده ویاخود برقاچ مرتبه‌ده ما یتوقف علیهی اوزرینه توقفندن عبارتدر. برمرتبه‌ده حاصل اولان دوره، دور مصرح وبرقاچ مرتبه‌ده اولان دوره، دور مضمر اطلاق اولنور .

شمس، کوکب نهاری ایله تعریف اولنسه و (نهار) فوق الافق شمسك طلوعی زمانیله تعریف اولندقده شوتعریف دور مصرحه مثال اولور.

دور مضمرك مثالی دخی معنانك فهمی لفظك دلالتنه ولفظك دلالتی علم وضعه وعلم وضعك دلالتی لفظك دلالتی واسطه‌سیله معنانك فهمنه توقف ایدر دیو تعریفدن عبارتدر . اشبو دور مضمر، دورك اقبحی اولور .

(ماهیت جنسیه) افرادنده علی السویه اولمز . مثلا حیوان لفظی، انسانده ناطقك مقارنتنی اقتضا ایدر و انسانك غیریسنده بومقارنتی اقتضا ایتمز .

(ماهیت اعتباریه) اول برماهیتدرکه انك ایچون وجود اولمیوب انك وجودی معتبرك عقلنده اعتبارك دوام ایلدیکی مدتجه باقیدر. مثلا «کم»ك یعنی عددك ماهیتندن واقع اولان سئواله «کمیت» ایله جواب ویریلورکه مذکور کمیت ، ماهیت اعتباریهٔ ذهنیه‌دن عبارتدر .

علی الاطلاق، ماهیت علمك تصوّری ضروری‌میدر ؟ ویاخود عسیر التعریف اولان نظری‌میدر ؟ ویا غیر عسیر التعریف اولان نظری‌میدر؟ بو مسئله‌ده بین العلما اختلاف اولندی .

علی الاطلاق، ماهیت علمك تصوّری ضروری اولدیغنه امام فخرالدین‌رازی حضرتلری ذاهب اولدیغی کبی عسیر التعریف اولان نظری قسمندن اولدیغنه دخی امام الحرمین حضرتلری ایله امام ابی حامد غزّالی حضرتلری ذاهب اولمشلر ایسه‌ده ماهیت مذکوره‌نك غیر عسیر التعریف نظری قسمندن اولمسی صورتی بین العلما ترجیح اولنمشدر .

علمك تعریف ماهیتنه دائر بین العلما جاری اولان مباحث ، آتیاً ذکر وبیان اولنور.

§—۱ علم «اعتقاد الشی علی ماهو به عن ضرورة اودلیل» تعریفی‌در.

یعنی علم ، بر شیئه « علی ماهو به » اعتقاد ایتمکدن عبارت اولوب او اعتقاد دخی یا الجای ضرورت ویاخود واسطهٔ دلالت ایله حاصل اولور دیو تعریف اولنمش ایسه‌ده بر شیئك تعریفی او شیئك افرادینی جامع واغیارینی مانع اولمق قاعدهٔ کلیه اقتضاسندن اولوب حال بوکه تعریف مذکورده ضرورت ویاخود دلیلدن حاصل اولان « ظنّ » داخل اولدیغی جهتله ماهیت علمك اشبو تعریفی قاعدهٔ مذکوره‌یه موافق اولمدیغندن بین العلما مدخول ونامقبولدر .

§—۲ «معرفة المعلوم علی ماهوبه» تعریفی‌در .

یعنی علم، معلوم اولان شیئه «علی ماهوبه» معرفتدن عبارتدر دیو تعریف اولنمش ایسه‌ده علم خدایه معرفت اطلاقی جائز اولمدیغی جهتله علم خدا اشبو تعریفك خارجنده

مبحث

(٢)

﴿ ماهيت علم ﴾

علمك ماهيتى تعريف وبيان اولنمزدن اوّل على الاطلاق ماهيت كلمه‌سنك ممكن مرتبه تعريف وبيانه ابتدار اولنور.

(ماهية الشى) وتعبير اخرله (مابه الشى) هُوَ هُوَ ديمكدر. هُوَ هُوَ ديمك «اوشى عينى اوشى‌در» معناسنى مفيد اولور.

ماهيت كلمه‌سنك «ما» كلمه‌سنه منسوب اولديغى دخى روايت اولندى. بوحالده ماهيت كلمه‌سنك اصلى «مائية» اولوب كلمهٔ مذكوره‌نك «ما» لفظندن مأخوذ اولان مصدره مشتبه اولماسى ايچون «همزه حرفى» «ها» حرفنه قلب اولنمشدر. اشبو ماهيت كلمه‌سنده راجح اولان صورت «ماهو» كلمه‌سنه نسبتندن عبارت اولوب ايكى كلمه بركلمه حكمنده اعتبار ايدلمشدر.

ماهيت كلمه‌سى اكثريا امر متعقله اطلاق اولنور. نته‌كيم انسان لفظندن، وجود خارجيدن قطع نظرله حيوان ناطق تعقل اولنمسى انك مثاليدر.

امر متعقله، «ماهو» ايله اولان سؤالك جوابى اعتباريله «ماهيت» و خارجاً ثابت اولمق حيثيتندن «حقيقت» واغيارندن تميز ايتمك حيثيتندن «هوّيت» واكا لوازمى حمل اولنمق حيثيتندن «ذات» ولفظدن استنباط اولنمق حيثيتندن «مدلول» ومحل حوادث اولمق حيثيتندن «جوهر» اطلاق اولنور.

ماهيت اوچدر. بريسى (ماهيت نوعيه) وديكرى (ماهيت جنسيه) وديكر بريسى دخى (ماهيت اعتباريه) در.

(ماهيت نوعيه) افرادنده على‌السويه اولور. ماهيت مذكوره فرد واحدده نه شى اقتضا ايدر ايسه فرد اخرده دخى اوشيئى اقتضا ايدر. مثلا انسان لفظى، افرادندن اولان زيدده مقتضى اولديغى شيئى عمروده دخى اقتضا ايدر. ماهيت نوعيه ماهيت جنسيه‌نك مخالفى‌در.

مراجعت اولنوب على التدريج فكر وترتيب ايله مجهوله علم وادراك حاصل اولور. بوتقديرجه انسانك علمی، اشيای مجهوله‌یی بیلمكه مناسب شیلری ذهناً تحری ایدوب على وجه اللایق تركیب و ترتیب ایدرك بذل مقدور ایله اسباب معلومه و مبادئ معروفه‌یه منتهی اولوب آنی تجاوز ایلمز. اكر اسباب علمدن اولان «مبادی» ده ویاخود «مبادی» نك ترتیب وتركیبنده خطا واقع اولور ایسه او خطا سببی ایله «معلوم» ده دخی خطا واقع اولور. وبين العلما كثرت اختلافات واسئله ومعارضات وقوعی بوحالدن نشأت ایدر.

ایشته بالاده بیان اولندیغی اوزره نفس انسانی، حقائق کلیه‌یی ادراك ایله حیوانات سائره‌دن ممتاز واموردە تدبیر وتصرف ایله سرفرازدر. لکن انسان ایچون حقائق اشیایه علم واطلاع، ملائکهٔ کرام کبی بالفعل حاصل اولمدیغی کبی جمله حوادثك کنه وغورینه دخی انسانك قوّهٔ عقلیه‌سی دفعةً واصل اولمیوب حقائق اشیایه علم حصولی، حواسّ ظاهره وباطنه واسطه‌سیله خارجدن اکتساب اولنان صور محسوساتك واحوال جزئیه‌سنك تدریجاً مشاهده و ملاحظه‌سنه موقوف اولمغله انسان، بطون دماغیه‌نك وسطنده واقع اولان قوّهٔ مفکّره‌سنی اشیای مکتسبه‌نك کاه ترکیب وترتیبی وکاه تحلیل و تفریقی امرنده استعمال ایدرك مستعد اولدیغی کمالات علمیه‌یی تحصیل ایدر. امّا انبیای کرام ورسل عظام علیهم السلام حضراتنك انوار علوم ایله منوّر وحقائق اشیانك صور کلیه‌سی جوهر فطرتلرنده مرسوم ومصوّر اولمسیله جناب خالق تعالی حضرتلرینك ذات وصفاتنه وعالم روحانی وجسمانیده موجود اولان اشیانك حقائق وماهیاتنه واحوال واغراض کلیه‌سنه فیض ربّانی وامداد صمدانی ایله عالم اولملری حسبیله انبیای عظام و رسل کرام علیهم السلام حضراتنك علملری ذکر اولنان آلات بدنیه و قوای حسّیه کبی وسائطه احتیاجدن وارسته‌در.

علوم لدنّیه اصحابی اولان اولیای کرامك علملری دخی صور مشروحه اوزره اولدیغی وشو نعمت آلهیه‌نك سعدای مؤمنینه عالم برزخده حصوله کلدیکی علمای کرام جانبندن بیان بیورلمشدر.

سائر افراد ناس، علم ربّانی وادراك روحانی‌یه کندو طبیعتلری ایله وصولدن عاجز وظلمت بدنیه‌لری انوار معارف آلهیه ایله کندو اره‌لرینه حائل وحاجز اولمغله نفس وروحك طرف اسفلی اولان جسم وبدن جانبنه میل وحرکت ایدوب حواسّ ظاهره ایله محسوسات خارجیه‌یه نظرله حس وادراك ایتدیکی صوردن قوّهٔ خیالیه وحافظه‌سنده محفوظ ومضبوط اولان معلوماتی قوّهٔ مفکّره‌سی واسطه‌سیله قوانین منطقیه اوزره ترکیب وترتیب ایدرك تصوّر و تصدیق نوعلرندن مجهوللرینی تحصیل ایدر. افراد ناس ایچون شو صورتله حاصل اولان علوم ومعارفك جمله‌سی، آلات بدنیه استعانه‌سیله وقوّهٔ متخیّله وساطتیله خارجده موجود اولان محسوسات جزئیه‌دن اکتساب اولنوب قواعد مخصوصه وقوانین مضبوطه تحتنده داخل اولمغله دائره‌سی واسع دکلدر. زیرا منطق کتابلرنده تحقیق اولندیغی اوزره برشیئك تصوّری ویا برشی ایله شئ آخرك اوزرینه حکم وتصدیق مجهول اولدقده اول مجهول اولان شیئی بیلمك ایچون ذهنده معلوم ومحفوظ اولان مبادی‌یه

ایله او عمل ختامپذیر اولور. مثلا بر سقف ایجاد واحداثی مراد اولندقده اوسقفك احداثنه توقف ایدن علت وسببلردن ابتدا حائط وجدارلری وارد خاطر اولور وبعده حائط وجدارلرك اساسنه انتقال اولنمغله ترتیب فکریده اواساس، علل واسباب اخیره اولور. فکر انسان، فعل وعملده ابتدا اساس وبعده جدار ایله بدأ ایدوب اندن صکره ترکیب سقف، عمل آخر اولور. اشبو مفهوم (فعل وعملك اوّلی، فکرك اخری‌در وفکرك اوّلی، عملك اخری‌در) دیو بین العلما مشهور اولان قولك معنای صحیحی‌در.

ایمدی انسانك فعل وعملنك خارجده حصولی بعضیسی بعض اخره متوقف اولان علل واسبابنده اجالهٔ فکره مقصور اولوب فکر وتأملدن صکره اوفعل وعمله مبادرت اولنور. فکرك اوّلی، عملك اخری وعملك اوّلی، فکرده متأخر اولوب روح انسانی، علم وعملی جامع ومظهر الهام یزدانی اولمغله علل واسباب میاننده، ترتیبه ونظام عالمه مطلع اولمسیله انسانك افعال واعمالی منتظم اولور. حیواناتده حس وحرکت موجود ایسه‌ده فکر وتأمل مفقود اولمغله کندولرندن صدور ایدن افعال واثاری ترتیب وتنظیم ایتمکه حیواناتك افعالی حلیهٔ کمالدن خالی‌در. زیرا حیوانات، مجرد سمع وبصر وسائر احوالده حواس ظاهره‌یی اعمال ایله آنجق محسوسات جزئیه‌یی حس وادراك ایدوب مدرکاتی تنظیم وترتیب ایتمك اقتدارندن عاری‌در.

وقتاکه عالم کون وفساده معتبر اولان حوادث فعلیه نهج نظام اوزره افعال بشره مقصور اولوب رابطهٔ انتظامدن خارج اولان فعللر، نوع بشرك افعال منتظمه‌سنه تابع اولدقده حیواناتك افعالی، انسانك افعالی تحتنده مندرج اوله‌رق بوجهتله حیواناتك کافه‌سی نوع انسانه مسخرّ اولدی.

فکر ونظر، نوع بشره مخصوص برسرّ ربّانی ونور روحانی‌درکه انسان، جنس قریبده وحس وحرکتده متشارك اولدیغی سائر حیوانلردن او خاصّه ایله ممتازدر. اشبو فکر ونظر ایله انسان، اسباب ومسببات میاننده واقع اولان روابط وعلاقه وقوفی ومبادی‌یه علم وشعوری مرتبه‌ده واصل سرمنزل کمال اولور. وقوف اسبابده مراتب ناس، مختلف ومتفاوت اولمغله بعض ناس برشیئك ایکی ویا اوچ مرتبه علل واسبابنه واقف اولوب زیاده‌سنی ادراك ایتمکده عاجزدر. بعض ناس دخی بش ویا التی مرتبه علل واسبابه واقف اولوب انسانیتی درجهٔ علیاده اولور.

جنسنك سياستنه متعلق اصول و آدابی اوفكر ايله تحصيل ايدر. قوهٔ فكريه‌نك شو ايكنجی مرتبه‌سی اكثريا احكام تصديقيه اولوب تجربه طريقيله شيأً فشيأً حاصل اولدقده فائدهٔ تامّه ومصلحت عامّه‌نك حصولنه توسّل اولنور. فكرك بو مرتبه‌سنه (عقل تجربی) دينور.

فكرك اوچنجی مرتبه‌سی اول برفكر دقيقدركه برمطلوب كلی‌يه مجرد يا علمی ويا ظنی افاده ايدوب عمللردن برعمل اكا تعلق ايتمز. فكرك بو مرتبه‌سنه (عقل نظری) تسميه اولنور. حقائق اشيا و اعيان خارجيه‌نك نفس الامرده واقع اولديغی اوزره اجناس و فصول و علل و اسبابنی مفيد اولان قوهٔ فكريه بو مرتبه ايله كامل اولوب حقيقت انسانيه‌نك معناسی اولان عقل محض، نفس مدركه اولور.

انسان و سائر حيواناتدن صادر اولان افعال و آثار، كندو قصد و اراده‌لری و جناب حقك انلرده خلق ايلديكی قدرت ايله حاصل اولور. بو افعالك بعضيسی منتظم و مرتّب و بعضيسی غيرمنتظم وغيرمرتّبدر. منتظم ومرتّب اولان افعال واعمال، منحصراً نوع بشره مخصوص اولوب غيرمنتظم اولان افعال و اعمال دخی سائر حيواناته مختصدر.

انسان، اعمال عقل وفكر ايله برشی ايجاد ايتمك مراد ايتدكده اول شيئك قريب وبعيد اولان اسباب وعللنه و اجزاسنه واركاننه وشروطنه وسائر مباديسنه تفطن ايتدكدن صكره اوشيئك ابتداسندن انتهاسنه قدر اقتضا ايدن اسباب ومبادی‌يی ترتيب وتقدير ايدرك لايق اولديغی وجهله مطلوبی اولان فعلی تكميل ايدر.

هر فعلك حصولی او فعلك اجزا و مباديسنك جمع وترتيبنه موقوف اولمغله او فعلك تمام وختامی علل و اسبابندن متأخردر. فعلك اجزاسنده دخی تقدّم وتأخره رعايت لازم اولمغله مقدّم اولان سببی تأخير ومؤخر اولان سببی تقديم ايتمك ممكن اولمز. برفعلك مبدائی وسببی دخی اخر برمبدأ ايله سببه موقوف اولور بوحالده سبب اوّلك حصولی سبب ثانيدن مؤخر اولوب سبب ثانی دخی سبب ثالثه وسبب ثالث، سبب رابعه توقف ايدرك سلسلهٔ اسباب ايكی اوچ مرتبه و يا دها زياده مراتب ايله علل و اسبابك فكر واسطه‌سيله نهايتنه واريلوب مطلوب اولان فعلك تحصيل وايجادينه مباشرت اولندقده فكرك منتهاسی اولان سبب اخير ايله عمله بدأ وشروع اولنوب بعده سبب اخيرك معلولی اولان سبب ثانی‌يه واندن صكره سبب ثالثه تنزل اولنه‌رق ابتدای امرده خاطرگذار اولان سبب اوّل

§. — ٣ (قوّهٔ واهمه) جرم دماغده مرتّب اولان بطن ثالثك مقدّمنـده وطبقهٔ اولاسنده واقع بر قوّت اولوب حس ظاهر ایله محسوس و معلوم اولان اشیانك احوال جزئیه واغراض مخصوصه‌سی او قوّت واسطه‌سیله ادراك اولنور . بر آدمك کندی حقنده دیکر آدمدن محبت ویا عداوت حس ایتمسی و والِدَینك اولادینه واولادینك دخی کندولرینه میل ومحبتنی ادراك ایلسی و قیونك دخی تصادف ایتدیکی قوردك کندوسنه خصومت وعداوتنی حس ایدوب اندن مجتنب اولمسی قوّهٔ واهمه‌یه مثالدر . زیرا قوّهٔ واهمه ایله محسوسات میانـنده واقع اولان احوال جزئیه ادراك اولنغـله حیواناتده دخی قوّهٔ مذکوره موجوددر . امّا انسـان ، قوّهٔ واهمه ایله معـانیٔ جزئیه‌یی احساس ایتدیکی کبی نفس ناطقه وقوّهٔ عقلیه‌سی ایله معانیٔ کلیه‌یی دخی ادراك ایدر . مثلا مطلقا عداوت ومحبت لفظلرینـك معانیٔ کلیه‌سنی انسـان، عقل ایله بیلور. لکن حـیوانات اندن غافل اولوب بلکه تصادف ایلدیکی اشیای مخصوصه‌نك حال وشاننی معاینه ایله ادراك ایدر یوقسه انسان کبی اشیای کلیه‌یی واحکام مطلقه‌یی ادراکدن بالکلیه قاصر وعاجزدر .

§. — ٤ (قوّهٔ حافظه) بطن ثالثك آخرنده واقع برقوّت اولوب قوّهٔ واهمه ایله ادراك اولنان معانیٔ جزئیه اوراده حفظ اولنور . اشـبو قوّهٔ حافظه، صور و همیـه‌نك خزینه‌سی مقامنده اولمسیله صحیفهٔ حافظه‌ده مرتسم و منتقش اولان معانی، وقت حاجتده اوخزینه‌دن اخذ ایله اقتضاسی وجهله استعمال اولنور.

§. — ٥ (قوّهٔ مفکّره) بطون دماغك وسطنده بولنان بطن‌ثانیده واقع برقوّتدرکه حس مشـترك وقوّهٔ واهمه ایله ادراك اولنان صور محسوساتده ومعانیٔ جزئیه‌ده ترکیب وتحلیل صورتی ایله تصرف ایتمسیله سائر قوای دماغیه‌نك اشرفیدر .

حواسّ انسانیـه‌دن اولان فکر، اوچ مرتبـه اوزرینه مرتّب اولوب هر مرتبـه برنتیجه‌یی انتاج ایدر .

فکرك برنجی‌مرتبه‌سی، خارجـده ترتیب طبیعی ویاترتیب وضعی ایله مرتّب اولان اموری تعقلدرکه انسان، ابتدا اول اموری ذهناً تعقل وملاحظه وبعده تحصیل وایجـاده مبادرت ایدر . قوهٔ فکریه‌نك اکثریا بومرتبـه‌سی تصوّرات اولور . انسان ایچون جلب منفعت ودفع مضرت حصولنه مدار اولان (عقل تمیز) بوندن عبارتدر.

فکرك ایکنجیسی اول بر فکردرکه انسان، ابنای جنسیله اولان معامله‌سنه و ابنـای

(بطن ثانی) دخی بطن اوّل ایله بطن ثالثك بيننده دهليز [١] كبی متوسّط اولەرق بطن اوّل وبطن ثالثدن زياده طاردر .

بطون ثلثەنك هر بری دخی اوچ طبقه اوزرينه مرتّب اولوب طبقهٔ اولىيه «مقدّمه» وطبقهٔ ثانيەيه «متوسّط» وطبقهٔ ثالثەيه «مؤخر» دينور.

جِرم دماغده مرتّب اولان بطون ثلثەدن هر بری قلبدن دماغه صعود ايدن روح نفسانی ايله مملو اولەرق هربرنده بردرلو حس وادراك حاصل اولمغله نفسك قوای مدركەسی انلرده موجوددر .

جرم دماغده مرتّب اولان بش قوّتك برنجيسی (حس مشترك)، ايكنجيسی (خيال)، اوچنجيسی (قوهٔ واهمه)، دردنجيسی (قوهٔ حافظه)، بشنجيسی (قوهٔ مفكره)در.

§. — ١ (حس مشترك) جرم دماغده بطناوّلك مقدّمنده واقع برقوّت اولوب انسان، حواسّ ظاهرەدن بصر ايله مشاهده ايتديكی اشيايی وسامعه ايله استماع ايتديكی اصوات وكلماتی و ذائقه ايله طاتديغی طعومی و شامّه ايله قوقلاديغی رايحەلری ولمس ايله حس وادراك ايلديكی اشيانك احوالنی او قوهٔ حس مشترك واسطەسيله ادراك ايدر . زيرا ظاهر بدنده اولان حواسّدن هر بری انجق بر حاسّەيه مخصوص اولان شيئك ادراكنه آلت اولوب برحاسّه ايله حس اولنەجق شی، حاسّهٔ اخری ايله ادراك اولنمز . مثلا حس بصر ايله انجق لون وضيا و سائر محسوسات بصريه مشاهده اولنديغی كبی قوهٔ سامعه ايله دخی يالكز اصوات ونغمات وحروف وكلمات ايشيدیلوب بالعكس بصر ايله مسموعات وسامعه ايله مبصّرات ادراك اولنمز . اما بطن اوّلك مقدّمنده موضوع اولان قوّهٔ حس مشتركده بونلرك جملەسی، وقت واحدده دفعةً حاصل اولوب ادراك اولنمغله كويا حواسّ ظاهره، حس‌مشترك دينيلان قوّتك خارجاً جاسوسلری منزلەسنده اولەرق حواسّ مذكوره خارجدن اخذ ايتدكلری صور محسوساتی حس مشتركه ايصال وتسليم ايدرلر .

§. — ٢ (قوهٔ خيال) جرم دماغده بطن اوّلك مؤخرنده واقع بر قوّتدركه حس مشتركده مرسوم اولان صور محسوساتی حفظ وضبط ايتمكله حس مشتركك خزينەسی مقامنده اولمسيله طول زمان ايله منسی اولان محسوساتی نفس انسان، وقت حاجتده قوّهٔ خيال واسطەسيله تذكر ايدر .

[١] دهليز، ايكی قپو بيننده اولان محله اطلاق اولنور.

(حس شمّ) ایله رایحه‌لر حس اولنور، (حس ذوق) ایله الطمعه واشربه‌نك طاتلی و آجی كبی طعمی بیلنور، (حس لمس) ایله دخی اشیانك حرارت وبرودت كبی احوالی محسوس اولور.

انسانك مار الذكر حواسّ ظاهره‌سندن بشقه جِرم [*] دماغنده بش عدد قوّهٔ باطنه دها موجوددركه انسان، كندو ظاهر بدننده موجود ومركوز اولان آلات حسّیه ایله ادراك ایتدیكی احوالی، قوای باطنه‌یه تسلیم ایدوب ادراكات باطنه واسطه‌سیله حقائق اشیایه كسب معرفت ایدر.

محققین علمای كرام ایله حكما عندنده انسانك نفس و روحی اجزای كثیفهٔ جسمیه‌دن مجرد اولوب تحصیل كمالاتده جسم وبدنه و جسم بدنده اولان آلات حسّیه‌یه محتاج بر وجود روحانی‌در.

روح، برسلطان صاحب فرمان منزله‌سنده و جسم و بدن دخی او سلطانك مملكتی وحواسّ ظاهره، او مملكتك اعیان واركانی وحواسّ باطنه، او سلطانك مقرّبینی اولوب سلطان روح، اعیان واركانی حسن استعمال ایله دنیا وعقبایه متعلق اولان امورینی تسویه وتكمیل ایدوب سعادت دارینه واصل ونائل اولور.

حواسّ باطنه حقنده بعض علمای اسلامیه جانبندن بیان بیوریلان معلوماتك خلاصه‌سی بروجه آتی درج صحیفهٔ تذكار اولنور.

حواسّ باطنه‌نك مجموعی جِرم دماغده واقع اولوب جِرم دماغ دخی مخروطی الشكل بر عضودر.

رأسك جهت طولنده واقع بر عضوده اوچ عدد خالی محل اولوب اومحلّلره، «بطون دماغ» تسمیه اولنور.

(بطن اوّل) رأسك جانب اعلاسنده جمله بطونك اعظم و اوسعی‌در.

(بطن ثالث) رأسك طرف اسفلنده واقع اولوب بطن اوّل‌دن اصغردر.

---

[*] (جرم)، جیمك كسری ایله جسد معناسنه‌در، جمعی اجرام كلور. جرم كلمه‌سی اجسام عالیه‌ده استعمال اولنور. فلكیاته اجرام سماویه اطلاق او اعتباره مبنی اولمق كركدر.

باشك عضولرینه جسد تعبیر اولندیغی كبی جرم دخی دینور. نته‌كیم لسان حقنده صغیر الجرم وكبیر الجرم دنیلمشدركه شوكلام، لسانك جرم وحجمی كوچك وجرم وخطاسی بیوكدر معناسنی افاده ایدر.

مبحث

(١)

« منشأ علوم »

معلوم اولدیغی اوزره انسان، حس وحرکت وغدا وسائر لوازم ضروریه‌ده حیوانات سائره ایله متشارك اولدیغی حالده مالك اولدیغی فکر وادراك ایله سائر حیواناتدن ممتازدر.

کذلك انسانك دنیا وعقبایه متعلق امورنده ابنای جنسی ایله تعاون وتناصره احتیاجنی بیلمسی و معبود حقیقی‌یی اثبات و توحید ایتمسی و انبیای عظامك طرف باریدن تبلیغ بیوردیغی اوامر ونواهی‌یی قبول وتصدیق ایلمسی نور فکر ایله حاصل اولور.

حیواناتك جمله‌سی، انسانه اوجوهر فکر سببی ایله مطیع ومسخّر اولوب نوع بشر، اوسبب ایله مخلوقاتدن جمع کثیر اوزرینه تفضل وتقدّم ایدر. بوحالده انسانك فکری، علوم وصنایعك منشأئی اولور.

فکر، اول بر ادراك مطلق‌درکه او ادراك، نفس مدرکده اشیایه حس وشعوردن عبارتدر.

ادراك مطلق، کافهٔ موجوداتدن حیواناته مخصوص برصفت اولوب بوصفت، نباتات وجماداتده موجود دکلدر.

جناب خالق کائنات، حیواناتده حس و ادراك ایچون بش عدد حاسّهٔ ظاهره خلق ایلمش وجلب منفعت ودفع مضرت طریقنی حواسّ مذکوره‌نك استعمالی ایله تعیین بیورمشدر.

حواسّ ظاهره (سمع) ایشتمك، (بصر) کورمك، (شمّ) قوقلامق، (ذوق) طاتمق، (لمس) طوتمق حاسّه‌لرندن عبارتدر.

(حس سمع) ایله صوت وصدالر ایشیدیلور. (حس بصر) ایله اشیا کوریلور،

وشمس تاباندن ذرّه قبيلنـدن اولمق اوزره تتبعات عاجزانه‌مز درجه‌سنده جمع وترتيب اولنان اشبو كتابى قارئين كرامه عرض وتقديم ايله افتخار ايدر وبويله بر كتاب ياپمق حد واقتدارمزك فوقنده اولديغى حالده مجرد وطنه برخدمت عاجزانه‌ده بولنمق نيت خالصه‌سى ايله ميدانه كتوريلان بويله بر اثرده كوريله‌جك خطا ونقصانلرك ارباب فضل وعرفان عندنده مظهر عفو اوله‌جغنى اميد ايلرز. ومنه التوفيق

بشقه‌جه برفائده مطالعه قلنمسنه مبنی اشبو کتاب بروجه آتی التی قسم اوزرینه ترتیب اولنمشدر .

(قسم اوّل) علوم وفنونه متعلق مباحثی حاوی‌در .

(قسم ثانی) انواع علوم اعتباری ایله اسامئ کتب بیاننده اولوب هر برعلمه متعلق اولان مؤلفات ایچون بشقه‌بشقه فصللر تخصیص اولنه‌رق کتب مؤلفه، متعلق اولدقلری فصللرده کوسترلمش و تألیف بیوریلان کتابلرك بیان اسامیسی صره‌سنده مؤلفین کرامك اسم وکنیه ونسبتلری ایله تاریخ ولادت ویاخود ارتحاللرندن ومؤلفاته دائر بعض معلومات اجمالیه‌دن بحث اولنمشدر .

(قسم ثالث) کتب مؤلفه‌یی حروف هجا اوزره کوستر فهرستی حاوی‌در .

(قسم رابع) کتب مؤلفه‌یی تاریخ اعتباریله ارائه ایدن فهرستی حاوی‌در .

(قسم خامس) مؤلفین کرام حضراتنك حروف هجا اوزره اسامیسی ایله هر بر مؤلفك انواع علومه دائر مقدار تألیفاتنی واکثر مؤلفینك تراجم احوالنی مشعردر .

(قسم سادس) مرکز سلطنت سنیه ایله سائر ممالك شاهانه‌ده بولنان اکثر کتبخانه‌لرك کتب موجوده‌سندن و اوروپاده علم کتبه دائر نشر اولنان مؤلفاتدن و بویولده سائر معلومات مفیده‌دن بحث ایدر.

بالاده رقمزدهٔ خامهٔ عرض وتبیان اولدیغی اوزره اون اوچ عصردن برو علما و فضلا و حکما و ادبا ومورخین و سائر ارباب علوم وفنون حضراتی جانبندن تألیف بیوریلان کتابلر ستارهٔ سما کبی بی حد و شمار اولدیغی جهتله اشبو کتابده جمله‌سنك درج وتزییری خیال محال اولمسیله بحر عماندن قطره

هرآن عيون آراى جهان اولان مساعدات جليله وتشويقات متواليهٔ ملوكانه‌لرى اثارى اشبو فهرست عمومينك جمع وترتيبنه باعث شوق وغيرت اولمش وبعونه تعالى اكمالى ميسر اوله‌رق «مخزن العلوم» تسميه اولنمش و بونك باشلوجه مأخذلرى مفتاح السعادة وكشف الظنون وسائر كتب معتبره ومتنوعه‌دن ومركز سلطنت سنيه ايله مصر وبيروت كبى بيوك محللرده كائن مشهور كتبخانه‌لر فهرستلرندن عبارت بولنمشدر .

اشبو كتابك جمع وتحريرينه مباشرت اولنمزدن اوّل صورت ترتيبى مطالعه اولندقده اسامئ كتب بياندن مقدّم علوم وفنونه دائر مباحث ومقالات درج وتبيرنده مناسبت كورلمسنه واسامئ كتب قسمنده كتابلرك انواع علوم اعتبارى ايله فصول مخصوصه‌ده كوسترلمسى ايله برابر كتب مؤلفه‌يه ومؤلفين كرام حضراتنك اساميسنه دائر معلومات مجمله ومفيده اعطاسى جملهٔ حسن ترتيبدن عد وشمار اولنمسنه ومؤلفاتك حروف هجا اوزره ترتيبى صورتى بركتابك قنغى علمدن بحث ايلديكنه دائر معلومات استحصالنجه مدار سهولت اوله‌جغنه ومؤلفاتك تاريخ اعتباريله ترتيبى دخى هرعصرده ترقيات علميه‌نك درجاتنى قولايلقله تعيين ايتمك كبى فائده‌يى انتاج ايده‌جكنه ومؤلفين كرام حضراتنك اساميسى حروف هجا اوزره ترتيب اولنه‌رق هر برمؤلفك اساميسى زيرينه انواع علومه دائر تأليف بيورديغى كتابلرك كوسترلمسى وتراجم احوالندن معلومات ويرلمسى فائدهٔ مخصوصه حاصل ايليه‌جكنه ومركز سلطنت سنيه ايله سائر ممالك شاهانه‌ده بولنان مشهور كتبخانه‌لرك مواقعى ايله كتب موجوده‌سندن واوروپاده اسامئ كتبه دائر تأليف اولنان كتابلردن معلومات ويرلمسنده دخى

علمیه‌نك عمومنی مطالعه ایتمك شویله طورسون، برعلمه متعلق اولان مؤلفاتك مطالعه‌سنه بیله انسانك عمری وفا ایتمیه‌جکی وبلکه برعلمه متعلق اولان مؤلفاتك کثرتی، انسانك عمر طبیعیسی ایله اصلا قیاس قبول ایتمیه‌جك درجه‌ده بیوك برنسبتسزلك ایچنده اولدیغی ادعا اولنسه مبالغه ایدلمش اوله‌مز.

بناءً علیه کتب مؤلفه‌نك اسامیسی ایله معلومات اجمالیه‌سنی حاوی اولان کتاب وفهرستلرك لزوم وجودی وقتیله علمای کرام حضراتی جانبندن مطالعه وتقدیر بیوریله‌رق اولبابده متعدد ومعتبر فهرستلر تحریر بیورلمش ایسه‌ده او فهرستلرك صورت تحریر وترتیبی خصوصیت حالنده اولوب عمومك استفاده‌سنی متکفل اولمدیغی کبی مذکور فهرستلرك تاریخ تألیفلرندن بوآنه قدر کذران ایدن برایکی عصر ظرفنده ولاسیما عصر معارف حصر جناب پادشاهیده کرك مرکز سلطنت سنیه‌ده وکرك طشره‌لرده تألیف بیورلمش اولان مؤلفاتك او فهرستلردن خارج قالدیغی پیش نظر مطالعه‌یه النَدقده ازمنهٔ سالفه‌ده تألیف اولنان فهرستلرك کفایتسزلکی برمرتبه دها ظاهر اولور.

کتب مؤلفه‌یه کسب وقوف ایتمك خصوصی برمدتدن برو اوروپاده غایت مهم ومعتنابه برعلم صره‌سنه کچه‌رك «بیبلیوغرافی» نامیله برموقع مخصوص احراز ایلمش وبو علمك اهمیتی پك زیاده تقدیر اولنمغه باشلایوب بوبابده برچوق کتابلر طبع ونشر اولنمقده بولنمشدر.

حاصل کلام کتب مؤلفه‌دن باحث اولان کتاب وفهرستلرك فوائد ومحسناتی درکار اولمسیله مجرد وطنه برخدمت عاجزانه‌ده بولنمق ارزوسی وولی نعمت بیمنتمز شوکتلو پادشاهمز افندمز حضرتلرینك ترقیٔ علوم ومعارف خصوصنده

مرآت عقلك جلاسی علم ومعرفت، انسانك شرف ومزيتی فضيلت در. تهذيب اخلاق وتربيۀ افكار، انجق علوم ومعارف ايله حاصل اولور.

نوع بشرك ميدانه كتورمش اولديغی بونجه مخترعات محيرة العقولك سبب اختراعی علم ومعرفت در.

الحاصل علوم و معارفك فضائلنی تعريف ايتمك خصوصنده انسانك لسان وقلمی قاصردر.

علوم ومعارفك زمانلرجه ضبط وحفظنه وهر عصرده تعميم انتشارينه خدمت ايدن وسائط مهمه‌نك برنجيسی مؤلفات اولديغی آشكار اولوب بيك اوچ يوز بو قدر سنه‌دن برو علمای كرام وفضلای ذوی الاحترام حضراتی جانبندن علوم وفنونه دائر ترتيب وتأليف بيوريلان كتابلر انجم سما كبی لا يعد ولا يحصی در.

هر عصر و زمانده علمای كرام حضراتی جانبندن كتبخانۀ عالمه يادكار براغيلان كتابلرك اساميسی ايله مراتب و درجاتنه ومؤلفين كرامك اسم وكنيه‌لرينه و بلاد وامصارينه وتواريخ ارتحاللرينه وتراجم احوالنه كسب وقوف ايتمك علما ايچون ميل طبيعی ايجابندن اولديغی كبی برعلمه انتساب واختصاص ايلمك خواهشنده بولنانلرك اوعلمه متعلق تأليفاتدن خبردار اولملری لازم‌كله‌جكی وبرعلمه متعلق كتاب تأليفی ارزو اولندقده اوعلمه دائر اولان تأليفاته واقف اولمق ماده‌سی دخی تأليفی ارزو اولنان كتابك هر صورتله مكمليتنه خدمت ايده‌جكی مسلمات اموردن اولديغی حالده بونجه سنه‌لردن برو بلاد وامصار اسلاميه‌ده فحول علما و جمهور فضلا جانبندن تأليف بيوريلان آثار

مخزن العلوم

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين
والصلوة والسلام على سيد المرسلين
محمد و آله وصحبه اجمعين

اما بعد

جناب خداوند آسمان و زمین، پادشاه حکمت رهین، شهریار کرامت قرین، ملك حمید وکزین، زیور اریکهٔ تمکین، خلیفهٔ مکین ومتین، السلطان ابن السلطان السلطان «الغازی عبد الحمید خان ثانی» افندمز حضرتلرینی الی آخر الدوران سریر آرای شوکت وشان بیورسون آمین.

ارباب فضل وکمالك معلومی اولدیغی اوزره علوم و معارف نقلی وعقلی اوله‌رق ایکی جدولدن جریان ایدن آب زلال معرفتدر. اشبو آب زلال معرفت، کلزار سعادت دنیویه واخرویه‌نك سبب نشو وطراوتی‌در.

علوم و معارف هر فرد، هر ملت، هر قوم ایچون موجب فیض و نجات اولور.

دوام جمعیت عالم، بقای انتظام بنی آدم، قواعد علمیه‌یه مراعات ایله حصوله کلور.

هرشیده جلب منفعت ودفع مضرت علم ومعرفت ایله حصول پذیر اولور.

شركت مرتبيه كتبخانه ومطبعه

مخزن العلوم

(قسم اوّل) علوم وفنونه دائر مباحثی، (قسم ثانی) لسان عربی وفارسی وترکی اوزره (١٣٠٠) سنه‌دن برو علمای کرام وفضلای ذوی‌الاحترام حضراتی ایله سائر ارباب فنون ومعارف جانبندن تألیف بیوریلان آثار علمیه و فنیه‌نك اسامیسی ایله تواریخ تألیفیه و معلومات اجمالیه‌سنی و اسامیٔ مؤلفینی، (قسم ثالث وقسم رابع) مؤلفات‌عتیقه وجدیده‌یی حروف هجا اوزره وتاریخ‌اعتباریله ارائه ایدن فهرستلری، (قسم خامس) مؤلفین کرامك اسامیسی حروف هجا اوزره بالترتیب اکثر مؤلفینك تراجم احوالی ایله علوم وفنونه دائر تألیفاتی، (قسم سادس) مرکز سلطنت سنیه‌ده وعلی العموم ممالك شاهانه‌ده بولنان اکثر کتبخانه‌لرك مواقعی ایله کتب موجوده‌سنی وممالك اجنبیه‌ده اسامیٔ کتب حقنده‌کی تألیفاته و سائره‌یه دائر معلوماتی حاوی برخزینهٔ علوم وکتب‌در.

قسم اوّل

علوم وفنونه دائر مباحثی حاوی‌در

اثر

معادن هیئت فنیه‌سی باش کاتبی سرکز اوریپل‌یان | سابقا اماسیه نفوس مأموری سید عبدل زاده محمد طاهر

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتی ایله طبع و تمثیل اولنمشدر

استانبول

(آ. آصادوریان) شرکت مرتبیه مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٥٢

١٣٠٨

(تقريض)

اماسیه اشرافندن ومدرسین کرامدن کنتروی فضیلتلو خواجه صالح صبری افندی حضرتلرینک تقریض عالیلریدر

عصر معارف حصر جناب پادشاهیده « مخزن العلوم » اسمی ایله موسوم اولان کتابک مقصد ترتیب و تحریری علمای کرام وفضلای ذوی الاحترام حضراتنک انواع علومه متعلق تألیف بیوردقلری کتابلره دائر معلومات مجمله ومفیده اعطاسی قضیه سندن عبارت اولمسنه نظراً ارباب علوم ایله خواهشکران معارف ایچون برفهرست عمومینک وجودینه درکار اولان لزوم واحتیاجی دافع آثار جدیده دن کورلمسیله بویله مکمل وحسن صورتله مرتب بر اثرک موقع انتشاره وضعی باعث تشکرات و کتاب مذکوری ترتیب و تحریر ایدن ارباب معارفدن سرکز وطاهر افندیلرک بو بابده مصروف ورایکان اولان همتلری شایان تقدیراتدر .

الفقیر

صالح صبری

(تقریض)

اجلهٔ علمای عثمانیه‌دن ومدرسین کرام معالی اتسامدن
اماسیه‌وی کاتب زاده الحاج مصطفی رفعت افندی
مرحومك ارتحاللرندن اوّل اهدا واحسان بیوردقلری
تقریض دلپذیر عالیلریدر

سایهٔ معارفوایهٔ حضرت پادشاهیده بو دفعه ترتیب وتحریر اولنمش اولان «مخزن العلوم» نامنده‌کی کتاب، ارباب علم وکمال ایله هوسکاران معارف ایچون برمرآت مؤلفاتدرکه او آینه‌دن محبوب قلوب زمرهٔ علما اولان کتب علمیه صور نمای چشم اشتیاق اوله‌رق بوندن حاصل اوله‌جق فوائد ومحسناتك تعیین درجات عالیه‌سی قابل دکلدر.

هله «مخزن العلوم» ك حسن تحریر وترتیبی بشقه‌جه موجب محسنات اولمسیله بویله بر اثر فوائد کسترایله خدمت وطنیه‌ده بولنان سرکز وطاهر افندیلرك مساعیسی بالوجوه سزاوار تقدیر وتشکردر.

کاتب زاده

مصطفی رفعت

(تقریض)

اعاظم ادبای عثمانیه‌دن عزتلو معلم ناجی افندینك احسان بیوردقلری نمیقهٔ بلیغهٔ تقریضیه‌در

مخزن العلوم مؤلفلری افندیلر حضراتنه

افندیلر حضراتی

« مخزن العلوم » نامیله تألیفنه همت بیوردیغکز اثر عظیم، عالم انسانیتی منتدار ایده‌جك آثار نافعه‌دندر. عرض تبریکات فائقه ایله برابر حصهٔ کمترانه‌مه دوشن قسم شکرانی تقدیم ایله کسب مفخرت ایلرم.

بو اثر محترم نامکزی ابقا ایچون کافیدر. حتی زمان کچدکجه اهمیتی ارته‌جقدر. بو کون مثلا (کاتب چلبی) عنوانی بتون دنیا لسان احترام ایله یاد ایدییور. احتمال که دهات علمای عثمانیه‌دن اولان او بیوك ذاتك حائز اولدیغی مزیّت جلیله بولندیغی زمانده شمدیکی درجه‌لرده تقدیر ایدلمه‌مشدر.

« مخزن العلوم » ك ترتیبنده نه‌قدر زحمت چکمش اوله‌جغکز پك جزئی ملاحظه ایله اکلاشیلیر. آندن کمال سهولتله استفاده ایده‌جك ذوات سزه نصل عرض تشکرات ایتمسونلر؟

جمعیت عثمانیه‌نك بلکه کافهٔ جمعیات انسانیه‌نك معناً محتاج اولدیغی برخدمتی بویله صورت مکمّله‌ده ایفا ایله آره‌مزده ممتاز اوله‌رق بتون عثمانلیلری مباهی وکندکزی لایق الطاف جلیلهٔ پادشاهی ایلدیکز.

جناب حق سعیکزی مشکور ایلسون!

معلم ناجی

(تقریض)

افاخم ادبای عثمانیه‌دن مجلس نافعه باش کاتبی وجریدهٔ بحریه باش محرری سعادتلو حمید وهبی بك افندینك محصول خامهٔ اعجازنمالری اولان هدیهٔ برگزیده‌در.

وقتیله ترقیات علمیهٔ غربیه‌یه امالهٔ انظار غبطه وتحسر ایدنلر متوالیاً بدائع نمای ظهور اولمقده بولنان آثار فنیهٔ حاضره‌مزایله قریر العین اولدقجه بالتدریج صرف لحاظهٔ اشتیاق ایلیورلرکه بو حال عظمت کمالات عصریه‌مزك حالاً حائز اولدیغی موقع ترقینك آتیاً خیره‌ساز عیون اهل غرب اوله‌جغنه براعت استهلالدر.

مثلا تاج سرفضلای روم کاتب چلبی مرحوم «کشف الظنون» نامنده‌کی اثر محسنات آوری ایله کتابخانهٔ شرقی تزیین ودها بعض مؤلفین فضائل قرین بونهجده برقاچ اثر فوائدگستر تألیف وتدوین ایلمشلر ایسه‌ده فنون حاضرهٔ غربیه میاننده «بیبلیوغرافی» دینیلوب محرز اهمیت مخصوصه اولان فن عمیق الغورك کوندن کونه اعتلا یافتهٔ اعتبار واتّساع اولمقده بولنمسی او خصوصده‌کی نقصانمزی مدرك اولان حقائقپروران نزدنده جدی برحس غبطه‌کارانه تولید ایلمکده ایدی.

اخیراً سرآمدان ارباب‌تتبع وتدقیقدن اولان ایکی‌هنور رحمیتمند شونقصانی اکماله خامه‌زن اهتمام و «مخزن العلوم» عنوانیله حقیقةً مخزن علوم اطلاقنه شایان بر اثر بهتر تلفیق وتصنیفنه صارف اقدام تام اولملریله عامّهٔ معارفپروران عثمانیان طرفندن بحق مظهر پسند اولدیلر.

همتلری موفور، سعیلری مشکور اولسون!

یالکز شرقك دکل، غربك بیله خزانة الکتب معارفنی زینت یاب ایده‌جك اولان شو اثر عالی من‌کل الوجوه سزاوار تشکرات اصحاب معالیدر.

کلك اقدام سرکز وطاهر ایتدی برمخزن علوم انشا
اولدی الحق مجامع الافضال دینسه اس الاساس علم بجا

اضعف عباد

حمید وهبی

(تقريض)

اجلهٔ رجال دولت عليه‌دن شورای دولت بدايت محكمه‌سی
رئيس كمالات انيسی سعادتلو سعيد بك افندی حضرتلرينك
احسان بيوردقلری تحفهٔ گرانبهای تقريضدر

ظاهری وباطنی كافهٔ اسباب ووسائط ترقياتی زير حمايهٔ فيوضاتوايهٔ حضرت پادشاهيلرنده بولنديران پادشاهمز افندمز حضرتلرينك عصر معارف حصر تاجداريلرنده بويله بر «مخزن العلوم» نشر اولنمسی سزاوار تشكراتدر .

علوم و معارفك اقسامنی وهر شعبهٔ علوم و معارفك كتب متنوعه‌سنی وهلةً نظر حيرت وتقدير ارباب تتبعه عرض ايدن بر اثرك قيمتی وارستهٔ بياناتدر .

غربده بو يولده كتابلر هر آن وزمان زيور ايدیٔ علما ودهاتدر.

فيض معارفی شرقدن المش اولان غربيونك بويولده‌كی اثارينه مماثل بزده اثار جديده چيقمامش اولمسی اقبح تأخراتدر.

قدمامزك بو يولده‌دخی بعض اثاری موجودايسه‌ده‌انلرشوزمانه نسبةً من‌المنسياتدر.

كتب ومؤلفين كتب مجموعه‌سی حقيقةً كنز معارف وعلوم‌اولمغله بومجموعه ايچون «مخزن العلوم» وصفی اليق صفاتدر.

بويله بر اثر مفيد وجوده كتورمك همتنده بولنان سركز و طاهر افنديلرك همت واقداملری بشقه‌جه جالب تقديراتدر .

معارف‌عموميه وخصوصيه ايچون بوكتابك هرصحيفه‌سی مر آتدر. نه مر آت كه صور نمای جزئيات وكلياتدر .

وار اولسون اول‌ضيای فطانت كه كاشف مخازن مشكلات ومضیٔ ظلام معضلاتدر!

همان جناب حق سايهٔ شاهانه‌ده مؤلفلری نائل مكافات ايلسون دعاسی وجيبهٔ هر قدر شناس انصافسماتدر .

لايق وصف وثنا براثر اولدی ظاهر
يازديلر همت و اقدام ايله سركز طاهر

اعجز عباد

سعيد

(تقريض)

قدمای بندکان سلطنت سنیه‌دن واصحاب فضائل وکمالاتدن قسطمونی و طرابلس غرب ولایتلری قپو کتخداسی سعادتلو ابراهیم راشد افندی حضرتلرینك اثر خامهٔ بلاغت علامه‌لری اولان هدیهٔ تقریضیه‌در

مخزن العلوم نام مناسبیله موسوم اولان اشبو نسخه شایان تقریض وتقدیر وخزینهٔ همایونده ونزد ارباب فنونده زیور دولاب اعتبار اولمغه جدیر ایدوکی مطالعه‌سیله استفاده ایده‌جك اصحاب فهومه غیر ستیردر.

مقدمه‌سنده بسط وتحریر اولندیغی اوزره بونسخهٔ مرغوبه‌نك بروجه مستحسن بویله جمع وترتیبنه بذل همت ایدن ودیباجه‌سنده اسملری مسطور بولنان ذاتلر اسلاف ومعاصرین معارف قرینلرك آثار نافعه‌لرینی بوصورتله انامه اعلام ایللری اهل دانش عندنده حقا سزاوار ستایش برسعی جمیل مالا کلامدر.

حرره اخوج العباد الی الطاف ربه المنان

ابراهیم راشد بن نعمان

(تقریض)

صدورعظام فضائل انتسابمدن کلنبوی زاده سماحتلو
خیرالله افندی حضرتلرینك احسان بیوردقلری
تقریض عالیلریدر

علمای کرام حضراتنك نیجه عصرلردن برو کتبخانهٔ عالمی تزیین ایدن تألیفات کثیره‌سندن وعلوم وفنونه دائر معلومات نافعه‌دن باحث و «مخزن العلوم» اسمیله موسوم اولان بوکتابك سایهٔ ترقیاتوایهٔ حضرت پادشاهیده تألیف اولنمسی باعث تشکراتدر.

کتاب مذکورك اصحاب علوم ومعارفه وارباب تتبعاته وطالب علم اولنلره فوائد عظیمه بخش ایده‌جکی نزد اولی النهاده غیر خفیدر.

علم کتبك اهمیتنی جمله‌دن اوّل تقدیر ایدن علمای اسلامیه جانبندن وقتیله اوبولده بعض آثار معتبره تألیف وتدوین بیورلمش ایسه‌ده انلرك صورت ترتیباتنده‌کی نفع وفائده دائرهٔ خصوصیتده قالدقدن بشقه او وقتدن شمدی‌یه قدر تألیف بیوریلان کتابلر اوأثرلرك خارجنده قالدیغی غیرمنکر اولدیغی حالده بوکتاب او خصوصده‌کی نقصانی دخی اکمال ایده‌جکی حسبیله محررلری اولان ایکی هنرور حمیت کسترك ابراز ایلدکلری شو خدمت وطنیه‌لری الحق سزاوار تقدیر وستایشدر.

حرره کلنبوی زاده

(تقريض)

افاخم وكلای دولت عليه‌دن شيخ الادبا دولتلو احمد جودت پاشا حضرتلرينك لطفاً اهدا و احسان بيوردقلری تقريض بليغانه‌در

مجمع لطائف اثار و مغبوط سوالف اعصار اولان دور دلارای جديد وعصرفيض بخشای حميد حضرت ظل اللهيده نو بنو نهادهٔ دستگاه تأليف وتصنيف اولان آثار جديده‌يه لاحقه وعلوم وفنونك تميز وتقسيم انواع واصنافی ومؤلفينك بيان اسامی وتعريف اوصافی حقنده شيرازه بستهٔ تدوين اولان اثار سالفه‌يه علاوهٔ فائقه اولمق اوزره منسقه جنبان حصافتمندی معادن هيئت فنيه‌سی باش كاتبی سركز افندی ايله طاهر افندی بالاتفاق «مخزن العلوم» ناميله بر مجموعه تصنيفنه تشمير ساق ايلمش اولدقلرينه دائر برقطعه مفصل ومطبوع بيان نامه‌لری مطالعه اولندی ومجموعه‌نك برجزئی چشم امعان ايله اوقوندی. جزؤدن كله استدلال ايله شايان تقدير واستحسان كورندی. چونكه مقدما بو يولده موضوعات العلوم وكشف الظنون كبی مجاميع موضوعات واسامیٔ علوم وفنون تدوين اولنمش ايسه‌ده صكره بو واديلر متروك اولمش ونيجه زمانلردن برو كلوب كچن مؤلفينك تراجم احوالی مجهول قالمش ايكن انلرك اجمال احوالی ايله مؤلفاتی، مجاميع مذكوره‌نك مندرجاتی ايله مزج وجمله‌سی بو مخزن علومه درج اولنه‌جغنه نظراً جبر نقصان طريقيله اشتات معارف وعلوم اسلاميه‌يی جامع برمجموعهٔ جليلة المنافع اوله‌جغی اكلاشلدی. لكن درجهٔ تفوّق وتفاضلی، تمامنده اثار سالفه ايله بالمقابله معلوم اوله‌رق «كم ترك الاول للاخر» دينيله‌جكی ظاهر اولمغله جناب حق اتمامنی ميسر قيلمق دعاسی، دعای واجب الاداى حضرت پادشاهينك تكرارينه كريزكاه ايدلدی.

الفقير
الى الطاف ربه الحكيم القدير
احمد جودت

مخزن العلوم

اثر

سابقا معارفده هیئت فنیه باشکاتبی
اودیل بان

سابقا اماسیه نفوس مأموری
سید عبدل زاده محمد طاهر

معارف نظارت جلیله سنك رخصتی ایله طبع وتمثیل اولنمشدر .

مرکز فروختی

باب عالی جاده سنده ۳۲ نومرولی
«کتبخانهٔ جهان» در